

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav hospodářských a sociálních dějin

**Vývoj vězeňských subkultur v Československu
v letech 1948 - 1960**

(Development of the Penitentiary Subcultures in Czechoslovakia
in Years 1948 - 1960)

Magisterská diplomová práce

Vypracovala: Klára Pinerová

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc.

Oponent: PhDr. Michal Pullmann, Ph.D.

Praha 2006

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil pouze uvedené prameny a literaturu

V Praze dne 27. 7. 2006

podpis studenta *Pimerová Klára*

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat všem, kteří mi pomohli při psaní mé diplomové práce. Velký dík patří paní doktorce Aleně Šimánkové z Národního archivu v Praze za možnost studovat fondy, které jsou v současnosti stále nezpracované, a za trpělivé zodpovídání všech mých dotazů. Zároveň musím poděkovat celému 4. oddělení z Národního archivu, které mi vždy vyšlo vstříc. Moc děkuji taktéž všem svým narátorům, kteří byli ochotní se se mnou podělit o své životní zážitky. Především bych chtěla poděkovat paní Haně Truncové a panu Aloisi Mackovi, kteří mi vyšli vstříc nad rámec svých povinností. Poděkování patří i mému vedoucímu práce, panu profesoru Jiřímu Štaifovi, který měl vždy velmi zajímavé a podnětné připomínky k této práci. Největší dík však patří mým rodičům, kteří mě podporovali po celou dobu studia.

OBSAH

I.	ÚVOD	1
II.	ROZBOR PRAMENŮ	4
III.	OBECNÝ VÝVOJ ČESKOSLOVENSKÉHO VĚZEŇSTVÍ PO 2. SVĚTOVÉ VÁLCE	12
IV.	ORGANIZACE ČESKOSLOVENSKÉHO VĚZEŇSTVÍ V LETECH 1948-1968	21
	1. Leopoldov	24
	2. Plzeň – Bory	25
	3. Mírov	25
	4. Valdice – Kartouzy	26
	5. Pardubice	26
	6. Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech	27
V.	PŘÍCHOD DO VĚZENÍ	29
	1. Metody a způsob vedení vyšetřování	29
	2. Způsoby vnitřního boje	37
VI.	VĚZEŇSKÁ SUBKULTURA	41
	1. Statistické údaje o vězeňské populaci	41
	2. Vznik vězeňské subkultury	52
	3. Kriminální vězni	54
	4. Retribuční vězni	56
	5. Političtí vězni	60
	6. Ženy ve vězení v letech 1948-1966	64
	7. Dozorci	78
	8. Jiné skupiny	89
	8. 1. Kněží a řeholní sestry	89
	8. 2. Komunisté	96
	8. 3. Civilisté	99
	8. 4. Homosexualita ve vězení	100
	9. Vězeňské subkultury v různých typech vězeňského zařízení	103
VII.	SOCIÁLNÍ VZTAHY VE VĚZENÍ	107
	1. Retribuční a kriminální vězeň versus politický vězeň	107
	2. Dozorci versus vězeň	110

VIII. STRATEGIE PŘEŽITÍ	117
1. Pasivní strategie přežití	118
2. Aktivní strategie přežití	120
IX. ROZHOVORY	136
1. Oral History a její metody	136
2. Rozhovory	142
Jindřiška Havrlantová	143
Drahomíra Stuchlíková	155
Hana Truncová	169
Břetislav Jeník	185
Alois Macek	197
3. Shrnutí	216
X. ZÁVĚR	220
XI. SEZNAM LITERATURY	223
XII. SEZNAM ZKRATEK	230
XIII. RESUMÉ	231
PŘÍLOHY	

I. ÚVOD

Vývoj československé společnosti v poválečném období znamená výrazný historický přelom v našich dějinách. Změnily se mocenské vztahy v Evropě, což bylo nejvíce určující pro politický vývoj zemí ve střední Evropě. Po porážce nacistického Německa se zájmy velmocí stále více rozdělovaly, až vznikly dva protichůdné bloky. Československu se nepodařilo stát se „mostem mezi Východem a Západem“ a v letech 1945 - 1948 stále více inklinovalo k Sovětskému svazu.

Politická situace v samotném Československu se druhou světovou válkou změnila a otočila se výrazně doleva. Po válce nebyla obnovena agrární strana, která byla zkompromitovaná érou Protektorátu a druhé republiky, naopak byl vytvořen blok zvaný Národní fronta, který vytvářel státní politiku. Období mezi léty 1945 - 1948 nazýváme omezenou demokracií, protože proti Národní frontě neexistovala žádná opozice. Rychle docházelo k výrazným změnám - odsunu německého obyvatelstva, k znárodnění, k pozemkové reformě atd. To mělo samozřejmě další vliv na utváření skladby celé společnosti. Mizely skupiny nejbohatších a nejchudších obyvatel. Únor 1948 prakticky již jen potvrdil změny, které ve společnosti a ve státě po druhé světové válce probíhaly.

Po převratu dochází k postupnému, ale přesto rychlému budování totalitního státu se všemi jeho důsledky. Veškerý život a dění je podřízeno komunistické straně, dochází k sovětizaci všech složek státu. Aby si komunistická strana udržela své postavení, potřebovala si ho zabezpečit. Dělo se tak různými nezákonnostmi, zatýkáním a odsuzováním k dlouhodobým trestům odnětí svobody a bohužel také k trestům smrti. Totalita je systém destrukce a tvrdého útlaku. Navíc vytváří určitou zvláštní subkulturu a specifickou normálnost. Lidé se najednou přizpůsobí a zdá se jim, že podmínky, ve kterých žijí jsou v podstatě normální. Vzniká narušený pocit normálnosti.¹ Totalitní režim má čtyři nepominutelné a nedotknutelné aspekty, a to vedoucí úlohu jedné strany, autoritativní plánované hospodářství, politickou policii a povinnou ideologii.² Všechny tyto atributy nový

¹ Srovnej VEBER, Václav. Místo úvodu. Komunismus - totalita - odboj. In VEBER, Václav – BABKA, Lukáš. *Za svobodu a demokracii III: Třetí (protikomunistický) odboj*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2002, s. 16.

² VEBER, Václav. Komunismus - totalitní režim 20. století. In CUHRA, Jaroslav – VEBER, Václav. *Za svobodu a demokracii I: Odpor proti komunistické moci*. Praha: nakladatelství Karolinum, 1999, s. 12 - 13.

system v Československu splňoval.

Ne všichni se rozhodli respektovat nově vzniklou situaci a postavili se proti režimu. Byli to většinou obyčejní lidé, kteří začali vyvíjet „protistátní činnost“, která byla mnohdy velmi naivní. Stát se jim za tuto činnost odvděčil trestem na několik desítek let, někdy i trestem absolutním. Hůře na tom byli ti, kteří byli zavřeni za své postavení, kteří vůbec nevěděli, o co se jedná. Najednou byli vyslýcháni mnohdy krutým způsobem a nuceni k tomu, aby nepravdivě vypovídali. Tito různí lidé se pak dostávali do komunistických věznic a pracovních táborů. A právě o nich pojednává tato práce.

Otázka vězeňství v Československu v padesátých letech patří v poslední době mezi zkoumaná témata. Jen namátkou můžu jmenovat činnost Úřadu a vyšetřování zločinů komunismu, Kabinet dokumentace a historie vězeňské služby, historiky - Karla Kaplana, Aleše Kýry, Prokopa Tomka, Dušana Janáka, Tomáše Staňka a mnoho dalších. I když v poslední době je vězeňství a jeho organizace stále stále lépe zdokumentovaná, přesto jsem se rozhodla i já podílet se na bádání v oblasti vězeňství. Vedla mě k tomu jedna skutečnost. Velmi dobře je už v současné době zpracovaná organizace a řízení československého vězeňství, na dobré úrovni je již zdokumentován teror StB, způsob vedení výslechů a vznik politických monstrprocesů. Jenomže většinou se z této historie vytrácejí obyčejní lidé. Abych zapsala do historie i lidskou zkušenost této doby, začala jsem zpracovávat vzpomínky bývalých politických vězňů a na jejich základě rekonstruovat vnitřní život vězeňské komunity a mentalitu jejich obyvatel. Jak už bylo napsáno posloužily mně k tomu různé autobiografické knihy, kterých je na dnešním knižním trhu velké množství, a vedené rozhovory s pamětníky, čímž jsem dostala především větší vhled do myšlení a prožitků bývalých vězňů.

Za časové ohraničení mé práce jsem se rozhodla pro období mezi Únorem 1948 a květnovou amnestií z roku 1960. U zkoumání ženské subkultury jsem musela tento záměr poopravit, protože po amnestii došlo k výraznému posunu změny chování žen ve vězení. Většina politických žen odešla na amnestii domů, ale hrstka z nich byla nucena zůstat. Spolužití s kriminálními vězeňkyněmi tak dostalo zcela jiný rozměr. Z tohoto důvodu bylo u žen časové ohraničení posunuto až do roku 1966, kdy i tyto poslední politické ženy opouštějí zdi vězení.

V práci bylo mimo jiné použito výzkumů, které se zabývají současnými vězeňskými subkulturami, na jejichž podkladě jsem se pokusila rekonstruovat chování a jednání

kriminálních vězňů, o kterých jinak není moc informací. Život ve vězení, vývoj mentality, hodnot a postojů byl popisován na základě antropologických metod, které mi v mnohém pomohly najít jiný úhel pohledu na danou problematiku. V práci jsem chtěla popsat lidi, jejich zkušenost a následnou změnu hodnot, neboť nesmíme zapomínat, že do historie patří i obyčejní lidé.

II. ROZBOR PRAMENŮ

V následující části bych se pokusila shrnout a částečně charakterizovat primární a sekundární prameny své diplomové práce. Diplomová práce se týká, jak už jsem popsala v úvodu, především sociálních vztahů a vězeňské subkultury ve vězeňských zařízeních a v táborech. Abych mohla tyto skutečnosti analyzovat, mými primárními prameny se staly vzpomínky lidí, kteří toto prostředí na vlastní kůži zažili. Ovšem jako každá jiná literatura i tyto autobiografie vždy plnily určitý záměr svého autora a u každého zcela určitě fungovala jistá selekce, co chtěl autor sdělit a co ne. Bylo tedy důležité pracovat s prameny i na základě této skutečnosti a pochopit myšlenku, kterou chtěl autor sdělit.

Mezi neaktivnější spisovatele patří *Dr. Miroslav Jirásek*, od kterého jsem si vybrala jeho tři publikace, ve kterých se rozpomíná na tuto dobu. Nejdůležitější a nejdříve vydanou je kniha *Z deníku vlastizrádce*, kde Jirásek popisuje své zážitky ze zatčení, vězení, výslechů a následně i z pobytu v táborech na Jáchymově i v Leopoldově. Kniha je psána částečně retrospektivně, nicméně tyto části jsou prokládány i deníkovými záznamy, což je velmi důležité, protože právě v těchto záznamech se nacházejí bezprostřední pocity, které autor prožíval v době věznění. Tyto pocity se můžou po několika letech odlišovat od původních, protože člověk má tendenci zapomínat, a to především to zlé.

Další kniha nese název *Návrat do pekla* a nabývá částečně povídkové formy s kriminální zápletkou. V druhé části knihy se však vrací ke vzpomínkám na tábor. Kniha v některých částech doplňuje předcházející knihu, zvláště pokud se týká vzpomínek na různé osoby, které se pohybovaly v jeho blízkosti.

Konečně třetí publikace *Svědectví jednoho života. Vzpomínky z dětství, prezidentské kanceláře a komunistických kriminálů...* se zabývá celým životem Jiráskova. Mému tématu je zde věnováno jen několik desítek stránek, přesto zde tuto knihu uvádím, protože jsem z ní lépe mohla poznat osobnost autora, a tedy poznat, proč se v některých situacích choval tak jak se choval. Dále nutno podotknout, že Jirásek je autor, který se snaží ve svých dílech neopakovat, čímž se i v této třetí publikaci našla témata, která se ani v jedné z uvedených knih neobjevila.

Významnou knihou v tématu mé diplomové práce byla kniha *Zadrátované slunce. Příběh mukla AO23254*, od *Jana Bartoše*. Kniha pro mě znamenala v mém bádání malý převrat. Autor se snažil, alespoň podle mě, ukázat všechny podoby života v lágru. I ty méně

příjemné. Nalézaly se v ní pasáže událostí, které se snažili ostatní autoři buď zamaskovat a v některých případech i zavrhnout. Tyto pasáže se týkaly jednak existence homosexuálů v táborech a jejich chování mezi ostatními vězni, jednak zde Jan Bartoš popisuje událost, která neměla co do činění s humánností a solidaritou, a to jak mezi kriminálními, tak i politickými vězni. Ale o tom více až v hlavní části práce.

Kniha *Za vlády vrahů. Zpráva o tom, co nechtějí slyšet* od Jožky Huska je rozdělena na dvě části. V první části Jožka Husek vzpomíná na vlastní osudy, přičemž na konci této části se zabývá především lidmi, kteří ho v tomto období něčím zaujali nebo se mu vryli do paměti. Druhá část je souhrnem životopisů, dopisů i vzpomínek lidí, kteří měli podobné osudy jako Jožka Husek.

Vztahy mezi vězni popisuje i kniha od Jožky Jelínka *Dic mihi aliquid cervule!* Mimo jiné popisuje také chování civilních osob pracujících v Jáchymovských dolech spolu s trestanci, otázku sebevražd, svůj způsob přežití v táboře a svůj vztah ke knězi Františkovi Danielovi Merthovi, který na něj v tomto období působil nejen duchovně.

Knihou člověka, který se vyznačoval velkou vírou v Boha, je kniha od Františka Šimíčka *Kovárna duší*. Jsou zde zaznamenány nejen jeho vzpomínky z Jáchymovských uranových dolů, ale také z trestnice Leopoldov, kde se setkal s několika významnými osobnostmi. Víra v Boha u tohoto autora jako by někdy přerůstala až v částečný fatalismus.

Dalším výrazným pramenem je kniha *Studené slunce* od Jiřího Muchy. Kniha je psána formou deníku. Důležité je, že postřehy, které autor shromáždil, byly v době, kdy byl vězněn, a proto nejsou „zdeformovány“ určitým pozdějším pohledem. Psaní je pro Muchu velmi důležité, a bylo jedním z nejdůležitějších způsobů, jak si zachoval sebe sama a zdravý rozum. Deník psal jen jeden rok v prostředí uhelných dolů. Pak byl autor přesunut na Jáchymovské doly, kde již bylo těžší psát. Je hodně ovlivněn četbou. Je hodně sečtělý a většinu knihy rozebírá určité knihy a autory. Co mu také nelze upřít je jeho zcestovalost. Pokud jde ovšem o jeho knihu, tak ta je spíše rozborem literatury než ukazovatelem vězeňské subkultury.

Již méně podstatnými pro moji práci byly knihy od Jiřího Černého *Za dráty komunismu* a od Aloise Hlavatého *Z bláta do louže*. Autoři těchto dvou knih se často uchýlili jen k objektivnímu popisu událostí jejich života v tomto období a jen zřídka se v knihách vyskytovaly popisy společnosti v táborech. Avšak i tyto knihy byly v některých směrech pro mě směrodatné.

Útloukná kniha *Z hlubin soužení na výslunní naděje* od Aloise Bárty vzpomíná na

život Alexandra Viedra. Je to celkový průřez jeho životem, kde je jen na několika stránkách zaznamenáno jeho působení v táboře. Těchto několik stránek je důležitých z toho důvodu, že na Alexandra Viedra se zde rozpomínají lidé z náboženských sekt adventistů a Svědků Jehovových. Ze svého pohledu popisují zacházení vězeňské ostrahy s těmito skupinami. Je to bohužel jenom jedno svědectví lidí z těchto skupin, žádnou jinou knihu v tomto směru jsem nenašla.

Paměti často narážely na problém útěků. Jeden z nejznámějších útěků byl útěk dvanácti vězňů z tábora XII., z nichž jediný pamětník na tuto událost se jmenuje *Karel Kukul* a byl jedním z utečenců. Své zážitky vylíčil v knize *Deset křížů*.³

Další řada pramenů se týkala buď osudů knězů, opatů nebo hluboce věřících lidí. Způsob myšlení věřících lidí, jejich postoje na tuto část jejich života v komunistických žalářích a táborech se snažila podat publikace *Dědictví* od *Heleny Havlíčkové*. V knize se nachází soubor vzpomínek lidí na politickou perzekuci v celé éře vlády komunistického režimu. Tato písemnost snažila především podat obraz o nezlomnosti ducha a důležitosti víry v životě člověka. Na tuto dobu vzpomínají jak kněží, řeholní sestry, tak lidé, kteří byli hluboce věřící. Na své věznění na Pankráci, ve Valdicích a na Mírově se vzpomíná taktéž katolický kněz *Dominik Pecka* v knize *Z deníku marnosti*. Autor mimo jiné prokládá publikaci svými podnětnými filozofickými úvahami o smyslu života, o tehdejšímu režimu nebo o svých spoluvězních. Kniha od *Jakuba Antonína Zemka Vatikánský špión* byla pro mě významná především faktem, že převor kláštera ve Znojmě byl zatčen již v roce 1948, a tím mně mohl podat informace o změnách režimu v táborech a o změnách chování a přístupu dozorců k vězňům. Autor taktéž podal mnoho podnětných popudů o sociální skladbě táborů. Další publikace s názvem *Člověk musí hořeti* je napsána formou rozhovoru s *Bohumilem Vitem Tajovským*, opatem želivského kláštera. Je to v podstatě průřez života opata Tajovského od jeho jinošství po dobu, kdy vznikla tato publikace. Podobná kniha je od *Anastáze Opaska Dvanáct zastavení*. A. Opasek i B. V. Tajovský byli ve stejnou dobu internováni na zvláštním oddělení Leopoldovské věznice zvané "Vatikán". Podávají nám vhled do subkultury vězňů - duchovních, do jejich způsob života a myšlení.

Další pětici knih napsaly ženy, které samozřejmě nebyly ušetřeny komunistickou

³ K útěku došlo ze 14. na 15. října 1951 z tábora z Horního Slavkova. Již útěk nevyšel podle jejich představ, protože došlo k záměně jednoho z vězňů, který nebyl prověřený. Ten se po zdařeném útěku pod jinou záminkou vrátil zpátky na šachtu a rozvázal spoutaného dozorce a vyhlásil poplach. Na útěku bylo zastřeleno 5 vězňů, další byl zastřelen u Malacek při přechodu hranic, další spáchal sám sebevraždu při obklíčení, 2 byli odsouzeni k trestu smrti, Karel Kukul dostal trest 25 let a Zdeněk Štich, byl při výsleších tak surově zbit, až ztratil paměť.

perzekucí. Všech pět knih tvoří určitý komplex, poněvadž všechny ženy se navzájem znaly. Potkaly se v trestně pracovním táboře v Pardubicích. Ve vzpomínkách se každá alespoň na chvíli mihne v knize své přítelkyně a každá popisuje stejné události ze své perspektivy. Nutno říci, že ženy velmi nerady hovořily o svých úspěších a o svém vlastním hrdinství. Tu velmi často opomíjely a spíše se ve svých pamětech soustřeďovaly na své přítelkyně a na vzpomínky s nimi spojené.

O nezlomnosti lidského ducha svědčí kniha od *Dagmar Šimkové* *Byly jsme tam taky*. D. Šimková několikrát utekla z táborů a nikdy se nepoddala tehdejšímu režimu. Za to si vydobila u svých přítelkyň velkou úctu. Kniha mimo jiné vyniká detailním rozborem situace lesbiček, které se v Pardubicích vyskytly po větším příchodu kriminálních vězeňkyň.

O svých spoluvězeňkyních píše taktéž *Božena Kuklová - Jišová* v publikaci *Krásná němá paní*. Její texty byly původně otištěné na pokračování v časopisech *Mukl* a *Věrní* zůstaneme pod názvem *Naše holčičky*. *Božena Kuklová - Jišová* se snažila co možná nejlépe postihnout charakterové vlastnosti svých přítelkyň.

Další dvě autobiografické knihy jsou knihy přítelkyň, které většinu doby svého věznění prožily spolu a znaly se již v době před zatčením. Jsou to mladší *Albína Palkosková* a její kniha *Tři životy* a starší *Jiřina Zábranová* a její kniha *Ohlédnutí*. Toto dílo mimo jiné popisuje charaktery dozorců a dozorkyň v Pardubickém táboře. Mimo jiné *Albína Palkosková – Wiesenbergerová* byla autorkou ještě jedné významné knihy, a to *Nebyl to jen sen*, ve které své vzpomínky na dobu věznění ještě dále rozebírá a doplňuje.

Další skupinu knih má charakter rozhovorů s přímými účastníky. Patří mezi ně publikace od *Karla Bartoška* *Český vězeň*, což je souhrn rozhovorů s bývalými vězni, ale také například s manželkami *Rudolfa Slánského* nebo *Jana Švermy*. *Karel Bartošek* je taktéž autorem knihy *Svědék Husákova procesu vypovídá*. Je psána formou rozhovoru se slovenským komunistickým funkcionářem *Ladislavem Holdošem*, který po roce 1948 zastával funkci povereníka pro věci církevní, byl členem ÚV KSS a generálním tajemníkem slovenské Národní fronty. Patřil mezi mocenskou elitu komunistické moci, která se rozvinula především po únoru 1948. Patřil také ovšem mezi ty, kteří prožili komunistickou perzekuci a prošli politickými procesy v padesátých letech. Zažil metody vyslýchání Stb, které ve svých rozhovorech popisuje. L. Holdoš prošel za svůj život několika věznicemi, v několika zemích. Z tohoto důvodu je jeho zpověď velmi přínosná, neboť má možnost komparace různých vězeňských systémů evropských zemí. Jeho svědectví je však nejdůležitější především proto, že jde o zpověď komunistického funkcionáře.

Další výraznou knihou z pera *Karla Bartoška* je kniha *Zpovídání. Pražské hovory 1978 – 1982*, jež je také psaná formou rozhovorů. Autor zde „zovídá“ *Bedřicha Fučíka*, který byl odsouzený společně s katolickými spisovateli. Byl vězněn především v pevných věznicích a tvoří tedy opozici proti vzpomínkách těch autorů, kteří pracovali v pracovních táborech. Kniha nám přináší pohled na vězení očima staršího člověka – do vězení se dostává jako padesátiletý. V tomto věku již měl vyvinuté morální hodnoty a ustanovený žebříček hodnot, kterým ani pobyt ve vězení neotřásl.

Ke skupině knih, přímých rozhovorů s bývalými politickými vězni, patří dále kniha od *Jana Lukeše Hry doopravdy*, což je sepsaný rozhovor s *Karlem Peckou*, spisovatelem, jenž ve svých knihách využívá svých zážitků z vězení. Jeho nejvýznamnější a nejznámější knihou jsou *Motáky nezvěstnému*. Poslední knihou z této skupiny je kniha od *Ireny Kastnerové Luboš Hruška a zahrada jeho duše* - rozhovor s důstojníkem československé armády. Bohužel je to jediná publikace s člověkem z této vrstvy vězněných v mém seznamu literatury.

Moji pramennou základnu uzavírá kniha od *Antonína Kratochvíla Žaluji I*. Celá tato kniha je poskládaná z novinových článků z roku 1968, jež psali lidé, kteří prožili hrůzu komunistických věznic a pracovních táborů a cítili potřebu své zážitky svěřit i ostatním lidem.

Zcela jiným typem pramene se pro mě stala kniha *StB o sobě. Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*, kterou k vydání připravil *Karel Kaplan*. Jak je již v názvu knihy napsáno, jedná se o vzpomínky tehdejšího vyšetřovatele StB, který například vyšetřoval i již zmíněného *L. Holdoše*. Tato kniha přinesla do mého tématu zcela jiný pohled, a to pohled ze strany vyšetřovatele.

Abych své závěry mohla porovnávat ještě s jiným typem zdroje, rozhodla jsem se využít archivních pramenů. Tyto mi pomohly především při tvorbě statistických údajů o vězeňské populaci. Většina archivních pramenů se nacházela ve Národním archivu v Praze a jednalo se především o fond SSNV, ve kterém se nacházelo nejvíce statistických údajů potřebných pochopení sociální struktury vězeňských zařízení. Pro pochopení subkultury retribučních vězňů, o které neexistují v českém prostoru žádné vzpomínkové práce, mi přispěla možnost nahlédnout do osobních spisů. Především mi byly nápomocny pravidelné posudky, které byly vyhotovovány buď pravidelně, nebo při žádostech o amnestii, prominutí trestu a podobně. Bylo nutné samozřejmě kriticky přistupovat k tomuto typu pramene, protože osoba, která je vyhotovovala byla silně ideologicky ovlivněna. Na druhé straně

z těchto posudků bylo možné určit do jaké míry se vězeň přizpůsoboval vězeňskému řádu a požadavkům vedení věznice či tábora. Posudky vězňů odsouzených podle retribučních zákonů jsem částečně mohla porovnávat s posudky na politické vězně. Osobní spisy kriminálních vězňů byly bohužel skartovány a nemohou nám již posloužit.

Velmi přínosný byl taktéž fond Ministerstva spravedlnosti, od roku 2004 zcela ve správě Národního archivu. Zde jsem nejvíce využívala Výročních zpráv Ministerstva spravedlnosti. Velmi důležitou byla pro mě Výroční zpráva vězeňství, vyskytující se bohužel pouze pro rok 1951. Výroční zprávy za vlastní výkon soudnictví, ze kterých se daly čerpat taktéž informace statistického typu, byly vypracovány pro roky 1949 – 1954. Zde je ovšem nutné podotknout, že tabulky a statistiky byly pro každý rok vytvářeny podle jiného klíče, a tedy pro práci historika velmi těžko použitelné, pokud se snaží naznačit určitou vývojovou linii v oblasti vězeňství či soudnictví. Mezi dalšími fondy, které jsem při svém výzkumu využívala byly fondy BBÚV, fond Klementa Gottwalda či fond Antonína Zápotockého. V těchto fondech se však informace, využitelných pro téma mé práce, vyskytovaly jen pomálu. Ze spolupráce s Úřadem dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu a pracovníků Státního ústředního archivu vznikla trojdílná práce *Československá justice v letech 1948 – 1953*, ve které se taktéž nachází velké množství archivních dokumentů týkajících se vězeňství a především rezortu justice.

Pokud jde o sekundární literaturu, tu bych nejprve rozdělila na sekundární literaturu historickou a sekundární literaturu sociologickou a antropologickou. Z první skupiny byly pro mě nevýznamnějšími sborníky vydané v rámci mezinárodních konferencí konaných k tématu vězeňství v Československu a ve střední Evropě. Konkrétně jde o tyto publikace: *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945 – 1955* a *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945 – 1955*. Významnými knihami, vzniklými v souvislosti s grantem „Retribuční vězni a české vězeňství 1945 – 1955“ byla kniha *Tomáše Staňka Retribuční vězni v českých zemích*, která mapuje především otázku retribučního soudnictví a retribučních vězňů, a publikace *Aleše Kýry Způsoby zacházení s vězni v ČSR v letech 1945 – 1955*. Tato kniha rozebírá základní předpisy, vzniklé ve vymezeném časovém období.

Významným přínosem pro mě byl článek od *Ludmily Petrášové Vězeňské tábory v jáchymovských uranových dolech 1949 - 1961*, který byl vydán ve Sborníku archivních prací v roce 1994. Autorka článku pracovala jak s archivním materiálem, tak se vzpomínkovými pracemi. Autorka měla v této části však tu nevýhodu, že v době vzniku článku neexistovalo na trhu tolik vzpomínkových prací. Údaje se týkaly vězeňského zařízení

v Ostrově. Autorka ve své práci neopominula nejen rozdělení vězňů do skupin podle režimu, ale byly zde částečně načrtnuty pracovní a životní podmínky vězňů a jejich sociální rozdělení.

Dále jsem se ve své práci mohla opřít o knihu od *Karla Kaplana a Vladimíra Pacla Tajný prostor Jáchymov*, především o druhou část knihy, která byla napsána Karlem Kaplanem. Tato část knihy se přímo zabývala životními podmínkami vězňů a částečně korespondovala s tématem mé diplomové práce. Některé autorovy závěry jsem však na základě mého zkoumání doplnila nebo poopravila.

Částečnou pomoc pro mě představovala kniha od spolupracovníků *Ivana Gaďourka a Jiřího Nehněvajsy Žalářování, pronásledování a zneuznání*. Tato kniha je v podstatě sociologickou studií vypracovaná na základě dotazníku, jenž byl poslán členům Konfederace politických vězňů. Studie se zabývá vazbou, vězněním, názory bývalých politických vězňů na tehdejší společnost, ale i následným začleněním do společnosti.

O osudech lidí, kteří byli postiženi komunistickou perzekucí, nám podává svědectví i kniha od *Zory Dvořákové Z letopisů třetího odboje*. Autorka pracovala na základě pramenů úředního archívu Konfederace politických vězňů. Základem této knihy jsou životní osudy lidí, které komunistický režim různým způsobem poškodil.

Knihy *Filozofie za mřížemi, Vězeňské přednášky od Růženy Vackové a Profesor Václav Chytil a uranové doly* byly vydány Archivem Univerzity Karlovy. Pro mě byly nejdůležitější především předmluvy těchto knih, které byly zpracoval Zdeněk Pousta. Autor pracoval na základě autobiografických knih. První kniha se týkala především věznic v Leopoldově, druhá popisovala život v ženských věznicích, především v Pardubicích a třetí se věnovala Jáchymovským uranovým dolům. Tyto úvody byly velmi významné z hlediska solidarity ve věznicích a dále se zabývaly tématem „vězeňské univerzity“.

Z knih, které patří do sekundární literatury se sociologickou tematikou, bych upozornila především na knihy *Základy penologie* od kolektivu autorů *Jiří Mezníka, Věry Kalvodové, Josefa Kuchty, Teorie a praxe vězeňství* od *Jaroslava Hály* a *Základy forenzní psychologie* od *Heretika Antona*. Právě tyto odborné publikace mi dali možnost nahlédnout do teorie penologie, což mi pomohlo opravit některé své dřívější názory.

Z metodologického hlediska mě ovlivnily knihy, které se zabývaly historickou antropologií nebo antropologií obecně, jako například kniha od *Richarda Van Dülmena Historická antropologie* a kniha od *Roberta F. Murphyho*, která nese název *Úvod do kulturní a sociální anthropologie*. Protože jsem často využívala i poznatků z psychologie,

jsou v mém seznamu literatury i knihy z oblasti sociální psychologie, která se zabývá problematikou sociální interakce, komunikace mezi jedinci ve společnosti. Samozřejmě, že mi pomohly i různé články, jež byly otištěny v časopisu České vězeňství a mnohé další publikace, na které odkazuji v závěrečném seznamu literatury.

III. OBECNÝ VÝVOJ ČESKOSLOVENSKÉHO VĚZEŇSTVÍ

PO 2. SVĚTOVÉ VÁLCE

Vývoj československého vězeňství se po druhé světové válce začal odklánět od obecného vývoje vězeňství v západní Evropě. Západní Evropa postupovala ve směru započatém v předcházejícím období, tedy ve směru humanizace, dodržování základních lidských práv v místech výkonu vazby a trestu odnětí svobody. Docházelo taktéž k postupnému odstraňování militantních prvků a širšímu využívání výchovných metod a prostředků, kdy cílem vězení nebyl trest, ale spíše převýchova a úspěšný návrat do občanské společnosti. Ovšem vězeňství v Československu se začalo ubírat cestou, která byla započata v Sovětském svazu. Postupovalo se podle sovětských vzorů, v československém vězeňství působili sovětské poradci, kteří korigovali další jeho směr. Tento posun a postup můžeme jednodušeji nazvat termínem „sovětizace vězeňství“.⁴

Pokud se ale podíváme zpátky do historie, zjistíme, že prvním mezinárodním kongresem, který se zabýval otázkou vězeňství, byl kongres v Londýně, jenž se konal již roku 1872. Na třetím mezinárodním kongresu v Římě 1885 byla vytvořena mezinárodní organizace „International Penitentiary Commission“. Ta byla v roce 1929 přetvořena v „International Penal and Penitentiary Commission“, která vytvořila soubor minimálních pravidel pro zacházení s vězni, jenž v roce 1934 schválila a potvrdila Společnost národů.

Na XII. Mezinárodním kongresu v Haagu v roce 1950 došlo k dohodě na těchto zásadách:

1. Práce vězňů nesmí být považována za doplněk trestu, ale za metodu nápravy a výchovy odsouzených. Každý odsouzený, pokud je schopen práce, musí pracovat.
2. Každý vězeň musí mít přesně stanovená a vymezená práva a povinnosti.
3. Vězeň má právo volby zaměstnání a práce, je povinností státu, aby zajistil pro vězně dostatek práce.
4. Žádnému vězni nesmí být vysloven zákaz s rodinou během výkonu trestu.

První nová pravidla zacházení s vězni byla předložena a schválena na kongresu

⁴ JANÁK, Dušan. Organizace a řízení československého vězeňství 1945 – 1955. In *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945 – 1955*. Praha: Vězeňská služba ČR, 2001, s. 3 - 4.

konaném v Ženevě. Ta byla přijata 30. 8. 1955 a na základě doporučení kongresu byl tento soubor pravidel schválen formou Rezoluce č. 663 Hospodářskou a sociální radou OSN dne 31.7.1957 jako „Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni a postupy jejich účinné realizace“. Tato pravidla vytyčila základní principy pro způsob zacházení s vězni, tedy především ochranu vězně před nežádoucím zacházením, jeho základní lidská práva a svobody a potvrdila další směr humanizace vězeňství v západním světě.⁵

Pro demokratický režim slouží vězení jako nástroj trestu a izolace nebezpečného zločince. Vězení má být taktéž místem převýchovy zločince, aby byl pak úspěšně navrácen do občanské společnosti. Prvek převýchovy a resocializace v západním vězeňství začalo nabývat stále více na významu. Zatčené osoby jsou právoplatně odsouzeny nezávislým soudem za spáchané trestné činy, jejichž činnost systematicky kontroluje občanská a politická společnost.⁶

Ovšem jak jsem již naznačila na začátku, vězeňství v Československu se vydalo jinou cestou. Změnu směru můžeme zaznamenat již v roce 1945. Nemalý vliv na tento trend měly i události a samozřejmě důsledky II. světové války a doby okupace. Těmi se staly negativní přístupy k retribučním vězňům a k německému obyvatelstvu vůbec. Volalo se po rázném zúctování s válečnými zločinci, zrádci a kolaboranty. Požadovaly se pro ně přísné tresty. K potrestání válečných zločinců se přihlásil i Košický vládní program a již v červnu 1945 byl vydán prezidentský dekret 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. 27. října 1945 byl vydán prezidentský dekret 126/1945 Sb. o zvláštních nucených pracovních oddílech, podle nějž si měli váleční zločinci a kolaboranti odsouzení do 5 let odpykat svůj trest v pracovních oddílech zřizovaných při věznicích krajských soudů. Vězni s tresty delšími nad pět let měli být umístěni do pracovních oddílů v trestních ústavech nebo táborech. Tito vězni, ať už to byli Němci nebo Maďaři na Slovensku, neměli právo na mzdu za svou pracovní činnost.⁷ Tedy již v tomto období můžeme sledovat zárodky protihumánního postoje k vězňům. Samozřejmě s protihumánními přístupy souvisí i vznik různých pracovních, sběrných a internačních táborů, na které v pozdějším období navázaly různé trestanecko - pracovní tábory, později nazývané pracovními útvary. Právě táborový typ vězeňství můžeme zařadit

⁵ KÝR, Aleš. Zacházení s vězni na území ČSR v letech 1945 – 1955. In *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945 – 1955*. Praha: Vězeňská služba ČR, 2001, s. 50. MEZNÍK, Jiří - KALVODOVÁ, Věra - KUČHTA, Josef. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 24.

⁶ JANÁK Dušan. Organizace a řízení československého vězeňství..., c.d, s. 4.

⁷ BAJCURA, Lubomír : Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945 - 1969. In *České vězeňství*, č. 2 - 3, 1999, s. 12 .

mezi způsoby věznění, jaký se velmi často rozvinul v totalitních státech, ať již to byly nechvalně známé koncentrační tábory v nacistickém Německu nebo gulagy v Sovětském svazu.

V totalitních režimech je velmi často využíváno vězňů jako dostupné, početné a levné pracovní síly. V Československu vězni pracovali pro plnění hospodářského plánu centrálně plánované ekonomiky.⁸ Práce vězňů byla především využívána v těch oborech, kde se nacházel jednak nedostatek pracovních sil, nebo v odvětvích, kde byla práce namáhavá a nebezpečná, které se civilní zaměstnanci snažili vyvarovat. S tím taktéž souvisí spousta pracovních úrazů, často smrtelných. Vězni pracovali za nevyhovujících pracovních podmínek, nebyly splněny základní bezpečnostní pravidla a taktéž pracovali v oborech, které se nacházely mimo obor jejich působnosti, často bez jakékoliv formy zaučení.⁹

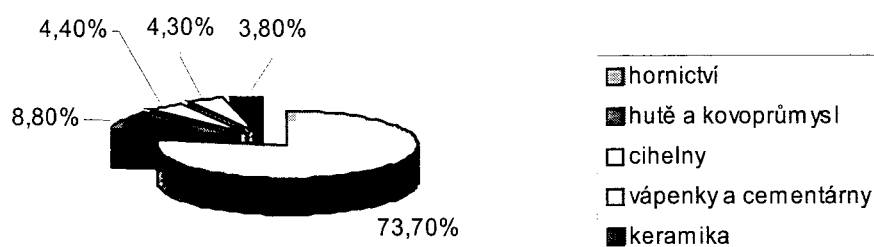
Podle grafu můžeme rozpoznat, že nejvíce vězňů v českých krajích¹⁰ k 31. 12. 1950 pracovalo v těžkém průmyslu, převážně v hornictví. Těžký průmysl se stal prioritou pro poúnorový vývoj československého hospodářství, a proto byli vězni velmi často nasazováni do těchto odvětví.

⁸ V roce 1951 80, 7 % vězňů bylo zaměstnáváno v rámci plnění úkolů národního hospodářství a jen 19,3 % vězňů bylo zaměstnáváno pro potřeby vězeňských ústavů ve vnitřním provozu a dílnách. KÝR, Aleš. Zacházení s vězni na území ČSR, c. d., s. 58.

⁹ „Když jsem sjel prvně v životě do šachty, přijal mě štajgr a sdělil mi, že budu dělat lamače. Naházeli přede mě hadice, vrtací tyče, vrtačku. Korunky jsem nafasoval již na povrchu, spolu s karbidovou lampou, se kterou jsem vůbec neuměl zacházet. Dostal jsem také pomocníka - byl to profesor matematiky, který neuměl držet lopatu - pak nám sdělil, že na sledné chodbě máme od zítřka 30 cm postupu na směnu a hlavu a také, že se postup měří čtyřikrát měsíčně. Ten jeho pomocník, který nás vybavoval náradím, dodal: *Když postup neuděláte, nedostanete nažrat. Zdař bůh.*“ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech 1949 – 1961. In *Sborník archivních prací*, č.2, 1994, s. 392.

¹⁰ Na Slovensku bylo procentuální zastoupení zaměstnání vězňů zcela odlišné. To samozřejmě souvisí i s jinou strukturou hospodářství na Slovensku. V hornictví pracovalo 35,5%, v cihelnách 12,1%, v kamenolomech 7,3%, v papírnách 7,2% a ve stavebnictví bylo zaměstnáno 6,6% pracující vězeňské populace. NA Praha, fond KSČ –ÚV-100/1, sv. 42, a.j. 312, Zpráva o navrhování úpravy pracovních odměn vězňů a sociálního zabezpečení rodinných příslušníků vězňů

**Zaměstnání vězňů k 31. 12. 1950
- české kraje**

Největší prioritou se však stala těžba uranu, především v oblastech Jáchymovska, Slavkovska a Příbramska. Proto nastal doslova hon na pracovní síly do těchto oblastí. Například k 20. srpnu 1949 se ve vězeňském zařízení Ostrově nacházelo „jen“ 2 881 vězňů, ale již k 29. 9. 1950 se zde nacházelo 10 974 vězňů. Ke kulminaci vězeňské populace dochází v roce 1953, přesněji před amnestií prezidenta republiky z 4. května, kdy se v tomto prostoru nacházelo 14 996 vězňů.¹¹

Pracovní činnost odsouzených v pojetí penitenciárního systému je spojována s osvojením pracovních návyků za zřetelem jejich dalšího využití v občanském životě. Avšak práce vězňů v poválečném Československu začalo být zneužíváno pro potřeby plnění úkolů hospodářské politiky. Nejenom odsouzenici a trestanci byli nuceni pracovat ve vězeňských zařízeních, ale podle právní úpravy výkonu vazby z roku 1951 bylo umožněno i zaměstnání obviněných, pokud to připouštěl účel vazby. Obvinění a obžalovaní pracovali pouze uvnitř vězeňského ústavu. Teprve další právní úpravou z roku 1954 byla pracovní povinnost obviněných omezena a v roce 1956 bylo stanoveno, že „...obvinění až do jejich pravomocného odsouzení nesmí být zaměstnáváni žádnými pracemi.“¹²

Dochází rovněž k změně pojetí principů klasifikace a diferenciací vězeňské populace. V pojetí penologie musí být ženy odděleny od mužů, mladiství od dospělých, a co je nejdůležitější, musí být od sebe odděleni nepolepšitelní zločinci, recidivisté od zločinců, u nichž se dá očekávat náprava. Jde o systém sociální ochrany vězně, neboť pokud se systém snaží o nápravu zločince, je nežádoucí, aby ve vězeňském prostředí došlo k rozšíření

¹¹ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. Vězeňské tábory v jáchymovských uranových dolech...c. d., s. 440.

¹² KÝR, Aleš. Zacházení s vězni na území ČSR, c. d., s. 58.

kriminálních návyků. Docházelo tedy k diferenciaci a rozdělení vězňů podle stupně jejich kriminálního narušení a jejich snahy o nápravu. Tito vězni podle těchto měřítek byli rozdělováni na klasifikační skupiny, které měly různé výhody, jako například početnost korespondence, návštěv atd.¹³

Zacházení s odsouzenými ve výkonu vazby v letech 1945 – 1950 vycházelo ještě ze zákona č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, který byl za první republiky recipován a jehož platnost skočila rokem 1950. Zločinci byli odsuzováni podle typu spáchaného zločinu či přestupku. Za zločin následoval trest žaláře nebo těžkého žaláře, za přestupek nebo přečin vězení nebo tuhé vězení. O způsobu výkonu trestu odnětí svobody rozhodoval soud, který mohl uložený trest zostřít dalšími opatřeními, a to pústem, tvrdým ložem, samovazbou a temnicí.¹⁴ Podle zákona č. 123/1931 Sb. vykonávali tzv. „političtí provinilci“ trest odnětí svobody odděleně od pachatelů kriminálních trestných činů ve státním vězení. Tento zákon je taktéž oproti ostatním vězňům zvýhodňoval i jinými způsoby.¹⁵

Výkon trestu odnětí svobody se zásadně změnil s vydáním nového Vězeňského řádu s účinností od 1. 9. 1951. Zanikly jím všechny doposud platné Domácí vězeňské řády platné z dob první republiky, které si vytvářel každý vězeňský ústav sám, podle jehož stanov se také řídil. Způsob zacházení s odsouzenými takto splynul se způsobem zacházení s osobami v táborech nucené práce.¹⁶ Už se neuplatňovalo hledisko nebezpečnosti zločince a sociální ochrany vězně, ale začalo se uplatňovat třídní hledisko. Z usnesení ÚV KSČ z února 1951 se můžeme dočíst, že: „*Represivní charakter trestu musí ostřeji vyniknout v boji proti buržoazii, kulakům a nepřátelům uvnitř dělnické třídy i agentům ve straně. Pseudohumanistické tendence, zvláště ve výkonu trestu, je třeba rázně odmítnout... ve vině i trestu bude ostře diferencováno mezi buržoazii a pracujícími*“. Z téhož dokumentu vyplývá, že pro výkon trestu odnětí svobody je důležitý „*třídní profil, dosavadní způsob života, zaměstnání a pracovní morálka, politická uvědomělost a intenzita jeho činnosti*“.¹⁷

Již od roku 1948 byli vězni rozděleni podle povahy trestného činu na kriminální a politické vězně.¹⁸ Političtí vězni byli obecně vzato považováni za nebezpečnější, protože

¹³ Tamtéž, s. 53.

¹⁴ MALÝ, Karel a kolektiv autorů. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1997, s. 338 an.

¹⁵ KÝR, Aleš. Zacházení s vězni na území ČSR, c. d., s. 53.

¹⁶ Tamtéž, s. 54

¹⁷ NA v Praze, fond BBÚV KSČ 05/11, kart. 140 A, Úkoly vyplývající z úseku výkonu justice ministerstva spravedlnosti z usnesení ÚV KSČ z února 1951

¹⁸ Samozřejmě nadále zde existovala skupina retribučních vězňů, správních vězňů, administrativních atd.

nehrožovali jedince nebo nějakou skupinu lidí, nýbrž ohrožovali celou společnost a chtěli „rozvrátit lidově – demokratický systém“.¹⁹

Podle článku 38 Vězeňského řádu byli vězňové rozděleni do 4 výhodnostních skupin. V prvním zařazení byl rozhodující třídní původ vězně a trestný čin, při dalším zařazení do vyšší nebo nižší výhodnostní skupiny se přihlíželo k pracovnímu úsilí, jeho postoji ke školení a k výchově, k chování a stupni nápravy odsouzeného.²⁰ V první skupině se nacházeli ti, kteří "vzhledem ke svému třídnímu původu zůstávají nepřáteli lidově demokratického zřízení nebo ti, co projevují špatnou pracovní morálku, špatně se chovají a neprojevují žádné známky nápravy". Ve druhé skupině se nacházeli ti, kteří v I. výhodnostní skupině prokázali po určitou dobu zvýšené pracovní úsilí a "chápu škodlivost spáchaného trestného činu pro společnost, upřímně ho litují, a u nichž je naděje na nápravu". Do III. výhodnostní skupiny byli zařazení ti, kteří v II. skupině projevovali po určitou dobu zvýšené pracovní úsilí a chovali se bezvadně a ve IV. se nacházeli ti, kteří strávili určitou dobu ve III. výhodnostní skupině a zvláště se v ní vyznamenali mimořádnými pracovními výkony, soutěžením v práci a bezvadným chováním. Teoreticky se i političtí vězni mohli dostat do vyšších výhodnostních skupin, ale skutečnost byla zcela odlišná. Spíše se ve vězeňských objektech uplatňovalo „zvykové právo“, nepsané, ale vyžadované „domácí řády“.

Podle zařazení do výhodnostní skupiny získávali vězni různé výhody. V I. skupině museli být muži ostříhání, ženy měly mít kratší vlasy, hladce učesané. Mohli u sebe mít jen základní hygienické potřeby jako kartáček, pasta na zuby, hřeben, domácí střevíce a kuřácké potřeby (pokud je měl dotyčný povoleny), mohli číst jen knihy z vězeňské knihovny, termín na odesílání a přijímání dopisů byl stanoven na 2 měsíce a návštěva se mohla konat jednou za dva měsíce na 20 minut. U IV. výhodnostní skupiny byla dovolena prostá úprava vlasů a vousů, nad základní hygienické potřeby byly povoleny šachy a jiné společenské hry, nástroj a jiné povolené osobní potřeby a předměty. Byly povoleny vlastní knihy, obrázkové časopisy a denní tisk, dopisy mohly být přijímány a posílány jednou za 14 dní a návštěva mohla přicházet jednou za 14 dní na jednu hodinu.²¹

Další právní úprava v roce 1953 i nadále vycházela z filozofie tzv. třídního výkonu trestu a odsouzení i nadále byli zařazováni do 4 výhodnostních skupin podle třídního hlediska a stupně převýchovy. Další právní úprava z roku 1955 přinesla jen rozšíření

¹⁹ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech..., c. d., s. 367.

²⁰ NA v Praze, fond SSNV- materiály různé, Vězeňství vývoj po okupaci.

²¹ BAJCURA, Lubomír. Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích..., c. d., s. 18 - 19. Srovnej KÝR, Aleš. Zacházení s vězni na území ČSR, c. d., s. 54.

výhodnostních skupin z počtu 4 na počet 12.²²

Podle zařazení do výhodnostních skupin se pak rozlišovalo do jakého vězeňského zařízení bude odsouzený přidělen. Avšak nejen podle třídního hlediska, ale také podle zdravotního hlediska byli vězni zařazováni do skupin A, B, C, D, podle kterých byli potom přikázáni na různé pracoviště. Rozdělení na zdravotní skupiny probíhalo v roce 1951. Vězeň s klasifikací A mohl pracovat v hlubině, s klasifikací B byl schopen každé těžké práce na povrchu a byli zařazováni do práce v hutích, kamenolomech, vápenkách apod., vězeň s klasifikací C bylo doporučeno zaměstnat v průmyslu sklářském, textilním a chemickém, práce neschopní měli klasifikaci D. Výsledky klasifikačního třídění podle zdravotního hlediska z prostředí uranových dolů²³ můžeme sledovat na základě šetření, které proběhlo na táborech Svornost,, Bratrství, Mariánská, Rovnost, Eliáš I, Eliáš II, Vršek, Vykmánov I, Vykmánov II, Prokop, Svatopluk, Ležnice, XII a Ústřední. Při něm bylo klasifikováno 10 330 vězňů, z toho 59,7% náleželo do skupiny A, 28, 5% do skupiny B, 9,3% do skupiny C a 2,5% do skupiny D.²⁴

K zajišťování kázně vězňů začalo být po roce 1948 uplatňováno především militantních prvků. K nárůstu jejich užívání došlo zejména po předání struktury vězeňství z rukou Ministerstva spravedlnosti do rukou Ministerstva národní bezpečnosti v roce 1952. Důsledkem bylo zjednodušení řízení denního režimu a organizovaného pohybu vězňů, došlo k vytvoření většího odstupů mezi dozorcí a vězni, ale zároveň docházelo ke vzrůstu možností většího šikanování vězňů pro záminky nedodržení stanovených předpisů. Z přednášky o věznicích StB se tak můžeme dočíst, že „*styk vězně se strážným musí být omezen na míru co nejmenší, tak aby bylo možno tento styk vymeziti do několika vět, přesně formulovaných, které smí strážný s vězněm pronést.*“²⁵ Režim se snažil o izolaci vězňů od vnějšího světa. Nebyly jim poskytnuty informace o každodenních událostech, byl taktéž silně omezen styk s rodinou. Do procesu se obžalovaní se svými nejbližšími příbuznými jen málokdy setkali, velmi často docházelo ke shledání až v době přelíčení. Po odsouzení byla taktéž omezována korespondence a návštěvy příbuzných.

Podle úpravy Vězeňského řádu z roku 1951 bylo umožněno příslušníkům Sboru vězeňské stráže (SVS) a Sboru národní bezpečnosti užít systému odměn a trestů. Pokud se

²² KÝR, Aleš. Zacházení s vězni na území ČSR, c. d., s. 54 an.

²³ Srovnej s tab.č. 6.

²⁴ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. Vězeňské tábory v jáchymovských uranových dolech..., c. d., s. 396 an.

²⁵ TOMEK, Prokop. *Dvě studie o československém vězeňství: vývoj systému agenturní činnosti ve vězeňských zařízeních československého komunistického režimu 1948 – 1989: budování a vývoj věznic StB v letech 1948 - 1952.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování, 2000, s. 78.

vězeň dopustil kázeňského přestupku, mohlo být užito důtky, odnětí výhod až na 6 měsíců, uložení méně odměňované práce, snížení kapesného, tvrdého lože 2x týdně až na 6 měsíců, samovazby po zaměstnání (nejdéle na 1 měsíc), přeřazení do nižší výhodnostní skupiny, snížení dávky stravy o polovici až na 1 měsíc (pod lékařskou kontrolou), přemístění do ústavu s přísnější kázní. Jako odměn mohlo být využito pochvaly, udělení výhody, povolení kouřit, prominutí kázeňského trestu, zvýšení kapesného, přeřazení do vyšší výhodnostní skupiny, peněžitá odměna (částku vyšší než 1000 Kčs musel schválit krajský velitel SVS).²⁶ Po přesunutí resortu vězeňství na Ministerstvo národní bezpečnosti došlo k prohloubení vojenských prvků, které byly od vězňů vyžadovány. Podle nového Řádu nápravných zařízení z roku 1953 byli pozitivně hodnoceni ti vězni, kteří se přizpůsobili životu ve vězení, tedy z pohledu současné penologie šlo spíše o přizpůsobení se podmínkám ve vězení – prizonizaci, ne o nápravu odsouzeného. Převýchova byla uskutečňována u všech vězňů, avšak u každé výhodnostní skupiny odlišně. Další právní úprava následovala roku 1954, v níž bylo možno používat jako kázeňských odměn mimořádných návštěv, dopisů a balíčků. Byl rozšířen i sortiment kázeňských trestů, mezi ně patřil zákaz přijímání balíčků, návštěv, peněžních zásilek a používání vězeňské kantýny až na 2 měsíce, zákaz korespondence až na 1 měsíc, zákaz půjčování knih z vězeňské knihovny, korekce až na 10 dní.²⁷

Vězeňství v Československu se rozvíjelo podle sovětského modelu, bylo využíváno sovětských „zkušeností“, i když podmínky věznění soudím nedosáhly takových hrozných důsledků, jak tomu bylo v Sovětském svazu. Začal se rozvíjet typ táborového věznění, který v několika případech navázal na různé zajatecké, internační, sběrné a pracovní tábory, jenž vznikly v důsledku odsunu německého obyvatelstva. Prvky pokřiveného pojetí vězeňství a vězení se objevují již po druhé světové válce a není tedy pravda, že deformace československého vězeňství přišla teprve s příchodem komunismu k moci. V poválečném období KSČ jenom podporovala nové deformační prvky a po Únoru 1948 je dále rozvinula. Pracovní povinnost vězňů se taktéž začíná uplatňovat již u retribučních vězňů. V tomto období se nezdály tyto požadavky nijak protiprávní. Všemi vrstvami společnosti byly podporovány, ve společnosti se zakořenil pocit národní msty a z tohoto pocitu vyvěrala spousta opatření, kterého z dnešního hlediska považujeme za zločin proti lidské důstojnosti. Z tehdejšího hlediska a mentality se však tyto skutečnosti jevily jako zcela normální.

Vězeňství a justice se stali po roce 1948 součástí represivního aparátu, který sloužil

²⁶ Srovnej KÝR, Aleš. Zacházení s vězni na území ČSR, c. d., s. 56. BAJCURA, Lubomír. Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích..., c. d., s. 18.

²⁷ BAJCURA, Lubomír. Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích..., c. d., s. 31.

k zajištění nekontrolovaného policejního teroru a masových perzekucí. Díky perzekucím došlo ke sociální změně celé společnosti. Byla zlikvidována téměř celá střední vrstva jak na venkově, tak i ve městech. Ovšem oběťmi masových perzekucí nebyla ušetřena žádná složka společnosti. Dělníci i rolníci se taktéž nacházeli mezi perzekvovanými vrstvami společnosti. Režim zpolitizoval a zkriminlizoval běžné společenské vztahy, chování a jednání lidí.²⁸

Konec II. světové války se taktéž projevil ve změně početního stavu a složení vězeňské populace. Dalším velkým zlomem byl únor 1948, kdy ve vězeňských zařízení přibylo politických, podle tehdejšího žargonu státně - bezpečnostních vězňů. Problematice statistiky vězeňské populace se věnuje samostatná kapitola a není ji tedy nutné nějak blíže rozebírat.

Po Únoru 1948 dochází rovněž ke změně pohledu na práva a povinnosti vězně, která jsou často tehdejšími příslušníky SVS a SNB porušována. Vězeň sám ztrácí přehled jaké má práva a povinnosti, neboť Vězeňské řády jsou jim nepřístupné a dokonce vězeňský řád MV z roku 1955 je určen jen pro vnitřní potřebu Sboru nápravné výchovy, je vytištěn jako přísně tajný a do rukou vězeňské populace nikdy nedostal.

²⁸ Srovnej KAPLAN, Karel - PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister and Principal, 2001, s. 136 ann. JANÁK, Dušan. *Organizace a řízení československého vězeňství...*, c. d., s. 3 an.

IV. ORGANIZACE ČESKOSLOVENSKÉHO VĚZEŇSTVÍ V LETECH 1948 - 1968

Poválečné období neznamenovalo jenom velkou změnu v politické a společenské sféře, ale vznik a vývoj totalitního systému ve střední Evropě zasáhl i strukturu vězeňství. Ve středoevropských zemích dochází k procesu sovětizace a výjimkou není ani Československo. Podíváme-li se na naše vytyčené období, musíme ho z časového hlediska rozdělit na dva základní časové úseky). První období zahrnuje léta 1948-1952. Je to čas postupného ovládnutí systému, jeho sjednocování a nakonec budování pevné a kontrolovatelné organizace vězeňství v rámci Ministerstva národní bezpečnosti (MNB). Ve druhém období, v letech 1953-1968, bylo již vězeňství jednotné a bylo pod správou jednoho mocenského centra, a to pod bezpečnostním aparátem Ministerstva vnitra.²⁹

První období je docela nepřehledné, protože na celém území Československa se nacházelo asi 350 věznic. Kromě velkých vězeňských zařízení a trestnic, to byly především malé okresní a krajské věznice, které se v pozdějším období začínají rušit. Všechna vězeňská zařízení byla v resortu tří ministerstev - Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva národní obrany (MNO) a Ministerstva vnitra (MV). 23. května vzniklo Ministerstvo národní bezpečnosti³⁰, které přebíralo na začátku padesátých let hlavní iniciativu v oblasti vězeňství. Mimo to existoval právní dualismus mezi českými zeměmi a Slovenskem v oblasti trestního práva a justiční správy. Tento problém byl vyřešen ve prospěch Ministerstva spravedlnosti, kterému byla vězeňská zařízení a velitelství SVS podřízena.³¹

Soudní vězeňství bylo před Únorem 1948 v působnosti Ministerstva spravedlnosti. Byly to především okresní a od 1. 1. 1949 i krajské věznice a trestní ústavy.³² Věznice krajských soudů byly určeny pro osoby ve vyšetřovací vazbě, pro osoby s trestem do 1 roku, mladistvé s trestem do 6 měsíců a retribuční vězně, kteří byli zařazeni do zvláštních nucených oddílů. Věznice okresních soudů byly podstatně menší a sloužily jako vyšetřovací vazba osob obviněných z přečinů a přestupků a pro výkon trestů do 1 měsíce.

²⁹ TOMĚK, Prokop. Vývoj československého vězeňství v letech 1948 – 1989. In VEBER, Václav – BABKA, Lukáš. *Za svobodu a demokracii III: Třetí (protikomunistický) odboj*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2002, s. 45.

³⁰ Tamtéž.

³¹ JANÁK, Dušan. Organizace a řízení československého vězeňství 1945 – 1955. In *Vězeňství ve střední Evropě 1945 - 1955*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2000, s. 9.

³² TOMĚK, Prokop. *Vývoj československého vězeňství...*, c. d., s. 46.

K nejdůležitějším trestním ústavům, které byly v působnosti Ministerstva spravedlnosti, patřily Ilava, Leopoldov, Mírov, Pardubice, Plzeň - Bory, Valdice, Želiezovce a samozřejmě Jáchymovské uranové doly, které se postupně začínají zakládat od roku 1949 v oblastech Jáchymova, Slavkovska a Příbramska. Tyto tábory, které byly v roce 1949 nazývány jako trestanecko - pracovní tábory (TPT), vznikají na místech táborů německých válečných zajatců a táborů nucené práce (TNP). Ministerstvu spravedlnosti byl podřízen mimo tato zařízení i Sbor uniformované vězeňské stráže.³³

Dalším resortem, pod který spadala vězeňská zařízení, bylo Ministerstvo národní obrany. Pod toto ministerstvo spadaly i vrchní vojenské soudy v Praze, Brně a Bratislavě, které měly kompetenci rozhodovat o zvláště nebezpečných případech. Mohly odsoudit i k absolutnímu trestu. Dále pod něj spadaly i krajské vojenské soudy s kompetencí rozhodování o trestních sazbach do pěti let.³⁴ Toto složení bylo zachováno i po Únoru 1948, s tím rozdílem, že během let 1948 - 1952 odsoudily státní soudy v Praze, Bratislavě a v Brně více než 1 150 příslušníků armády, na jejichž případy se vztahovala vojenská soudní pravomoc. Několik vojáků bylo odsouzeno i k trestu smrti.³⁵ Zvláštní kapitolou ve vojenském vězeňství se stal nechvalně známý tzv. Domeček v Kapucínské ulici v Praze - Hradčanech, který byl zařízením 5. oddělení hlavního štábu neboli smutně proslulého Obranného zpravodajství (OBZ). Byli sem přiváženi především zadržení vojáci z povolání a krutými metodami výslechu přinuceni vypovídat.³⁶ K dalšímu výkonu trestů odsouzených existovala v letech 1947 - 1949 Vojenská trestnice Leopoldov, která se nacházela v areálu trestnice Leopoldov. Od 1. července 1949 fungovala Vojenská trestnice Opava. Z iniciativy ministerstva národní bezpečnosti došlo k likvidaci vojenských věznic v druhé polovině roku 1952.³⁷

Třetím, ale nejvýznamnějším resortem v oblasti vězeňství bylo ministerstvo vnitra, v letech 1950 - 1953 Ministerstvo národní bezpečnosti. Pod správu MV spadaly správní věznice referátů krajských a okresních národních výborů, ve kterých sloužily uniformované složky Národní bezpečnosti (SNB). Tato zařízení měla ale malou kapacitu a jejich

³³ JANÁK, Dušan. *Organizace řízení československého vězeňství...*, c. d., s. 8 -9.

³⁴ TOMEK, Prokop. *Vývoj československého vězeňství...*, c. d., s. 47.

³⁵ BÍLEK, Jiří. Nástin vývoje vojenského vězeňství v letech 1945 - 1953. In *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945 - 1955*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2001, s. 128.

³⁶ Tamtéž. Více o tomto tématu v: ŠEDIVÝ, Zdeněk. *Domeček: mučírna na Hradčanech*. Brno: MOBA, 2004. K vojenskému obrannému zpravodajství více v: HANZLÍK, František. *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945 - 1950*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003.

³⁷ TOMEK, Prokop. *Vývoj československého vězeňství...*,c. d., s. 47.

zabezpečení bylo primitivní.³⁸ Tyto věznice byly na podzim 1951 v celostátním měřítku zlikvidovány.³⁹

23. května 1950 vzniklo Ministerstvo národní bezpečnosti, které v následujících letech podniklo kroky k sjednocení vězeňství pod svoji pravomoc. 1. června 1951 byly všechny vězeňské tábory v oblasti Jáchymova, Slavkovska a Příbramska převzaty MNB a útvar SNB Jeřáb, který zde do té doby zajišťoval vnější ostrahu, převzal ostrahu v samotných táborech, ve kterých sloužily do té doby oddíly SVS. Pro samotné vězně to znamenalo zhoršení podmínek a citelnou diskriminaci politických vězňů. Tímto způsobem vznikl Vězeňský ústav Ostrov, který byl v roce 1955 přejmenován na Správu táborů Ostrov.⁴⁰ Hlavním argumentem MNB byly útoky vězňů, ke kterým vzhledem k nepočetnosti stavů SVS docházelo celkem často. Ministerstvu národní bezpečnosti byly předány tyto tábory:⁴¹

<u>Tábor</u>	<u>Počet vězňů</u>
Ústřední	479
Bratrství	395
Vykmanov I	894
Vykmanov II	218
Svornost	754
Rovnost	1 344
Eliáš II	počet neuveden
Prokop	1 478
Svatopluk	1 163
Mariánská	707
Ležnice	692

Během následujícího období docházelo k postupnému přebírání věznic MNB. V roce 1951 byly MNB předány i Trestní ústav Leopoldov a Trestní ústav pro ženy Pardubice, do které byly posílány především politické vězeňkyně. Od roku 1952 byly postupně rušeny malé věznice a pracovní útvary⁴². Z více než tři sta vězeňských zařízení zůstalo v roce 1956 jen 31 věznic a 17 nápravně pracovních táborů.⁴³ Ke sloučení vězeňství došlo 1. září 1952, kdy na základě politického sekretariátu ÚV KSČ a vládního usnesení č. 206/1952 Sb.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ JANÁK, Dušan. *Organizace a řízení československého vězeňství...*, c. d., s. 36.

⁴⁰ TOMEK, Prokop. *Vývoj československého vězeňství...*, c. d., s. 48.

⁴¹ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech 1949 – 1961. In *Sborník archivních prací*. Ročník XLIV., 1994, s. 357.

⁴² Trestanecko - pracovní tábory byly na začátku 50. let přejmenovány na Pracovní útvary (PÚ), od roku 1954 Nápravně pracovní útvary (NPT).

⁴³ JANÁK, Dušan. *Organizace a řízení československého vězeňství...*, c. d., s. 36.

vznikla Správa nápravných zařízení (SNZ) MNB. Tím byla také dokončena i sovětizace československého vězeňství. Příslušníci Sboru uniformované vězeňské stráže se stali k 1. lednu následujícího roku příslušníky Sboru národní bezpečnosti.⁴⁴ 11. září 1953 bylo Ministerstvo národní bezpečnosti sloučeno s Ministerstvem vnitra. Ministerstvo vnitra převzalo odpovědnost za všechna vězeňská zařízení na území Československa a má ji do současnosti. V roce 1961 došlo ještě k malé kosmetické úpravě názvu, ve kterém byla vězeňská zařízení nazvána Útvar nápravných zařízení MV (ÚNZ). V roce 1965 vznikl Sbor nápravné výchovy, do kterého byli převedeni příslušníci SNB.

1. LEOPOLDOV

Leopoldovská pevnost byla založená v roce 1665, na trestnici byla převedena roku 1858. Původně měla mít kapacitu tisíc osob, ale v průběhu dalších let v ní bylo umístěno víc jak 2 500 vězňů. Patřila k největším trestnicím v Rakousku - Uhersku. V trestnici byly vykonávány tresty za závažné trestní přečiny.⁴⁵ Od roku 1948 do 30. června 1950 byl Leopoldov v působnosti ministerstva spravedlnosti. Část věznice sloužila pro potřeby MNO až do roku 1949. V roce 1952 je Leopoldov předán do rukou MNB.⁴⁶

Do Leopoldovské pevnosti byli především umístováni političtí vězni s vyššími tresty odnětí svobody. V Leopoldově prožívali svá vězeňská léta například generál Kutlvašr, Generál Syrový, opat Anastáz Opasek, opat Bohumil Vít Tajovský, ale například i bratr Slánského Richard, Gustav Husák, Marie Švermová, Marie Taussigová a mnoho dalších. V Leopoldovské věznici vládly velmi stísněné až nelidské podmínky, stravování a ubytování neodpovídalo potřebným podmínkám. Tyto podmínky trvaly až do roku 1953, kdy Leopoldov navštívila komise vedená ministrem národní bezpečnosti Karolem Bacíkem, po jehož návštěvě se podmínky zlepšily.⁴⁷ V roce 1956 bylo v rámci trestnice zařízeno oddělení zvané „Vatikán“, které sloužilo k oddělení duchovních.⁴⁸

⁴⁴ Tamtéž, s. 9.

⁴⁵ *Vězeňstvo na Slovensku*. Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky, 1996.

⁴⁶ Seznamy vězeňských zařízení na území tehdejšího Československa. In http://www.totalita.cz/seznamy/veznice_02.php#M, poslední nahlédnutí 22. 7. 2006.

⁴⁷ B. Jeník.

⁴⁸ TAJOVSKÝ, Bohumil Vít. *Člověk musí hořeti: rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*. Praha: TORST, 2001, s. 293.

2. PLZEŇ - BORY

V roce 1874 se začala stavět věznice, podle nové koncepce vězeňství, která byla zkolaudována roku 1878. Nový vězeňský komplex se měl skládat z trestnice o kapacitě 600 - 650 míst. Většina odsouzených měla být umístěna v samovazbě. K věznici měly patřit správní budovy, byty zaměstnanců, kasárna pro vojenskou stráž, sklady, kuchyně, vycházkové dvory a zahrada.⁴⁹ Budova byla postavena ve tvaru hvězdy, takže všechny trakty byly přehledné z jednoho místa.⁵⁰

Věznice zajišťovala výkon trestu zločinců odsouzených na více než 10 let. Po roce 1948 v ní byli umístěni vězni odsouzení za trestnou činnost, které se dopustili za doby okupace, a političtí vězni. Dne 21. června zde byl popraven generál Heliodor Píka. Počet odsouzených v některých údobích dvojnásobně převažoval kapacitu věznice. V rámci věznice bylo zřízeno zvláštní oddělení zvané „Kremľ“, kterému velel V. Trepka, který vynikal obzvláště svou krutostí. Toto oddělení bylo zabezpečeno dvojitou mříží na chodbě i na oknech a dveře cel byly opatřeny speciálními zámky.

Borská věznice je známá tzv. Borským případem, ve kterém byl obžalován a odsouzen k trestu smrti za pomáhání vězňům stržm. Čeněk Petelík.⁵¹

3. MÍROV

Před rokem 1320 byl zbudován poblíž Mohelnice hrad, který byl součástí obranné soustavy chránící majetek olomouckého biskupa. V roce 1761 byl na Mírov přemístěn nápravný ústav pro duchovní. Již v polovině 18. století ztratil hrad svou obrannou funkci, byl prodán a v roce 1855 byl změněn v civilní trestnici. Dne 26. 8. 1858⁵² přišli do Mírova první vězni. Po první světové válce byl Mírov jednou z věznic, do které byli umístováni nepolepšitelní trestanci. Za druhé světové války zde byl umístěn soud s věznicí, popravištěm a nemocnicí. V prostorách této věznice vládly úděsné podmínky. Od roku 1945 byli na

⁴⁹ Věznice Plzeň. In *České vězeňství*. Č. 4 a 5, 1995, s. 34.

⁵⁰ Věznice byla postavena podle nejmodernějších teorií vězeňství. Důležitým momentem z tehdejšího hlediska byla přehlednost. Více v knize FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000, passim.

⁵¹ HAVLÍK, Tomáš – FENYK, Jaroslav. Trestná činnost příslušníků některých represivních orgánů v 50. letech. In *Prokuratura*. Č. 3 - 4, 1992, s. 44.

⁵² Na základě konzultace s PhDr. Alešem Kýrem.

Mírově odsouzení, kteří nějakým významným způsobem spolupracovali s okupanty, kriminální vězni a od roku 1948 političtí vězni. Kromě této trestnice byl v areálu umístěn tábor nucené práce se zvláštní ostrahou, ve kterém byli umístováni převážně českoslovenští důstojníci. Tento útvar byl v roce 1962 zrušen.⁵³

4. VALDICE - KARTOUZY

Věznice vznikla v minulém století v areálu bývalého kartuziánského kláštera, který založil v roce 1627 Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna. V roce 1856 bylo rozhodnuto, že z bývalé kartuzie bude zřízena centrální věznice pro tresty od 10 let do doživotí. V roce 1857 zakoupil objekt rakouský stát a po jednoduchých úpravách sem byla přivezena část vězňů z trestnice Špilberk u Brna. Mezi prvními trestanci přivedenými do Kartouz byl i známý loupežník Babinský.⁵⁴ V 50. letech byli do Valdic umístováni vězni s dlouhodobým trestem odnětí svobody. V tomto období zaznamenala věznice absolutně největší počet vězněných osob. Toto číslo bylo o něco málo vyšší než 2 700 vězněných mužů.

5. PARDUBICE

Věznice se nachází v místech, kde byla v roce 1891 postavena Zemská donucovací pracovna pro 400 káránců. V letech 1945 - 1947 zde byly internovány osoby souzené podle retribučního dekretu. Dne 1. května převzal celý objekt stát a ministerstvo vnitra jej změnilo v nápravné zařízení pro výkon trestu žen.⁵⁵

První transport politických žen přijel 26. března 1952, který měl připravit prostory pro další vězeňkyně. Věznice se skládala z bloků A, B, C, D, E, v rámci vězení se nacházela také nemocnice, ve které byl pokoj pro lékařku, pokoj pro sestry a tři pětilůžkové pokoje pro nemocné. Bloky A a B byly zděné dvoupatrové budovy⁵⁶, ve kterých se nacházely cely pro 15 - 20 žen. V těchto blocích se netopilo. Bloky C a D byly dřevěné budovy, které byly

⁵³ Věznice Mírov. In *České vězeňství*. Č. 4 a 5, 1995, s. 26.

⁵⁴ Věznice Valdice. In http://valdice.vscr.cz/clanky/?cl_id=104. Poslední nahlédnutí 21. 7. 2006.

⁵⁵ Věznice Pardubice. In *České vězeňství*. Č. 4 a 5, 1995, s. 33.

⁵⁶ Původně třípatrové, ale po výbuchu v Semtíně, kdy byla narušena statika, muselo být jedno patro zbouráno. Podle rozhovoru s H. Truncovou.

postaveny později. Nalézaly se v nich cely pro 12 - 14 žen. Blok E byl tzv. výhodnostní barák a byl lépe vybavený než předcházející čtyři.

Dne 13. listopadu bylo na bloku A ve druhém patře zřízeno zvláštní oddělení „Hrad“ pro politicky exponované ženy. Na tomto oddělení se nacházela například Růžena Vacková, profesorka Karlovy univerzity, Dagmar Skálová nebo Vlasta Charvátová. Celkem se v něm nacházelo 64 žen. Kromě tohoto oddělení vzniklo oddělení pro řádové sestry zvané „Vatikán“ a oddělení „Podsvětí“, kam byly umístovány pohlavně nakažené ženy, prostitutky, ženy s duševní poruchou nebo recidivistky.⁵⁷

6. VĚZEŇSKÉ TÁBORY V JÁCHYMOVSKÝCH URANOVÝCH DOLECH

Vězeňské zařízení v Ostrově vzniklo již 1. března 1949. Vězni zde nahrazovali německé válečné zajatce. V polovině června byla ve Vykmánově zřízena Ministerstvem spravedlnosti Stanice SVS Ostrov. Stav vězňů se neustále zvyšoval až do amnestie roku 1953. K 30. dubnu 1953 činil počet 16 348 vězňů, po amnestii ze 4. května se snížil o 4 035 vězňů. Dne 1. června bylo celé zařízení Ostrov předáno do působnosti MNB, složky SNB zastávají jak vnitřní, tak vnější stráž.⁵⁸ Téhož roku byla zřízena samostatná Oblast Jizera, která tvořila uzavřený prostor, jenž měl vyznačené a střežené hranice a i přechodný pobyt v Oblasti byl regulován vydáváním propustek. Uzavřenými prostory byly prakticky celý prostor Jáchymova, teritorium Slavkova a bezprostřední těžební území v Příbrami. Z hlediska řízení podléhala Oblast Jizera pouze ministru vnitra. Tato Oblast byla zrušena k 1. říjnu 1954 a byla přejmenována na Správu MV Jáchymov. Při tom bylo upuštěno od zvláštního střežení teritoria. Roku 1956 byly ze Správy MV Jáchymov vyčleněny tábory Vojsa a Bytíz.⁵⁹

⁵⁷ ZEMANOVÁ, Lenka. „*Akce Hammarskjöld*“: ženy odsouzené za politické trestné činy v NPT Pardubice (1952 - 1960). Diplomová práce. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, katedra historie, 2003.

⁵⁸ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech 1949 – 1961 In VEVER, Václav – BABKA, Lukáš. *Za svobodu a demokracii III: Třetí (protikomunistický) odboj*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2002, s. 56 - 58.

⁵⁹ HAVLÍK, Tomáš – FENYK, Jaroslav. *Trestná činnost příslušníků...*, c. d., s. 47 - 48.

**Přehled o zřízení a zrušení vězeňských táborů v oblasti Jáchymova, Horního
Slavkova a Příbrami⁶⁰**

Tábor	Krycí označení	Zřízen	Zrušen
Ústřední	D	4. 2. 1950	12. 12. 1954
Bratrství	M	21. 2. 1950	12. 6. 1954
Vykmanov I	C	1. 3. 1949	dosud slouží věz. účel.
Vykmanov II	L	do února 1951	26. 5. 1956
Svornost	K	4. 12. 1949	29. 10. 1954
Mariánská	B	4. 6. 1949	1. 4. 1960
Rovnost	P	19. 9. 1949	1. 6. 1961
Nikolaj	A	listopad 1951	1. 7. 1958
Eliáš I	N	29. 7. 1949	koncem roku 1951
Eliáš II	N	8. 12. 1950	1. 4. 1959
Vršek - Barbora	E	srpen 1951	30. 3. 1957
Prokop	T	2. 7. 1949	14. 5. 1955
Ležnice	O	26. 1. 1950	22. 8. 1955
Svatopluk	V	duben 1951	14. 5. 1955
XII	X	září 1951	9. 8. 1954
Vojna	U	asi koncem září 1951	1. 6. 1961
Bytíz	Z	květen 1953	dosud slouží věz. účel.
Vykmanov JAV (věznice)		roku 1954 - 1955	dosud slouží věz. účel.

Názvy táborů byly většinou odvozovány od názvu dolů, na kterých vězni pracovali. Ubytování bylo v typizovaných dřevěných barácích, které v nočních hodinách nesměli opustit. Některé doly byly umístěny přímo v táboře, například na Bytízu a Eliáši II, do jiných museli vězni docházet, a proto byly u některých táborů vybudovány speciální koridory nebo v jiných táborech byli vězni svazováni do tzv. „lidských balíků“.⁶¹ Podmínky na těchto táborech byly velmi kruté, vězni pracovali v uranových dolech, ve kterých byli vystaveni nebezpečnému záření, práce byla těžká a hrozilo při ní nebezpečí úrazu, stravování bylo nedostačující. Vězňům navíc komplikovaly život přírodní podmínky, neboť v zimě v některých táborech klesala teplota hluboko pod bod mrazu.

⁶⁰ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. *Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech...*, c. d., s. 437.

⁶¹ HAVLÍK, Tomáš – FENYK, Jaroslav. *Trestná činnost příslušníků...*, c. d., s. 50 - 51.

V. PŘÍCHOD DO VĚZENÍ

1. METODY A ZPŮSOB VEDENÍ VYŠETŘOVÁNÍ

Vězení znamená za každých okolností pro člověka šok, musí se vypořádávat s okolnostmi, se kterými se v normálním životě nesetkal, některé záležitosti nabývají ve vězení jiných rozměrů a je třeba s nimi zápasit odlišnými způsoby a s omezenými možnostmi. Proto i příchod do vězení bývá pro každého ochromením, které bylo v době komunismu ještě více zostřováno podmínkami, které ve věznicích vládly.

U obviněného, posléze obžalovaného, se objevuje stres, který je vyvolán „šokem z izolace“. Stojí před obrovskými psychosociálními problémy, které vyplývají ze ztráty svobody, postavení, majetku, důstojnosti, nezávislosti, bezpečnosti osobních a sexuálních vztahů.⁶² Člověk na svobodě je převážně aktérem své činnosti, je relativně nezávislý a více méně jedná a chová se podle toho, jak chce on. Sám sobě vytváří osobní rytmus a pravidelnost v životě. Nachází se v živé sociální interakci, vytváří si a vybírá přátele z širokého spektra lidí. Má možnost výběru prostředí, které se mu zdá příjemné a známé, z jemu nepříjemného prostředí má možnost úniku. Taktéž žije v poměrně široké a provázané časoprostorové dimenzi, jeho život je prostoupen minulostí, přítomností a budoucností, má možnost pracovat a plánovat si v této časoprostorové dimenzi.

Ovšem člověk, který se vyskytl ve vězení a stal se vězněm, zažívá zcela odlišné skutečnosti. Musí se vyrovnat se ztrátou osobní svobody. Už není tím, který si sám vytváří svou činnost. Je na něho vykonáván režimový a další nátlak institucí, v našem případě je to vězeňské zařízení, vězeňský personál. Koná spíše to, co je mu dovoleno nebo přikázáno. Jeho životní rytmus je určen jinými. Dostává se do sociální izolace, stýká se s neznámými lidmi, kterým se nedá vyhnout a o které velmi často nestojí.⁶³ Jak vězni vnímají vězeňský čas ilustrují slova Zdeňka Vašíčka, který ve své knize píše: *„Ustal čas s mnoha začátky a s mnoha konci. Teď je přesné vyměřen krajními body, zatčením a propuštěním. Mezi nimi se vše jen neustále opakuje. Čeká se na budíček, večerku, jídlo, na neděli, na vše. Každý den se vleče, ale týdny ubíhají, obojí ze stejného důvodu, z jejich uniformity. Čas osvobozený ze stejných událostí, nikoli pravidelně se opakujících, musí být zvládnut. Proto*

⁶² HÁLA, Jaroslav. *Teorie a praxe vězeňství I.: prevence mimořádných událostí ve výkonu vazby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1996, s. 31.

⁶³ MAŘÁDEK, Vladimír. „Krise v krizi“ a její výskyt ve vězeňském prostředí. In *České vězeňství*. Č. 1, 1995, s. 8 – 15, s. 8.

*se čas neustále počítá; roky, měsíce, dny, hodiny.*⁶⁴

Čas podle pamětníků ve vězení utíká zcela jiným způsobem než v civilním životě. Dny jsou neuvěřitelně dlouhé, ale roky ubíhají velmi rychle.⁶⁵ Tento fenomén by se dal nazvat jinými způsoby jako čas v kruhu, neustále se opakující a jednotvárný. Občas dojde k malému vybočení, kdy je stereotyp rozmanitými okolnostmi změněn, jako například útky nebo hladovkami v lepším případě návštěvami, dopisem, ale jinak život vězně probíhá v kruhu s neustále opakujícími se činnostmi. Sami vězni do tohoto procesu vstupují tím, že poslušně tyto činnosti vykonávají.⁶⁶ Vězni taktéž úplně jiným způsobem prožívají budoucí, minulý a přítomný čas. Žijí jenom přítomností, ovšem základním pilířem života vězně je jeho minulost. Neustále se obrací do své minulosti, vzpomíná na své dětství, na to co zažil. Minulost často působí jako období klidu a rovnováhy, dává jedinci sílu potýkat se s nepříznivými skutečnostmi v přítomnosti. Budoucnost zaujímá však jiné místo. Té se většinou bojí, protože nemůže svobodně plánovat, co bude zítra, co pozítří. Většinou měli lidé dlouhé tresty, a tedy nemohli plánovat na období několika let.⁶⁷

V oboru penologie rozpoznáváme proces prizonizace, což je proces přizpůsobování se vězeňskému prostředí, intelektuální, psychologická a hodnotová přeměna svobodného člověka ve vězně. Pojem prizonizace můžeme rozdělit na dva další termíny – institucionalizace a ideologizace. Institucionalizace je pojem, který označuje přizpůsobení se organizaci a normám vězeňského života, které jsou dány předpisy. Ideologizace značí přizpůsobení vězně normám, hodnotám a postojům vězeňské subkultury, jinými slovy je to tlak vězňů do role „dobrého spoluvězně“. Tyto normy jsou velmi často v protikladu s normami vytvořené institucí. Mezi časté normy vězeňské subkultury patří například schvalování porušování morálky nebo trestání bonzáků. Ideologizace velmi často vytváří větší tlak než institucionalizace, plynoucí právě z velkého tlaku spoluvězňů.⁶⁸ Proces institucionalizace a ideologizace však v této kapitole ponecháme stranou a vrátíme se k němu v kapitole, která bude pojednávat o dalším životě vězňů, tedy v období po odsouzení, kdy se jedinci zapojují do vězeňského života a společnosti.

Podíváme se ale blíže na období, kdy byl jedinec zatčen a vyslýchán, pokusíme se vymezit situaci zatčeného, pokusíme se nastínit vyšetřovací metody, jak tyto metody měly

⁶⁴ VAŠÍČEK, Zdeněk. *Přijetí podmínek: vybrané statě z let 1982 - 1996*. Praha: TORST, 1996, s. 46.

⁶⁵ Rozhovor Břetislav Jeník.

⁶⁶ OLIVA, Otmar: *Bytem v hrůze*, Na Velehradě: Ottobre 12, 2002, s. 95.

⁶⁷ Tamtéž, s. 97. Srovnej MAŘÁDEK, Vladimír. "Krise v krizi", c. d.

⁶⁸ HERETIK, Anton. *Základy forenzní psychologie*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatel'stvo, 1993, s. 194.

působit a jak v konečném důsledku na vyšetřovaného působily. Je nutno připomenout, že každý člověk, který se ocitne ve vězení musí projít procesem prizonizace, dopad tohoto procesu na každého jedince je však individuální. Důležitým okamžikem pro každého jedince je zatčení, umístění do vyšetřovací vazby a průběh výslechu. Každý zatčený by měl vědět, za jaký zločin byl zatčen. To se ovšem obviněným za protistátní činnost stávalo jen málokdy. Mnohdy důvod jejich obžaloby a zatčení slyšeli většinou až u soudu. Ze zprávy Ministerstva vnitra z ledna 1963 o porušování zákonů při vyšetřování v letech 1949 – 1954 se můžeme dočíst, že „...většina osob byla zatýkána bez náležitých podkladů, někdy jen na základě odůvodněného podezření z trestné činnosti nebo pouhého předpokladu, že bude vědět a že bude vypovídat o trestné činnosti na jiné osoby.“⁶⁹

Ve vězení se uvěznění setkávali s psychickým a fyzickým týráním. Používání násilí se nepřímo doporučovalo na poradách a také na školeních vyšetřovatelů. Stávalo se dokonce hodnotícím kritériem jejich práce. Vyšetřovatelé, kteří nedosahovali potřebných výsledků a nepoužívali násilí nebo jej nepoužívali s dostatečnou razancí, byli považováni za neschopné a měkké.⁷⁰ Fyzické násilí spočívalo především v odpírání jídla, pití, spánku, tělesné potřeby, lékařské potřeby, vyšetřovaní byli ponecháváni nepřiměřeně dlouhou dobu v samovazbě, v chladném, nevětraném prostředí bez jakýchkoliv dalších osobních potřeb, bez přikrývek a teplého oblečení.

Dále byli různými způsoby mučeni od forem bití po používání jiných drastičtějších metod, jako například svazování, zavěšování, úderů na citlivé části těla, až po používání elektrického proudu a inscenované popravy.⁷¹ Ovšem mnohdy účinnější byly metody psychického násilí, kdy byla příslušníky StB ponižována jejich vlastní důstojnost. Vyšetřovatelé se velmi často nacházeli na nižší inteligenční úrovni než sami vyšetřovanci. Byla záměrně dezorientována orientace vězně v časoprostoru, dotyčným bylo skryto v jaké denní době se nachází. To bylo způsobováno pomocí dlouhých nočních výslechů. Zatčení

⁶⁹ KAPLAN, Karel - PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001, s. 183.

⁷⁰ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost*, c. d., s. 142.

⁷¹ Ze záznamu z šetření stížnosti Dr. Horňanského na poměry v krajské věznici Uherské Hradiště se můžeme například dočíst: „Udává (Jiří Maláš – K.P.), že při výslechu byl inzultován pěstmi do hlavy, takže krvácel hlavně z nosu. Byl položen obličejem dolů, bit pravděpodobně gumovými obuškami, hlavně v krajině hrudní, bederní, zadnice a v průběhu nohou....Zvláště byl tloučen na obou chodidlech, kde vznikaly puchýřovité hematomy. Byl prý nucen dělat dřepy a při pádech byl kopán...Dále bylo použito při vyšetřování elektrického proudu, a to tak, že mu byly vloženy do bot elektrody...Po výslechu byl položen na železné lůžko a každá ruka byla připoutána zvlášť americkými pouty ve vztažené poloze k železné tyči hlavy postele...“ NA Praha, fond KSC – ÚV – 100/1, sv. 70, a.j. 544, Záznam z šetření stížnosti Dr. Horňanského na poměry v krajské věznici Uherské Hradiště na způsob zacházení a výslechu s vyšetřovanci.

taktéž nevěděli, kde se nacházejí, velmi často jim byly při převozu do jiné věznice nebo z cely na místo vyšetřování zavazovány oči.⁷² Jak jsem již dříve naznačila, byl přerušen kontakt dotyčného s jeho vlastní rodinou, sama rodina mnohdy ani netušila, kde se jejich syn, otec, strýc nachází a uvězněný neměl možnost příbuzné informovat. Na druhou stranu vězněným bylo zatajováno, co se děje s jejich vlastní rodinou. To velmi těžce nesly především ženy, u nichž je kontakt s rodinou vždy velmi důležitý. Ženám byl zatajován fakt, co se děje s jejich dětmi, jestli je o ně postaráno atd.⁷³

Systém vyšetřování zahrnoval několik druhů výslechů: normální, dlouhodobé a noční, nepřetržité, ostré, udržovací, na životopis, konfrontace.⁷⁴ Fyzické násilí se však neomezovalo jenom na dobu a místnost vyšetřování. Pokračovalo se i ve věznici, ve vyšetřovací vazbě. Na uvězněného působila navíc ta složka, že se cítil neviný. V tomto smyslu bychom měli rozlišovat vězně, kteří byli zatčeni za protistátní činnost, kterou s přesvědčením vykonávali. Tito lidé vstupovali do různých protistátních akcí s vědomím, že mohou být zatčeni. Neočekávali však, že podmínky během výslechu a průběh věznění bude tak krutý. Nečekali taktéž, že budou odsouzeni k několikaletému trestu odnětí svobody. Hana Truncová vypráví: „*A já jsem tušila, když mě zatkli, že to bude trvat delší dobu, že by to trvalo takovou dobu, to jsem tedy nevěděla, jako optimistka...*“⁷⁵ V tomto směru byli někteří, jak sami přiznávají, neuvěřitelně naivní. Ovšem byly zatýkány osoby, které žádnou protistátní činnost nevyvíjely, někdy o tom navíc ani neuvažovaly. Byly jen oběťmi různých čistek, ať už například s politiky různých stran, s inteligencí nebo s kulaky atd. Tito lidé nevěděli, za co byli zatčeni a často se u nich začaly projevovat známky beznaděje.

Pokud byl člověk umístěn do samovazby, byla tato skutečnost ještě více prohlubovaná, pokud se nacházel v cele s více vězni, měl výhodu psychické podpory spoluvězňů, kteří tvořili první psychologickou pomoc dotyčnému. Pokud se na cele vytvořila skupina lidí, která byla sama sobě oporou, mohlo to pomoci jedinci v dalším boji s prokurátory.

Často byli vyslychaným nasazováni do cel různí udavači, kteří z nich měli vymámit různé informace, jež by mohly být použity při dalším výslechu. Bylo důležité, aby vězni měli stále pocit, že jsou neustále pod kontrolou vězeňské stráže. Z přednášky o věznicích StB z roku 1950 se můžeme dočíst, že: „...*věznice musí být taková, aby sama o sobě*

⁷² TOMEK, Prokop. *Dvě studie o československém vězeňství 1948 - 1989, c. d., s. 73.*

⁷³ Srovnej KÝR, Aleš. *Některé sociologické aspekty...*, c. d., s. 26.

⁷⁴ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost, c. d., s. 143.*

⁷⁵ Hana Truncová, Břetislav Jeník.

*připravovala vězně pro další výslechy. Toho docilujeme především tím, že ve věznici vládne přísný, ale přesný řád, který je úzkostlivě dodržován všemi pracovníky, kteří přijdou do styku s vězníci. Tím se také dociluje účinnost věznice, která potom působí mnohem tísnivěji na vězně, což jde často tak daleko, že vězňům je milejší doba strávená u výslechu, než ve věznici samotné.*⁷⁶

Velmi často bylo využíváno také psychického nátlaku. K tomu patřilo vyhrožování persekucí rodinných příslušníků, příbuzných a známých. Na vyšetřované zejména působil strach z toho, že budou zatčeni jejich manželky, rodiče či děti.⁷⁷ Vyšetřovanci se neustále potýkali s ponižováním lidské důstojnosti. Lidé, kteří byli ve svém dřívějším životě zvyklí na určitý standart a určité zacházení, nesli nelibě tyto skutečnosti nelibě. Nyní nad nimi stáli lidé, kteří byli inteligenčně na nižší úrovni a kteří vládli pouze fyzickou silou a cítili se být silnými, protože za nimi stála instituce a komunistický režim. Neštíteli se použít jakýchkoliv prostředků jak ponížit lidskou důstojnost. V knize Svědek Husákova procesu vypovídá se můžeme například dočíst: *„Ráno se mi stalo něco úděsného. Otevřela se dvířka a do chlívků vlezl strážný voják s putnou. S putnou hoven. Nařizoval mi, abych se umyl. Odmítl jsem a ukazoval, že voda v putně není čistá. Strážný mi však přikazoval: mýt se! Znovu jsem nechtěl. Až mě chytil za krk, strčil mi do té putny hlavu a začal mě v ní máchat ... nikde (v žádné věznici, kterou L. Holdoš prošel – K. P.) nezneuctovali, jako tady, u nás.*⁷⁸

Snad ještě víc působilo toto ponižování na ženy, které jsou v přístupech chování citlivější. I v dalším životě ve vězení se cítily ženy více traumatizovány okolnostmi života ve vězení. *„Účelem (vyšetřování - K.P.) je vypěstovat v člověku nenávisť k sobě samému. Žena se musí stydět za své ženství, aby se stala bezpohlavní ohavou.*⁷⁹ Tímto způsobem popisuje svůj pohled na dobu vyšetřování Dagmar Šimková. Tímto se nám dostává do oblasti zájmu také genderová otázka, a to ženský element při vyšetřování. Pokoření ženské osoby, ženského studu je někdy daleko snazší, než-li ponižování důstojnosti mužů. Rozmanité hrubé zacházení má na ženu někdy hlubší vliv než na muže. Především, pokud se ženy musely při příchodu do vazby svléknout do naha⁸⁰ nebo pokud již ve vězení musely

⁷⁶ TOMEK, Prokop. *Dvě studie o československém vězeňství...*, c. d., s. 72. Srovnej KAPLAN, Karel - PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim...*, c. d., s. 190.

⁷⁷ KAPLAN, Karel : *Nebezpečná bezpečnost*, c. d., s. 146.

⁷⁸ BARTOŠEK, Karel - HOLDOŠ, Ladislav. *Svědék Husákova procesu vypovídá : rozhovory Karla Bartoška s Ladislavem Holdošem o zážitcích z věznic a táborů pěti zemí, o komunistech bez moci a u moci, o Slovensku a o jiném*. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 48.

⁷⁹ ŠIMKOVÁ, Dagmar. *Byly jsme tam taky*. Praha: Monika Vadasová - Elšíková, 2003, s. 23.

⁸⁰ HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví: kapitoly z dějin komunistické perzekuce v letech 1948 - 1989*. Olomouc: Votobia, 2002, s. 214.

například běžet nahé do koupelny kolem dozorců.⁸¹ Na druhé straně bych chtěla zmínit, že ženy někdy ukázaly daleko větší odvalu než jejich mužské protějšky.

Samozřejmě že na psychiku vyšetřovaného působil i ten fakt, že od zatčení byl považován za velkého zločince a podle toho se vyšetřovatelé také k němu chovali. Používali velmi urážlivých pojmenování, přičemž takové „tituly“ jako lump a svině patřily k těm nejmírnějším. Jenomže často se urážky neomezovaly jenom na slovní zásobu vyšetřujícího. Staly se i případy, kdy byl účastník druhého odboje obléknut do uniformy nacistické armády a v ní ho vyslýchali.⁸²

Formou psychického nátlaku bylo také nabízení rozličných výhod vyšetřovanému v případě, že podepíše „doznání“. Byly dány buď sliby, že dostanou mírnější trest, nebo právě podepsání „doznání“ mohlo být příslibem konce fyzického násilí na vyšetřovaném. Taktéž mohli dostat i různé výhody, jako například povolení častější korespondence, balíčků, lepší stravy, nebo knihy.⁸³

Důležitým faktorem vězeňského života byla neustálá tíseň a pocit nejistoty. Jak již jsem dříve řekla, vyšetřovanci velmi často nevěděli, za co byli zatčeni a neznali svůj další osud.⁸⁴ Vyšetřovatelé tento pocit ještě dále podporovali, neboť tento pocit pomáhal „dobrým“ výsledkům při výslechu. Vyšetřovatelé napomáhali pocitu opuštěnosti, kdy se dotyčný ocitl v pozici bez rodiny, přátel a nejbližších a bez jakékoliv zprávy o jejich životě. Aby byl tento pocit ještě více zesílen, byli dávání na samoty, kde neexistovala žádná možnost navázání přátelského kontaktu a společenského života. Výrazným prvkem, který se však vyskytuje i v současném vězení, je prvek jednotvárnosti. V tomto období se však tento element více zdůrazňoval a všechny prvky se přísně dodržovaly – budíček, snídaně, oběd, večeře, stále stejný denní rytmus.

Někteří z vězněných prošli v minulosti taktéž jinými věznicemi. Nežřídka se i stalo, že člověk, který se šťastně navrátil z koncentračního tábora se ocitl znovu ve vězení, ale nyní v komunistickém. Ovšem na čem se všichni shodují je ten fakt, že i když byli vyšetřováni například gestapem, nebylo to tak zlé, jako když byli vyšetřováni vlastními lidmi. Lidé, kteří přestáli vyšetřování gestapa, neobstáli při vyšetřování komunistickými funkcionáři. *Ladislav Holdoš* tuto skutečnost shrnuje: „*Fašistický mučitel chtěl z tebe*

⁸¹ ŠIMKOVÁ, Dagmar. *Byly jsme tam taky*. Praha: ORBIS, 1991, s. 25 - 26.

⁸² KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost*, c. d., s. 147.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ „Bylo s námi jednáno jako s neživými věcmi, které nemají nárok se ptát, co se bude dít v příštích hodinách, natož dnech.“ PALKOSKOVÁ – WIESENBERGEROVÁ, Albína. *Nebyl to jen sen*. Praha : LUXPRESS, 1991, s. 11.

vyrvat pravdu, ten náš lež.“⁸⁵

Mezi psychologické formy násilí lze také počítat psychologickou manipulaci vyslychaného, hlavně pokud se týče výsledku komunistů obviněných z protistátního spiknutí. Ti byli velmi často přesvědčováni, že v zájmu strany je, aby se ze zločinů přiznali a jen strana ví, co je nejlepší. „V říjnu padesát jedna jsem začal znovu „doznávat“. Strana to chce, tak se přizpůsobím. Mimochodem jednou byl u výsledku Doubek, šéf vyšetřovatelů, škrtil mě a řval, že přiznám ještě věci, o nichž se mi ani nezdá...Doubek tehdy řekl: „Jste na jedné straně řeky, strana je na druhé, a jestli chcete straně pomoci, pak musíte mít odvalu skočit do té studené vody a přeplavat na druhý břeh, přiznat své viny, jako je přiznávají jiní. A vše bude v pořádku.“⁸⁶

K zhoubným důsledkům psychického a fyzického násilí je ještě třeba nutno přiřadit i účinky sociální deprivace, které byly vyvolané tím, že se zatčená osoba ocitla v sociálním vakuu. Většinou se jednalo o osoby, které byly ve svém osobním životě velmi živé, pohybovaly se v širokém spektru sociálních pozic a rolí. Po zatčení byly tyto redukovány na pouhou roli, tedy roli dobrého a poslušného vězně. Jedinou formou komunikace byl „rozhovor“ se svým referentem StB nebo většinou neverbální kontakty s příslušníky StB ze strážní jednotky.⁸⁷

Významnou roli při vyšetřování měli taktéž sovětští poradci, kteří byli často hlavními tvůrci a režiséry politických procesů. Ve vyšetřovatelích StB našli ochotné pomocníky, kteří jim bezmezně důvěřovali a konali všechno, co jim bylo přikázáno, tedy dostat z vyšetřovaného doznání, potřebné k výstavbě procesu. Sám hlavní vyšetřovatel StB pplk. Bohumil Doubek ve své výpovědi v roce 1957 uvedl: „ Já jsem nikdy nic ve vyšetřování neudělal bez rozkazu nebo pokynu poradců, ani jsem nemohl. A proto jsem si myslel, že nemohu nic zkazit a vůbec mne nemohlo napadnout, že bych za to mohl být brán k odpovědnosti.“⁸⁸

Funkce sovětského poradce měla někdy i funkci zcela odlišnou – upevnit vyšetřovatele v jejich dalším postupu, pokud se u nich projeví známky nedůvěry k politickým procesům a k formě výsledku.⁸⁹ Vyšetřovatelům bylo pak řečeno, že sovětští

⁸⁵ FUČÍK, Bedřich - BARTOŠEK, Karel. *Zpovídání pražské rozhovory 1978- 1982*. Toronto: Sixty - Eight Publishers, 1989, s. 166.

⁸⁶ HOLDOŠ, Ladislav - BARTOŠEK, Karel. *Svědék Husákova procesu vypovídá*, c. d., s. 55

⁸⁷ Srovnej KYR, Aleš. *Některé sociologické aspekty...*, c. d., s. 27 an.

⁸⁸ *StB o sobě: výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*. Připravil Karel Kaplan. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2002, s. 251 an.

⁸⁹ „Pamatuji se na jeden rozhovor s příslušníkem lidových milicí Brůhou, který mně krátce po svém nástupu do bezpečnosti řekl: „Viš, kdyby tu nebyli poradci, tak bych tomu ničemu nevěřil a myslel, že je

poradci mají informace, které oni nemají a možná právě z tohoto důvodu se jim zdá postup nesprávný.⁹⁰ Dále se zasazovali o nové metody, které pak vyšetřovatelé dále používali.

Proč byly využívány různé prostředky fyzického násilí a psychického nátlaku vypověděl Bohumil Doubek takto: „Protože jsme neměli k vyšetřování téměř žádných usvědčujících materiálů, bylo nám, mně, Karlu Košťálovi⁹¹ i jiným, všemi poradci zdůrazňováno, že rafinovaný nepřítel a zkušený špion nezanechává po sobě nebo po své činnosti usvědčující materiály a že je třeba ho k doznání přinutit. Protože však takoví lidé jsou neobyčejně zatvrzelí, je třeba nedat jim čas k tomu, aby se mohli k výslechům připravit. Poradci bylo zdůrazňováno, že je nutno vyšetřovance nervově vyčerpát a přesvědčit je o tom, že již nemají žádnou naději na záchranu a jen doznání jim může zajistit alespoň nepatrné výhody.“⁹²

Všechny tyto faktory měly jen jeden cíl. Zničit morálku obžalovaného, podlomit jeho důstojnost a přinutit ho k doznání. K doznání, které bylo velmi důležité pro vyšetřovatele, neboť na jeho základě byl pak postaven celý proces. Bylo nutné, z jejich hlediska, přinutit obžalovaného vypovídat. Nebylo důležité, zda to, co říká je pravda či lež. Důležitější bylo, že to vyhovuje směru vyšetřování. Bylo těžké vydržet tento způsob zacházení. Někteří samozřejmě vydrželi déle, ale v konečném důsledku většina neměla tolik nadlidských sil, aby přestála tyto útrapy. Každý vyšetřovaný prošel svou cestou. Někteří odolávali dlouho, jiní se pokusili o sebevraždu, což se zajisté vyšetřujícím nelíbilo, protože to nevrhalo dobré světlo na jejich práci, někteří si uvědomili bezbrannost jejich odporu, pochopili svou bezmocnost a postupně přistupovali na požadavky vyšetřovatele.

Pro rozhodující většinu znamenalo sice doznání a psychický zlom důležitý předěl ve vyšetřování, přesto ale neznamenalo okamžitou rezignaci. Skončilo nebo se alespoň podstatně zmírnilo fyzické násilí a psychologický nátlak, ale toto doznání mohlo znamenat nástup dalších útrap, neboť dozorcí pak začali požadovat nové doznání.⁹³ Většina však přece žila v přesvědčení, že vše změní soud, na kterém řeknou pravdu. Opět se mnoho pamětníků shoduje v tom, že tenkrát žili ještě v takovém stavu naivity, který je ale velmi rychle přešel.⁹⁴ U většiny soudů byl již znám výsledek a soud už znamenal jenom frašku,

to lumpárna. Ale takhle je to jiné. Oni přece vědí, co mají dělat.“ Tamtéž, s. 61 an.

⁹⁰ Tamtéž, s. 254.

⁹¹ Vyšetřovatel StB a náměstek ministra vnitra.

⁹² KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost*, c. d., s. 239.

⁹³ Tamtéž, s. 150.

⁹⁴ H. Truncová „*To ten vězeň, když už něco, když už chtěl mít od nich pokoj, tak prostě to napsal, podepsal. A řek si, já se ozvu u soudu, jo? Já jsem si představila, že budu tam přísahat nad nějakým křížem, to už dávno vodklidili všechny kříže, já jsem na tohleto byla strašně naivní vězeň.*“

kteřá dodávala zdání legitimacy.

2. ZPŮSOBY VNITŘNÍHO BOJE

O způsobech výsledků prováděných StB se v současnosti na knižním trhu vyskytuje spousta literatury. Tomuto tématu, jakož i tématem justice se soustavně věnuje *Karel Kaplan*, zde především myslím jeho knihy *Nebezpečná bezpečnost* a *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, na které spolupracoval s *Pavlem Palečkem*. Do zákulisí výsledků můžeme nahlédnout také v knize *StB o sobě*, kterou taktéž připravil *Karel Kaplan*. O práci StB píše i *Prokop Tomek* v knize *Dvě studie o československém vězeňství*.

V této kapitole bych se chtěla pozastavit nad otázkou dopadu výsledku na psychiku vyslýchaného a na způsoby boje, jak se obžalovaný a vyslýchaný snažil bránit proti tlaku, který byl na něho vyvíjen.

V předcházející kapitole jsem něco málo naznačila, jakými metodami se při výsledku postupovalo. Obviněný se musel s těmito faktory vyrovnat a určitým způsobem se proti nim postavit. Dotyčný se musel na nově vzniklou situaci určitým způsobem adaptovat. Rozpoznáváme dvě základní formy adaptace. První formou je adaptace pasivní, tedy schopnost přizpůsobit se. Druhou formou je adaptace aktivní, tedy schopnost přizpůsobit si.⁹⁵ Pokud se podívám na tuto tematiku blíže, je nutné si rozdělit pobyt ve vězení na dvě období. V prvním období, o kterém zrovna píší, tedy období před odsouzením, nebylo člověku dáno příliš na výběr, aby si mohl cokoli přizpůsobit. Mohl proti svému stavu bojovat jen svými psychickými schopnostmi a psychickou odolností, aby nátlak na svou osobu takzvaně ustál. V druhém období, tedy v období po odsouzení, se dotyčný dostává do zcela jiné situace. Pak už se totiž velmi často dostává do odlišných sociálních skupin, má možnost sociální interakce⁹⁶, a tedy se mu naskýtá možnost si svou situaci částečně přizpůsobit formou vzniku vězeňské subkultury, která si vytváří vlastní normy a stojí v opozici proti vězeňskému personálu a tvoří oporu svým členům (ideologizace).

V době konání výsledku byl vytvářen takový nátlak, že velmi často docházelo k rozdělení osobnosti. „*Ale na co nezapomenu a co je nejhroznější a co ze mě nikdy nevyjde – že jsou z vás najednou dva lidé... Já číslo jedna, jaký jsem vždycky byl, a já, číslo dvě, který tomu prvnímu říká: „Ty jsi zločinec, ty jsi provedl to a to...“ A on se brání.*

⁹⁵ MAŘÁDEK, Vladimír. „Křize v krizi“ a její výskyt ve vězeňském prostředí, c. d., s. 8 – 15.

⁹⁶ Samozřejmě pokud se nachází ve vězení, kde je mu to umožněno.

A vedou dialog, ti dva ve mně, je to úplné rozestoupení osobnosti, a jeden druhého neustále pokořuje: „Vždyť ty nemluviš pravdu! Vždyť to není pravda!“ A ten druhý říká: „Jo, je to pravda, já jsem to podepsal, já jsem to...“⁹⁷ Jak už jsem v předcházející kapitole napsala, vyšetřovatelům šlo především o pokoření lidské důstojnosti a zničení lidské psychiky, aby byl potom dotyčný lépe ochotný spolupracovat a podepisovat protokoly, které vyhovovaly tehdejšímu směru vyšetřování. Vyšetřovaní měli mít pocit rozpolcenosti a sami sebe se ptát: „Kdo jsi? Jsi ještě trochu normální, nebo už jsi trochu blázen? Do jaké míry už jsi blázen?“⁹⁸ Nezřídka se stávalo, že lidé pod tlakem okolností, které na ně působily ve věznici a při výsleších, tento tlak neunesli a jejich psychická odolnost se zhroutila.

Ovšem aby tento tlak vydrželi, používali vyslýchaní různé psychologické postupy, které se samozřejmě od osoby k osobě různily, avšak některé se stále opakovaly. Velmi často utíkali vyšetřovanci ke svým vzpomínkám na mládí a dětství, kdy bylo všechno bezproblémové. Snažili si vybavit nejrůznější, mnohdy často už zapomenuté vzpomínky na své rodiče, na rodný kraj nebo na své přátele. Útěk do minulosti byl velmi často prostředkem, jak zvládat stres ve vězení. Důležité bylo utéct z depresivního prostředí, jakým samozřejmě vězení bylo.⁹⁹

Za únik z vězeňského prostředí se dá taktéž považovat modlitba a rozhovor s Bohem. Mnozí přicházeli do vězení jako věřící a jejich víra právě v tomto prostředí nabyla na síle a na významu. Bůh byl pro ně útočištěm, kterému se mohli s čímkoli svěřit. U některých však víra nabírá podoby fatalismu, kdy věří, že to, co se děje, je vůle Boží a jen Bůh ví, co je dobré. Pak už nezbývá nic jiného, než se jenom svěřit do jeho rukou a počkat, co přijde.¹⁰⁰ Otázka Boha velmi jasně vysvítá ze vzpomínkových prací kněžích, kteří berou toto období za zkoušku své víry, kterou musí projít, a proto musí ve své víře vytrvat. Mnoho lidí však přišlo do vězení jako nevěřící, často jako zapřísáhlí ateisté a právě ve vězení nastává zvrát v jejich pohledu na tuto tematiku. Ladislav Holdoš, který po roce 1948 zastával funkci poverenika pro věci církevní, byl členem ÚV KSS a byl generálním tajemníkem slovenské Národní fronty, své pocity shrnuje těmito slovy: „*Pod dojmem toho strašného, děsivého, co se v tomto prostředí se mnou dělo, jsem se snažil uniknout do jiného světa. Vracel jsem se ve vzpomínkách ke své mamince, která byla zbožná*

⁹⁷ FUČÍK, Bedřich - BARTOŠEK, Karel. *Zpovídaní*, c. d., s. 41.

⁹⁸ HOLDOŠ, Ladislav - BARTOŠEK, Karel. *Svědék Husákova procesu vypovídá*, c. d., s. 69.

⁹⁹ H. Truncová.

¹⁰⁰ ŠIMÍČEK, František. *Kovářna duší*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1999 - passim.

protestantka, vracel jsem se do svého domova, do svého dětství a mládí. A v té souvislosti ve mně zazněla slova otčenáše... Balzám modlitby se stal každodenností. Zvykl jsem si modlit denně. Po ranním budíčku jsem vstal a umyl se a chodil až do raportu po cele a v duchu se modlil.“¹⁰¹ Reálnost vězení byla tak děsivá, že není divu, že docházelo k velkým zvrátům v životě člověka. Samozřejmě obrácení člověka na víru k těmto zvrátům patří. Nicméně docházelo i situacím přesně opačným, myslím tím ztrátu víry, kdy dotyčný ztratil svou víru, čímž velmi často, ale samozřejmě nemuselo tomu tak být, přišel o pevnou půdu pod nohama. Poté docházelo k psychickému podlomení člověka, který začal spolupracovat s vyšetřovateli.

Tyto dva postupy zvládání stresu a deprese ve vězení patřily k nejčastějším metodám. Důležité bylo se nepodvolit a pořád se nějakým způsobem zaměstnat. Mezi politickými vězni se vyskytovali velmi často lidé, kteří byli ve svém osobním životě velmi činní a velmi špatně snášeli samotu, nicnedělání a netečnost. Proto si vymýšleli, tedy pokud to šlo a pokud měli ještě sílu, různé způsoby, jak tuto netečnost zvládat. Mezi ně patřila například matematika, kdy zaměstnávali svůj mozek nejrůznějšími matematickými příklady, čímž vlastně také utíkali do jiného světa.¹⁰² Nicméně nesmíme zapomínat také na fakt, že pro vězně sloužil také čas strávený na samotce k tomu, aby si náležitě promysleli svůj stav, co řekli při výslechu a jak postupovat dále, aby neohrozili další lidi, své přátele, nejbližší atd.¹⁰³

Jistý rozdíl existoval pro vyšetřované, kteří se ocitli na společné cele. Naštěstí ne všichni mohli být při vyšetřovací vazbě odděleni do samotek, a proto z nedostatku místa se nacházeli někteří jedinci na celách s větším počtem osob. Tito lidé mohli leckdy být sobě navzájem podporou. Dagmar Šimková nás informuje o atmosféře, která se vytvořila ve vyšetřovací vazbě, o tom, jak si ženy navzájem pomáhaly, těmito slovy: „*Stále jsme si něco vyprávěly. Staré filmy a romány, přeřikávaly jsme si básničky, zkoušely se z násobilky, učily se francouzská slovička od Emilky, vysvětlovaly jsme si kuchařské recepty a vyprávěly ze svých životů všechno, co se vypravovat dá.*“¹⁰⁴ Byl to, jinými slovy řečeno, způsob, jak přestat myslet na vyšetřování a na výslechy. Bylo přece jenom nutné nepoddávat se trudnomyslným myšlenkám a zkusit začít alespoň trochu „normální“ život, navázat sociální vztahy, utvořit si sociální síť, která pak pro vězně znamenala v dalším pobytu za

¹⁰¹ HOLDOŠ, Ladislav - BARTOŠEK, Karel. *Svědék Husákova procesu vypovídá*, s. 71 – 72.

¹⁰² JIRÁSEK, Miroslav. *Z deníku vlastizrádce*. Praha: Panorama, 1990, s. 18 an.

¹⁰³ H. Truncová.

¹⁰⁴ ŠIMKOVÁ, Dagmar, *Byly jsme tam taky*, c. d., s. 23.

mřížemi velké plus.

Někteří však bohužel tlak nevydrželi a snažili se uniknout zcela jinými způsoby. Mezi ně patřilo například polykání různých předmětů – lžic, sponek, drátů atd., aby se tak dostali do vězeňské nemocnice, což by byl alespoň na chvíli odpočinek od vězeňského pekla. Někteří tento tlak nevydrželi psychicky a vraceli se pak z vězení jako psychické ruiny. Ve vězení však docházelo také velmi často k sebevraždám, čemuž se však Státní bezpečnost snažila všemožnými způsoby zabránit, poněvadž to nevrhalo „dobrý stín“ na jejich práci. Ze strany vězněného šlo o totální selhání psychiky, kdy už nevěděl, jak má dále postupovat. Tlak byl příliš silný na to, aby ho mohl sám zvládnout. Jediným východiskem pro něj jak tuto situaci ukončit, bylo ukončit svůj život.

Pro každého vězněného byl způsob boje se vzniklou situací individuální. Velmi často byl dotyčný donucen podepsat lži o své protistátní činnosti. Jen málokdo byl tak nepoddajný, aby vytrval. To vyžadovalo opravdu silnou osobnost. Pokud však člověk tyto útrapy přestál a vytrval, dostal se po odsouzení do úplně jiné situace, kdy se musel potýkat se zcela jinými problémy. Tam však už velmi často nebyl sám, ale měl po ruce společníky, kteří mu pomáhali nově vzniklé problémové situace řešit.

VI. VĚZEŇSKÁ SUBKULTURA

1. STATISTICKÉ ÚDAJE O VĚZEŇSKÉ POPULACI¹⁰⁵

„Muklové v lágrech se vrstvili do odlišných skupin a tříd. První, čím dále převažují počtem nad ostatními, tvoří státní, političtí. Druhou skupinou byli Němci, jejichž nejvýznačnějším rysem se stala pasivita. Život je naučil, neprojevovali utajené opovržení ke svým věznitelům, chránili se všech konfliktů, platili za nejukázněnější a plnili uspokojivě rozkazy nadřízených tak, jak si už navykli během válečných let. Z jejich řad se rekrutovalo nejmenší počet udavačů, drželi sice mezi sebou basu, ale osobní vztahy k politickým neměli nepřátelské. Třetí sorta, nejroztříštěnější a individuálně roztříštěná, se skládala z kriminálních. Od vrahů a násilníků přes kasaře a rozkrádače takzvaného národního majetku až po prcačkáře to byla bohatá galerie postav, postaviček a typů, z nichž nemalá část, a to bez ohledu na povahu deliktu, sympatizovala s politickými, vyhledávala jejich společnost a brala účast na jejich postojích a podnicích. Mnohdy se tetování za politické vydávali a chovali vzorně. Čtvrtou kategorii reprezentovali kolaboranti a pátou, tu poslední, slovenští fašisté, luďáci. Kromě nenávisti ke všemu kolem, k Čechům, k demokracii, ke všem hodnotám a ideám, se vyznačovali druhovou schopností parazitů využít jakýchkoli podmínek ve svůj prospěch.“¹⁰⁶

Vězeňská populace v letech 1948 – 1956 procházela složitým a bouřlivým vývojem. Bohužel zmapovat celý vývoj v těchto letech není zcela jednoduché, což platí zejména pro léta 1948 – 1950, ve kterých neexistoval jednotný systém statistik, a proto je velmi těžké se v nich zorientovat. Nakonec jsem využila tabulku č. 1, vypracovanou A. Kýřem, která pro mě znamenala záchytný bod k této záležitosti. S údaji, které jsou v ní obsažené bych celkem souhlasila, neboť se většinou shodovaly s ostatními údaji v jiné sekundární literatuře nebo s údaji v archivních materiálech, s výjimkou roku 1952. K počtu vězeňské populace tohoto roku se zde totiž nachází trochu zarážející údaj, který by byl v rozporu s vývojem počtu vězňů v Československu. Je s podivem, že se A. Kýř ve své analýze u této rozpornosti nezastavil. Znamenalo by to totiž snížení počtu vězeňské populace v období, kdy justice

¹⁰⁵ Srovnej KÝŘ, Aleš. Některé sociologické aspekty..., c. d., s. 29 - 37.

¹⁰⁶ HOLDOŠ, Ladislav - BARTOŠEK, Karel. *Svědék Husákova procesu vypovídá*, c. d., s. 78 – úryvek z knihy Motáky nezvěstnému, Karel Pecka.

pracovala na plné obrátky a přiváděla do věznic stále nové osazenstvo. Z mého výzkumu vyplývá, že toto číslo připadá pouze na vězeňská zařízení bez stanice Ostrov, která byla k 1. 6. 1951 předána do rukou Ministerstva národní bezpečnosti (více viz poznámka u tab.č. 1)

Z let 1945 – 1950 se dochovaly v různých zprávách Ministerstva spravedlnosti nebo Sboru vězeňské stráže (SVS) jen kusé informace o celkovém počtu a složení vězeňské populace, která se nacházela v okresních nebo krajských soudních věznicích a trestních ústavech. Měsíční statistická hlášení jsou nekompletní a nelze z nich vytvořit potřebnou časovou řadu k porovnání v hodnotících zprávách. Teprve v roce 1951 vznikla úřední evidence vězňů za účelem centrálního sledování pohybu vězňů mezi vězeňskými ústavy. Tuto evidenci vedlo velitelství SVS i pro vězně Ministerstva národní bezpečnosti a Obranného bezpečnostního zpravodajství. V roce 1954 bylo zavedeno nové statistické hlášení o stavu vězňů na základě tajného rozkazu č. 21, vydaného náčelníkem Správy nápravných zařízení MV, zejména k soustředování informací za účelem provádění nové diferenciaci vězňů a využívání jejich odbornosti při zařazování do pracovní činnosti ve výkonu trestu odnětí svobody.¹⁰⁷

Podíváme-li se tedy do období před rokem 1948, můžeme na základě archivní dokumentace SSNV zjistit, že se na českém území k roku 1945 nacházelo 16.142 vězňů. Tento počet neustále narůstal, s výjimkou roku 1947, kdy došlo k nepatrnému poklesu. K postupnému zvratu dochází opět roku 1948, kdy můžeme sledovat nárůst vězeňské populace, který vrcholí rokem 1953 s počtem 46.021 vězňů.¹⁰⁸ V následujícím období dochází k opětovnému poklesu počtu vězňů. Největší sestupy můžeme zaznamenat v letech 1954 a 1956. Souvisí to především s amnestiemi prezidenta republiky ve dnech 4. 5. 1953 a 9. 5. 1955.¹⁰⁹ Sociální skladbu podmíněčně propuštěných při amnestii z roku 1953 sleduje tabulka č. 7, ze které se dozvídáme, že největší procento propuštěných zaujímají dělníci se 48%.

¹⁰⁷ KÝR, Aleš, Některé sociologické aspekty zacházení s vězni v ČSR v letech 1945 – 1955, s. 29.

¹⁰⁸ **Rok Počet vězňů**

1946	19.210
1947	19.117
1.12.1948	20.970
1.4.1949	22.597

NA Praha, fond SSNV – materiály různé, 1951, 1952, Situace ve vězeňství za I. republiky

¹⁰⁹ Při amnestii z 4. 5. 1953 bylo 13.674 osobám prominuty tresty nápravného opatření, 51.852 osobám byly prominuty nebo sníženy tresty odnětí svobody v celkové výměře 37.710 roků, 10 měsíců, 17 dní, 93.285 osobám byly prominuty tresty odnětí svobody s účinky zahlazení „přísné praxe“ při stíhání protistátních trestných činů v letech 1949 – 1951, 127 osobám byly sníženy tresty odnětí svobody uložené na doživotí na 20 let. NA Praha, fond MS, kart. 480, výroční zpráva MS 1953 – Vlastní výkon soudnictví.

Sledujeme-li početní stav vězňů v letech 1951 až 1956 zjistíme, že největší podíl retribučních vězňů můžeme zaznamenat v roce 1951 – 25%, v následujícím období dochází k poklesu. Od roku 1954 se počet retribučních vězňů ve statistikách neuvádí¹¹⁰, podle výzkumů Tomáše Staňka se nacházelo na území ČSR k roku 1954 3.014 vězňů odsouzených retribučními soudy, což představovalo 9,2% všech uvězněných. Z německých retribučních vězňů zbylo k 1. 12. 1956 v československých vězeňských zařízení jen 13 osob.¹¹¹ Co se týče politických vězňů k největšímu podílu došlo v roce 1954, kdy se ve vězeňských zařízeních z celkového počtu nacházelo 50% vězňů odsouzených za protistátní delikty. Průměrný roční podíl v letech 1951 – 1956 byl 43%. K nejvyššímu podílu kriminálních vězňů došlo roku 1955, a to 51%. Průměrný roční podíl činil 45%. Oficiální statistika zaznamenávala taktéž do roku 1953 tzv. správní vězně (v některých statistikách se shodují s označením – vězni odsouzení pro černý obchod). Průměrný roční podíl v letech 1951 – 1953 činil 3%. Naproti tomu byli od roku 1953 uváděni ve statistikách vojenští vězni, jejichž průměrný roční podíl v letech 1953 – 1956 činil 3%.

¹¹⁰ KÝR, Aleš. Některé sociologické aspekty zacházení s vězni v ČSR v letech 1945 – 1955, s. 30.

¹¹¹ STANĚK, Tomáš. K problematice tzv. retribučních vězňů v českých zemích v letech 1945 – 1955, *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945 – 1955, c. d.*, s. 136 – 137.

Tab.č. 1

Vývoj početního stavu vězňů v ČSR v letech 1951 – 1956

Rok stav k 1. 1.	Vyšetřovanci	Odsouzení + Trestanci	Celkem vězňů	Retribuční vězni	%	Protistátní vězni	%	Kriminální vězni	%	Správní vězni	%	Vojeňští vězni	%	Celkem vězňů
1951	5.287	29.306	34.593	8.622	25	14.571	42	11.170	32	230	1			34.593
1952	4.028	17.488	21.516*	4.560	21	7.843	36	8.659	40	454	3			21.516
1953	6.769	39.252	46.021	5.420	12	15.316	33	22.181	48	1.789	4	1.315	3	46.021
1954	3.558	28.282	31.840			15.910	50	15.021	47			909	3	31.840
1955	2.165	29.536	31.701			14.939	47	15.993	51			769	2	31.701
1956	2.354	23.908	26.262			12.492	48	12.980	49			790	3	26.262

Poznámka:

- vyšetřovanci jsou vězni ve vyšetřovací vazbě v přípravném řízení trestním
- odsouzení jsou vězni, jejichž rozsudek dosud nenabyl právní moci
- trestanci jsou vězni, vykonávající trest odnětí svobody v trestním ústavu nebo pracovním útvaru (táboru)
- retribuční vězni jsou obvinění nebo odsouzení podle Dekretu prezidenta republiky č. 16 ze dne 19. 6. 1945 nebo zák. č. 33/1948 Sb., jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu
- protistátní vězni jsou političtí vězni podle dobového označení ve vyšetřovací vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody podle zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky, resp.zák. č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky nebo dle příslušných ustanovení trestního zákona č. 86/1950 Sb.
- správní vězni jsou osoby ve vyšetřovací vazbě nebo ve výkonu odnětí svobody pro finanční referát ONV (tzv. důchodkoví vězni) a pro ostatní referáty ONV nebo KNV (tzv. administrativní vězni) a podle příslušných ustanovení trestního zákona správního č. 88/1950 Sb.
- vojeňští vězni jsou osoby ve vyšetřovací vazbě nebo výkonu trestu odnětí svobody pro trestné činy podle vojenského trestního zákona č. 19/1855 ř.z.nebo podle příslušných ustanovení trestního zákona č. 86/1950.**

* dle mých údajů se jedná o statistický údaj vězeňské populace bez zařízení Ostrov, kde se pro informaci k 29. 9. 1951 nacházelo celkem 10.974 vězňů (dle *Ludmily Petrášové, Vězeňské tábory v jáchymovských uranových dolech 1949 – 1961, in Sborník archivních prací, 1994*) podle dalších údajů se k 1. 7. 1952 nacházelo ve vězeňských zařízeních celkem 37. 601 vězňů (ovšem bez vyšetřovanců), z toho 22.520 vězňů bylo v kompetenci ministerstva vnitra a 15.081 v kompetenci ministerstva národní bezpečnosti (dle internetové stránky Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu)

** Aleš Kýr, některé sociologické aspekty zacházení s vězni v ČSR v letech 1945 – 1955, in *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945 – 1955*, Opava, 2001, s. 33

Následující tabulky mi sloužily především jako podkladový materiál do sociální skladby vězeňské populace. Všechny byly vytvořeny k 1. 1. 1951 a slouží tedy jako ucelený dokument k poznání této problematiky.¹¹²

Na základě statistických údajů lze vězeňskou populaci k 1. 1. 1951¹¹³ charakterizovat takto: Mezi nejpočetnější skupinu se počítali političtí vězni, kteří zaujímali 38,8% z celkového stavu. Vězněnými osobami byli nejvíce muži, kteří tvořili 86,6%. Velká většina vězňů se hlásila k československé státní příslušnosti, což činilo 82,7% vězňů a k české národnosti – 64,7%. Nejvyšší socioprofesionální kategorií byli dělníci – 32% a úředníci – 22%. Podíl dělníků a rolníků k celkovému podílu maloroelníků, živnostníků, velkoobchodníků, továrníků, svobodných povolání a duchovních činil 40,4% : 37,6%.

Srovnáme-li statistické údaje vězeňské populace s celorepublikovými statistickými údaji za rok 1950, začíná se nám jevit situace zcela odlišně. Podle Statistické ročenky Republiky československé¹¹⁴ tvořili dělníci a rolníci 76%, malí řemeslníci, živnostníci a svobodná zaměstnání 21%, tzv. kapitalisté 3%. Porovnáme-li podíl dělníků a rolníků v ČSR v roce 1950 s podílem vězňů z řad dělníků a rolníků z 1. 1. 1951, dostaneme poměr 76% : 40%. Při obdobném srovnání v kategorii řemeslníků, živnostníků a svobodných povolání získáme poměr 21% : 35% a při srovnání kategorie tzv. kapitalistů 3% : 1%. Z toho jednoznačně vyplývá, že osoby z řad středních vrstev byly vícenásobně vězněny, než osoby z řad dělníků, rolníků a tzv. kapitalistů.

K dalšímu zajímavému údaji dojdeme při srovnání poměrů národnostního složení vězňů a obyvatelstva celé ČSR.¹¹⁵ V porovnání podílu obyvatelstva české národnosti v celostátním měřítku v roce 1950 ku podílu vězeňského osazenstva z 1. 1. 1951 dostaneme údaj 68% : 65%, v podobném srovnání v případě obyvatelstva slovenské národnosti získáme poměr 26% : 18%, v případě německé národnosti 1% : 15%. Z této analýzy není samozřejmě žádnou novinkou, že osoby německé národnosti byly po druhé světové válce mnohokrát více vězněny. Toto číslo se odráží ve velkém množství retribučních vězňů. Novým poznatkem ovšem je, že osoby české národnosti byly častěji ve vězeňských zařízeních než osoby slovenské národnosti.

¹¹² NA Praha, fond SSNV – materiály různé – 1951 – 1952.

¹¹³ Na základě mých údajů čítala vězeňská populace 34.627 vězňů, podle údajů A. Kýra činila 34.593 vězňů.

¹¹⁴ *Statistická ročenka Republiky československé 1957*, Praha, 1957, s. 43.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 42.

Tab. č. 2

Státní příslušnost vězňů v ČSR k 1. 1. 1951

	Česko-slovenská	Jiného lidovědem. státu	Německá	Jiná	Nezjištěno
Protistátní	13.011	32	139	77	191
Černý obchod	1.308	5	9	9	10
Retribuční	3.394	27	4.105	114	920
Ostatní	10.896	75	105	46	154
Celkem	28.609	139	4.358	246	1275

Tab.č. 3

Národnost vězňů v ČSR k 1. 1. 1951

	Česká	Slovenská	Jiná slovanská	Německá	Jiná	Nezjištěno
Protistátní	10.258	2.644	112	250	150	36
Černý obchod	1.057	243	11	15	13	2
Retribuční	3.320	297	56	4.810	53	24
Ostatní	7.806	2.877	122	184	260	27
Celkem	22.441	6.061	301	5.259	476	89

Tab.č. 4

Rozdělení vězňů podle pohlaví v ČSR k 1. 1. 1951

	muž - dospělý	muž - mladistvý	žena - dospělá	žena - mladistvá	Celkem
Protistátní	11.712	268	1.447	23	13.450
Černý obchod	1.202	1	138	0	1.341
Retribuční	7.240	0	1.320	0	8.560
Ostatní	9.856	286	1.100	34	11.276
Celkem	30.010	555	4.005	57	34.627

Tab.č. 5

Rozdělení vězňů podle věku v ČSR k 1. 1. 1951

	do 20	20 - 30 let	30 - 40 let	40 - 50 let	50 - 60 let	60 - 70 let	70 - 80 let	nad 80 let
Protistátní	1.259	4.718	3.320	2.689	1.247	202	15	0
Černý obchod	36	346	416	361	140	41	1	0
Retribuční	2	540	1.304	3.121	2.710	790	92	1
Ostatní	1.299	3.959	2.647	2.260	870	209	32	0
Celkem	2.596	9.563	7.683	8.431	4.967	1242	140	1

Tab.č. 6

Zdravotní stav a pracovní způsobilost vězňů v ČSR k 1. 1. 1951

	A1	A2	B	C	D	nezpůsobilí
Protistátní	4.970	3.180	3.109	1.516	245	430
Černý obchod	468	272	340	157	44	60
Retribuční	1.130	1.462	2.745	2.437	639	147
Ostatní	4.834	2.257	2.294	1.052	252	587
Celkem	11.402	7.171	8.488	5.162	1.180	1.224

Tab.č. 7

Amnestie 1953 - podmíněčně propuštění

Dělníci	48,50%
Úředníci	8,50%
jiné zaměstnání	16,40%
malí a střední rolníci	13,10%
Kulaci	1,40%
samostatná povolání	3,60%
Ostatní	8,50%
Celkem	100,00%

Tab.č. 8

Povolání vězňů v době zatčení v ČSR k 1. 1. 1951

	dělníci	rolníci do 5 ha	rolníci 5 - 20 ha	rolníci nad 20 ha	úředníci nižší	úředníci vyšší	příslušníci ozbr. sborů	ostatní v zam. poměru	svobodné	duchovní	ostatní a nezjištění
Protistátní	3711	525	615	145	2.732	605	550	1.824	1.337	291	1.115
Černý obchod	289	57	52	15	274	57	4	244	296	0	53
Retribuční	2.222	229	248	143	1.493	552	381	1.302	1.271	20	699
Ostatní	4.873	392	403	66	1.733	364	118	1.772	898	30	627
Celkem	11.095	1.203	1.318	369	6.232	1.578	1.053	5.142	3.802	341	2.494

Tab.č. 9

Sociální původ vězňů ČSR k 1.1. 1951

	dělníci	rolníci do 5 ha	rolníci - 20 ha	rolníci nad 20 ha	úředníci nižší	úředníci vyšší	maloobch odníci, maloživno stníci	ostatní v zam.pomě ru	podnikate lé, velkoživn ostníci, velkoobch odníci	ostatní	nezjištěno
Protistátní	3.569	1.691	1.095	240	1.222	437	1.701	1.551	135	415	1.394
Černý obchod	352	193	96	15	88	18	228	140	8	38	165
Retribuční	1.914	600	358	180	675	215	924	901	83	320	2.390
Ostatní	3.857	1.215	738	112	695	241	1.264	1.239	75	350	1.490
Celkem	9.692	3.699	2.287	547	2.680	911	4.117	3.831	301	1123	5.439

Podle dobového třídění

Protistátní	38,80%
Kriminální	32,60%
Retribuční	24,70%
Černý obchod	3,90%
Celkem	100,00%

Státní příslušnost vězňů

Československá	82,70%
Německá	12,50%
Jiná	1,20%
Nezjištěno	3,60%
Celkem	100%

Národnost vězňů

Česká	64,70%
Slovenská	17,50%
Německá	15,20%
Jiná	2,30%
Nezjištěno	0,30%
Celkem	100,00%

Povolání vězňů v době zatčení

Dělník	32,00%
Rolník	8,40%
Úředník	22,60%
Příslušník ozbrojených sborů	3,00%
Ostatní v zaměstnaneckém poměru	14,80%
Svobodné	11,00%
Duchovní	1,00%
Ostatní a nezjištěno	7,20%
Celkem	100,00%

Sociální původ vězňů

Dělník	28,00%
Rolník	19,00%
Úředník	10,40%
Maloobchodník, maloživnostník	11,80%
Ostatní v zaměstnaneckém poměru	11,00%
Podnikatelé, velkoobch., velkoživnost.	0,90%
Ostatní	3,20%
Nezjištěno	15,70%
Celkem	100,00%

Rozdělení vězňů podle pohlaví

Muži	86,60%
Ženy	11,60%
Mladiství	1,80%
Celkem	100,00%

Rozdělení vězňů podle stáří

Do 20 let	7,50%
20 – 30 let	27,60%
30 – 40 let	22,20%
40 – 50 let	24,30%
50 – 60 let	14,30%
60 – 70 let	3,70%
70 a více let	0,40%
Celkem	100,00%

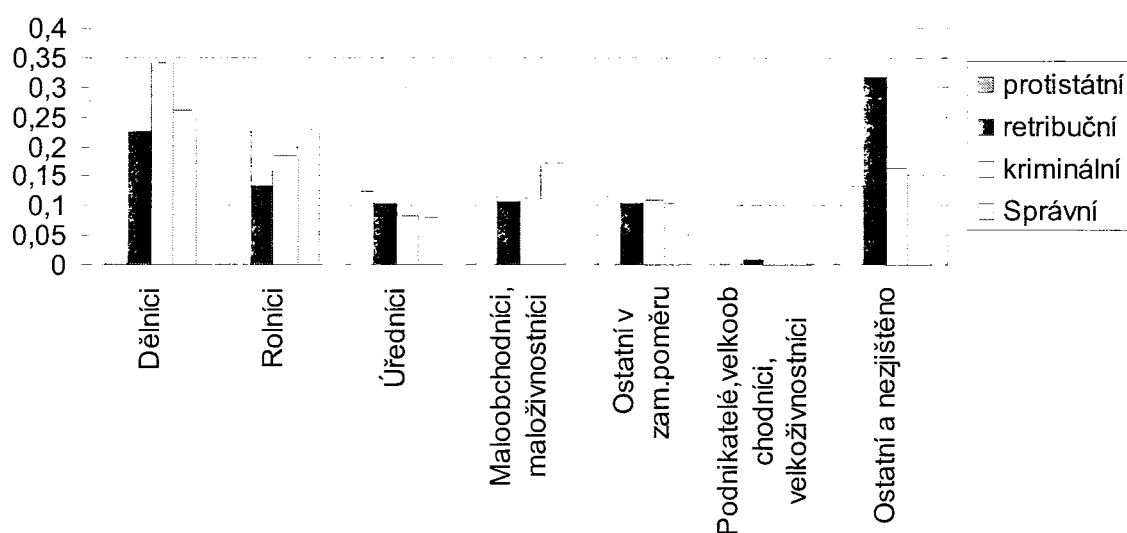
Zdravotní stav a pracovní způsobilost

A	53,60%
B	24,60%
C	14,90%
D	3,40%
Nezpůsobilí	3,50%
Celkem	100,00%

Mimo jiné mě v mém výzkumu zajímala otázka, zda byli kriminální, retribuční a političtí vězni různého sociálního původu. Za tímto účelem vznikl následující graf, který byl vypočítán z tabulky č. 9.¹¹⁶ Výrazným prvkem, který je zřetelný na první pohled je ta skutečnost, že k žádnému zásadnímu rozdílu v sociálním původu vězňů v různých skupinách nedocházelo. Dělnického původu byli nejčastěji kriminální vězni – 34,2%. U všech skupin platí ten fakt, že nejčastější socioprofesionální kategorií byli dělníci, jak tomu bylo v celkovém úhrnu. S mírným přesahem se rolníci, úředníci, maloroelníci a maloživnostníci vyskytovali ve skupině politických vězňů. Co se týče retribučních vězňů zaráží nás nejmenší procento v kategoriích dělníků a rolníků. Tato skutečnost může mít spojení s tím, že velké procento retribučních vězňů je zahrnuta v kolonce ostatní a nezjištěno. Předpokládám, že v roce 1945 nebyla ještě rozvinutá statistika vězňů a že se v té době tyto údaje nezaznamenávaly.

Sociální původ nebyl tedy nejdůležitější charakteristikou a důvodem odlišnosti vězeňských subkultur. Domnívám se, že záleželo na sociálním prostředí, ze kterého vězeň vzešel, ze zakódovaných morálních hodnot v každém jedinci, na stupni gramotnosti a na dřívějším způsobu života.

Sociální původ vězňů v ČSR k 1. 1. 1951

¹¹⁶ Stranou této analýzy jsem nechala tzv. správní vězně.

2. VZNIK VĚZEŇSKÉ SUBKULTURY

Po odsouzení se vězeň dostává do zcela jiné situace. Zatímco se v předcházejícím období musel především vypořádávat se samotou, nyní se musel vypořádávat se společností, která mu byla zcela cizí, a o kterou někdy sám ani nestál a nebylo od ní úniku. U politických vězňů a vězeňkyň se jednalo především o kriminální vězně. Vězni příchodem do vězení, tím myslím již při zatčení, ztratili některé sociální role, například role otce, matky, syna, manžela či přítele, ve vězení se naopak začínají formovat zcela jiné role, vznikají specifické struktury sociálních vztahů a pozic, vězni navazují vztahy vzájemné loajality a pomoci, vzniká hierarchie odsouzených s přesně vymezenými rolami a korespondujícími právy a také se sociálně patologickými formami chování. Vzniká tak druhý život vězně.¹¹⁷

Právě v tomto období na vězně působí dvě okolnosti, a to do jaké míry se má přizpůsobit organizaci a normám vězeňského života (institucionalizace), které jsou dány předpisy a do jaké míry se má přizpůsobit normám, hodnotám a postojům vězeňské subkultury, které jsou do velké míry v rozporu proti samotné instituci vězení (ideologizace).¹¹⁸ Pro vězně jsou dobré vztahy ve vězeňské subkultuře jednou z důležitých stránek dobrého života. Vězeňská subkultura reguluje chování vězňů, je vždy cílená na snížení strádání z izolace, na znovuzískání důstojnosti a postavení, na navázání užitečných vztahů a zajištění určité osobní bezpečnosti, ale také na „import“ hodnot, norem a přístupů, které přinášejí jejich nositelé ze svého sociálního prostředí.¹¹⁹ Formují se nové sociální vztahy, vznikají nové role a povinnosti. Navíc přichází ještě jedna velká povinnost – práce. Vězni – muži, ženy – jsou nuceni pracovat v těžkých podmínkách, v oborech, které jsou jim zcela cizí a které neovládají.

Jejich život zcela ovládl konformismus, neboť všichni museli bydlet na stejných ubytovnách či celách, všichni nosili stejný oděv, jedli stejné jídlo a byli nuceni se chovat stejně pod hrozbou disciplinárních trestů. Vše, co vězni mohli anebo nemohli, bylo odvislé od mocenské struktury vedení věznice.¹²⁰ Situaci ještě více zhoršoval ten fakt, že vězeň fakticky ztratil i své jméno a musel se ohlašovat svým číslem, které mu bylo správou věznice dáno. Tento fakt působil velmi těžce na psychiku člověka. Znamenalo to pro něj ztrátu

¹¹⁷ NETÍK - NETÍKOVÁ - HÁJEK. *Psychologie v právu*. Praha: C. H. Beck, 1997, s. 29.

¹¹⁸ HERETIK, Anton. *Základy forenzní psychologie*. Bratislava: SPN, 1993, s. 194.

¹¹⁹ HÁLA, Jaroslav. *Teorie a praxe vězeňství: prevence mimořádných událostí ve výkonu vazby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1996, s. 32.

¹²⁰ GIDDENS, Antony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1997, s. 204.

důstojnosti, částečně ztrátu osobnosti. „Člověk se stal jenom číslem, jenom věcí, ztratil jméno...“¹²¹

Co tedy cítil vězeň, který přešel z vězení, kde se musel ponejvíce potýkat jenom se samotou, do vězení či tábora, kde se vyskytovaly různé skupiny lidí nejrůznějších názorů? Jaké měl při tom pocity? Můžeme konstatovat, že se jednalo především o smíšené pocity. Dá se říci, že se konečně zbavil své samoty a mohl navázat nové vztahy, na druhou stranu se musel vypořádávat s faktem ztráty soukromí, které sice ztratil už s příchodem do vězení, ale nyní se jednalo o zcela jinou ztrátu soukromí. Nyní to nebyli jenom dozorcí, kteří jej neustále kontrolovali, ale také jeho spoluvězňové, kteří byli neustále přítomní. „*Nikde jinde než v této vězeňské soudržnosti na cele se lidé tak dokonale nepoznají. Být stále v jedné prostora, od rána do rána, není úniku, stále všichni uzavřeni na jednom místě. Žádný pohyb neunikne očím toho druhého. Nikde se člověk tak celý neodhalí jako ve vězení.*“¹²²

Ovšem přesto se jednalo o jakési vysvobození, neboť v období po odsouzení již nenásledovaly žádné výslechy, člověk již nebyl sám na své problémy a mohl se o ně podělit s ostatními. I když se v novém prostředí objevovaly nové problémy a konflikty, nejen mezi vězni a dozorcí, ale také mezi vězni samotnými, mohl dotyčný navázat smysluplné přátelské vztahy. To, co cítila většina vězňů můžeme ilustrovat na slovech Jiřího Muchy: „...*kdo strávil celé měsíce v naprosté samotě, o které nevěděl, jak dlouho potrvá a jaký vezme konec, kdo si byl vědom, že jeho rodina má nejdivočejší představy o jeho osudu, kdo měl takový hlad, že si šetřil kůrku chleba jako zvláštní pochoutku, kdo neviděl slunce, měsíc, hvězdy ani stromy, trávu nebo jen lístek keře, kdo s nikým nemohl promluvit, třásl se zimou, usínal při bodavém světle žárovky, probuzen několikrát za noc, obklopen beznadějnou kamennou zdí, tomu je tábor vysvobozením. Předtím se daleko víc podobal mrtvému. Dnes, i když je to život poloviční, je to přece jen život.*“¹²³

Podíváme-li se na tuto tematiku v našem vytyčeném období, sledujeme určité odlišnosti od současného stavu. Ve svém výzkumu se koncentruji spíše na vězeňskou subkulturu politických vězňů, neboť právě k této skupině se nachází nejvíce materiálů a pramenů, ze kterých lze čerpat. Jistá odlišnost plyne především z jiné struktury vězeňské populace v tomto období, neboť ve vězeňských zařízeních pospolu žila společenství politických, kriminálních a retribučních vězňů. Každá z těchto skupin se odlišovala jinými

¹²¹ FUČÍK, Bedřich – BARTOŠEK, Karel. *Zpovídání: pražské rozhovory 1978- 1982*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1989, s. 134.

¹²² PALKOSKOVÁ-WIESENBERGEROVÁ, Albína. *Nebyl to jen sen*. Praha: Luxpress, 1991, s. 59.

¹²³ MUCHA, Jiří. *Studené slunce*. Praha: Orbis, 1991, s. 85.

morálními hodnotami, mentalitou, chováním, způsobem života, chápáním skutečnosti, rozdílem v gramotnosti a velmi často pocházela z jiného společenského prostředí. Dá se říci, že každá z těchto skupin si ve vězení vytvořila svoji vlastní subkulturu a žila v určitém odloučení od ostatních. Navíc docházelo k různému přístupu vězeňské stráže k politickým vězňům a ke kriminálním a retribučním vězňům.¹²⁴ Z toho se dá usuzovat, že proces prizonizace byl odlišný mezi vězni kriminálními, retribučními a politickými.

3. KRIMINÁLNÍ VĚZNI

„Ne tenkrát ty lidi, který seděli za takovýhle trestný činy si nekazili kriminál. Chovali se někdy daleko slušnějc než pan továrník... Ale třeba i v tom... i ty vrazi si prostě si nechtěli ten kriminál moc kazit, tím, aby udával na vás nebo támhle to nebo to, protože by to jako si pokazil tu pověst a tam se ti naopak snažili bejt lepší než ve skutečnosti byl...“¹²⁵

Informací o způsobu života kriminálních vězňů v komunistických vězeňských zařízeních máme jenom velice málo. Tato sorta lidí neměla pohnutky a ani mnohdy schopnosti k tomu, aby svou zkušenost zaznamenala na papír. Chceme-li popsat vnitřní život subkultury kriminálních vězňů, máme víceméně tři možnosti. Jedna z možností je rekonstruovat tuto subkulturu ze vzpomínek politických vězňů, což nám dává ale jednostranný pohled na celou záležitost. Nicméně alespoň tímto způsobem můžeme nahlédnout do nitra této společnosti. Druhou možností je, popsat tuto vězeňskou subkulturu na základě poznatků odborníků na současnou vězeňskou subkulturu. Můžeme si to dovolit z toho hlediska, protože můžeme předpokládat, že tehdejší a současná společnost se moc neliší. Lidé, kteří tenkrát páchali kriminální delikty, byli víceméně stejné povahy, morálních zásad jako současní zločinci. I současná penologie se shoduje na tom, že poznat vězeňskou subkulturu, je velmi těžké a že o ní máme jenom kusé informace, protože proniknout do vězeňské společnosti je pro člověka, který stojí vně tuto skupinu, téměř nemožné.

¹²⁴ Nutno poznamenat, že u mužské subkultury se rozdíl mezi kriminálními a politickými vězni trochu stírá, velké rozdíly však panují u ženské subkultury.

¹²⁵ První rozhovor s Tomášem Čechem, MELICHAROVÁ, Jana. *Vězeňská zařízení Vojna a Bytíz na Příbramsku v pamětech politických vězňů (životní příběhy)*. Diplomová práce, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2004., c. d., s. 15.

Třetí možností je metoda orální historie. Pokud má badatel kontakty, může se pokusit o rozhovor. I tato metoda má svá úskalí. Za prvé tato sorta lidí nemá zájem vypovídat svůj příběh a najít žijícího pamětníka je velmi složité, protože neexistuje žádná pomocná organizace jako například Konfederace politických vězňů, která by v počátečních obtížích s hledáním nabídla pomocnou ruku. Navíc v tomto případě nemůže ani dobře fungovat technika nabalování, kdy badatel získává od narátora další kontakty. Tato metoda se mi velmi uplatnila mezi politickými vězni, ale mezi kriminálními by byla nepoužitelná z toho důvodu, protože tito lidé mezi sebou neudržovali na svobodě další přátelské styky. Za druhé musí být badatel dobře vybaven vědomostmi z oblasti psychologie, neboť vést rozhovor s tímto typem lidí je daleko obtížnější. Mají úplně jiné představy o životě. Jejich mentalitu a hodnoty musí tazatel respektovat.¹²⁶ Využití osobních spisů, které jsem měla u politických a retribučních vězňů nebylo možné, protože tyto jsou již skartovány a zachovány zůstaly jenom spisy vězňů, kteří byli odsouzeni k trestu smrti, což je ovšem pro můj výzkum zbytečné.

Na základě vzpomínek politických vězňů se domnívám, že ve věznicích a v táborech se vytvořila u kriminálních vězňů, alespoň u nejtěžších zločinců, specifická hierarchie rolí, která byla založena na dominanci a podřízenosti. Záleželo na síle jedince, samozřejmě taktéž na fyzické zdatnosti, aby si vybudoval postavení ve vězeňském zařízení. Vedoucího postavení obvykle docílili vězni, kteří byli nejvíce psychicky narušení, neboť kriminální vězni pocházeli především ze sociálních skupin, které snadněji podléhaly patologickým prvkům chování. Nedá se říct, zda se slučovaly mezi sebou skupiny vězňů, kteří byli odsouzeni za stejný kriminální delikt, zda je tato okolnost sblížovala. Soudím, že tomu tak nebylo, protože tato skutečnost z paměti vůbec nevyplývá.

V současné době podle penologie lze ve vězení rozlišit pozici (rolí) neformálního vůdce na různé úrovni (cely, oddělení, ústavu). Chování tohoto jedince je charakteristické nadřízeností, nadřazeností a někdy i krutým ovládním okolí. Jedinec je reprezentantem kriminální subkultury a je nositelem její ideologie. Podřízení na něho pracují, odevzdávají mu část svého balíčku, má právo požadovat určité služby, včetně homosexuálních styků. Dále je to „délesloužící“, který se v ústavu vyskytuje delší dobu, je obeznámen s jeho chodem a vztahy, které v něm panují. Další role zaujímají řadoví příslušníci, kteří mají vůdcem přesně vymezená práva a povinnosti a outsideri, jímž je většinou podrobivý jedinec

¹²⁶ Metoda orální historie by se snad dala použít u lidí, kteří byli odsouzeni za malé krádeže, defraudaci a jiné drobné zločiny. Ve vzpomínkách se pamětníci často shodují, že s těmito lidmi se dalo bez problémů vyjít.

s často sníženým intelektem. Další role se ve vězeňské subkultuře může vyskytovat, ale není její podmínkou. Je to role reprezentanta protivníka skupiny.¹²⁷

Tyto informace nám přináší současné studium vězeňské subkultury. Nemůžeme zcela přesně říct, zda se tyto pozice a role vytvořily v subkultuře kriminálních vězňů, můžeme se tak pouze domnívat. Mimo jiné existoval v této subkultuře i zcela jiný přístup k vězeňské stráži než tomu bylo u politických vězňů. Z řad politických vězňů by si nikdo nedovolil dohadovat se s dozorcí, ovšem vězni z řad kriminálních a retribučních české národnosti si nebrali servítky.¹²⁸

Jiná situace podle mého soudu byla mezi kriminálními vězni odsouzenými za drobné delikty. Ti se většinou kamarádili mezi sebou, s politickými vězni udržovali celkem dobré vztahy a nebyli ani tak často v čele táborové samosprávy. Pro politické vězně tedy nepředstavovali nějaké zvláštní nebezpečí. Pokud nebyli k těmto lidem kamarádští a nápomocní, byli alespoň tolerantní nebo vyznávali k politickým neutrální vztah. Tzn. že jim nedělali ani naschvály, ale na druhé straně nebyli ani jejich kamarádi a ani jim nijak zvlášť nepomáhali. Drobní zlodějíčkové měli vytvořené například své normy chování, které pocházely z civilního života, a které platily i v rámci vězení.¹²⁹ Skutečný zloděj prý nikdy ve vězení nekradl a ani neudával. Zloděj měl ve vězení svoji čest. Výraznou kastou mezi zloději byli kasaři. Na ostatní zloděje nebo kriminálního vězně se dívali spatra.¹³⁰

4. RETRIBUČNÍ VĚZNI

Otázka retribučních vězňů souvisí přímo s koncem druhé světové války a s retribučními dekrety prezidenta republiky č. 16 a 17/1945 Sb. a zákona č. 33/1948 Sb., který obnovil účinnost retribučních dekretů. Bezprostředně po válce se zdvihla mohutná vlna protiněmeckých averzí, volalo se po zúčtování s válečnými zločinci, kolaboranty a zrádci. Vznikaly mimořádné lidové soudy, které měly tyto případy řešit. V otázce vězeňství

¹²⁷ NETÍK - NETÍKOVÁ – HÁJEK. *Psychologie v právu*, c. d., s. 29.

¹²⁸ Dle rozhovoru s panem Zdeňkem Křivkou, *Besedy s politickými vězni 50. let*, hlavní budova filozofické fakulty Univerzity Karlovy, nám. Jana Palacha 2, učebna 308a, 14. dubna 2004.

¹²⁹ „Pro Jirku (kriminální vězeň – K. P.) někoho okrást, podvést nebo ho přizabít nebylo nic morálně důležitého, měl-li k tomu sebemenší motiv. Na druhé straně dovedl být obětavý a iniciativní, když šlo o kamaráda. Zradit ho pak představovalo neodpuštělný morální zločin.“ ONDOK, Josef Petr. *Muklovský Vatikán*, c. d., s. 102.

¹³⁰ ČAPEK, Miroslav. *O mužích, na které se zapomnělo: autentické svědectví o nelidskosti komunistických věznic*. Praha: PRAGMA, 2000, s. 101 - 102, srovnej: „...tito kasaři byli mezi ostatními kriminálními „nóbl klasa“, že to byli lidé velice vlídní a laskaví k tzv. politickým vězňům, když se s nimi dostali do styku, že jim dávali i jídlo a byli k nim lidšti.“ OPASEK, Anastáz. *Dvanáct zastavení*, c. d., s. 231.

tento vývoj především poznamenal změnu vězeňské populace, dochází taktéž k přeplnění věznic. K 1. 12. 1948 se uvádělo, že z 20 970 všech vězňů je 11 870 retribučních, což představuje 56,6%. Mezi nimi se nacházelo 7 190 vězňů.¹³¹ Změnu do vězeňské populace samozřejmě zanesl Únor 1948, kdy postupně vzrůstá počet politických vězňů.

Už od přelomu 40. a 50. let byla v Československu patrná snaha umožnit odchod Němcům za hranice a přispět tím ke sloučení rozdělených rodin. K tomu docházelo už od roku 1947.¹³² Retribuční vězni, kteří žádali o odchod za hranice byli umísťováni do objektu TNP v Ostravě - Kunčicích.¹³³ Mezi výrazné zlomy v retribučním vězeňství patří roky 1953 a 1955. 4. května 1953 byla vyhlášena amnestie prezidenta republiky, ve které bylo propuštěno celkem 15 379 vězňů. U retribučních vězňů se počítalo s řízením tzv. individuálních amnestií podle 2. odstavce IX. článku, k jehož provedení vydala prokuratura zvláštní výnos.¹³⁴ Kladně bylo vyhověno 2 073 retribučním trestancům.¹³⁵ Odsunování bylo ale trochu zpomaleno a k prvním transportům dochází až na sklonku roku 1953.

V lednu 1955 bylo v Československu včetně osob na eskortách vykázáno celkem 3 108 retribučních vězňů, z toho činilo 251 žen. Němečtí vězni představovali 69,2% z tohoto počtu.¹³⁶ Druhým zlomem byla amnestie z 9. 5. 1955, ve kterém došlo k radikálnímu snížení retribučních vězňů. V prosinci 1955 bylo ve vězeňských ústavech vykazováno jen 799 vězňů. K 1. 12. 1956 bylo již na území Československa pouze 13 retribučních vězňů.

K subkultuře retribučních vězňů německé národnosti¹³⁷ můžeme poznamenat, že tato skupina se od ostatních separovala, snad zde hrála roli také jazyková bariéra. Byli taktéž jinak organizováni. Byli odděleni od ostatních ve společné světnici, ve které měli za velitele vězně, který uměl česky a německy a zastával všechnu komunikaci s vedením a který jim vždy řekl, co se má dělat.¹³⁸ Podle vzpomínek se chovali korektně, nesnažili se získat

¹³¹ STANĚK, Tomáš. *Retribuční vězni v českých zemích 1945 - 1955*. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2002, s. 91.

¹³² STANĚK, Tomáš. Vysídlení retribučních vězňů německé národnosti z Československa v letech 1945 - 1956. In *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945 - 1955*. Opava: Slezské zemské muzeum, s. 46.

¹³³ STANĚK, Tomáš. K problematice tzv. retribučních vězňů v českých zemích v letech 1945-1955. In *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945-1955: sborník z mezinárodního semináře konaného dne 25. 10. 2000 v Praze*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2001, s. 17.

¹³⁴ STANĚK, Tomáš. *Vysídlení retribučních vězňů...*, c. d., s. 58.

¹³⁵ STANĚK, Tomáš. *Retribuční vězni v českých zemích...*, c. d., s. 135.

¹³⁶ STANĚK, Tomáš. *Vysídlení retribučních vězňů...*, c. d., s. 61.

¹³⁷ Srovnej: STRÁNSKÝ, Stanislav. Vztahy retribučních a politických vězňů. In *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945 - 1955*. Opava: Slezské zemské muzeum v Opavě, 2001, s. 106 - 108.

¹³⁸ Alois Macek.

u stráže osobní výhody a nedonášeli na ostatní spoluvězně.¹³⁹ Snažili se taktéž politickým všemožně pomáhat, seznamovali je například s podmínkami na pracovištích, političtí vězni k nim díky těmto záležitostem chovali sympatie. Miroslav Čapek ve své knize například uvádí: „Respektovali nás a nedávali nám najevo nepřátelství. Postupně v některých případech mezi námi vznikala i určitá přátelství.“¹⁴⁰ Podle Jiřího Muchy to byli většinou dobráci, kteří ani sami nevěděli, jak k tomu přišli, zatímco opravdoví nacisté stihli uprchnout.¹⁴¹ Avšak vztahy mezi Němci samotnými prý nebyly také žádného valného charakteru. Rozlišovali mezi sebou říšské a sudetské Němce. Právě mezi těmito skupinami panovala určitá rivalita, která pramenila z událostí druhé světové války. „Říšští Němci vytýkali Sudetákům: ‚Kvůli vám byla válka! V republice jste se měli dobře! Obelhávali jste führera!‘“¹⁴²

Dále jejich subkultura odpovídala jisté národnostní odlišnosti charakteru, neboť Němci se odlišovali od ostatních svou poctivostí v práci, poslušností v přijetí rozkazu, nikdy přespříliš dozorcům neodmlouvali.¹⁴³ „Štvala nás německá disciplinovanost. Byli příliš vzorní. Při nástupech přiklusávali s posledním Němcem teprve čeští švejci. Při setkání s šarží se Němec podle předpisu zastavil, postavil do pozoru a smekl čepici. Ostatní muklové při spatření „příslušníka ochrany“ buď zahli někam za roh, nebo si zavazovali tkaničku od bot. Zdravili, jen když o něho zakopli. „Proč jste tak vzorní?“ ptáme se. „Róskas je róskas, a přes róskas se nésere.“ zněla odpověď.“¹⁴⁴ Podobnou zkušenost měl i Miroslav Čapek: „U Němců jsem zjistil velmi zajímavý charakteristický rys. Němec vždy za všech okolností poslouchá rozkazy nadřízeného. Nezáleží na tom, jestli jsou dobré nebo špatné...Uposlechli každý i sebeblbější rozkaz. Navíc jej plnili po neomezeně dlouhou dobu. To nás doslova šokovalo. Bachaři už příkaz dávno ve své nedůslednosti zapomněli, ale Němci ho do omrzení plnili dále.“¹⁴⁵

Říšští Němci, protože se v táborech vyskytovali již delší dobu, měli většinou obsazena v táborech místa, která by se v tomto prostředí dala považovat za lukrativní, jako například dílny, administrativa, kantýnští, holiči, lékaři, dostávali práci na povrchových

¹³⁹ „Je však třeba přiznat, že se Němci na rozdíl od českých kolaborantů a konfidentů gestapa chovali za ostatními dráty jinak korektně, nesnažili se získat u bachařů osobní výhody, nepodlézali jim a nebonzovali.“ Profesor Václav Chytil *a uranové doly*, Praha, 2003, s. 26.

¹⁴⁰ ČAPEK, Miroslav. *O mužích, na které se zapomnělo*, c. d., s. 98.

¹⁴¹ MUCHA, Jiří. *Studené slunce*, c. d., s. 34.

¹⁴² ZEMEK, Jakub Antonín. *Vatikánský špión*, c. d., s. 67.

¹⁴³ Tamtéž, s. 68.

¹⁴⁴ STANĚK, Tomáš. *Retribuční vězni v českých zemích...*, c. d., s. 214.

¹⁴⁵ ČAPEK, Miroslav. *O mužích, na které se zapomnělo*, c. d., s. 118.

pracovištích a podobně. Jen málokterý Němec fáral v uranových dolech.¹⁴⁶

V osobních spisech retribučních vězňů z pravidelných posudků bylo zřejmé, že Němci byli daleko náchylnější k uzavírání různých pracovních závazků, účastnili se osvětové činnosti a vedení si nikdy nestěžovalo na jejich pracovní morálku. Zvláštní je, že tyto snahy se projevovaly především kolem roku 1953. V předcházejících obdobích měli někteří vězni posudky negativní, ale pak se najednou začal jejich přístup k vězeňskému životu měnit. Můžeme to dát do souvislosti s amnestiemi z let 1953 a 1955. Zcela určitě chtěli retribuční trestanci odjet za svými rodinami do zahraničí, a proto se snažili docílit předčasného propuštění.¹⁴⁷

Kromě retribučních vězňů německé národnosti tvoří další skupinu bývali konfidenti, kolaboranti a udavači z druhé světové války. Chování této skupiny bude podrobněji popsáno v kapitole Vztah retribuční a kriminální vězeň versus politický vězeň. Tito retribuční vězni se stali aktivními pomocníky vězeňské stráže, často zaujímali výhodné pozice mezi staršími tábora a jejich pomocníky. Specifickou skupinu českých retribučních vězňů tvořili členové protektorátních vlád, vedoucí představitelé politické garnitury tzv. druhé republiky nebo lidé odsouzení státním soudem - J. Stříbrný¹⁴⁸, J. Syrový¹⁴⁹, R. Beran¹⁵⁰, F. Teuner¹⁵¹ a další. Někteří političtí vězni o nich píší odmítavě, jiní jsou vstřícnější. Záleželo o kom píší a za jakých podmínek a okolností se s nimi setkali. O Rudolfovi Beranovi se skoro všechny

¹⁴⁶ STRÁNSKÝ, Stanislav. *Vztahy retribučních a politických vězňů*, c. d., s. 107.

¹⁴⁷ Srovnej STANĚK, Tomáš. *Retribuční vězni v českých zemích...*, c. d., s. 144.

¹⁴⁸ **Jiří Stříbrný** (14. ledna 1880 - 21. ledna 1955) - československý politik, novinář, účastník prvního odboje, jeden z mužů 28. října, 1920 - 1926 místopředseda Československé strany národně socialistické, majitel novin a několikanásobný ministr. Za druhé republiky byl ve Straně národní jednoty, za okupace se stáhl z politiky. Ačkoliv se nepodporoval okupační správu, byl po válce odsouzen Národním soudem k doživotnímu trestu odnětí svobody. Zemřel ve věznici Valdice.

¹⁴⁹ **Syrový Jan** (24. 1. 1888 - 17. 10. 1970) - československý generál, hrdina od Zborova a ministerský předseda. Od 22. 9. do 4. 10. 1938 předseda úřednické vlády, jež 30. 9. 1938 přijala mnichovský diktát. 5. 10.-30. 11. 1938 vykonával ústavní funkce presidenta republiky. Na začátku nacistické okupace 1939 odešel z veřejného života. Po osvobození 1945 obviněn ze spolupráce s nacistickými okupanty a 1947 odsouzen Národním soudem k 20 letům vězení. 1960 amnestován.

¹⁵⁰ **Rudolf Beran** (28.12.1887- 28.2.1954) 1933-1935 úřadující místopředseda agrární strany, 1935-1938 předseda. Od 1. 12. 1938 do 15. 3. 1939 předseda vlády Česko-Slovenska. Od 15. 3. do 27. 4. 1939 předseda vlády protektorátu Čechy a Morava. Poté odešel z politického a veřejného života, udržoval však kontakty s částí protektorátní reprezentace i domácího odboje, který též finančně podporoval. V květnu 1941 zatčen gestapem a v červnu 1942 odsouzen v Berlíně k 10 letům žaláře; v prosinci 1943 propuštěn do domácího vězení. 14. 5. 1945 zatčen čs. bezpečnostními orgány, obviněn z úkladů proti čs. státu a kolaborace s německými okupanty a v dubnu 1947 odsouzen Národním soudem k 20 letům těžkého žaláře a propadnutí veškerého jmění. Zemřel ve vězení.

¹⁵¹ **František Teuner** (6. 3. 1911 1978)- český lékař a představitel pronacistické kolaborace. V roce 1930 vstoupil do militantní organizace Vlajka a v roce 1939 sám založil skupinu Mládež vlajky. Založil s Emanuele Moravcem v roce 1942 Kuratorium pro výchovu mládeže. Byl jmenován do čela předsednictva ve funkci generálního referenta. 1947 odsouzen k trestu smrti, který byl pak změněn na dlouholetý žalář.

paměti zmiňují s úctou i s respektem.¹⁵²

Retribuční vězni tvoří samostatnou kapitolu v československém vězení. Někteří retribuční vězni si své odsouzení zcela určitě zasloužili. Byla mezi nimi spousta udavačů, konfidentů nebo spolupracovníků gestapa. Přesto na základě osobních spisů lze rekonstruovat i několik případů osob, které byly doslova sešrotovány dobou, která právě probíhala. Ve věznicích se pod jednou střechou setkali lidé, kteří bojovali za druhé světové války proti sobě. Najednou měli jednoho nepřítele, a tím byl komunismus. Jak se ale museli cítit vojáci a odbojáři, kteří se ve vězení znovu setkávali s lidmi, proti kterým bojovali a riskovali životy? Museli přesto najít mezi sebou status quo, protože bez něj by nebyl život v komunistických věznicích a táborech možný.

5. POLITIČTÍ VĚZNI¹⁵³

Protože se tematice politických vězňů víceméně věnuje celá diplomová práce, popíši především zvláštnosti subkultury politických vězňů a okolnosti, kterými se lišila od ostatních. Je těžké definovat společné vztahy pro tuto skupinu, neboť v ní existovala společnost tak různorodá jako ve společnosti občanské. Největší procento v ní tvořili dělníci a rolníci, ovšem ve vzpomínkových pracích se o této sortě lidí, o jejich způsobech chování, normách, přemýšlení, dozvídáme jen málo. Právě tato skupina je velmi opomíjeným tématem. Dělníci jakoby ve vězeních nebyli, jako by se s nimi autoři knih nikdy v tomto prostředí nesetkali, občas se jen v knihách mihne poznámka o rolnících jako nejdůstojnějších ze všech vězňů. „...v sedlácích byla prostě vzadu jakási důstojnost...“¹⁵⁴ Jaký měli rolníci a dělníci vztah k ostatním vězňům? Jaký k nim měli vztah autoři? Domnívám se, že se jednalo o vztah bezkonfliktní, sedláci nebo dělníci neměli důvod se chovat k autorům vzpomínkových prací nijak zvlášť negativně. Pracovali a žili v táborech jako všichni ostatní. Snažili se zachovávat stejná pravidla jako ostatní vězňové, respektovali morální kodex, neudávali spoluvězně, nepodepisovali spolupráci. Většinou navazovali vztah podle vzájemných sympatií a společných zájmů, a proto většinou dělníci tvořili skupinky s dělníky,

¹⁵² STANĚK, Tomáš. *Retribuční vězni v českých zemích...*, c. d., s. 147 - 148.

¹⁵³ Pokud píše o subkultuře politických vězňů, je asi na začátek nutné zdůraznit, že všechny mé poznatky plynou především ze zkušeností střední vrstvy a vrstvy inteligence, která své vzpomínky hodlala předat budoucí generaci.

¹⁵⁴ FUČÍK, Bedřich – BARTOŠEK, Karel. *Zpovídání: Pražské rozhovory 1978 – 1982*. Toronto: Sixty Eight Publishers, 1989, s. 137.

rolníci s rolníky a podobně.¹⁵⁵

Pokud jsem o subkultuře kriminálních vězňů tvrdila, že v ní vznikla přesně vyměřená hierarchie rolí, nemůžu tohle tvrdit o politických věznicích. Domnívám se, že právě v této subkultuře jako by nadále existovala společnost, jež se rozvíjí v občanské společnosti, samozřejmě různě deformovaná prací justice, která neustále pozměňovala sociální základnu této subkultury, a samozřejmě prací vězeňské služby, jež neustále tuto skladbu ve věznicích a táborech míchala. Byla to společnost, která neměla možnost expanze, byla ohraničena ostnatými dráty, měla vytyčený prostor, ze kterého nebylo úniku. Byla to společnost, která žila víceméně minulostí. Stále si nechtěla připustit, že všichni už jsou na stejné úrovni – tedy všichni jsou vězni a zastávají především tuto roli. Odvídali své postavení na základě toho, čím byli, ne čím jsou v přítomnosti. Přesněji tato slova vystihuje Jiří Mucha ve své knize *Studené slunce*, který píše: „*Tábor, obehnaný dvojitou hradbou z ostnatého drátu, je velice přesnou replikou celé země. Je v něm všechno, i poměrné zastoupení obyvatelstva. Většinu tvoří zemědělci a dělníci. Zemědělci všeho druhu, od dvacetihektarových sedláků až po nádeníky. Pak jsou zaměstnanci, řemeslníci, obchodní příručí, železničáři. Po nich přijdou živnostníci a konečně to, co si říká inteligenci.*¹⁵⁶ *Skutečně inteligentních lidí pramálo. Dva nebo tři opravdoví vědci, několik vyšších úředníků a dokonce jeden Švýcar, který o sobě tvrdí, že je šlechtic. Velice nepodařená bytost s mnoha tělesnými vadami. Pak jsou zde ovšem kapsáři, půdaři, lupiči, podvodníci, defraudanti, mezi kterými patří k bontónu předstírat politický delikt. Snobismus galerky: „Když jsem byl na StB...“ (Po vzoru paniček z první republiky: „Když jsme byli v Monte Carlu...“)*¹⁵⁷

Subkultura, která se zde vytvořila, měla velký význam pro formování přátelských vztahů. Vězni se snažili navázat vztahy jako mívali v dřívějším soukromém životě, snažili se znovu získat svou dřívější důstojnost, která v předcházejícím období vzala za své. Setkávali se zde lidé značně inteligentní, jejichž řeč, mravy, chování a názory byly již velmi často vyformovány a málokdy byly pozměněny. Měli postavený jiný žebříček hodnot, než tomu bylo u předcházejících dvou skupin. Nešlo jim o sílu a nadřazenost, ale spíše o to, čím člověk byl a co dokázal. V této subkultuře existovala spíše přirozená autorita než moc. Snad právě z těchto důvodů zde docházelo k zachovávání vztahů, které panují v občanské společnosti.

¹⁵⁵ První rozhovor s Tomášem Čechem, MELICHAROVÁ, Jana. *Vězeňské zařízení Vojna...*, c. d., s. 9.

¹⁵⁶ Autor nemá kladný vztah k inteligenci, k politikům atd. Na mnoha místech různé politiky spíše zesměšňuje.

¹⁵⁷ MUCHA, Jiří. *Studené slunce*, c. d., s. 34.

Výrazným prvkem byla solidarita. Ovšem nedá se zcela potvrdit, jestli zachovávání solidarity bylo více spojeno se subkulturou politických vězňů, u kterých by se dalo předpokládat, že jejich mentalita byla více nakloněna pomáhat druhým a sebeobětovat se. Pokud se totiž jednalo o větší akce, jako například celotáborové hladovky a povstání, byly všechny skupiny vězňů většinou za jedno. Co se týče menších projevů solidarity, jako například rozdělení se o jídlo, pomoc při plnění normy, nemůžeme to tak zcela jasně říct, neboť postrádáme přesnější materiály.

Významným prvkem vězeňské subkultury politických vězňů byla „vězeňská univerzita“. V tomto případě se podle mého názoru jednalo o vyhraněnou záležitost politických vězňů a snad ještě možná užší skupiny. Ve vězeňské subkultuře dochází za každých okolností k přenosu informací a zkušeností z dřívějšího, tedy civilního života. V našem případě se jednalo o osoby, které byly vzdělané a které i za vězeňskými zdmi prahly po vzdělání. A tak využily situace a možností, které se jim tehdy nabízely, a pokud byla příležitost, nadále se vzdělávaly ve filozofii, umění, historii a dalších oborech. Významnou a zvláštní roli právě ve vězeňské univerzitě hrála trestnice Leopoldov, neboť právě za jejími zdmi se nacházeli podle tehdejších slov „nejnebezpečnější protistátní zločinci“. Byli zde uvězněni například: J. A. Zemek¹⁵⁸, B. V. Tajovský¹⁵⁹, Václav Renč, Jan Zahradníček¹⁶⁰, gen. J. Syrový, gen. K. Kutlvašr, ale i např. G. Husák¹⁶¹ či Ladislav Holdoš.

¹⁵⁸ **J. A. Zemek** - opat dominikánského kláštera ve Znojmě. 28.6. 1949 zatčen a v zinscenovaném procesu odsouzen na 18 let vězení.

¹⁵⁹ **Bohumil Vít Tajovský** (3. 3. 1912 - prosinec 1999) - Po maturitě na gymnáziu v Havlíčkově Brodě (1931) nastoupil do semináře v Hradci Králové. V roce 1934 se stal novicem u želivských premonstrátů, v roce 1937 byl v Hradci Králové vysvěcen na kněze, 4. 7. 1937 měl primici v Želivě. V letech 1939-41 dálkově studoval a složil profesorské zkoušky. Až do roku 1948 vyučoval jako profesor náboženství, filozofii, dějiny a latinu na gymnáziu v Humpolci. V únoru roku 1948 byl akčním výborem v Humpolci veřejně označen za nepřítele lidu a byl mu zakázán vstup do humpoleckého gymnázia. Počátkem roku 1950 byl v souvislosti s tzv. čišošťským zázrakem zatčen a odsouzen za velezradu, vyzvědačství a organizování ozbrojeného převratu na 20 let vězení. Byl vězněn na Pankráci, Mírově, Valdčích a Leopoldově, v roce 1960 byl propuštěn na amnestii. V letech 1960-71 pracoval jako lesní dělník, topič a podnikový archivář. V roce 1969 mu byl odebrán státní souhlas k výkonu veřejné duchovní služby, v roce 1971 odešel do invalidního důchodu. V roce 1993 se vrátil s řádovou komunitou na Želiv a pomáhal zde obnovovat klášterní život. Na jaře roku 1999 postoupil část svých opatských pravomocí nově zvolenému opatukoadjunktovi Želivského kláštera. V prosinci 1999 v Želivském klášteře zemřel.

¹⁶⁰ **Jan Zahradníček** (17. 1. 1905 - 7. 10. 1960) - byl básník, novinář, překladatel a spisovatel. V roce 1951 zatčen a se skupinou katolických intelektuálů odsouzen na 13 let odnětí svobody. Rehabilitován byl v roce 1968.

¹⁶¹ **Gustav Husák** (10. 1. 1913 - 18. 11. 1991) - 1946 předsedou Sboru pověřenců na Slovensku. V únoru 1951 byl zatčen a v roce 1954 v procesu s buržoázními nacionalisty odsouzen k doživotí. V roce 1960 byl propuštěn na amnestii a v roce 1963 plně rehabilitován. V dubnu 1968 se stal místopředsedou československé vlády, v níž byl jeden z hlavních iniciátorů ústavního zákona o federativním uspořádání republiky. V roce 1969 se dostal do čela KSČ a až do roku 1971 je stal jejím prvním tajemníkem. V letech 1975 - 1989 zastával úřad prezidenta ČSSR

Zde, pokud vězni pracovali s ostatními vězni pohromadě¹⁶², měli možnost se nadále vzdělávat. Měli možnost se seznámit s odborníky ve svém oboru, kteří se stali jejich učiteli. Co se týče ženských věznic, tu sehrála největší úlohu nápravní věznice v Pardubicích.

Nutno poznamenat, že zde existovaly různé odlišnosti u pracovních útvarů a u věznic. U pracovních útvarů byla situace trochu odlišná, neboť při práci v dolech nebo v továrnách nebylo mnoho času na vzdělávání. V Leopoldovské věznici pracovali vězni většinou u stolu – draní peří či různé drobné práce, kde bylo dostatek prostoru k předávání znalostí. V pracovních útvech docházelo k přenosu informací především o volném čase. Pokud v Leopoldově, který považuji za specifický případ vězeňské univerzity, docházelo k hromadnému předávání zkušeností, sezení se konala opravdu formou přednášek pro větší společenství vězňů, pak v táborech se jednalo spíše o individuální přístup, tedy jeden učitel měl jednoho či dva „žáky“. Ovšem zajisté nemůžeme tuto skutečnost takto přísně generalizovat. Co se týče ženských „vězeňských univerzit“, existoval nejen individuální přístup, ale i přednáškový, kdy se ženy sdružily – na záchodech, nádvořích – a vyprávěly o svých oborech a znalostech.

Zda se těchto sezení účastnili i například kriminální vězni, není zcela jisté. Ženy popisují, že občas se do jejich slov zaposlouchaly ženy romské národnosti, dělajíce však, že je to nezajímá¹⁶³, ovšem řekla bych, že právě tato skutečnost velmi odlišovala politické a kriminální vězně. V této záležitosti se více než jinde ukazovala ta skutečnost, že pocházeli z jiného sociálního prostředí.

Po odsouzení přišel vězeň většinou do zcela jiného prostředí. Na toto prostředí však vězni vzpomínají daleko raději než na dobu výslechů. Jak již bylo řečeno, mohli navázat přátelské vztahy, vznikla nová síť rolí a vztahů, vězni mohli postupně nabýt své ztracené důstojnosti. Vznikla nová ucelená subkultura, která si vytvořila své zákony a normy, začíná nový život vězně.

Ovšem na závěr je nutné poznamenat, že vězeňské subkultury nebyly vyprofilovány do takových detailů, jak zde bylo popsáno. Političtí, kriminální i retribuční vězni žili vedle sebe, nebyli ani nemohli být odděleni. Vedení věznic se vždy snažilo o promíchání osazenstva ve věznicích. A proto zákonitě musely tyto subkultury společně žít, navzájem se ovlivňovat.¹⁶⁴ V praktickém životě se zcela jistě mohli rozpoznat různé variace těchto způsobů života subkultur politických a kriminálních vězňů. Skutečnost byla daleko složitější

¹⁶² Tato teze neplatí pro vězně umístěné na samotkách.

¹⁶³ PALKOSKOVÁ-WIESENBERGEROVÁ, Albína. *Nebyl to jen sen*, c. d., s. 47.

¹⁶⁴ Ženy se například shodují, že kriminální ženy se jim přizpůsobovaly.

než byla v posledních třech kapitolách popsána.

6. ŽENY VE VĚZENÍ V LETECH 1948 - 1966

„Že většina z nás přežila se zdravým rozumem bylo podmíněno především tím, že jsme byly ženy. Ne proto, že by byly ženy měly lehčí podmínky, jak si často přejí věřit lidé nezúčastnění, zvyklí jakžtakž přijmout surovosti páchané na silnějším pohlaví, utěšující se sebepřesvědčováním, že něco takového by přece ženě nikdo neudělal. Ve vězení není rozdílů, když jde o násilí. Rozdíl je jen v tom, že žena je celým svým ústrojím docela jiná než muž, nejen fyzicky, ale především svou vnitřní podstatou. Má nějak silněji vyvinutý instinkt přežití. Ať je kdekoliv, začne si budovat své vlastní prostředí, ví, jak na to, snáší na nové hnízdo, věčně načepýřená a připravená rvát se s malými a velkými protivensstvími. Každá je starou vojenskou kobylkou, která natahuje ouška při prvním zarachocení bubnů, ale také trochu Messalinou, která ustavičně kuje pikle.“¹⁶⁵

Při pohledu na statistické údaje za rok 1951 zjistíme, že nejenom muži se podíleli na „protistátní činnosti“. Nejenom oni byli zavřeni za mřížemi a nejenom oni museli prodělat výslechy, které byly prováděny různými způsoby psychického a fyzického týrání, nejenom oni byli využíváni jako levná pracovní síla, ale i ženy musely podstoupit všechny tyto útrapy. Ani ony nebyly ušetřeny, přesto se o tom málokdy ví a ještě málo se o fenoménu „ženy ve vězení“ píše. Když se začne hovořit o tématu „nezákonnost v 50. letech“, většině z nás se vynoří před očima pojmy jako Jáchymovské uranové doly, případně Leopoldov, Bory nebo Mírov. Kolika z nás ale napadne pojem jako Pardubice, Ilava nebo Želiezovce? A právě v těchto ústavech bychom se mohli potkat se ženami, které byly jako spousta jiných politických vězňů - mužů uvrženy za mříže.

Podle statistiky z 1. ledna 1951 zjistíme, že ve vězení se nacházelo celkem 4 005 žen,¹⁶⁶ což činí 11,6%. Z celkového počtu tvořily 1 447 politické vězeňkyně. V roce 1951 se nacházelo ve vězeňských zařízeních stále ještě hodně retribučních vězeňkyň, jejich počet se v následujících letech neustále snižuje a jsou postupně propouštěny a odtransportovávány do Německa. Bylo jich celkem 1 320. Pokud sečteme ženy, které byly odsouzeny za

¹⁶⁵ ŠIMKOVÁ, Dagmar. *Byly jsme tam taky*, c. d., s. 16.

¹⁶⁶ Nechávám stranou mladistvé - ženy. Ty se nacházely v jiných ústavech. Celkem však k 1. 1. 1951 bylo za mřížemi 57 mladistvých - žen.

kriminální delikty a za černý obchod, dostane se nám číslo 1 238.

Ve vězení bylo tedy necelých dvanáct procent žen. Podíváme-li se však na knižní produkci, zjistíme, že ženy za svými mužskými protějšky výrazně zaostávají. Tyto knihy bychom mohli na prstech jedné ruky spočítat. Mezi ženy, které se rozhodly své paměti zveřejnit patří Božena Kuklová - Jíšová, Albína Palkosková, Dagmar Šimková a Jiřina Zábranová. Proč ale ženy tak málo píší? Podle mého názoru se nedá říct, že by ženy na toto období svého života nevzpomínaly a snažily se ho vytěsnit ze svých myšlenek. Všechny ženy, se kterými jsem se seznámila a které byly v období, o kterém pojednává má práce, pronásledovány a nakonec i uvězněny, měly své vzpomínky dostatečně „zpracovány“ a vždy se se mnou o ně velmi rády podělily. Dokázaly se již nad všechna příkoří povznést. Nadto všechny na dobu věznění rády vzpomínaly, protože právě tam poznaly sounáležitost jedna s druhou, která jim potom vydržela i v životě na svobodě. Tak proč ženy nemají potřebu se svěřit se svými zážitky? Vysvětlením nám může být ženská přirozenost, protože žena přece jenom přemýšlí na jiné úrovni nežli muž. Vysvětlení na otázku, proč ženy nepíší, nám krásně podává Božena Kuklová - Jíšová: *„Nám, které tvoříme ženskou část muklů, je často vyčítáno, že jsme toho o sobě jen málo zveřejnily. Snad je to tím, že některé chvíle byly pro nás příliš ponižující, nebo nám proti různým statečným činům vězněných mužů ty naše připadají malicherné? Ale hlavně asi proto, že většinou máme zábrany se „zviditelňovat“, jak se s oblibou říká.“*¹⁶⁷

Zvláště na autobiografiích žen je ta skutečnost, že nikdy nepíšou jen o své osobě, o svých zážitcích, ale vždy je tam někdy méně, někdy více napsáno o jejich přítelkyních, o jejich případech a osudech. Pokud se pokusíme porovnat vzpomínky žen a mužů, velmi rychle narazíme na rozdíly, které jsou velice zřetelné. Ženy, což je pochopitelné, si více všímají osobních vztahů, často pomíjejí to zlé, nepopisují násilí při výslechu, hlad, těžkou práci. Pokud popisují nějaké psychické nebo fyzické násilí, vždy spíše popisují osud nějaké jiné vězeňkyně. Žádná z nich nechce ukázat to, jak byla ponižena a zároveň ani nechce popsat své heroické činy. Spíše se ve vzpomínkách dočteme o jejich vzájemných vztazích, o chování a o tom, jaké měly touhy nebo přání. V mužských autobiografiích nalzáme spíše popis každodennosti, na základě těchto vzpomínek dokážeme popsat, kdy byli v jaké věznici, jaké v ní panovaly podmínky, popisují svou práci na dolech či na celách.

A právě tato rozdílnost, která zarazí velmi brzy při čtení knih bývalých politických vězňů, mě přiměla k tomu, abych popsala i genderové hledisko ve vězení. Chci ukázat, že i

¹⁶⁷ KUKLOVÁ - JÍŠOVÁ, Božena. *Krásná nemá paní*, c. d., s. 6.

ženy musely přestát těžké podmínky na celách, ve věznicích nebo v pracovních útvarech jakým byly například Želiezovce. Nedá se v žádném případě říct, že by měly lehčí podmínky jenom z toho hlediska, že to byly ženy. Právě naopak. Musely se potýkat s jinými problémy vyplývajících z jejich pohlaví a kvůli tomu si musely najít jiné prostředky přežití. Ve vězení se neútočilo jen na jejich svobodu, ale hlavně na jejich ženství, byla jim odebírána jejich ženská identita. Naopak muži o svou pohlavní identitu ve vězení nepřicházeli.

Reakce žen na vězeňské prostředí je zcela odlišná od reakce mužů. Pro muže neznamená vězení bezprostřední ohrožení aspektů jejich života. Je pravděpodobné, že jejich vztahy s manželkami, dětmi, rodiči přežijí. Ženy jsou právě velmi závislé na rodinných vztazích, velmi těžce nesou, že jejich děti vyrůstají bez jejich přítomnosti. Vězení má v každém případě destabilizující dopad na jejich rodinu.¹⁶⁸ Ženy velmi těžce nesly, že nemohly být přítomné například pohřbu svých rodičů atd. Vstup do vězení výrazně pozměňuje nebo odsunuje dvě významné instituce, které tvoří většinu života svobodného jedince, a to jsou rodina a práce. Ztráta zaměstnání psychicky více ovlivňuje muže, protože jeho životní prostor byl založen v normálním životě především na práci, kdežto ztráta partnera a rodiny je považována za zásadní pro ženy.¹⁶⁹ Přilnutí ke své rodině a k rodičům by se částečně dalo srovnat s myšlenkami kněží, kteří sice neměli svou vlastní rodinu, ale o to více přilnuli ke svým rodičům a právě tento fakt je velmi tížil. Kněží například trpěli více výčitkami svědomí, že nemůžou být u svých rodičů a že jim jejich pobyt ve vězení zkomplikoval jejich život.

Podíváme-li se podrobněji na vztah mezi politickými a kriminálními vězeňkyněmi, zjistíme, že k zásadním konfliktům nedocházelo. Jedná se především o období 50. let do velké amnestie roku 1960, kdy se podmínky ve vězení pro ženy značně změnily a zhoršily. K tomu se ale dostanu později. Nutno taktéž poznamenat, že tomu bylo jinak v každé věznici. Vždy totiž záleželo na vězeňské populaci a na jejím složení a samozřejmě i na období, které ženy popisují. Například v Pardubicích byly politické vězeňkyně v převaze, přesto pokud se podíváme na další významné místo, kde byly ženy vězněny, na pracovní útvar Želiezovce, ve kterém pracovaly na zemědělských pracích, zjistíme, že poměry tam byly zcela odlišné. Podmínky a práce byly v Želiezovcích tvrdé. Navíc je ihned po příjezdu a pak každý den čekaly nadávky kriminálních a retribučních vězeňkyň. *„Ty svině jedny politické nám sem dotáhly štěnice,“ začíná ječivým hlasem první ranní hádku travička*

¹⁶⁸ WEST, Tessa. Ženy, gramotnost a trest odnětí svobody. In *České vězeňství*, č. 4, 1994.

¹⁶⁹ NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. Má vězení střední rod? aneb Maskulinita a feminita ve vězeňských subkulturách. In *Sociologický časopis*, č. 4, 2004, s. 471.

Ťoupalíková. *Spí pode mnou. Vystrčila rozčuchanou hlavu z hadrů, které zavěšuje proti zimě kolem své palandy, a vypadá jako zlý skřítek v pimprlovém divadélku. „To víš, to jsou ty zasrané dámy z Pardubic,“ přidává se do hry Koupová, která dávala nevlastním dětem pod jazyk pijavice, jež den po dni vysávaly krev, až děti umřely. „Filcky hnusné, měli je všechny pověsit,“ vyhazuje trumfa prostitutka Mandelíková. Mlčíme. Jsme v menšině, roztroušené po všech železovských lágrech, obklopené nenávisí.“¹⁷⁰*

Ačkoliv se ženy o retribučních vězeňkyních nikdy nezmiňovaly s žádným pohrdáním, říkaly, že jim nikdy žádné problémy nedělaly, přesto byla situace v Želiezovcích na východě Slovenska poblíž hranic s Maďarskem odlišná. Tam se „retribučky“ spojily s kriminálními ženami a taktéž brojily proti státním vězeňkyním. *„Jsme nenáviděné a tisíckrát prokleté. Nenávidí nás dozorci, protože kdyby nás nebylo, třeba by je poslali někam do městské věznice. Nenávidí nás vražednice a prostitutky, protože kdyby nás nebylo, byl by režim v lágru mírnější. Nenávidí nás ženy odsouzené za válečné zločiny, protože kdyby nás nebylo, pan prezident by jim už dal amnestii.“¹⁷¹* Navíc se mezi retribučními vězeňkyněmi objevily ženy, které pracovaly v koncentračních táborech jako dozorkyně a v československém vězení se potkaly se svými oběťmi. Jaké asi byly myšlenky žen, které prožily peklo nacistických koncentračních táborů a ve vězení se se svými věznicemi znovu setkávají, ale tentokrát na „stejně palubě“? Najednou s nimi musí sdílet společný prostor? Navíc buzerace retribučních vězeňkyň pokračuje i v tomto prostředí dále. *„A také, ach, jak nemilé, setkat se s bývalými oběťmi v ponižující jednotě. Esesačky si hrály do našeho příjezdu na oběti české poválečné zvůle, ale teď jsou mezi námi ženy, které poznaly Brigittu, jež v Rawensbrücku štvála cvičené psy na vězně a vybírala na selekci do plynu, Lydie nezapomněla tváře těch, které ji trýznily v Osvětimi. Oběť i mučitel pod jednou střešou. Padá na ně stejný déšť, i pot do stejné brázdy. Rozdíl byl jen v tom, že mučitelky byly propuštěny mnohem dříve než jejich oběti.“¹⁷²*

Život v NPT Pardubicích byl však trochu odlišný. Jak už bylo napsáno, v březnu 1952 uvítala pardubická věznice první transport 37 politických žen. Později sice začaly přijíždět i kriminální a retribuční vězeňkyně, přesto byly ženy odsouzené za politiku v převaze.¹⁷³ A právě tato skutečnost se projevila významnou měrou i na vztazích mezi těmito sortami odsouzených. Ženy, se kterými jsem dělala rozhovory se shodly na faktu, že

¹⁷⁰ ŠIMKOVÁ, Dagmar. *Byly jsem tam taky*, c.d., s. 28 an.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 35.

¹⁷² Tamtéž, s. 35.

¹⁷³ VACKOVÁ, Růžena. *Vězeňské přednášky*. Praha: nakladatelství Karolinum, 1999, s. 25.

kriminální vězeňkyně se jim ve většině případů podřídily a přijaly jejich normy chování. Pokud tedy byly státní ženy v majoritě, život a vzájemné vztahy se odvíjely v přijatelných mezích. I když mezi ženami nedocházelo ke vzniku různých roztržek, jež jsme mohli pozorovat v mužských věznicích a především v táborech, ve kterých bylo vězeňskou stráží dovoleno, aby do táborové samosprávy byli přijímáni lidé typu Břetislava Jeníčka, který potom organizoval různé razie na politické vězně, přesto u žen existovala určitá zábrana, která nedovolovala tyto ženy „přijmout“. Je nutné pochopit, že trávit čas mezi vražedkyněmi, které byly schopny velmi brutálních činů, bylo pro tyto ženy obrovsky těžké. Albína Palkosková - Wiesenbergerová nás o této skutečnosti informuje: „*Při rozmístování přírůstků nebyl již brán zřetel na jednotné rozmístění cel. Byly jsme promíchány s těmito ženami, odsouzenými za delikty nám absolutně vzdálenými... Nebylo nám dobře v jejich blízkosti. Vždy jsem si myslela, že kdybych třeba v tramvaji byla upozorněna na to, že sedím vedle vražedkyně, vystoupila bych. Zde nebylo kam vystoupit.*“¹⁷⁴ V podobném duchu píše i Božena Kuklová - Jíšová: „*Později, když jsem byla přeložena mezi samé vražedkyně, jsem získala jinou zkušenost (v opaku proti životu mezi řeholními sestrami - K. P.). I když se naučily dlouhým pobytem ve vězení úzkostlivé čistotě, budila jsem se v noci často pocitem nedýchatelného vzduchu.*“¹⁷⁵

Kriminální a retribuční ženy se podle vzpomínek přizpůsobily, naučily se dostatečné hygieně, převzaly určité způsoby chování, které ženy importovaly ze svého dřívějšího, svobodného života, nebo které si vytvořily v nových podmínkách. Mezi tyto způsoby chování bylo například dělit se o jakýkoliv balíček mezi všemi spolubydlícími ve světnici. I toto patřilo pro ženy odsouzené za kriminální přečiny za samozřejmost. Ale jak už bylo řečeno, ohraničení nemohlo být i přes všechny tyto skutečnosti zrušeno: „*Bydlela jsem tenkrát jednou s vražedkyní, která se nám ve všem přizpůsobovala. Když některá z nás měla návštěvu a něco sebou přinesla, tak to na stejné díly rozdělila a pokládala na deky na jednotlivé kavalce. Ta vražedkyně se pochopitelně přizpůsobila. Ona zavraždila ze žárlivosti svého muže, ale celý rodinný klan za ní jezdil a navštěvoval ji. Dostala samozřejmě různé sladkosti, o které se s námi dělila. Já jsem to nemohla prostě po ní sníst, protože se toho dotýkaly její ruce, kterými ona vraždila.*“¹⁷⁶ Na první pohled se tedy mohlo zdát celkové soužití jako bezproblémové, přesto v ženách existoval vnitřní odpor. Jako by se jich „štítily“. Byl to vnitřní pocit, který v sobě nemohly odbourat.

¹⁷⁴ PALKOSKOVÁ - WIESENBERGEROVÁ, Albína. *Nebyl to jen sen, c. d.*, s. 11.

¹⁷⁵ KUKLOVÁ - JÍŠOVÁ, Božena. *Krásná nemá paní, c. d.*, s.119.

¹⁷⁶ H. Truncová.

Ke zlomu tohoto soužití dochází po květnové amnestii roku 1960. Na amnestii neodešly všechny ženy na svobodu. Odešla jenom velká část z nich, ale malá hrstka žen, která se nikdy nesnížila a vždy ukazovala svůj odpor vůči režimu za všech okolností, zůstala v ústavech dál. I když se ve společnosti na svobodě začínají podmínky lepšit k lepšímu, poměry ve věznicích se přiostrhují, přibývá hádek, společenské normy chování se začínají přizpůsobovat ženám, které byly odsouzené za kriminální činnost. Tyto ženy si přinášejí do vězení odlišnou morálku, normy, hodnoty, způsoby chování a toto vše se dostává do konfliktu se žebříčkem hodnot žen, které vyrůstaly v normálně se vyvíjející rodině, ve které měly oporu. Jejich hodnotový systém byl již pevně zakotven.

Důvod, proč najednou dochází ke vzrůstu násilí na celách a v celé věznici nám dávají penologické studie, které se zabývají reakcí ženské psychiky na výjimečné situace. Ženy jsou více citlivější a emocionálnější, čímž vytváří prostředí s vyšším výskytem konfliktů, napětí a hysteroidních reakcí. Mnohem dramatičtěji prožívají vzájemné vztahy, přátelství a nepřátelství, citlivě reagují na podněty z vnějšího světa.¹⁷⁷ Potýkají se s většími traumaty, depresemi a obavami, což mohlo mít za následek vzájemné násilí.¹⁷⁸ A skutečně, pokud se podíváme do vzpomínkových prací, tak zde ženy popisují příhody, kdy byly ženy zbity, znásilněny, psychicky a fyzicky týrány spoluvězeňkyněmi. Toto jednání se především vztahovalo na kriminální vězeňkyně, které takto velmi často postupovaly vůči politickým. *„Jsme vydány napospas silnějším, už nemůžeme ani v koupelně položit kousek mýdla, aby ho před našima očima neukradly, už se nemůžeme dostat pod sprchu, protože vždy je tam některá silnější, která nás vystrčí, už nemáme chvíli oddechu, jen řev, nadávky, surovost, strach, spánek přerванý zoufalým křikem bláznů.“*¹⁷⁹

Jakmile jsou ženy uvrženy do nepřirozeného prostředí a nejsou žádným odborným personálem¹⁸⁰ usměrňovány a ovlivňovány, dochází k nezvladatelným situacím. Dozorci byli proti těmto excesům naprosto bezmocní. Chyběly jim zkušenosti a odborné školení. Nastalou situaci se snažili alespoň řešit tím, že politické vězeňkyně byly rozmístili mezi kriminální, které měly být jejich přítomností kroceny v násilí. *„Dozorci nás vzali skoro na milost. Byli téměř laskaví. I oni nostalgicky vzpomínali na ty časy, kdy v lágru byly jenom politické a stálá ideologická corrido, při níž se nikdo nepral, nevěšel a nesmilnil. Rozptýlili nás na všechny dílny, abychom se uprostřed ječícího davu v zájmu vlastního*

¹⁷⁷ MEZNÍK, Jiří - KALVODOVÁ, Věra - KUČHTA, Josef. *Základy penologie*, c. d., s. 57.

¹⁷⁸ WEST, Tessa. *Ženy, gramotnost a trest odnětí svobody*. In *České vězeňství*, č. 4, 1994.

¹⁷⁹ ŠIMKOVÁ, Dagmar. *Byly jsme tam taky*, c. d., s. 81.

¹⁸⁰ Dozorci nebyli na tyto případy připraveni a ve věznici stále ještě nepracoval personál s pedagogickou a psychologickou odbornou přípravou. Tomu se tak děje až od roku 1965.

*přežití pokoušely alespoň na chvíli udržet klid a pořádek.*¹⁸¹ Jenomže jak měly ženy, které byly v menšině udržet morální integritu a základy chování na celách? Projevy násilí a projevy homosexuality¹⁸² se tedy šířily dál.

Můžou se vyskytnout i námitky, že i v mužských vězeňských zařízeních existovala taktéž buzerace ze strany kriminálních a retribučních vězňů, ať už v podobě táborové samosprávy nebo různých táborových komand. To je sice pravda, ale je nutno zdůraznit rozdílnost tohoto konání. Zatímco v mužských kolektivech se jednalo o jednání s fyzickým podtextem, v ženských věznicích to bylo jednání spíše psychického rázu, bylo propracovanější a mohlo mít trvalé následky, se kterými se pak žena potýkala celý život. Dále mám pocit, že muži terorizovali své spoluvězně za nějakým účelem, ať už to byly různé výhody ve formě návštěv, balíčků atd., zatímco ženám tyto výhody nepřišly na mysl. Spíše šlo o psychickou poruchu ženy, která vyplynula z její podstaty nebo i z prostředí, které k tomu přispívalo. Někdy šlo i o zábavu, ukrátit si volnou chvíli. Málokdy za těmito akcemi stálo vedení, které by toto jednání schvalovalo, jak tomu bylo právě u mužských zařízení.

V ženských věznicích se objevil taktéž problém s homosexualitou ve větší míře než tomu bylo v zařízeních pro muže. Zatímco u mužů málokdy docházelo ke změně orientace, u politických vězňů navíc v mravním kodexu stálo pravidlo, které toto počínání odsuzovalo, u žen se tento problém stal opravdu tíživým. K tomu navíc přistupuje ten fakt, že tato orientace nemusela být jen dočasná, ale mohla se stát i trvalou. Opět platí ta skutečnost, že problém homosexuality se týkal spíše kriminálních a retribučních vězeňkyň. Ovšem na druhou stranu politické vězeňkyně se neustále v prostoru věznice setkávaly s těmito „páry“. Tato realita pak vytvářela tlak na heterosexuálně orientované ženy a působila ještě více depresivněji.

Obvyčejný den byl pro každou takovou ženu velmi vysilující. Růžena Vacková, univerzitní profesorka vyučující na Univerzitě Karlově se 16. února 1961 nakonec rozhodla poslat obšírný dopis náměstkovi Ministerstva vnitra, který mimochodem nikdy nebyl poslán.

¹⁸¹ ŠIMKOVÁ, Dagmar. *Byly jsme tam taky*, c. d., s. 94. Srovnej: *"Rozstrkali nás všude mezi krajské, mezi vražednice a zlodějky, abychom je usměrňovaly. Ony nás respektovaly, nedaly na nás dopustit. Některé cigánky byly nižší morálky a hned by se třeba bily. Nám ale nikdy neublížily, protože jsme s nima jednaly pěkně"* Rozhovor s J. Havrlantovou. Je nutné poznamenat, že Jindřiška Havrlantová byla propuštěna roku 1963, kdy situace ještě tolik neeskalovala. Dagmar Šimková líčí ve své knize zřejmě dobu pozdější, protože byla propuštěna až roku 1966. Obě ženy se však shodly na faktu, že politické vězeňkyně dokázaly svou přítomností kriminální vězeňkyně usměrňovat a že na ně platilo hezké zacházení.

¹⁸² Více v kapitole Homosexualita ve vězení.

Popisuje v něm každodenní situaci ve vězení: „Z jedné cely slyšela jsem potisícáté o červené růžičce na poli neoraném, z druhé po dvacettisícáté o Máni, která dostane mordu do těla, na chodbě odehrávala se dramata žárlivosti mezi homosexuálními dvěma „mamčami“ a „tatčou“, či obráceně, bez ran nebo s ranami, v koupelně rovněž s řevem byly řešeny spory měla-li nebo neměla-li být koupelna otevřena a tento proverb neodehrával se v dikci a se slovníkem proverbů Mussefova. Jediná koupelna s teplou vodou byla totiž na určité hodiny uzavřena, a to celkem oprávněně jako trestná sankce za sněmování cigánek, které zanechávalo pořádné stopy neřádu, vznikl tím však nový uzel svárů s řetězem trestných sankcí, což je příznačné pro většinu opatření v nynějších pardubických poměrech. Pro nováčka byl by erotický, starého vězně unavuje a enervuje vulgárností, která nemá jazykovou vynalézavost. V cele, v ní jsem, mne ustavičně přerušují upovídání paní, které se zabývají svým osudem, zcela nevinným a výše hodnotí svou nevinu, než je třeba krvesmilstvo. Hloupé, obnažené anekdoty dorážejí z jiného kouta.“¹⁸³

Tento dopis mimo jiné dokumentuje i pocity politických vězeňkyň, jakmile se ocitly v prostředí s lidmi pocházejících z jiných vrstev společnosti, které porušily mravní zákony, které tyto ženy vždy respektovaly a ctily a odkud nebylo žádného úniku. „Při tomto ubytování pochopila jsem do základů, proč je podle mezinárodního statutu politických vězňů protiprávní umísťovat je mezi kriminální vězně, jejichž myšlení, zvyky, zájmy i životní postoj, je zcela odlišný. Nemyslím tím postoj politický. Pochopila jsem však i jiné, zcela neosobní věc, proč všechny ženy téměř všeho stáří i deliktů i původů a smýšlení říkají, že pobyt v Pardubicích, je nesnesitelný. Proč? ...Vždyť kromě těch malých zlomyslností v rámci předpisů vcelku není flagrantních případů nezákonnosti. Proč? Protože jsou tu v nelidské stísněnosti nakupeny ženy od mladistvých po pětasedmdesátiletých stařen (a i těch je mnoho); od divošek k ženám civilisovaným i s těmi mladými snobkami civilisace mezi velkoměstskými příživnicemi, ženy nejprotichůdnějších zvyklostí, stupňů pochopení, životní orientace a mravní úrovně. Každá z těchto skupin má svou problematiku osobní i sociální a vrženy na sebe, ještě se prohlubují v chybách, sklonech a neřestech. Tak vzniká rozpor mezi posláním nápravného tábora a mezi skutečností, že každá z těchto skupin žen musí zápasit, aby udržela, má-li ji, svou úroveň dobra a ne být vržena hlouběji do svých neřestí, vadných sklonů a chyb...“¹⁸⁴

Na závěr k popisu vztahů mezi kriminálními a politickými vězeňkyněmi je také nutné

¹⁸³ NA, fond SSNV, osobní vězeňský spis - Růžena Vacková, dopis náměstkovi MV z 16. 2. 1961.

¹⁸⁴ Tamtéž.

konstatovat rozdíl přístupu k dozorcům u těchto dvou rozličných skupin. Zatímco státní ženy se málokdy snižovaly k hlasitému projevu nesouhlasu, protože věděly, že by se stejně nedočkaly odpovídající reakce. Kriminální vězeňkyně a především ženy romské národnosti se nerozpakovaly projevít svou nespokojenost. „*Cigánky ale diskutovaly vehementně, aby dosáhly svého. Přímou virtuózně dokázaly kvílet, že jsou nemocné, profesionálně skučely, krčily se, svíjely se, až často dosáhly svého - byly poslány na marodku.*“¹⁸⁵ Díky své povaze, tedy tím, že si nenechaly nic líbit, že se nebály s dozorcí hádat, si zajistily některé výhody. Mezi ty nejvýznamnější výhody patřila ta, že si mohly ve vězení dokonce po dobu několika let ponechat po porodu své dítě, což bylo ostatním ženám samozřejmě odepřeno.¹⁸⁶

Vraťme se ale zpátky k 50. letům, kdy byly vztahy mezi těmito skupinami víceméně stabilizované a ženy nemusely zažívat tyto problémy a mohly se soustředit na vybudování sítě vztahů, která jim pomohla přežít každodenní buzeraci, znevažování osobní důstojnosti a další druhy fyzického a psychického násilí. Nejenom skutečnost, že ženy byly odloučené od svých manželů, rodičů a zvláště dětí, ztěžovala zvyknout si na nově nastalé podmínky. Samozřejmě, že svobodné a bezdětné ženy na tom byly podstatně lépe, neboť netrpěly pocity viny vůči svým bližním až v takové míře. Na ženy působila také okolnost, že byly před svým zatčením zvyklé na určitý standart svého života. Tento standart byl najednou absolutně změněn. Nejedná se například jenom o stravu¹⁸⁷, bydlení nebo nocování, ale například i způsob stravování. „*A tím začal režim plechových lžic a plechových ešusů na mnoho let. To byl pro mě velký trest, někdy i větší trest než korekce, protože jste neměla nůž, čím byste si to či ono aspoň trošku rozkrájela, neměla jste vidličku, prostě jenom tou lžicí a jenom v tom ešusu.*“¹⁸⁸

Dalším velkým prvkem, který znamenal absolutní změnu, bylo oblečení, které pro ženu tvoří velkou část její vlastní identity. Poté, co byla žena odsouzená, musela si obléct ústavní oblečení, musela odevzdat všechny své soukromé věci, nesměla si nechat ani prsten, řetízek či náušnice. Odevzdáním všech atributů ženskosti jakoby žena ztratila svou ženskost, svou identitu.¹⁸⁹ „*Oblékli nás do ústavního oblečení; sukně, haleny a modré*

¹⁸⁵ PALKOSKOVÁ - WIESENBERGEROVÁ, Albína. *Nebyl to jen sen*, c. d., s. 45.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 44.

¹⁸⁷ „*Měly jsme tam strašně špatný jídlo, protože jedna velitelka šetřila a stále nám říkala, že to budeme mít na vánoce, a proto nám dávala pořád ovar. Já ovar nesním, i kdybych stála pod šibenici. To radši řeknu katovi: "Prosím vás, už mě pověste, ten ovar ať sní pes". Zkoušela jsem to teplý, studený, vosolený, s hořčicí, ale prostě jak já vidím ovar, tak se mi zvedne žaludek.*“ Drahomíra Stuchlíková.

¹⁸⁸ H. Truncová.

¹⁸⁹ LUNDSTRÖM - ROCHE, Francesca. *Women in Prison: Ideals and Reals*. Edsbruck: Holms Gards tryckeri, 1985, s. 44.

ústavní zástěry, na hlavě černobílý kostkovaný šátek... Nyní jsme vypadaly všechny stejně. Divný pocit. Poslední pouto k domovu bylo přetrženo.“¹⁹⁰ Ústavní oblečení nebylo samozřejmě podle poslední módy. Přijetí nového ústavního oblečení byl pro ně ponižující akt, který se neslučoval s ženskostí. Jiřina Hošková tuto záležitost popisuje slovy: „Při příchodu do vazby jsme se musely vysvléknout do naha a dostaly jsme pánskou košili s hlubokým výstřihem bez jediného knoflíku a k ní pánské spodky s rozparkem. Zavazovaly se na tkaničku. Toto prádlo nám v noci sloužilo jako pyžama, přes den jsme přes ně natahovaly halenu a mužské kalhoty. Obojí z režného prádla špinavě šedivé barvy, bez knoflíků, pouze s krátkou tkaničkou na zavázání. Na nohou jsme nosily pantofle bez paty, které většině z nás byly příliš velké. Žádné osobní prádlo, ponožky nebo punčochy. Jen onuce v zimě.“¹⁹¹ Je nutné připomenout, že pro ženu znamená oblečení daleko víc než pro muže, a právě tato skutečnost odlišuje ženskou subkulturu od té mužské. Nejlépe tuto realitu popsala Božena Kuklová – Jíšová v úvodu své knihy *Krásná nemá paní*. Dovolím si pro tuto příležitost vypůjčit si její slova. „Byl snad některý z nich (z mužů – K.P.) schopen riskovat korekci jen proto, že si během vyšetřovací vazby ustříhl kus erární košile a použil ho jako natáčky na vlasy? Nebo byl by některý muž schopen koupit si v kantýně za jediné vydřené peníze lahvičku laciné voňavky?“¹⁹²

Přestože bylo oblečení víceméně jednotné, snažily si je ženy alespoň podle možností nějak vylepšit nebo vyzdobit. Dbaly i o úpravu svých vlasů, kupovaly si levné voňavky z kantýny. „Vykrádáme se jako myšky ze slamníků, kropíme na záchodě kalhoty, skládáme je a dáváme je pod slamník. Ráno jsou naše puky nažehlenější než ty nejostřejší puky pana referenta.“¹⁹³ *Co s vlasy? Nesmíme mít ani sponku, ani tkaničku na zavázání. Před večerkou začne obřad natáčení vlasů. Rozdělujeme prsty vlasy na malé pramínky, vážeme uzlíček po uzlíčku. Už nemáme vlasy jako cezené nudle. Je z toho fantastický účes. Něco mezi „Femme fatale“ Gustava Klimta a afrostylem. Pěstujeme si kadeře. Ožívá v nich iluze nepošlapaného ženství. Je to návrat k předobrazu Ženy, která se od pradávna snažila okrášlit, zlíbeznit, uvědomit se, prosadit se.“¹⁹⁴*

¹⁹⁰ PALKOSKOVÁ - WIESENBERGEROVÁ, Albína. *Nebyl to jen sen*, c. d., s. 26.

¹⁹¹ HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví: kapitoly z dějin komunistické perzekuce v Československu 1948-1989*. Olomouc: Votobia, 2002, s. 214.

¹⁹² KUKLOVÁ – JÍŠOVÁ, Božena. *Krásná nemá paní*, c. d., s. 6.

¹⁹³ Dagmar Šimková mluví v tomto případě o vyšetřovací vazbě. Rozhodla jsem se použít tento citát z důvodu ukázky, že oblečení a vzhled byl pro ženy velmi důležitý, o hodně důležitější než pro muže a myslím, že tato tendence pokračovala i v době po odsouzení. Pro ženy znamenalo dobře vypadat udržení důstojnosti a jeden z atributů strategie přežití.

¹⁹⁴ ŠIMKOVÁ, Dagmar. *Byly jsme tam taky*, c. d., s. 22.

Aby si zachovaly svou ženskou identitu, chovaly se jako by ani nebyly ve vězení. „*Chováme se podle Guha - Jarkovského. Jsme dámy. Střežíme své pohyby, vyjadřování, intonaci, je to stálá kontrola sebe sama, která pomáhá udržet důstojnost. Říkáme tomu „šustit hedvábím“.*“¹⁹⁵ Na obrnění proti neustálému násilí a ponižování, začaly samy sebe nazývat zdobnělinami. Navzájem si samy říkaly holčičko.¹⁹⁶

Výrazným znamením pro politické ženy bylo udržování hygieny. Dodržování čistoty bylo jejich znakem, údržba oblečení v čistotě a samotná hygiena bylo odlišení vůči kriminálním ženám. Nebylo to tedy jenom odlišení psychické, ale navíc i fyzické. Teplá voda tekla jenom jednou za týden, kdy se ženy oficiálně sprchovaly. Přesto se ženy každý den umývaly ve studené vodě a donutily k tomu i kriminální vězeňkyně.¹⁹⁷ Důrazu na čistotu se nelze divit, ženy v době menstruace potřebují úzkostlivě dbát na svou čistotu. Menstruace byla samozřejmě taktéž atributem ženy. Ve věznici, kde byl naprostý nedostatek toaletních a hygienických potřeb, nastala každý měsíc nutnost řešit, kde sehnat dámské vložky. Když již nebylo zbylí, roztrhaly prostěradlo, které pak použily místo vložek v době své menstruace. Samozřejmě, že za tuto činnost mohly být uvrženy do korekce za poškozování vězeňského zařízení. Právě nedostatek dámských hygienických vložek byl jedním z impulzů proč vypukla v roce 1954 protestní hladovka. Po této hladovce se situace částečně zlepšila, ženy pak vyfasovaly 4 (!) vložky na jeden cyklus.¹⁹⁸

Jak už bylo napsáno, ženy se snažily od kriminálních vězeňkyň odlišit jak fyzicky tak psychicky. Jejich mentální, vzdělanostní a intelektuální úroveň byla ve většině případů na vyšším stupni než u jejich spoluvězeňkyň. A protože nejenom chlebem je člověk živ a protože se mezi nimi vyskytovala spousta vynikajících žen, jako například již zmiňovaná profesorka Růžena Vacková, začaly tyto ženy trávit svůj volný čas poloilegálními vězeňskými přednáškami a výukou. Utvářely se skupinky podle zájmu. Učily se různým jazykům - angličtině, francouzštině, němčině, výjimkou nebyla ani italština. Probírala se taktéž historie, dějiny umění nebo literatura. Každá se snažila svůj čas, který musela trávit mezi čtyřmi zdí, plnohodnotně využít. Výuka probíhala samozřejmě bez učebnic, bez zápisníků, protože bylo zakázáno, aby vlastnily papír nebo tužku. Proto bylo velmi nutné vše uchovat v paměti. Dozorci nebyli schopní pochopit, jak je možné, že se ženy učí bez poznámek, bez učebnic, a proto se stala honba za poznámkami častým zdrojem filcunků.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 24.

¹⁹⁶ H. Truncová.

¹⁹⁷ PALKOSKOVÁ - WIESENBERGEROVÁ, Albína. *Nebyl to jen sen*, c. d., s. 36.

¹⁹⁸ Článek BURSÍK, Tomáš. *Ženy ve vězení*. Vlastní archiv.

¹⁹⁹ VACKOVÁ, Růžena. *Vězeňské přednášky*, c. d., 29.

A jak obyčejně vypadala taková přednáška? „*Když je dobrá služba a nechá nás na pokoji, začne naše akademické odpoledne. Sejdeme se na záchodě nebo na umývárně, posadíme se na bedny nebo škopíky od marmelády a na všelijaké židličky, které jsme si vyrobily, posloucháme přednášky a horlivě píšeme poznámky. Růženka²⁰⁰ přednáší ze svého oboru, archeologii a estetiku, Nina²⁰¹ nás učí různé cizí jazyky, Járinka přednáší historii, každý něčím přispěje. Zapomínáme na svět kolem sebe. Hltáme každé slovo, snažíme si zapamatovat, pochopit, jako nejpilnější studenti na univerzitách. Debatujeme o teologii, filozofii, umění, o politice, není oboru, který by nás nezaujal, o který bychom se nechtěly poučit. Záchod je naše řečnické kolbiště, naše univerzita, naše všechno, návrat k životu, vzdělání, k vědomí, že naše léta nejsou docela promarněná, ale že přece, vzdor všem zákazům a trestům, něco si z nich odneseme.*“²⁰² Ovšem na druhé straně je nutné říci, že ne pro všechny byly tyto přednášky určené. V Pardubicích panovaly stísněné podmínky a ne všechny ženy se dostaly do kroužku kolem paní profesorky Vackové. Tato vězeňská univerzita byla určena částečně pro „vyvolené“ a tato činnost je spojena především s oddělením, kterému se ve vězeňském žargonu říkalo „Hrad“.²⁰³ Mezi pilné žáčky Růženy Vackové patřila i Dagmar Šimková, autorka knihy *Byly jsme tam taky*, knihy, ze které hojně čerpám své informace.

²⁰⁰ **Růžena Vacková** (23. 4. 1901 - 14. 12. 1982) - profesorka klasické archeologie, estetička teatrologie a historička umění. Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy vystudovala klasickou archeologii. Za války se zapojila do ilegální činnosti. V roce 1947 je jmenována mimořádnou profesorkou na Univerzitě Karlově. V únoru 1948 se jako jediná z profesorského sboru Univerzity Karlovy účastní protikomunistické demonstrace studentů pochodem na Hrad, v zimním semestru roku 1950/51 už nesmí přednášet, 22. února 1952 je zatčena a odsouzena k trestu 22 let odnětí svobody. Propuštěna je až na jaře roku 1967, v létě 1969 je plně rehabilitována, v roce 1971 opět derehabilitována. V lednu 1977 je mezi prvními, kdo podepisují Chartu 77. Dne 28. října 1992 jí byl posmrtně udělen Řád Tomáše Garrigue Masaryka.

²⁰¹ **Nina Svobodová** (vlastním jménem Antonie Malvína) - (16. 6. 1902 - 4. 9. 1988) - spisovatelka a překladatelka. Po studiu na obchodní akademii byla zaměstnána jako překladatelka a korespondentka pro cizí jazyky v Živnostenské bance a v pražské Obchodní komoře. Zabývala se studiem jazyků (mluvila plynule italsky a francouzsky), dějin umění a literární historie, především obdobím italského středověku. Od 20. let přispívala do literárních časopisů, psala básně, recenze a kritiky. Již v roce 1931 vstoupila do Čs. strany lidové, od roku 1945 byla poslankyní Zemského českého národního výboru, od roku 1946 do února 1948 místopředsedkyní krajského výboru Velké Prahy. V únoru 1948 ji tzv. akční výbor vyloučil z Obchodní komory. Přešla tedy do ústředí České katolické charity a stala se redaktorkou čtrnáctideníku Charita. 23.12.1949 byla zatčena, 18.-21.6.1950 souzena v Liberci a odsouzena k 15 letům těžkého žaláře. V roce 1960 byla propuštěna na amnestii s desetiletou podmínkou. 6.6.1961 byla opět zatčena, v dalším vykonstruovaném procesu s Křesťansko-demokratickou stranou (Ing. Cuhra a další) odsouzena na 2,5 roku a zároveň k dopykání 4,5 roku z podmíněčného propuštění. Z vězení se dostala 6.7.1967 - opět na podmínku. Plné rehabilitace se dočkala až v roce 1974.

²⁰² ŠIMKOVÁ, Dagmar. *Byly jsme tam taky*, c. d., s. 55.

²⁰³ "Růženka Vacková tam měla svoje děvčata, které byly středoškolačky nebo vysokoškolačky. Já jsem nepatřila mezi ně, ale zajímalo mě to. Měla jsem kamarádku Edulku Jarošovou, a ta se s ní scházela. Růženka byla jedinečná... Měla svoje děvčata, které připravovala. Samozřejmě, že to ani pořádně nešlo, aby se tolik lidí soustředilo na jednom baráku, takže jsem se jejich přednášek moc neúčastnila." Jindřiška Havriltová.

Pokud mám ale na závěr poznamenat, co bylo nejdůležitější pro všechny ženy, nezaváhám ani na okamžik. Ze všech knih, ze všech rozhovorů bylo cítit, že právě přátelství bylo tím hlavním pojítkem, které všechny spojovalo a které jim pomáhalo přežít. Mezi ženami panovala obrovská solidarita, navzájem si pomáhaly ve svých těžkých chvílích. Ženy, které pracovaly na pracovištích, kde se vydělávalo více, dělily se s těmi nejpotřebnějšími, aby také ony si mohly přilepšit sobotním nákupem ve vězeňské kantýně, dělily se o housku, o oplatku, či jablko.²⁰⁴ Jedna druhé byla oporou a právě tato přátelství přetrvala až do současnosti. Albína Palkosková píše, že: „*Nikde jinde než v této vězeňské soudržnosti na cele se lidé tak dokonale nepoznají. Být stále v jedné prostoře, od rána do rána, není úniku, stále všichni zavřeni na jednom místě. Žádný pohyb neunikne očím toho druhého. Nikde se člověk tak celý neodhalí jako ve vězení.*“²⁰⁵

Chvíle, které nastaly, se často vymykaly běžně zvladatelným okamžikům. Právě v těchto chvílích bylo velmi důležité, aby měly ženy po ruce první psychologickou záchranu a našly ve svých společnicích oporu. "*Byly jsme si navzájem vším, utěšovaly jsme se. Když byla například nějaká velká ztráta nebo bolest v rodině a my jsme nemohly jet na pohřeb nebo k lůžku nemocnému, protože jsme nemohly ven a pomoci, tak jsme se utěšovaly a radovaly se navzájem. To byla naše silná záštita.*"²⁰⁶

Když jsem se z dotazovaných žen pokoušela vymámit odpověď na otázku zda mezi nimi vznikaly konflikty, vždy jsem přišla s nepořízenou. Konflikty mezi nimi byly, ale povětšinou způsobené jen ponorkovou nemocí. "*To stačilo docela málo, prostě vznikaly z maličkostí. Kvůli politice ale nikdy konflikty nevznikaly, protože tam se politika rozpadla. Byly tam holky ze všech politických stran a holky z různých náboženských stran. Vždycky se mohlo stát, že jste něco řekla, a někoho urazit. Spíš bych řekla, že to byla ponorková nemoc.*"²⁰⁷ Ženy ve vězení měly jedno přání, a to "*Až budeme jednou všichni propuštění, abychom mohli všichni žít ve velkých vesnicích nebo maloměstech pohromadě, všichni muklové pohromadě.*"²⁰⁸ Přátelství mnoho znamenalo a právě společné zážitky z vězení spojily ženy natrvalo (ovšem tak tomu bylo i u mužských protějšků, komunikace mezi bývalými politickými vězni trvá taktéž do současnosti).

Na závěr je ještě nutné zdůraznit, že právě ženství znamenalo pro mnohé výhodu, ale právě často tato skutečnost byla proti nim zneužívána. Již několikrát jsem psala o ženské

²⁰⁴ VACKOVÁ, Růžena. *Vězeňské přednášky*, c. d., s. 25.

²⁰⁵ PALKOSKOVÁ - WIESENBERGEROVÁ, Albína. *Nebyl to jen sen*, c. d., s. 59.

²⁰⁶ H. Truncová.

²⁰⁷ D. Stuchlíková.

²⁰⁸ H. Truncová.

identitě a jejím zachovávání. Na druhé straně musíme hovořit i o jejím pokoření. Jednalo se jak o ústavní oblečení, hrubé zacházení, ale také například vystavování se nahotě. „*Mimo filcunků²⁰⁹ slavníků a skřínek byly i horší filcunky - osobní. To znamenalo vysvléci se do naha a podstoupit tělesný filcunk... V určené cele jedna dozoračka prohlížela, druhá asistovala. Ženy vstupovaly jednotlivě. Průběh byl velice ponižující, když vězeňkyně ohmatávala estébačka nejen očima, ale i rukama, a to v místech, kam bývá dotyk dovolen pouze lékaři... První „filcunk“ do naha téměř všechny děvčata odstonaly psychicky, zejména mladá, svobodná děvčata. Dlouho se nemohla vyrovnat s ponižením, kterému byla vystavena. Nahota byla u těchto dívek doprovázena čistotou duše a přetěžce nesly necudné dotyky hrubých rukou estébačky. Ta je nechávala - ze škodolibosti - stát dlouho nahé. Od prohlídky vycházela každá žena nervově vyčerpaná.*“²¹⁰ O ponižování ženského elementu se můžeme dočíst i v knize od Heleny Havlíčkové. Snad nám úryvek z paměti Jiřiny Hoškové pomůže nahlédnout do skutečnosti, že fyzické ponižování nebylo pro ženy tak těžké, ale že žena daleko více prožívá ponižování psychické, i když je toto ponižování skryté, o to je zákeřnější. „*Ponižování a denní důsledné a zlomyslné znásilňování ženského studu bylo snad pro nás všechny, mladé i staré, horším utrpením než násilí a fyzické tresty. O kopanci nebo fackách se mluví snáz než o tom, jak jste nahá musela dělat před svými vyšetřovateli dřepy... V takových okamžicích ani nezáleželo na tom, byl-li tím ponižujícím svědkem muž, žena či bezpohlavní vševidoucí „oko“ ve dveřích cely.*“²¹¹

Pobyt ve vězení znamenal pro ženu tíživou životní situaci. Nejenže ztratila kontakt se svou rodinou, rodiči, manželem, dětmi, ale byla nucena se vypořádávat se skutečnostmi, na které za dané situace nebyla připravená. Tíživý dopad měl na ni nejen přístup dozorců, ale i přístup ostatních spoluvězeňkyň odsouzených především za kriminální delikty. V této subkultuře rezonovala velkým způsobem rozdílná sociální úroveň. Jedinou záchranou se staly dobré vztahy s ostatními spoluvězeňkyněmi a silná soudržnost v kolektivu, která se následně projevovala formou solidarity v každodenním životě. Pokud však tato soudržnost scházela byly ženy nuceny stáhnout se do stavu blízkého hibernaci, byly přesvědčeny, že za daných okolností a v takových podmínkách mohou přežít jen na základě osobní rezistence v oblasti duševní, citové a někdy i tělesné.²¹² Případ, který byl podobný tomuto líčení, jsem

²⁰⁹ Filcunk i filcuňk. Podrobná prohlídka cely, majetku vězňů, mnohdy i prohlídka vězně samotného za účelem hledání zakázaných věcí, jako například tužky, papíru, různých knížek, fotografií a jiných cenností.

²¹⁰ VACKOVÁ, Růžena. *Vězeňské přednášky*, c. d., s. 29.

²¹¹ HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví*, c. d., s. 214.

²¹² WEST, Tessa. *Ženy, gramotnost a trest odnětí svobody*. In *České vězeňství*, č. 4, 1994.

zaznamenala jen jedinkrát, a to v knize od Boženy Kuklové – Jíšové a byla jí právě paní, která se objevila na titulu knihy, tedy neznámá krásná nemá paní, která s ostatními ženami nekomunikovala a byla naprosto pasivní. To však nebylo způsobeno špatnými vztahy, ale spíše předcházejícími zážitky z doby výslechu. Jinak se dá říci, že mezi politickými vězeňkyněmi vládly velmi dobré vztahy.

7. DOZORCI

Pokud sledujeme problematiku vězeňství s důrazem na vztahy, které probíhaly pod rouškou vězeňského života, nemůžeme zajisté zapomenou vyličit i druhou stranu, jenž se na životě vězňů podílela velkou měrou. Mám samozřejmě na mysli osobnosti dozorců, kteří měli právě tu moc ovlivnit podmínky ve věznicích či v táborech. Mezi dozorci se vyskytlo mnoho charakterových typů. Na některé bývalí političtí vězni vzpomínají v dobrém, jsou jim vděční za jejich pomoc, kvůli které se vystavovali sami nebezpečí, v jiných případech alespoň vzpomínají na dobré zacházení či za úsměv, který ve vypjatých situacích dokázal povzbudit a dodal kousek odvahy bojovat dál. Na druhé straně nemůžeme v žádném případě opomenout, že se mezi nimi našlo velké procento těch, kteří v žádném případě nebyli ochotni pomoci a uchýlovali se k psychickému a fyzickému násilí na věznicích. Po roce 1948 zaznamenáváme v českých věznicích a táborech nárůst agresivity a teroru. Na mysli nám vyvstane zajisté otázka : „Jakými faktory bylo způsobeno, že se najednou ve vězeňství vyskytlo tolik osob, kteří jsou ochotni propůjčit se režimu a začít své svěřence týrat?“ Nemůžeme tuto situaci vysvětlovat jenom faktem, že do vězeňské stráže přicházeli lidé pouze s násilnickými sklony. Odpovědi na tuto otázku bych chtěla nastínit v této kapitole.

Podívejme se nejdříve na to, jak se měnila problematika vězeňské stráže v československém zákonodárství. V roce 1945 a v prvních poválečných letech ovlivnily vězeňství nejvíce dekrety prezidenta republiky č. 16, 17, 94, 112 a 134 z roku 1945.²¹³ Dekrety 16, 17 a 138 se týkají retribučního soudnictví²¹⁴, zasáhly především do struktury vězeňské populace, kdy dochází k prudkému nárůstu vězňů odsouzených za svou nacistickou minulost. O tom se více zmiňuje kapitola, která statisticky popisuje populaci ve

²¹³ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech..., c. d., s. 338.

²¹⁴ Dekret č. 16 se týká potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a mimořádných lidových soudů, dekret č. 17 Národního soudu. Oba dva byly vydány 9.7.1945, dekret č. 138 se zabývá trestáním některých provinění proti národní cti, byl vydán 26. 11. 1945. In <http://www.mvcr.cz/sbirka/1945/1945.html>, poslední nahlédnutí 30. 5. 2006.

vězeňských zařízeních. Tyto dekrety v první řadě reagovaly na události z válečného období. Z nastíněného důvodu se jim nebudeme blíže věnovat. Důležitější z našeho hlediska je dekret č. 94²¹⁵, který se týká úpravy otázek organizace a platových poměrů sboru uniformované vězeňské stráže (dále SVS) a dekret č. 112²¹⁶, jímž byl s účinností od 1. 1. 1946 přenesen dozor na trestní ústavy a soudní věznice ze zemských soudů na ministerstvo spravedlnosti.²¹⁷ Tato zákonná úprava trvala až do 31. 1. 1949, kdy byla zrušena a nahrazena zákonem 319/ 1948 Sb²¹⁸. Za jeden ze zlomů je považován zákon č. 321/ 1948 Sb. o Sboru uniformované vězeňské stráže, který vykonával správní a strážní službu ve vězeňských zařízeních. Tím byl zřízen SVS jako jednotně organizovaný sbor na principech vojenské organizace.²¹⁹ Ve stejném roce byl vydán Zatímní služební řád SVS, který stanovil 3 služební kategorie: úředníky SVS pro službu právní, strážní a správní, gážísty SVS pro výkon strážní a dozorcí služby v hodnostech srovnatelných s SNB a čekatele SVS pro výkon strážní a správní služby. Při nástupu do služebního poměru skládali všichni příslušníci SVS služební přísahu před velitelem oddílu a za přítomnosti svědka. Byla zavedena tzv. výchova a osvěta příslušníků SVS v duchu politiky KSČ. Z našeho hlediska je ale důležitější, že učitelé nebo římskokatoličtí správci²²⁰, kteří do té doby zajišťovali výchovné a kulturně mravní působení na vězně, ukončovali své smluvní závazky.²²¹ Tím se zásadním způsobem změnil charakter vězeňského personálu a jeho činnost.

Další zásadní změny v organizaci přináší zákon č. 66/1952 Sb. o organizaci soudnictví s účinností od 1. 1. 1953, kdy se příslušníci SVS stali příslušníky Sboru národní bezpečnosti (SNB). Tato zákonná úprava trvala až do 1. 8. 1965, kdy byla zákonem č. 59/1965 Sb.²²² pozměněna. Na základě tohoto zákona byl zřízen Sbor nápravné výchovy ministerstva vnitra.²²³ Od roku 1965 začínají ve vězeňství opět pracovat vychovatelé,

²¹⁵ Dekret presidenta republiky o úpravě některých otázek organizace a služebních a platových poměrů sboru uniformované vězeňské stráže ze dne 23. 10. 1945.

²¹⁶ Dekret presidenta republiky o správě soudních věznic a trestních ústavů ze dne 10. 11. 1945.

²¹⁷ In <http://www.mvcr.cz/sbirka/1945/sb50-45.pdf>, poslední nahlédnutí 30. 5. 2006. Srovnej PETRÁŠOVÁ, Ludmila. Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech..., c. d., s. 338.

²¹⁸ Zákon č. 319/ 1948 Sb. o zlidovění soudnictví z 31. 12. 1948.

²¹⁹ KÝR, Aleš. Některé sociologické aspekty..., c. d., s. 38.

²²⁰ Ve výroční zprávě duchovního správce TÚ Mírov za rok 1948 se můžeme dočíst: „*Duchovní správa vykonávána v plném rozsahu do 17. 3. 1948, pak ředitelství trestnic omezilo výkon služby duchovního správce - povinnosti: v neděli a v zákonných svátcích v ústavní kapli konat pro vězně bohoslužby; svátost zpovědi; přijímání a sv. pomazání; církevní výkrop zemědělců a odprovození ke hrobu, vedení správy ústavních parametrů a ostatního bohoslužebního zařízení ústavní kaple.*“ NA, Fond SSNV, sv. 47/2 - nezpracováno, Výroční zpráva Mírov 1948, Výroční zpráva duchovního správce trestnice v Mírově za rok 1948.

²²¹ KÝR, Aleš. Způsoby zacházení s vězni..., c. d., s. 74.

²²² Zákon č. 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody.

²²³ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech..., c. d., s. 339.

pedagogové a psychologové se středoškolským nebo vysokoškolským vzděláním. Neustále však bylo ignorováno poskytování duchovní péče.²²⁴ Mohlo by se zdát, že poměry ve vězeňských zařízeních se se začátkem působení vychovatelů, psychologů a pedagogů začaly pomalu zlepšovat. Nesmí nás to však zmást, poměry zůstávají stejné, ke změně došlo pouze právním směrem.²²⁵

Ale nejenom po právní stránce dochází ke změně ve vězeňství. Od roku 1948 dochází zvláště k fyzické výměně. Velitelství SVS se především snažilo o výměnu dělesloužících dozorců, kteří mnohdy sympatizovali s politickými vězni a snažili se jim jejich úděl alespoň podle jejich možností zlehčit. Již v roce 1948 docházelo k výměně členů SVS na mnoha místech. Podle výroční zprávy z trestnice Valdice z roku 1948 se můžeme dozvědět, že stav vězeňské stráže k 1. 1. 1948, tedy ještě před Únorem 1948, činil 184 dozorců. V průběhu roku dochází k výrazné výměně. Celkem přibylo 101 nových dozorců, naopak ubylo 115 dozorců. Pokud vše sečteme a odečteme, zjistíme, že stav k 31. 12. 1948 činil celkem 170 dozorců.²²⁶ Stejně výroční zprávy existují ke stejnému roku i k TÚ Mírov a TÚ Bory u Plzně. Všechny obsahují podobné informace. U všech došlo k radikální výměně dozorců zhruba o 50 %. S tím samozřejmě souvisí i teze, že v takové krátké době nemohlo dojít k dostatečnému proškolení nových dozorců, byli vybíráni noví dozorcí, kteří prošli krátkým výcvikem a rychle byli zařazováni do služby. O nějaké psychologické nebo pedagogické průpravě se, podle mého názoru, nedá mluvit.

Podívejme se ještě na výroční zprávu za rok 1951. Podle ní už nedochází k tak extrémní přeměně dozorců, ale pomůže nám udělat si představu o tom, jak vypadala struktura členů SVS. Z výroční zprávy za rok 1951 vyplývá, že k 31. 12. 1951 pracovalo v SVS celkem 2.866 příslušníků, z toho bylo 308 žen. Téhož roku došlo k náboru 480 nových příslušníků, z toho 159 žen. Stejněho roku bylo 230 příslušníků propuštěno a penzionováno bylo 53 příslušníků.²²⁷ Pro srovnání: v roce 1950 bylo přijato 676 nových příslušníků, z toho 120 žen. Propuštěno bylo 175 příslušníků a 33 bylo penzionováno. Celkový stav k 31. 12. 1950 byl 2.667 příslušníků, z toho 200 žen.²²⁸ Nově přijaté ženy měly především nahradit pracující vězně v administrativě. Byly přijímány především mladé ženy ve věkovém průměru kolem 21 let. Celkový průměrný věk všech nově přijatých

²²⁴ BAJCURA, Lubomír. Nástin periodizace dějin vězeňství..., c. d., s. 52.

²²⁵ Dle konzultace s PhDr. Alešem Kýrem, dne 6. 4. 2006.

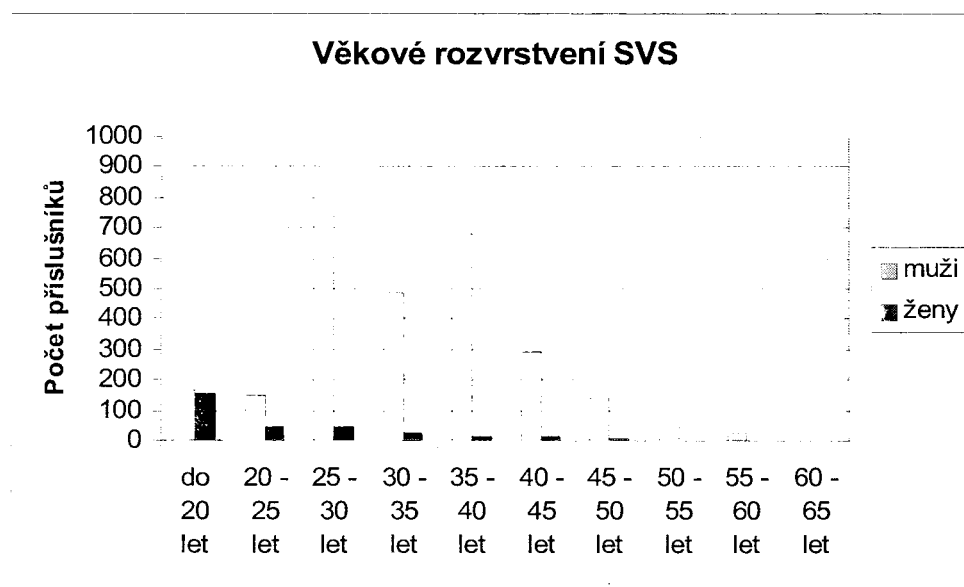
²²⁶ NA, fond SSNV sv. 47 - nezpracováno, Výroční zprávy Valdice 1948.

²²⁷ NA, fond KSČ – ÚV – 1945 – 1989, Praha, Klement Gottwald, 100/ 24, sv. 62, a. j. 941, Výroční zpráva ministerstva spravedlnosti, 1951.

²²⁸ NA, fond BBÚV KSČ 05/ 11, kart. 140 A.

příslušníků byl 29 let, věkový průměr mužů činil 33 let. Podle výroční správy Ministerstva spravedlnosti pocházeli všichni nově přijatí příslušníci pro výkonnou službu z dělnické vrstvy.²²⁹

Co se týče celkového věkového rozvrstvení celého Sboru nápravné výchovy za rok 1951 ukazuje následující graf.

Můžeme z něj vyčíst, že nejvíc příslušnic SVS se pohybovala ve věkovém rozmezí do 20 let, poté křivka neustále klesá. Co se týče mužského osazenstva, nejvíce mužů zaměstnaných v SVS bylo ve věku od 25 do 30 let.²³⁰

Statistické hlášení z roku 1955 nám podává další zajímavé svědectví o sociálním původu dozorců. Mezi dozorci, kteří sloužili ve vězeňských zařízeních a ve správě táborů Jáchymov se nacházelo 4 355 osob, jejichž původní povolání bylo dělník, 114 bývalých rolníků, 68 bývalých úředníků a dalších 164 osob zastávalo jiná povolání. Celkem v roce 1955 pracovalo ve vězeňství 4 701 osob.²³¹ Můžeme tedy sledovat tendenci, že byli přijímáni lidé hlavně z dělnických povolání, jejich počet byl vysoký až 92%. Stálým problémem byla nízká úroveň vzdělání dozorců. Zdá se, že z počátku byli pro službu záměrně vybíráni mladí lidé se základním vzděláním, které vedení mohlo dostatečně

²²⁹ NA, fond KSC – ÚV – 1945 – 1989, Praha, Klement Gottwald, 100/24, sv. 62, a. j. 941, Výroční zpráva ministerstva spravedlnosti, 1951, s. 8.

²³⁰ NA, fond KSC – ÚV – 1945 – 1989, Praha, Klement Gottwald, 100/24, sv. 62, a. j. 941, Výroční zpráva ministerstva spravedlnosti, 1951.

²³¹ NA, fond SSNV - Statistická hlášení, 34/1 - nezpracováno, Statistické hlášení o příslušnících NZ za měsíc leden 1955.

zpracovat. Ani později nebyla situace lepší, i když dozorcí měli nejdříve absolvovat kurzy před zařazením do služby. Tyto kurzy však měly jiný účel než tomu bylo v předcházejících obdobích. V rámci těchto kurzů si neměli budoucí dozorcí především osvojit správnou penologickou praxi, ale základem se stala politická výuka, která spíše zpracovávala myšlení nových strážců. Navíc byl kladen taktéž požadavek, aby dozorcí byli členy KSČ. Z 4 701 dozorců bylo 3 716 členů KSČ, z toho bylo 431 kandidátů, v ČSM bylo celkem 512 osob, a nestraníků se mezi strážci nacházelo 985.²³²

Od roku 1948 dochází k postupné výměně stráží ve věznicích a trestnicích. Jsou propouštěni a penzionováni dozorcí, kteří vykonávali své povolání již v předchozích obdobích, měli za sebou dlouhou penologickou praxi; ke své práci přistupovali jako ke kterémukoliv povolání. Nenahlíželi na politické vězně jako na nějaké společenské zlo. Naopak s nimi velmi často sympatizovali, což se některým stalo osudné. Tito dozorcí však nebyli pro režim dostatečnou zárukou, a tak muselo dojít k výměně, jak se tomu ostatně dělo v celé československé společnosti po roce 1948. Nemůžeme se tedy divit, že právě vězeňství bylo jednou ze složek, ve které muselo k výměně dojít velmi brzy. K výměně dozorců však dochází na různých místech nesterpně rychlým způsobem. Nejrychleji například byly vyměňovány vězeňské sbory ve věznicích, které zaujímaly v československém vězeňském systému nejdůležitější roli. Byly to především trestnice Mírov, Bory u Plzně, Valdice a věznice Ruzyně. Menší krajské a okresní věznice zůstávaly z personálního hlediska v roce 1948 nepovšimnuty, k výměně personálu dochází až v padesátých a pozdějších letech. Podobně tomu bylo na Slovensku²³³, kde se ještě v padesátých letech nacházeli dozorcí, kteří byli k politickým vězňům vstřícní a ve slovenských věznicích stále ještě v této době vládly docela snesitelné podmínky.²³⁴

Jakmile dochází k výměně personálu Sboru vězeňské stráže, zhoršují se i podmínky pro vězněné, a to především pro jedince odsouzené za politické přečiny. Dochází stále častěji k fyzickému a psychickému násilí na osazenstvu věznic a táborů, vyskytují se stále častěji případy, ve kterých se útočí na samou lidskou důstojnost. Noví příslušníci SVS procházejí školením, které je však zcela jiné než v předcházejícím období. Tato školení probíhají v Řepích u Prahy a v Leopoldově. Pro řadové dozorce probíhal tříměsíční výukový kurz. Učební látka se skládala z jedné třetiny politické výchovy, z druhé třetiny

²³² Tamtéž.

²³³ Netýká se to ovšem trestnice v Leopoldově, která byla určena pro nejtěžší (politické) zločiny a podmínky byly tomu zcela odpovídající.

²³⁴ HLAVATÝ, Alois. *Z bláta do louže*. Hradec Králové: VANN, 1996, s. 32. Srovnej rozhovor s Břetislavem Jeníkem.

odborné výchovy a poslední třetina výukového procesu byla určena vojenskému výcviku. Kromě učebního programu se museli noví uchazeči ještě účastnit tělovýchovy a dobrovolných brigád. Mimo jiné byly navštěvovány různé kulturní podniky a byly pořádány sbírky pro různé účely. Pro velitele stanic byla nad to určena ještě šestitýdenní škola, ve které teorie byla doplněna praktickým zaškolováním na stanicích a prohlídkami v trestnicích a pracovních útvarech. Pro ženy, které měly pracovat jako administrativní síly, byly vytvořeny čtrnáctidenní kurzy, ve kterých si měly osvojit především vojenské vystupování, zacházení se zbraní a nejzákladnější požadavky služby SVS.²³⁵

Důraz byl především položen na politické školení nového personálu, ve kterých byla novým uchazečům vštěpována nebezpečnost státních vězňů, kteří „neútočili“ jenom na jednotlivce, jako kriminální vězni, ale snažili se rozvrátit celý „lidově - demokratický systém“.²³⁶ Pro zdůraznění potřeby „zvýšené ostražitosti“ vůči politickým vězňům se dozorcí zúčastňovali vykonstruovaných odstrašujících procesů s jejich spolupracovníky, kteří byli obžalováni z napomáhání vězňům a zprostředkovávání kontaktů s jejich rodinami, čímž jim vlastně umožnili dál pokračovat v jejich „trestné činnosti“.²³⁷ Nejznámější je tzv. Borský případ z 12.5. 1950, kdy byl strážmistr Čeněk Petelík²³⁸ obviněn z velezrady a odsouzen k trestu smrti. Podobný osud čekal i na pankráckého dozorce strm. Jana Horáčka, který byl 6. 11. 1951 na Pankráci popraven, a to dokonce za přítomnosti posluchačů nástupního kurzu Sboru vězeňské stráže.²³⁹ Myslím si, že není nutné zdůrazňovat, jaký vliv měly tyto procesy na nové uchazeče nebo již na starší, „zkušenější“ dozorce. Tyto případy samozřejmě kolovaly ústním podáním dál a měly velký vliv na mentalitu nových strážníků, kteří se čím dál častěji obávali nabídnout pomocnou ruku a byli stále ve větší míře vtahováni do pout totalitního režimu a jejich vědomí bylo zmanipulováno.

Je nutné taktéž poznamenat, že se dozorcí setkávali s úplně jinými podmínkami v pevných věznicích a trestnicích a v pracovních útvarech táborového typu jako byla oblast

²³⁵ Archiv VS, Výroční zpráva ministerstva spravedlnosti za rok 1950, odbor vězeňství, s. 10 - 11.

²³⁶ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech...c. d., s. 367.

²³⁷ „Členové strany příslušníků SVS nevšímali si počátků nedovoleného styku bývalých příslušníků (obvinění dozorcí - K.P.) s trestanci, tj. když jim začali předávat cigarety, jídlo atd. Nevšímali si ani toho, když tito bývalí příslušníci SVS se úplně vydali do rukou rafinovaných, vychytralých trestanců tím, že jim umožňovali styk s rodinami, předávali jim zprávy zahraničního, nepřátelského rozhlasu...“ dopis všem ZO KSČ ve Sboru vězeňské stráže z 26. 6. 1950. NA, fond KSČ ÚV 1945 - 1989, PRAHA - generální sekretariát, sv. 42, a.j. 311. Srovnej Výroční zpráva MS, 1950 Vězeňství, s. 23.

²³⁸ Se strážmistrem Č. Petelíkem byli souzeni ještě strážm. Václav Rach, stržm. Josef Tenka, stržm. Jaroslav Vránky a stržm. Antonín Vaněk. Byli odsouzeni k trestu několika letům odnětí svobody. Causa „Spravedlnost“, in *Historická penologie*, č. 2, 2005, s. 9.

²³⁹ KÝR, Aleš. Hledání mravních vzorů v minulosti. In *Historická penologie*, č. 1, 2004, s. 7.

Jáchymov, Příbram a Slavkov²⁴⁰. Podmínky v těchto pracovních útvarech byly daleko složitější, například i sami příslušníci se museli potýkat s nepřízní počasí. Navíc se vedení neustále potýkalo s problémem nedostatku nových potřebných příslušníků, a tak byli na Jáchymov přidělováni z různých důvodů. Těmi mohly být například trest za potíže v předcházející věznici nebo se jednalo o jejich první umístění v práci. Obvyklá cesta vedla taktéž přes vojenskou základní službu, kde vojáky naverbovali ke službám SNB a pod. Většinou neměli tito mladí lidé na vybranou. Hrozilo jim, pokud by nabídku odmítli, že budou mít prodlouženou základní službu o několik měsíců a dál budou brát nízký žold.²⁴¹ Spousta strážců, kteří zde již působili, žádali o přemístění. Jejich žádostem se z větší části nevyhovovalo. Tyto žádosti byly řešeny následujícím způsobem: *„U členů strany se této tendenci čelilo vysvětlováním a nakonec i pohružkou zbavení členství ve straně. U bezpartijních nebylo čím působit. Zde se jednoduše příslušník vyrozuměl, že se jeho žádosti nevyhovuje. Lze tedy říci, že do civilu odcházeli jenom ti, co byli soudně a kázeňsky řešeni.“*²⁴²

Služba byla fyzicky i časově náročná. Podle informace náčelníka zdravotní služby Správy ministerstva vnitra Jáchymov během deseti měsíců roku 1954 zemřelo 10 příslušníků SMV Jáchymov. Jen dva lidé zemřeli přirozenou smrtí, a to na nádorová onemocnění, čtyři zemřeli na následky úrazu a poslední čtyři spáchali sebevraždu. Mimo jiné se neúspěšně o sebevraždu pokusili ještě další čtyři příslušníci. Náčelník se sice nad touto neradostnou statistikou pozastavil, ale nakonec své stanovisko vyjádřil slovy: *„...dosud ne všichni příslušníci pochopili poměr jedince ku společnosti, neboť takovýto útěk ze života je v našem zařízení hrubým prohřešením vůči kolektivu.“*²⁴³ Ze statistiky vyplývá, že život a práce v táborových zařízeních na Jáchymovsku nebyla jednoduchá jak pro vězně, tak pro dozorce. Je však samozřejmé, že životní podmínky pro vězně byly daleko těžší než pro příslušníky SMV, protože ti měli víceméně možnost si svobodně tuto práci vybrat. Je sice pravda, že později měli problémy být z oblasti uranových dolů převeleni na jiné místo, ale pokud jejich situaci srovnáme s jejich „chráněnci“, musíme konstatovat, že vězni se ocitli v této situaci naprosto nezaviněně (především političtí vězni) a neměli hlavně možnost svobodně na dané situaci reagovat. Museli se ve všem podříditi systému, který jim byl

²⁴⁰ Oblast „Ostrov“ byla již v roce 1951 předána Ministerstvu národní bezpečnosti, zatímco pevné věznice byly ve správě Ministerstva spravedlnosti až do roku 1953, kdy v rámci centralizace vězeňství přechází pod správu MNB.

²⁴¹ KAPLAN, Karel - PAČL, Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*. České Budějovice: ACTYS, 1993, s. 152.

²⁴² PETRÁŠOVÁ, Ludmila. *Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech...*, c. d., s. 390.

²⁴³ Tamtéž, s. 389.

nadiktován správou tábora a dozorci.

Nelze ovšem opomenout fakt, že někteří dozorci se potýkali s psychickými problémy, které v některých případech řešili sebevraždami. Důvodů mohlo být několik, těžká práce za ztížených podmínek, konflikty mezi dozorci či nadřízenými, osobní problémy, které mohly vyvěrat z práce, neboť se nemohli dostatečně věnovat své rodině, protože byli neustále ve službě a v konečném případě snad mezi nimi mohly být i důvody morální, jejich smýšlení se nemuselo přizpůsobit dané situaci, která vyžadovala, aby byli tvrdí, někdy až bezcitní k vězňům, což se někdy mohlo přičít s jejich morálním smýšlením.

Podle osobní motivace k používání prostředků psychického a fyzického týrání můžeme odvodit následující typologii vyšetřovatelů a dozorců. Mezi první patří ideoví fanatici, kteří považovali násilí za účinný prostředek boje s třídním nepřítelem. Byli to lidé, kteří své práci věřili. Měli přesvědčení, že to, co dělají, je správné. Taktéž věřili v pravdivost všech zločinů státně – bezpečnostních vězňů. Další kategorií jsou bezcitní kariéristé, kteří používali násilí jako účinný prostředek k úspěchu a služebnímu postupu. Takovíto lidé nepřemýšleli, zda práce, kterou vykonávají je správná či ne, šlo jim pouze o svou „pracovní kariéru“. Další kategorií tvoří typičtí sadisté, jimž tato práce uspokojovala jejich sadistické sklony. Poslední kategorií tvoří primitivní násilníci, kteří se dopouštěli násilí na příkaz nadřízených bez zvažování důsledků a následků.²⁴⁴

Tato sociologická konstrukce může být podepřena výpovědí bývalého politického vězně Radka Žáka, který lidi, kteří si vybrali povolání dozorce, rozdělil do tří skupin: *„První skupina, se kterou jsme se vlastně setkávali denně, byli většinou lidé prostého ducha, totálně zblbnutí cílenou propagandou a školením. Byli to po většině chudáci, kteří vlastně byli s námi uvěznění...nebezpeční byli pouze v tom, že si svoje komplexy méněcennosti mohli hojit na inteligentech, které měli v moci. Druhá skupina byli bachaři „úředníci“ – ti vykonávali svoje povolání podle předpisů, aniž se příliš zamýšleli nad tím, co se děje okolo – většinou měli na starosti poštu, pracovní nasazení apod. Ta třetí skupina znamenala pro nás ohrožení života. To byli lidé, pokud si toto označení zaslouží, kteří přesně věděli, o co jde a byli oddanými služebníky tomuto krutému režimu.“*²⁴⁵

Dozorce můžeme tedy rozdělit do několika skupin podle jejich osobní motivace, životních cílů a mentality. Když se však na tuto problematiku podíváme důkladněji zjistíme, že vyslovených sadistů mezi dozorci bylo málo. V předcházejících odstavcích jsem se

²⁴⁴ KÝR, Aleš. Některé sociologické aspekty..., c.d., s. 27.

²⁴⁵ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech..., c. d., s. 391.

snažila nastínit povolání dozorce z různých stran, i když jsem si vědoma, že můj výpočet není dokonalý. I když se předcházející odstavce můžou jevit jako obhajoba zmíněných osob, chci jen zdůraznit, že to nebylo tak míněno. Myslím, že každá špatná věc má i svou světlou stránku. Myslím, že není nejdůležitější jen popsat zločiny tehdejších příslušníků SVS, MNB nebo SMV. Tyto zločiny a nezákonnosti jsou popsány v různých bibliografiích, kterých je v současnosti na knižním trhu dostatek. Mým úkolem je jít právě až za nezákonnosti a snažit se dobrat odpovědi na otázku, kterou jsem si položila na začátku této kapitoly, která zní, jak je možné, že se najednou ve společnosti objeví tolik osob, které jsou ochotny poddat se režimu a začít útočit na lidskou důstojnost a fyzicky a psychicky napadat jiné osoby?

Jak jsem už řekla, vycházím z premisy, že mezi dozorci bylo jen málo vyslovených sadistů, kteří by se vyžívali v týrání vězňů a kteří by trpěli tímto psychopatologickým onemocněním. Myslím, že spousta z dozorců byla obyčejnými lidmi, které často potkáváme na ulici, se kterými si přátelsky popovídáme. Někteří se bohužel jen dostali na špatnou cestu, oddali se režimu, sešli na cestu, ze které už nebylo úniku. Proč se tedy tito lidé stali bezpečnými nástroji režimu a proč vykonávali jakýkoliv rozkaz? Na tuto otázku už jsem v předcházejících řádcích částečně odpověděla. Za prvé bych začala historickými fakty. Situace po druhé světové válce se nám částečně mění. Za války dochází k posunu myšlení lidí. Dochází k vzrůstu násilí. To vše můžeme pozorovat již na způsobu odsunu osob německé národnosti. Najednou jakoby se v lidech objevilo množství skrývaného hněvu, násilí a touhy po odplatě.²⁴⁶ Druhým takovým zlomem je Únor 1948, kdy dochází velmi brzy k rozvinutí totalitního státu, společnost se dostává pod neustálý dohled. Komunistický režim má tendence a moc ovládnout a kontrolovat jedince. Kontroluje bydliště, majetek, vzdělání i zábavu dětí. Tuto moc si vynucuje násilím a terorem, dochází k nezákonnému zatýkání, jedinci žijí pod neustálým strachem.²⁴⁷ Tyto změny se konají sice ve společnosti, ale mají nezadržitelný efekt i na oblast vězeňství.

V ní máme možnost hledat poválečnou vlnu vzrůstu násilí, která se může projevat z počátku proti retribučním vězňům a samozřejmě má na ni vliv i totalitarizace společnosti. Jedinci jsou zapleteni do „totalitní sítě“, což sebou přináší i poslušné jednání a odevzdané přijímání rozkazů.²⁴⁸ Nemalý vliv na vývoj vězeňství a na změnu prostředí ve věznicích má i výměna personálu. Do vězení tak přicházejí lidé většinou mladí a málo vzdělaní. Proto nás ani nezarazí, pokud se ve vzpomínkách velmi často dočteme tato slova: „*Absolutní*

²⁴⁶ Srovnej BAJCURA, Lubomír. *Nástin periodizace dějin vězeňství...*, c. d., s. 12.

²⁴⁷ TZVETAN, Todorov. *V mezní situaci*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 209.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 134.

nevzdělanost, hraničící až s negramotností, neznalost mateřštiny, profesionální hrubost a krutost a nesmírnou nedůvěru a podezřívavost, vyplývající z nedostatku vědění. Sotva znaly to, co jim bylo vléváno do hlav při školení. Takto, myšlenkově chudobné, pohybovaly se jejich myšlenky a činy jen v mezích jim určených dozorcím řádem.²⁴⁹ Protože nemohli předčit politické vězně svým vzděláním, vládli nad nimi především fyzickou silou a organizačním řádem.

Tito lidé byli navíc více náchylní k politické propagandě, se kterou se setkávali na zmíněných kurzech. Díky této politické indoktrinaci začali chápat politické vězně jako své nepřátele. Převzali toto tvrzení od státu, respektive od režimu.²⁵⁰ Dozorci konali tak jak konali, protože jim bylo řečeno, že je to jejich povinnost, a že tímto způsobem přispívají k vítězství dobra.

Ovšem nejenom mládí, nezkušenost, malá vzdělanost či politická indoktrinace má za následek zvýšení brutality mezi dozorci. Tento stav můžeme vysvětlit i z jiných hledisek, k tomu nám může posloužit psychologie. Velkou roli hrál samozřejmě i způsob organizace vězeňské stráže. V celém vězeňství dochází po roce 1948 k výrazné militarizaci. Často se můžeme setkat s tvrzením, že dozorci jen vykonávali rozkazy, konali svou povinnost. Tím, že se ztotožnili s potřebami státu jim dávalo pocit čistého svědomí, že nekonají nic protilidského. Byla to prostě jenom jejich práce, kterou vykonávali tak, jak jim bylo neustále na školeních a na kurzech předkládáno. Tento pocit byl neustále upevňován celým kolektivem, což jim dodávalo stále více jistoty v jejich konání.

Se způsobem organizace vězeňské stráže dochází ke stavu podřízenosti dozorců. Důležitá v této souvislosti je i otázka autority - autority nadřízených. Lidé mají tendenci se podřízovat autoritě, tak jak to dokázal například test Stanleyho Milgrama.²⁵¹ Tento test ukázal, že svobodní a inteligentní lidé jsou ochotni podrobit ostatní jedince mučení na základě pokynů svých profesorů a vědců. Tento pokus nám ukázal, že vzdělání nemělo

²⁴⁹ PALKOSKOVÁ – WIESENBERGEROVÁ, Albína. *Nebyl to jen sen*. Praha: Luxpress, 1991, s. 39 .

²⁵⁰ Srovnej TZVETAN, Todorov. *V mezní situaci*. c. d., s. 135.

²⁵¹ Test byl vykonán ve Spojených státech v roce 1961. Testu se dobrovolně zúčastnily osoby ve věku od 20 do 50 let všech edukačních stupňů. Vybraní lidé byli rozděleni na „učitele“ a „žáky“ a byli odděleni do dvou místností. „Učitel“ předčítal testové otázky a „žák“ na tyto otázky měl odpovídat. Pokud však odpověděl na danou otázku špatně, následoval elektrický šok od „učitele“, který se s každou špatnou odpovědí zvyšoval. Ve skutečnosti „žák“ žádné elektrické šoky nedostával, ale o tom samozřejmě „učitel“ neměl žádné potuchy a jen z druhé místnosti slyšel křik svého „žáka“, který odpovídal síle šoku. Vědci zkoumali, kam až může být jedinec ochoten v tomto experimentu zajít. Většinou se „učitelé“ začali obracet na vědce při síle šoku 135 voltů. Vědec jim však dal slovy najevo, že je důležité, aby pokračovali. Konečná síla elektrického impulzu byla stanovena na 450 voltů, která znamenala pro „žáka“ smrt. Výsledky byly zarážející. Až 60 % lidí bylo ochotno podřídit se autoritě vědce a dosáhnout konečné hranice, tedy 450 voltů. Milgram experiment. In http://en.wikipedia.org/wiki/Milgram_experiment, poslední nahlédnutí 5. 6. 2006.

žádný podstatný vliv na podřízení se člověka autoritě.

Mezi další významné testy, které ovlivnily pohled na člověka a na jeho svobodnou vůli byl známý Stanfordský vězeňský experiment, který provedl profesor Philip Zimbardo. Projekt předpokládal dvoutýdenní simulaci vězení. Pokusu se zúčastnili náhodně vybraní studenti, kteří byli rozděleni na dvě skupiny - na skupinu, která představovala „dozorce“ a druhou skupinu představující „vězně“. Celý tento pokus musel být již po šesti dnech ukončen. Důvody k tomu byly velmi vážné. Brutalita „dozorců“ byla nejen vysoká, ale u mnoha „vězňů“ byly patrné příznaky psychického vyčerpání a zoufalství. Obě skupiny vykazovaly malé pochopení pro to, že se jedná o pouhý experiment a že nejsou skutečnými vězni nebo dozorci.²⁵² Tento experiment nám může dát částečnou odpověď na otázku, jakým způsobem mohlo dojít k vzrůstu násilí v československých vězeňských zařízeních v padesátých letech. Pokud byli ochotni vysokoškolsky vzdělaní lidé vyrůstající v USA - v demokratickém státě – stát se „dozorcí“ a používat fyzické tresty na své přátele, je nutno hledat odpovědi i v jiných příčinách, než jen v negramotnosti, či v nízkém věku. Tyto experimenty nám ukazují jakou sílu má moc a jaké nebezpečí hrozí z opojení moci. Musíme si uvědomit, že většina dozorců pocházela z dělnických vrstev (92%) a že ve svém předchozím životě jim často nezbyvalo nic jiného, než se přizpůsobit ostatním. Najednou dostali moc rozhodovat o osudu jiných, kteří jim byli podřízeni a nad kterými měli bezmeznou kontrolu.²⁵³ Samozřejmě, že toto uvědomění nepřišlo naráz, ale díky prostředí, společenské situaci, přejali velmi rychle způsoby svých dřívějších kolegů.²⁵⁴

Moc a autorita zaujímá v životě jedince velkou důležitost. Díky vědomí nebo pocitu moci dochází k pokušení užívat ji k ovlivnění chování podřízených, dochází samozřejmě i k zvětšení sociálního odstupů od podřízených.²⁵⁵

Nesmíme však zapomínat i na další okolnost. Pokud by ve vězeňství fungovaly správným způsobem kontrolní složky, které by trestaly tato provinění, jak tomu bylo dříve,

²⁵² KREJČÍ, Oskar. *Politická psychologie*. Praha: Ekopress, 2004, s. 229. Srovnej Stanford prison experiment. In http://en.wikipedia.org/wiki/Stanford_prison_experiment, poslední nahlédnutí 6. 6. 2006.

²⁵³ „*Takoví lidé trpí totiž pocitem méněcennosti a jak se jim dá uniforma, pak jsou důležití.*“ Zemek Jakub Antonín : Vatikánský špión. Olomouc: Matices cyrilometodějská, 1991, s. 55. Srovnej definici moci v knize: HEYWOOD, Andrew. *Politická teorie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, s. 113.

²⁵⁴ Jen pro srovnání chci uvést citát, který se týká sice nacistických koncentračních táborů, ale může nám předcházející odstavce částečně doplnit. „*Některé z nás se hořce bavily sledováním, za jak dlouho si nová aufseherin vyslouží ostruhy brutality. Dívce, která při svém příchodu do Ravensbrücku říká každému na potkání „promiňte“ stačí 4 dny, aby našla v zalíbení deptání druhých. Jiná, která pláče, když začíná pracovat jako dohlážitelka v Březince, je za pár dnů úplně stejná jako její kolegyně.*“ TZVERTAN, Todorov. *V mezní situaci*, c. d., s. 209.

²⁵⁵ KREJČÍ, Oskar. *Politická psychologie*. Praha: Ekopress, 2004, s. 230.

tyto tendence by se nikdy nerozšířily do takových rozměrů. Vedení i režim dal těmto postupům volnou ruku, někdy to bylo dokonce schvalováno.²⁵⁶ Tím bylo samozřejmě umožněno, aby docházelo k množení případů násilí a bezpráví. „*Prostí hlídači, členové min. vnitřní, vůbec by se nechovali nelidsky vůči vězňům, kdyby nebyli školeni, a to podtrhuji, a rozkazy vehnáni proti nám, vždyť po každém školení nastalo vždy tvrdé protiopatření.*“²⁵⁷

Experimenty, které zkoumají reakci lidí na moc a na autoritu nám podávají nový pohled na osobnosti dozorců. Pokud jsem však podala tuto problematiku následujícím způsobem, nechci tím odmítat jakoukoliv vinu dozorců, kteří pracovali v uvedeném období ve vězeních a v pracovních útvarech. Tito lidé byli sice ovlivněni a zmanipulováni komunistickým režimem pro jeho účely. Na druhé straně musíme vyzdvihnout osoby, které se nenechaly vplést do totalitní sítě a zachovali si svou lidskost a morální hodnoty. Tito se pak snažili vězňům pomoci a na ty samozřejmě pak vězni vzpomínají v dobrém. Nakonec pak můžeme konstatovat stejně jako Viktor Emanuel Frankl, který tvrdí: „*Z toho všeho můžeme poznat, že na zemi jsou jen dvě lidské rasy - lidé slušní a lidé neslušní. Obě jsou všeobecně rozšířeny, pronikají do všech skupin a prostupují je. Žádná skupina není složena výhradně z lidí slušných, nebo naopak z lidí neslušných.*“²⁵⁸

8. JINÉ SKUPINY

8. 1. KNĚŽÍ A ŘEHOLNÍ SESTRY

Společnost v táborech byla opravdu různorodá. Mimo jiné se zde setkávali lidé věřící s úplnými ateisty. Docházelo ke konfrontaci a k vzájemnému ovlivňování. K tomuto faktu určitě nejvíce přispělo prostředí tábora, které bylo v jisté formě výjimečné, lidé zde byli stísněni v prostoru, který byl ohraničen ostnatými dráty, setkávali se v práci, na ubytovnách a v jistém smyslu nebylo odsud úniku. Jednou ze skupin, která se výrazně diferencovala od ostatních, byli kněží a řeholní sestry. Výrazným cílem církevní politiky bylo oslabit vliv náboženství ve společnosti, omezit činnost církví a zavést jejich státní kontrolu a z tohoto důvodu také dochází k persekuci církevních hodnostářů. K nejvýznamnějším podnikům proti církvi patřila vykonstruovaná akce proti číhošťskému faráři Toufarovi, která se ale iniciátorům nezdařila. Farář Toufar na následky vyslýchání 25. února 1950 zemřel.

²⁵⁶ Srovnej KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost*, c. d., s. 141.

²⁵⁷ NA, fond SSNV Jáchymov II - nezpracováno, osobní spis Bohuslav Černý.

²⁵⁸ FRANKL, Viktor Emanuel. *Člověk hledá smysl: úvod do logoterapie*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1994, s. 59.

Ve stejné době, kdy se rodil „zázrak v Čihošti“, se chystal první monstrproces s představiteli církevních řádů. Státní soud projednával od 31. března do 4. dubna 1950 žaloby proti A. Machalkovi, V. Tajovskému, F. Šilhanovi, S. Braitovi, H. Mastilákovi, A. Kajprovi, F. Mikuláškoví, J. Blešíkovi, J. Urbanovi a S. Bartákovi. Už během soudního přelíčení, ale hlavně intenzivněji po něm, probíhala masová organizovaná kampaň proti mužským řádům, která sloužila ke zkompromitování klášterů vůbec a měla odůvodnit chystanou „Akci K“, tedy likvidaci klášterů. Brzy byly provedeny další politické procesy proti biskupům. Před soudem stanuli biskupové Stanislav Zela, Michal Buzalka, Ján Vojtaššák a Pavol Gojdič.²⁵⁹

Ve vězení se nacházelo mnoho duchovních osob. Jejich chování a způsob života byl velmi odlišný. Někdy byli umístováni pospolu s jinými vězni, ale jakmile dostal vězeňský režim strach z jejich nebezpečnosti, byli přísně segregováni ve zvláštních odděleních, která dostávala jména „Vatikán“. Tato oddělení vznikala především při pevných věznicích, například v Mírově, v Leopoldově, ale také v Pardubicích.²⁶⁰ Obecně lze říci, že z konce 40. a ze začátku 50. let zde neexistovaly žádné tendence k oddělení. Zhruba od poloviny 50. let dochází ke vzniku právě těchto oddělení. K rozdělení docházelo většinou podle toho, jak to vyhovovalo vedení.

Kněžská zkušenost byla úplně odlišná od běžné zkušenosti politického vězně. Výraznou stránkou jejich života byla víra. Podle paměti byli kněží a řeholní sestry ti, kteří se nikdy neopovážili zanadávat na poměry. Brali toto období jako zkoušku, kterou jim Bůh uložil a kterou musí složit. Modlitba je udržovala v naději, rozjímání je uvádělo do vnitřního klidu a často znamenalo únik z reálného světa. V otázce víry u nich nedošlo k žádnému většímu posunu, jejich víra se jen stala silnější a pevnější. V tom je samozřejmě upevňovala skutečnost, že se ve vězení setkávali s ostatními knězi a vzájemně se podporovali. Tato skupina vězňů měla už pevně zabudován svůj žebříček morálních hodnot. Jednou z hodnot, kterou se výrazně odlišovali a kterou někteří vězni obdivovali, bylo odpouštění.

Pokud nebyli segregováni a pracovali ve stejných prostorách jako ostatní, snažili se poskytnout ostatním vězňům duchovní útěchu. Mezi vězni bylo mnoho věřících a u nich byla víra posilovaná systémem různých tajných bohoslužeb, zpovědí či rozhovorů. Důležitá je i otázka převrácení ateistů na víru formou rozhovorů a disputací. Kněží dodávali ostatním odvahy a pomáhali jim v těžkých situacích. Vzpomínky laiků na kněze jsou vesměs velmi

²⁵⁹ KAPLAN, Karel - PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, c. d., s. 73 - 84.

²⁶⁰ ZEMEK, J. A.. *Vatikánský špión*, c. d., s. 80.

pozitivní. Obdivovali na nich především jejich schopnost odpouštět, odmítat násilí a hlavně každou myšlenku na pomstu.²⁶¹ To vše bylo nepřipustné pro vedení, a proto následně docházelo k separaci.

Chování kněžích vycházelo z křesťanské nauky. Nikdy otevřeně nevzdorovali vězeňské moci a nedělali žádné výtržnosti.²⁶² To však někteří vězni neuznávali. A. Macek se v rozhovoru svěřil: „Řeknu vám ale upřímně, že neznám jediného kněze, který by se ve vězení otevřeně proti něčemu postavil. Dostali se sice do korekcí, ale většinou proto, že někdo prozradil, že na světlici sloužili mši. Možná to byla taktika - mlčet a kývnout hlavou, ale to pro mě znamenalo strašně málo. Vždycky, když jsem mohl udělat něco víc, udělal jsem to.“²⁶³ I když Alois Macek nesouhlasil s jejich způsobem chování, přesto připouštěl, že mezi nimi byla spousta výborných lidí a že měl mezi nimi mnoho přátel. Strategie neodporovat byla kněžím blízká a intuitivně se jí řídili. Ačkoliv většinou neodporovali, měli jiné vlastnosti, které byly ve vězení vítány. I sami dozorcí si všimli, že mají výraznou schopnost urovnávat konflikty. I ty nejagresivnější vězně dokázali svým slovem a upřímností uklidnit. Protože byli kněží schopní odpouštět, rozhodli se dozorcí dávat do cely dohromady kněze a odsouzeného komunistu. Během věznění totiž docházelo k situacím msty ostatních spoluvězňů a u kněžích byla tato skupina lidí v relativním bezpečí. „My zavření duchovní jsme vlastně byli pro takové lidi pravým požehnáním. Bachaři nám to potvrdili. Ptali jsme se jednoho bachaře: „Proč jsme tak rozdělení - vždy jeden kněz a jeden komunist?“ Aniž chtěl, dal nám vlastně dobré vysvědčení. „Kdyby komunisti přišli mezi ostatní vězně, tak by je zabili, protože oni je dávali odsoudit. Kdybychom je dali dohromady, tak se porvou, protože u soudu toho jeden na druhého moc pověděli. Tak je dáváme s kněžími. Vy se nesmíte mstít.“²⁶⁴

Ke konfliktům mezi kněžími a komunisty moc nedocházelo. Pokud k nim došlo, vyvěraly většinou z protichůdných názorů a z rozdílného postoje k životu. Všeobecně se však dá soudit, že toto soužití bylo celkem klidné, bez žádných velkých výstředností, což bylo způsobené především tím, že se kněží snažili udělat život se svým spolubydlícím aspoň trochu snesitelným.²⁶⁵

²⁶¹ PECKA, Dominik, *Z deníku marnosti*. Brno: Atlantis, 1993, s.144, HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví*, c. d., s. 75 an.

²⁶² „Většina kněží si zachovala pevné nervy v tom smyslu, že otevřeně nebojovala, a také nedělala běžné výtržnosti, které byly hned trestány - jako například ndržet na vycházce ruce vzadu.“ OPASEK, Anastáz. *Dvanáct zastavení: vzpomínky opata břevnovského kláštera*. Praha: TORST, 1997, s. 249.

²⁶³ A. Macek.

²⁶⁴ ZEMEK, J. A. *Vatikánský špión*, c. d., s. 87.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 85 - 88.

V polovině padesátých let vznikaly oddělené části pro kněží, biskupy, opaty nebo řeholníky a život pro ně se radikálně změnil. Na jednu stranu byli rádi, protože byli mezi svými lidmi, kteří měli společné zájmy, na druhou stranu byli izolovaní od obyčejných lidí a nemohli jim poskytovat duchovní služby. Pokud se chtěli setkat duchovní s jinými vězni, měli jenom jednu možnost, a to v nemocnici. Nakonec se ale podařilo, že se vždy v nemocnici vyskytoval jeden kněz,²⁶⁶ který uděloval svátosti zpovědí a konal na marodce bohoslužby.²⁶⁷

V Leopoldovské věznici vzniklo oddělení „Vatikán“ v roce 1956.²⁶⁸ V té době byly za hlavní bránou postaveny nové domy pro dozorce a jejich rodiny, a duchovní byli přemístěni do jejich starých ubikací. V tomto novém prostředí vládl mírnější režim. Největší výhoda spočívala v tom, že prostory původně nebyly stavěny jako vězení. Byly to původně byty, někdy až třípokojové, které byly pro účely ubytování kněží probourány. Na jedné místnosti mohlo bydlet pět až deset lidí. Všechny cely měly volný přístup na chodbu, která vedla ke sprchám a k záchodům. Tím měli kněží větší volnost pohybu a vzájemného kontaktu. Kněží nechodili nikam na pracoviště, pracovali přímo v těchto prostorách. Pro tyto účely byla vytvořena jedna velká místnost, ve které se podle práce dralo peří nebo třídil hrách. Někdy se v této pracovní místnosti konaly bohoslužby.²⁶⁹ Nevýhodou těchto cel bylo, že prostory byly zamořeny štěnicemi, které znepríjemňovaly vězňům život. Koupelna se nazývala „sekyrárnou“, protože tam tekla za jakéhokoliv ročního období jen studená voda.²⁷⁰

Ve „Vatikánských“ prostorách díky izolaci vznikl prostor pro odborné disputace na náboženskou tematiku. Nutno poznamenat, že všichni duchovní nebyli stejného vyznání - byli mezi nimi katoličtí, evangeličtí i pravoslavní kněží. Aby nedocházelo ke zbytečným rozkolům a konfliktům, domluvili se, že některá témata mezi sebou rozebírat nebudou, mezi nimiž byla i otázka Jana Husa.²⁷¹ Díky tomu, že měli společné zázemí, že se mezi sebou mohli svobodně vyjadřovat, byl jejich život daleko snesitelnější. Domnívám se, že kněží jako skupina přežila vězení s rovnou páteří. Dokázali si udržet velkou vnitřní svobodu. Vliv na to mělo několik faktorů. Jedním z nich byl jejich pohled na svět a na život. Byli zvyklí přijímat

²⁶⁶ Platí pro věznici Leopoldov. Netuším, jestli tato taktika fungovala i v jiných pevných věznicích.

²⁶⁷ TAJOVSKÝ, Bohumil Vít: *Člověk musí hořeti: rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*. Praha: TORST, 2001, s. 304.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 293.

²⁶⁹ Tamtéž, srovnej ONDOK, Josef Petr. *Muklovský Vatikán*, c. d., s. 70.

²⁷⁰ ONDOK, Josef Petr. *Muklovský Vatikán*, c. d., s. 70.

²⁷¹ TAJOVSKÝ, Bohumil Vít. *Člověk musí hořeti*, c. d., s. 277.

život takový jaký byl, nestěžovat si na nic a neprotivit se osudu. Druhým faktorem byla jejich strategie chování, díky které se zbytečně nedostávali do problémů a do korekcí. Posledním důležitým prvkem byla právě izolace, díky níž byli separováni od různých elementů, jako byli kriminální nebo retribuční vězni, jejichž normy chování by stály v opozici jejich. Společnost, ve které se vyskytovali, se stala jednou z premis zachování důstojnosti mezi vězeňskými zdi.²⁷²

Kněží si na společných ubikacích ve „Vatikáně“ rozdělili svůj čas podle jim vyhovujících pravidel: *„Naše muklovské prostředí jsme proměnili takřka v klášterní. „Ranní šichtu“ jsme zahajovali – pokud nebyl přítomen bachař – modlitbou, po níž následovala půlhodinová meditace za úplného mlčení. Nato vypukly předem plánované přednášky odborníků teologů a různých pastoračních znalců. Jednak jsme si doplňovali nebo rekapitulovali své teologické znalosti, jednak jsme tím podněcovali teology k další intelektuální aktivitě, aby jim buňky šedé kůry mozkové (odborně: levé hemisféry neokortexu) ve vězení nezakrněly. Přednášky byly vystřídány diskusemi o aktuálních teologických problémech, které se většinou týkaly pastorační praxe a kérygmatu za současného stylu moderní společnosti a pokoušely se najít adekvátní přístupy a metody, jež by uspokojovaly všechny aspirace moderního člověka.“*²⁷³

V táborech se často konaly bohoslužby. Ke konci 40. let byly tyto povoleny režimem a mši vykonával vždy režimu poslušný kněz. Mše se samozřejmě mohli účastnit jenom kněží.²⁷⁴ V padesátých letech po procesu s řeholníky byly bohoslužby zakázány, ale přesto se konaly tajně pod pohružkou korekce. Pokud byli rozděleni mezi ostatní vězně, byly tyto přístupné i ostatním. Jeden z netradičních způsobů sloužení mše popisuje Jožka Husek: *„P. Krajčík sloužil v chůzi mši svatou, Franta s Pavlem, každý z jedné strany ministrovali a ostatní je buď ve dvojicích nebo trojicích v nepravidelných odstupech následovali a modlitbami se bohoslužby účastnili.“*²⁷⁵ Ne jedenkrát se poté stalo, že člověk, který přišel do vězení nevěřící, se věřícím stal a v době svého věznění se nechal pokřtít. Samozřejmě tajně. Kněží působili na ostatní svým způsobem života, nečinilo jim potíže o otázce víry diskutovat a stále dokazovat Boží existenci a samozřejmě byli často oporou ostatním

²⁷² Na druhou stranu je nutné poznamenat, že jejich podmínky nebyly v žádném případě jednodušší. Museli jako ostatní plnit nesplnitelné normy, vězení bylo stejně nelidské jako pro ostatní spoluvězně. Někteří dozorcí se k nim chovali hruběji než k ostatním, protože o nich věděli, že jsou kněží. Byli věznění v nejhorších věznicích a táborech, jako byl Leopoldov a tábor L.

²⁷³ ONDOK, Josef Petr, *Muklovský Vatikán*, c. d., s. 73.

²⁷⁴ ZEMEK, Jakub Antonín. *Vatikánský špión*, c. d., s. 66.

²⁷⁵ HUSEK, Jožka. *Za vlády vrahů*, c. d., s. 74.

v těžkých chvílích.

Důležitost přítomnosti kněze se ukazovala při různých zvláštních situacích. Jedním z nejdůležitějších okamžiků byly Vánoce, při kterých samozřejmě na vězně doléhá největší pocit samoty a stísněnosti, protože nemůže tento sváteční čas trávit se svými nejbližšími. Přesto pro některé byly Vánoce, které strávili za mřížemi, těmi nejhezčími, které prožili. Jedním z hlubokých prožitků, který se některým vryl do paměti byla určitě štědrovečerní noc, kterou zažili na táboře Mariánská. *„Na Mariánské měli muklové směnu i na štědrovečerní noc. Bylo myslím kolem dvaadvacáté hodiny, když se zastavila práce i těžba na třetím patře šachty Eva. Přidali se k nám i nemnozí civilní zaměstnanci spolu se štajgrem. Mířili jedním směrem do chodby. Bylo nás kolem padesáti. Na konci chodby byl postavený dřevěný podstavec a vedle stál malý vánoční stromeček, na kterém svítila jedna svíčka. Za chvíli přikročil k „oltáři“ kněžský mukl Josef Tomčík a začal číst evangelium o narození Páně. Všichni klesli na kolena a chodbou se rozléhal tichý pláč ukrývající vzpomínky na domov. Páter Tomčík sloužil mši svatou. Poslouchali ji všichni. Tento svatý okamžik setřel všechny náboženské rozdíly. To vše bylo přerušeno kroky. Byli to dva bacharští dozorcí, kteří kontrolovali pravidelně provoz na šachtě. Oba zůstali stát opodál, a jeden dokonce sňal z hlavy přilbu. V tichosti setrvali až do konce a pak tiše odešli. Všichni se rozešli, ale už do konce šachty nepracovali, ale šli k těžní kleci, kde zůstali až do doby, kdy měli vyfárat na povrch. Na lágr šli s obavami v očekávání, co bude. Vyšetřování se však nekonalo. Jediným následkem bylo, že otce Tomčíka zavřeli do bunkru, kde stál tři dny ve studené vodě a ve tmě. Pak ho převedli na trestní tábor L mezi ostatní kněze.“²⁷⁶*

Když byli kněží izolováni, konali mši na společných celách. Jak tato mše vypadala vypravuje Bohumil Vít Tajovský: *„Mše svaté se většinou sloužily večer. Někdo vždycky hlídal u dveří, a když špehýrkou uviděl bachaře, varoval ostatní. Seděli jsme pak jako by nic s hlavou v dlaních, aby to vypadalo, že přemýšlíme, nebo spíme.“²⁷⁷* Měli i mešní liturgii, která byla sice velmi prostá, ale přesto intenzivně prožívaná. Hostie a víno získávali různými prostředky: *„Věděli jsme, že víno se dá získávat z hrozinek namočených do vody. Dva až tři dny jsme je namáčeli až nabobtnaly a pak jsme z nich vymáčkávali šťávu, která sloužila místo vína k proměňování. Místo chleba stačily pšeničné oplatky nebo něco jiného, co by se alespoň látkově chlebu podobalo.“²⁷⁸*

Podaril se i neuvěřitelný „husarský kousek“, a to, že v Leopoldově byl na kněze

²⁷⁶ ONDOK, Josef Petr. *Muklovský Vatikán*, c. d., s. 53.

²⁷⁷ TAJOVSKÝ, Bohumil Vít. *Člověk musí hořeti*, c. d., s. 305.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 304.

vysvěcen absolvent jezuitského noviciátu Jaroslav Pilík biskupem Gojdičem, když se podařilo z vězeňského skladu propašovat potřebný pontifikál, který se shodou okolností nalézal v majetku jednoho z vězňů a byl uložen ve skladu soukromých věcí vězňů.²⁷⁹

Důležitá byla pro věřící zpověď, která se musela ve vězeňských podmínkách uskutečňovat tajně. V době, kdy byli duchovní umístěni na společné cely, se zpověď konala například na procházkách, které bývaly vždy po poledni. Vždy chodili pohromadě jeden kněz a jeden laik, který se mu za dobu vycházky vyzpovídal. Tato situace mohla být obměněna do jiných i absurdních situací, a to například při žankování, když se vynášely výkaly. Protože tyto nádoby byly vždy těžké, chodívali vždy dva vězňové - opět laik a kněz.²⁸⁰

Absurditu komunistického režimu a zároveň způsob jak ponížít lidskou důstojnost ukázala situace, která se odehrála v Leopoldovské věznici. Velitelství věznice se rozhodlo, že komando utvořené z duchovních, zbourá kostel, který se nacházel v areálu věznice a na jehož místě měla být postavena výrobní hala. Tuto činnost samozřejmě kněží ze začátku odmítli. Pak ale nastaly tresty, samotky a omezování stravy. Po týdnu se vězni rozhodli, že odpor nemá žádný smysl, že kostel bude stejně zbořen, ať již rukama kněžích nebo jiných vězňů. Pádějším důvodem byla ale skutečnost, že při bourání můžou být zachovány některé předměty, což se také nakonec stalo.²⁸¹

Pro kněze byla vězeňská zkušenost vlastně takovou zkouškou jejich kněžství. Jestli obstáli nebo ne, musí zvážit každý z nich. Vít Tajovský o této zkušenosti vypovídá: *„I když kněží a řeholníci nadále zachovávali ke svým představeným určitou úctu, vězení mi skutečně pomohlo hlouběji pochopit mé kněžství. Když je člověk mladý a stane se opatem, jistě mu to stoupne do hlavy a je potom i trochu namyšlený. A najednou jsem poznal, že to všechno spočívá v něčem jiném, že je to opravdu služba. Ocítl jsem se v prostředí a situacích, kde neplatí žádné hodnosti a na které nepamatují žádné pastorační směrnice. Člověk musel v kriminále omezit náboženský život na to nejnutnější a byl tak nucen objevit, co je vlastně podstatné.“*²⁸²

Situace v ženských táborech byla trochu odlišná. Především tím, že se v nich nacházely řeholní sestry, jejichž život na svobodě byl odlišný od života kněží především tím,

²⁷⁹ ONDOK, Josef Petr. *Muklovský Vatikán*, c. d., s. 87.

²⁸⁰ OPASEK, Anastáz. *Dvanáct zastavení*, c. d., s. 238.

²⁸¹ TAJOVSKÝ, Bohumil Vít. *Člověk musí hořeti*, c. d., s. 264.

²⁸² Tamtéž, s. 320.

že byl závislý na chodu řádu a na poslušnosti vůči svým představeným. Tento způsob života se uchoval i za mřížemi. Jako celek byly řeholní sestry ukázněné, přesto se v korekcích vyskytovaly často, a to z důvodu odmítnutí pracovat v neděli. Ostatní ženy způsob myšlení a jejich poslušnost vůči představeným nechápaly, ovšem navzdory tomu je obdivovaly. Stejně jako jejich mužští kolegové působily na ostatní vězeňkyně uklidňujícím dojmem. V jejich poslušnosti a kázni se ve skrytu ukrývala velká zbraň. Dávaly vedení tábora jasně najevo, kdo je jejich nadřízený a jaký řád je pro ně směrodatnější.

Řeholní sestry na rozdíl od mužských protějšků neměly možnost svátosti přijímání. Kvůli tomuto nedostatku velmi trpěly. Stejně jako v mužských táborech docházelo k různým separacím sester. Někdy byly přísně odděleny od ostatních vězeňkyň, jindy byly dány mezi politické, poté zase roztroušeny mezi ženy odsouzené za kriminální činnost.²⁸³

Mezi obyvatelstvem jáchymovských uranových dolů vzbuzovali úctu lidé patřící do náboženských skupin Svědků Jehovových, adventistů a baptistů. Příslušníci těchto skupin odmítali v souladu pravidel jejich víry nastoupit do vojenské služby. Byli poté posíláni na převychování do jáchymovských dolů. I zde odmítli nastoupit do práce, protože uran se těžil pro válečné účely. Velitelé táborů se rozhodli, že je přinutí jinými způsoby. Krutostí mezi nimi vynikal především velitel tábora Rovnost, známý pod přezdívkou Paleček, vlastním jménem Albín Dvořák.²⁸⁴ Velmi často je nechali velitelé táborů stát v zimě při několika stupňových mrazech mnoho hodin, dokud neupadli do bezvědomí. Byli taktéž zavíráni do korekcí a nejednou byli fyzicky týráni. Vězni většinou obdivovali jejich vytrvalost a nepoddajnost.²⁸⁵ Protože se nepodařilo tyto skupiny vedením tábora převychovat, byly potom poslány na práce na povrchu, nebo do různých věznic, například do Opavy.²⁸⁶

8. 2. KOMUNISTÉ

Zvláštní skupinou, která se nacházela v československých věznicích a táborech byli komunisté. Byli zavíráni, stejně jako mnoho dalších, ve vykonstruovaných politických

²⁸³ KUKLOVÁ – JÍŠOVÁ, Božena. *Krásná nemá paní*, c. d., s. 115 – 120.

²⁸⁴ HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví*, c. d., s. 77.

²⁸⁵ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. *Vězeňské tábory v jáchymovských uranových dolech ...*, c. d., s. 367 an., způsob potrestání neposlušnosti adventistů za to, že nešli do práce popisují taktéž HUSEK, Jožka. *Za vlády vrahů*, c. d., s. 39 a BARTA, Alois. *Z hlubin soužení na výslunní naděje*. Praha: Orion, 1999, s. 29. Možnost srovnání, Husek tuto příhodu popisuje z pohledu pozorovatele, Bárta ji popisuje jako přímý účastník.

²⁸⁶ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. *Vězeňské tábory v jáchymovských uranových dolech...*, c. d., s. 368.

procesech, z nichž zvláštní místo zaujímá proces s „Protistátním spikleneckým centrem v čele s Rudolfem Slánským“. Tento proces se konal u Státního soudu v Praze ve dnech 20. – 27. listopadu 1952. Vedle Rudolfa Slánského byli souzeni: Bedřich Geminder, Ludvík Frejka (Freund), Josef Frank, Vladimír Clementis, Bedřich Reicin, Karel Šváb, Artur London, Vavro Hajdů, Evžen Löbl, Rudolf Margolius, Otto Fischl, Otto Šling a André Simone (Otto Katz). Byli souzeni pro trestné činy velezrady, vyzvědačství, sabotáže a vojenské zrady. Státní prokuratura je vinila ze záměrného poškozování důležitých zahraničně politických, ekonomických a obranných zájmů ČSR.²⁸⁷

Mimo jiné byli zatýkáni další komunisté, jako například Gustav Husák, Otta Hromádka, bratr Rudolfa Slánského Richard, Eduard Goldstücker a samozřejmě i bývalí vyšetřovatelé. Nezřídka se stávalo, že se oběť i pachatel sešli pod jednou střechou.²⁸⁸ Komunisté na rozdíl od ostatních vězňů měli svou pozici značně ztíženou, protože byli z počátku vyloučeni z vězeňské společnosti. Ladislav Holdoš na tyto časy vzpomíná: „*Jen postupně jsme se s ostatními vězni sblížovali. Nejprve nám nevěřili, i ti mladí, nespravedlivě odsouzení za blbosti, za nic, na deset, patnáct let. Vězňové se obávali, určitě aspoň někteří z nich, že budeme bonzovat, udávat je velitelství tábora, a to na počátku taky hrálo svou roli. První týdny v lágru byly napjaté, žili jsme v opovržení, dokonce nám hrozila fyzická likvidace, ne ze strany věznitelů, ale spoluvězňů.*“²⁸⁹

Nejenže měli zpočátku špatné vztahy s ostatními spoluvězni, což je pochopitelné, ale nedokázali si zpočátku ani vytvořit pevné zázemí mezi svými lidmi, kteří měli společné zájmy, mentalitu a hodnoty. Komunisté odsouzení v politických procesech byli neustále zpracováni svými referenty. „*První styky mezi spoluobviněnými nejsou vždy nejvřelejší. Jsou poznamenány lety pozvolného otravování, jemuž jsme byli podrobeni v Ruzyni, když se referentům podařilo, jak jsem již vysvětlil, postavit nás navzájem proti sobě a přesvědčit každého jednotlivě, že je obětí druhého. Navíc někteří vězni neprohlédli mechanismus, jehož jsme obětmi. Ač se to může zdát jakkoliv neuvěřitelné dnešnímu čtenáři, někteří*

²⁸⁷ Katalog k výstavě Únor 1948 a případ Rudolfa Slánského, příloha časopisu *Historická penologie*, 2005, s. 11.

²⁸⁸ Významní komunisté byli většinou umístováni do věznice Leopoldov a na jáchymovský uranový tábor L, zvaný někdy vězni Likvidačním.

²⁸⁹ HOLDOŠ, Ladislav, - BARTOŠEK, Karel. *Svědék Husákova procesu vypovídá : rozhovory Karla Bartoška s Ladislavem Holdošem o zážitcích z věznic a táborů pěti zemí, o komunistech bez moci a u moci, o Slovensku a o jiném*. Praha: Naše vojsko, s. 80. Srovnej: „*Následující dva dny se mi nepodařilo najíst, protože, jakoby náhodou, pokaždé když jsem dostal naplněnou misku, někdo do mě vrazil a obsah se vylil na zem. Byl jsem bojkotován, a těm, kdo by se mnou ztratil slůvko, bylo vyhrožováno ostatními, že se jim povede stejně.*“ LONDON, Artur. *Doznání: v soukolí pražského procesu*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 425.

odsouzení, jak jsem již řekl, si zachovávají pocit viny. Mluví s námi, jednají s námi, jako by se skutečně dopustili trestných činů, za které by si zasloužili stranický trest... Nevadilo by nám to, kdyby tak jednali jen ve vlastním případě, ale jsou infikováni tak dokonale, že se snaží rozšířit tuto vinu i na ostatní.²⁹⁰ Podmínky ve vězení pro ně byly daleko více stísňující. Prožili těžké výslechy, ve kterých proti nim stáli jejich vlastní lidé. Nebyli na uvěznění v žádném případě připravení, nevyvíjeli žádnou protistátní činnost, ze které byli později obviňováni a usvědčováni, a tato skutečnost se později promítla i do dalšího prožívání života, který se odehrával mezi vězeňskými zdmi. Byli nespokojeni se svým osudem a nedokázali se se svou situací smířit.²⁹¹

Jak již bylo napsáno, protože nemohli být umístováni na celu s ostatními vězni, ani na celu se svými bývalými kolegy, byli dávání na cely s kněžími. Kněží se jim snažili vyjít vstříc, i když komunikace mezi nimi a komunisty taktéž vážla. „Občas jsme sice s nimi prohodili nějaké slovo, ale jinak jsme se nestýkali, protože každý věděl o tom druhém své. Oni nám vyčítali, že jsme chtěli vymýtit komunismus, a my jim jen přikyvovali, že je to pravda. Nemínili jsme se s nimi hádat.“²⁹² Podle Víta Tajovského někteří z nich ani po odsouzení, po všem co protrpěli, po brutálních výsleších nevystřízlivěli. Artur London dokonce prý na samotkách zpíval revoluční písně.²⁹³ Ostatní vězni se s komunisty nestýkali a absolutně je ignorovali. Ignorace a nezařazení do kolektivu byla ještě ta lepší varianta. Někteří byli dokonce fyzicky napadáni a od spoluvězňů dostávali „deky“.²⁹⁴ S Vavrem Hajdů²⁹⁵ byl dokonce uspořádán táborový vězeňský soud, ve kterém byl obžalovaný z toho, že v Organizaci spojených národů prohlásil, že v Československu nejsou žádní političtí vězni, ale jenom kriminální. Vězeňský soud údajně zasedl tajně v kinosále, kam byl Vavro Hajdů předveden k výslechu a ve kterém se tehdy hájil a obhájil.²⁹⁶

Ke komunistům se podle pamětníků chovali i jinak dozorcí. Nejednali s nimi tak ostře jako s ostatními, měli i lepší podmínky. Měli například možnost psát každý týden dopisy, volněji kouřit a podobně.²⁹⁷ Přesto podle mého názoru pro komunisty vězení patřilo k nejhorším zážitkům jejich života. Neasimilovali se do prostředí, protože vždycky vůči nim panovala nedůvěra. Nedokázali svou situaci přijmout do všech důsledků, smířit se s ní a

²⁹⁰ LONDON, Artur: *Doznání*, c. d., s. 424.

²⁹¹ OPASEK, Anastáz. *Dvanáct zastavení*, c. d., s. 232.

²⁹² TAJOVSKÝ, Bohumil Vít. *Člověk musí hořeti*, c. d., s. 282.

²⁹³ Tamtéž.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 284.

²⁹⁵ Náměstek ministra zahraničních věcí.

²⁹⁶ HOLDOŠ, Ladislav. *Svědék Husákova procesu vypovídá*, c. d., s. 81.

²⁹⁷ TAJOVSKÝ, Bohumil Vít. *Člověk musí hořeti*, c. d., s. 283.

začít ve vězení „žít“. Zatímco spousta bývalých politických vězňů v současnosti tvrdí, že vězení pro ně znamenalo mnoho dobrých zkušeností, protože tam poznali spoustu úžasných lidí, neplatí toto tvrzení o komunistech.

8. 3. CIVILISTÉ

V jáchymovských dolech i v některých továrnách pracovali pospolu s vězni civilní dělníci. Většinou se dostávali na lepší práce a vězňům byly přidělovány práce buď složité a málo placené, nebo v mnoha případech nebezpečné. Pro civilní osoby existovala lepší ochrana před radioaktivitou, také museli pravidelně absolvovat lékařské prohlídky, kde byl kontrolován jejich zdravotní stav. Správa táborů se snažila trestance od civilních pracovníků oddělit, někdy i vytvářením tzv. *trestaneckých táborů*.²⁹⁸

Vztahy mezi skupinami nelze jednoznačně hodnotit jako dobré nebo špatné. Autoři vzpomínají na kladné, ale i na záporné²⁹⁹ charaktery těchto lidí. Vždy tedy záleželo na dané osobě. Mezi lidmi se našli takoví, kteří využívali práce vězňů k vlastnímu obohacení, naopak jiní poskytovali vězňům různou pomoc, od zprostředkovávání korespondence se svými příbuznými, přinášeli jim balíky, dodávali potraviny, někteří pomáhali i k útěku.³⁰⁰ To vše za rizika odhalení a možnosti zavření.

Pomoc se mohla odehrávat i jiným způsobem. Možná ještě důležitější než tento druh pomoci, bylo naučit nově příchozí, jak v dolech přežít. Vězni, kteří přišli do jáchymovských dolů, se v tomto prostředí ocitli poprvé v životě. Bývalý politický vězeň Jaromír Košťál své zaškolení do pracovního procesu v dole popisuje následujícím způsobem: *„Když jsem sjel prvně v životě do šachty, přijal mě štajgr a sdělil mi, že budu dělat lamače. Naházeli přede mě hadice, vrtací tyče, vrtačku. Korunky jsem nafašoval již na povrchu, spolu s karbidovou lampou, se kterou jsem vůbec neuměl zacházet. Dostal jsem také pomocníka - byl to profesor matematiky, který neuměl držet lopatu - pak nám sdělil, že na sledné chodbě máme od zítřka 30 cm postupu na směnu a hlavu a také, že se postup měří čtyřikrát*

²⁹⁸ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. Vězeňské tábory v jáchymovských uranových dolech ..., c. d., s. 360.

²⁹⁹ „...většina z nich se opravdu nechala komunistickými funkcionáři přesvědčit, že lidé odsouzení státním soudem jsou zrádci lidu, špióni a zaprodanci kapitalistů, kteří dostali spravedlivý trest...“ JELÍNEK, Jožka. *Dic mihi aliquid cervule!* c.d., s. 8.

³⁰⁰ Krásnou ukázkou nám podává svědectví Aloise Macka: *„Jednou přišel jeden kriminální za mnou a povídal: ‚Hele, ministře, je tady jeden civilista - šofér a chtěl by se seznámit s nějakým politickým vězněm.‘ Srdělo mi to levotou, ale nakonec jsem za tím civilistou zašel. Chtěl, abych mu přišel vždycky skládat, když měl šichtu. Pod plachtou u kabiny mně vždycky něco nechal - krabičku partyzánek nebo chleba se salámem. Ten kluk to vůbec neshodil, že nám Pepík Smílek tímto způsobem pomáhal.“*

měsíčně. *Ten jeho pomocník, který nás vybavoval nářadím, dodal: Když postup neuděláte, nedostanete nažrat. Zdař bůh.*³⁰¹ Někteří civilisti se proto rozhodli částečně nově přichozí vězně zaškolit do způsobu práce, různých bezpečnostních pravidel v dolech, což mohlo některým vězňům zachránit život, to nejdražší, co měli.³⁰²

Na krátkou dobu se v jáchymovských uranových dolech objevily ženy. Pracovaly zde jako kolektorky, to znamená, že měřily intenzitu rádiového záření a značily vápnem místa s větším výskytem smolky. Vesměs to byly bývalé prostitutky, kterým bylo dáno na vybranou: buď měly být zavřeny do vězení nebo „dobrovolně“ přijmout práci v dolech. Tyto ženy byly prý při příjezdu do Jáchymova pověřeny vedením zvláštním úkolem. Měly proniknout do řad vězňů a podávat hlášení, co se děje za zády dozorců.³⁰³ Tento úkol však nesplnily³⁰⁴ a snažily se vězňům pomáhat jak jen to bylo možné. Autoři paměti vzpomínají, jak jim nosily do dolů jídlo, cigarety, podávaly zprávy, co se děje v okolním světě a ne jednou se i stalo, že se některá odvážila do vzdálené štoly, jen aby mukly varovala, že se blíží kontrola.³⁰⁵

Pro vězně nebyl důležitý jenom tento způsob pomoci. Ženy znamenaly hlavně jistou formu odreagování a změny, která v tomto prostředí byla tak žádaná. Jan Krumholc po jejich odchodu vzpomíná: *„Po jejich smíchu a pichlavých poznámkách se nám stýskalo ještě dlouho.*³⁰⁶ Nemůžeme ale pokládat tyto vztahy pouze za nevinné. V prostředí, kde se stýkali jenom muži mezi sebou, kde neexistoval žádný způsob, jak se setkat s osobou druhého pohlaví, se po určité době objevovala sexuální potřeba.³⁰⁷ Po krátké době, asi po jednom roce, byly ženy z dolů staženy.

8. 4. HOMOSEXUALITA VE VĚZENÍ

Máme-li hovořit o fenoménu homosexuality ve vězení, musíme rozlišovat mezi homosexualitou pravou a nepravou. Nepravá homosexualita je vnímána jako dočasná záležitost, která je způsobená vlivy okolností. Vězení bylo zvláštním typem této okolnosti, protože v této instituci jsou lidé segregováni podle pohlaví a neexistuje žádná možnost jak

³⁰¹ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. Vězeňské tábory v jáchymovských uranových dolech..., c. d., s. 392.

³⁰² JELÍNEK, Jožka. *Dic mihi aliquid cervule!* c. d., s. 8.

³⁰³ HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví*, c. d., s. 79 an.

³⁰⁴ Alespoň nikdo v pamětech se o tomto nezmiňuje.

³⁰⁵ HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví*, c. d., s. 79.

³⁰⁶ Tamtéž s. 80.

³⁰⁷ JIRÁSEK, Miroslav. *Z deníku vlastizrádce*. Praha: Panorama, 1990, s 66.

navázat kontakt s druhým pohlavím.³⁰⁸ Pravá homosexualita je interpretována v rámci vrozených dispozic. Byli to lidé, kteří byli již před svou dobou uvěznění homosexuálové nebo lesbičky a již před tím navazovali kontakty tohoto druhu.³⁰⁹

V nápravných táborech se setkávali lidé z různých společenských vrstev, různých názorů a hodnot. Mezi vězni se vyskytly i osoby, které byly odsouzeny za homosexualitu, tedy v tomto případě hovoříme o pravé homosexualitě. Jak v ženských, tak v mužských věznicích se vyskytlo jenom málo takto orientovaných osob. Mezi politickými vězni i vězeňkyněmi byly tyto případy naprosto ojedinělé. Mezi politickými vězni totiž existoval nepsaný mravní kodex, který tyto záležitosti odsuzoval.³¹⁰

Homosexuálům život v lágrech v jistých okolnostech vyhovoval. Někteří z vězňů byli za různé úplatky či výhody ochotni se s homosexuály sexuálně stýkat. Dále se v lágrech nacházelo mnoho příležitostí, jak mohli ukojit své potřeby. Tuto možnost využívali jak ve společných sprchách, tak například při pochodech do práce, ať už to byl známý a nepopulární autobus, kdy bylo kolem 400 vězňů spojeno do lidského „balíku“, spoutaného železným lanem, jak se tomu dělo na táboře Nikolaj³¹¹ nebo při přepravě v nákladních automobilech v táboře Mariánská a při dalších příležitostech.³¹² V ženských věznicích se vyskytly jenom dva případy pravé homosexuality a Dagmar Šimková tvrdí, že se od ostatních izolovaly. „*Žárlily na vetřelce, a občas někde v šeru chodby se nesměle políbily na rameno.*“³¹³ Ostatní ženy o této záležitosti nemluví. Tento popis situace souhlasí se současnými výzkumy homosexuality ve vězení. Pravé lesbičky ve vězení buď nenavazují partnerství vůbec, protože mají své referenční skupiny ve svobodném světě, a nebo navazují vztahy opět jen s pravými lesbičkami. Tyto vztahy jsou většinou pevné a trvalé.³¹⁴

Pokud však budeme chtít rozebírat homosexualitu nepravou, dostaneme se úplně do jiné situace. O homosexualitě, která se vytvořila v mužských věznicích jsem našla pouze jednu zmínku. Starší tábora jménem Rudolf Fuchs, který byl odsouzen podle retribučního dekretu, měl za přítele svého zástupce. "*Byl velmi inteligentní, (R. Fuchs - K. P.) ale grázl prvního stupně. Navíc homosexuál v roli muže. Měl svého chlapce, který mu dělal slečnu.*

³⁰⁸ Kromě možnosti, o které již bylo psáno, tedy o možnosti setkání vězňů s kolektorkami v uranových dolech.

³⁰⁹ NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. Má vězení střední rod? c. d., s. 475.

³¹⁰ BARTOŠEK, Karel. *Český vězeň: svědectví politických vězeňkyň a vězňů z let padesátých, šedesátých a sedmdesátých*. Praha: Paseka, 2001, s. 34.

³¹¹ BARTOŠ, Jan. *Zadrátované slunce. Příběh mukla A023254*. Olomouc: VOTOBIA, 1998, s. 46 – 47, 18 – 21, 108 an.

³¹² Tamtéž, s. 32 an.

³¹³ ŠIMKOVÁ, Dagmar. *Byly jsme tam taky*, c. d., s. 83.

³¹⁴ NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. Má vězení střední rod? c. d., s. 477.

Jmenoval se Probst. Ten se stal jeho zástupcem. Bydleli samostatně (sic!) a pro své milostné hrátky měli večer jistě večer dost času. Jídlo dostávali zvlášť v kuchyni."³¹⁵ Tento popis se shoduje se současnými výzkumy v oblasti homosexuality ve vězení. Protože se ale tento problém v dalších pamětech ani zmínkou neobjevuje, můžeme se domnívat, že problém s nepravou homosexualitou asi v mužských vězeňských zařízeních nevyeskaloval do takových rozměrů, jako se to stalo v ženských věznicích. Druhým důvodem mohla být skutečnost, že muži o této záležitosti neradi hovoří, a proto tuto záležitost odsunuli do nevědomí. Fenomén nepravé homosexuality ve vězení v 50. respektive v 60. letech můžeme popsat jen na příkladu ženských věznic.

V šedesátých letech po velké amnestii v květnu odešla většina politických žen domů a ty, které ve vězení zůstaly, se musely potýkat s kriminálními vězeňkyněmi. Podmínky ve vězení se rázem zhoršily a ženy musely zápasit s morálními hodnotami nově příchozích žen. Kriminální vězeňkyně se neštítily žádných praktik. Dochází k případům bití, ale i ubití vězeňkyň, některé byly i znásilněny. Tyto případy jsou popisovány ve všech čtyřech knížkách žen, uvedené v seznamu literatury. Homosexualitě po dlouhou dobu odolávaly ženy romské národnosti. Bylo to proti jejich morálce, ve které bylo jasně řečeno, že žena patří odjakživa muži. Nakonec ale i některé z nich podlehly vlivu společnosti.³¹⁶

Porovnáme-li současné výzkumy a paměti žen, nalezneme podobnosti mezi současnými subkulturami v ženských věznicích a tehdejšími v komunistických nápravných zařízeních. Důvodem určitě byla skutečnost, že ženy, které se vyskytují ve vězení v současnosti, pocházejí ze stejných vrstev a jsou stejných morálních zásad jako byly kriminální vězeňkyně tenkrát. Základním modelem homosexuálního vztahu ve vězení je vztah mezi maskulinitou a feminitou. Maskulinita je jednoznačně spojována s takovými atributy, jako je respekt, spolehlivost, svobodomyslnost, síla, schopnost určovat pravidla, zatímco feminita je spojována s fyzickou atraktivitou a empatií. Tyto vlastnosti jsou fyzicky manifestovány vnějším oblečením i chováním.³¹⁷ Srovnáme-li situaci v komunistických vězeních, zjistíme, že lesbičky se skutečně dělily na „dvě pohlaví“ - na „mamčí“ a „tatčiči“ a i styl oblékání je na první pohled rozlišoval. *„Silnější partner přebral odpovědnost za rodinu a dělal všechna důležitá rozhodnutí, bil se za svoji mamču s ostatními tatčiči, nosil mužský účes, klátil se lágrem s rukama v kapsách, když smrkal, znělo to jako trouba z Jericha, uplivoval kolem sebe a po mužsku nadával. Zarytě odmítal všechno, co i jen z dálky*

³¹⁵ ČAPEK, Miroslav. *O mužích, na které se zapomnělo*, c. d., s. 131.

³¹⁶ ŠIMKOVÁ, Dagmar. *Byly jsme tam taky*, c. d., s. 87.

³¹⁷ NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Má vězení střední rod?* c. d., s. 478.

připomínalo ženství. Občas žárlil na svoji mamču a důkladně ji zbil, protože z ženské se musí vytlouci všechny vrtochy. Zboxoval dotěrné cigánky a vetřelce a ukázal svoji mužskou sílu. Mamči byly plaché, tiché ženušky. Parádily se a klevetily o tatčích a praly a žehlily jim košile, látaly jejich punčochy, dělaly za ně cimerku, protože se nesluší, aby muž byl viděn s koštětem nebo stál potupnou frontu na oběd.³¹⁸

V rámci homosexuálních vztahů dochází k vytvoření pseudopříbuzenských vztahů, neboli tzv. rodin.³¹⁹ Mezi páry následně došlo k vytvoření zvláštního způsobu života, kdy si začaly představovat, že žijí rodinný život. „Zde prožívají rozvody a seznámení, lásku a žárlivost, úspěchy a prohry. Mamči předstírají těhotenství. Vycpávají se a ráno zvracejí. Kupují v kantýně panenky a věří, že to jsou jejich miminka. Tatčové vyrábějí kočárky a kolébky. Mamči kojí, šišljají s batolátky, naplácají jim, stěžují si, že „naše malá nechce papat“.³²⁰

Politické ženy musely tyto případy sledovat a mnohdy byly od „lesbičanek“ taktéž nuceny k homosexuálním vztahům, což samozřejmě odporovalo jejich morálce. Pocity, které zažívaly v tomto prostředí musely být opravdu hrozné.

9. VĚZEŇSKÉ SUBKULTURY V RŮZNÝCH TYPECH VĚZEŇSKÉHO ZAŘÍZENÍ

Pokud rozlišujeme vězeňské subkultury politických, retribučních a kriminálních vězňů, je nutné podotknout, že nejenom toto rozdělení je jediné a možné. Stejně dobře můžeme při četbě pramenů zjistit, že existovaly rozdílné subkultury v rozdílných vězeňských zařízeních. Jak už jsem dříve podotkla, v každém vězeňském zařízení vznikne specifická subkultura. V Československu v padesátých letech se rozlišovaly především dva typy vězeňského zařízení – pevná věznice či trestní ústav, do které zařazujeme soudní věznice, věznice Státní bezpečnosti, správní věznice a trestní ústav, a pracovní útvary – těmi byli například vězeňské tábory při uranových dolech a útvary při továrnách a zemědělských družstvech. Tato dvě uskupení měla své specifické rysy a dá se říci, že na vězně působilo každé z těchto uskupení jiným způsobem, což mělo za důsledek jistou odlišnost.

Začneme-li prvním uskupením, tedy pevnými věznicemi, je nutné říct, že organizace

³¹⁸ ŠIMKOVÁ, Dagmar. *Byly jsme tam taky*, c. d., s. 86.

³¹⁹ NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Má vězení střední rod?* c. d., s. 480.

³²⁰ ŠIMKOVÁ, Dagmar. *Byly jsme tam taky*, c. d., s. 91.

a dozor v těchto zařízeních byla pevnější, neboť vězni byli umístěni do cel, ze kterých vycházeli pouze na vycházky nebo do práce. Vězni byli neustále pod kontrolou a měli omezený přístup k ostatním vězňům. Nadto existovaly v některých vězeňských zařízeních, například v Leopoldově, samoty, ve kterých byl držen vězeň neustále sám. Režim, který zde vládl nebyl snad ani přísnější, ale spíše organizovanější. Vězni byli drženi v malém prostoru věznice či cely, na vycházky chodili jenom málokdy. Zřídka se dostali pod modrou oblohu. Domnívám se, že v tomto typu zařízení nebyla tak rozvinuta síť sociálních vztahů, dokonale se znali vězni ze stejné cely či pracovního útvaru, ale přístup k ostatním jim byl ztížen. Vězni byli donuceni více spolupracovat mezi sebou a být více tolerantní k sobě navzájem, neboť se zde nacházely stísněnější podmínky.

Významnou roli v tomto typu zařízení hraje trestní ústav Leopoldov³²¹ na Slovensku, ve kterém byli od roku 1951 soustředováni především političtí vězni a nacházela se v ní spousta významných českých a slovenských osobností. Podle Zprávy o provedeném průzkumu z roku 1956 se můžeme dozvědět, že zde bylo umístěno 1 651 vězňů odsouzených za protistátní trestné činy a 89 za obecné trestné činy. Nebyla mezi nimi provedena diferenciacie a žili tedy pospolu. Zaměstnáno bylo 1 519 osob pro výrobu hospodářských strojů, pro domácí práce pro různé pracovní podniky (draní peří, konopa), za plnou úplatu pracovalo 639 vězňů, za kapesné 880 osob, 48 bylo nemocných a 84 odsouzených nepracovalo. Nalézalo se zde zvláštní oddělení pro útěkáře a zvláště nebezpečné odsouzené. Toho roku byla zřízená nová samovazba, v zařízení se nacházelo 8 korekčních cel, které však neodpovídaly novému Řádu pro NPT, neboť místo dřevěného lehátka se tam nacházel betonový podstavec, na který se pokládal slamník, jenž byl večer vydáván. Dále pro vězně existovala možnost zakoupení novin a časopisů z kapesného, ovšem nachází se zde zmínka, že ti, kteří se nacházeli v nové samovazbě, neměli dostatek finančních prostředků. Film byl promítán každých 14 dní a existovala možnost nepravidelného sledování rozhlasových relací.³²² K tomu je však podotknout, že zpráva je z roku 1956, tedy z období, kdy se podmínky ve věznicích začínají pomalu zlepšovat a kdy už nejhorší období pominulo.

Právě v Leopoldově se snad nejvíce rozvinulo to, čemu sami vězni říkají „vězeňská univerzita“. Snad ani ne proto, že k tomu existovaly podmínky, ale domnívám se, že se zde

³²¹ 1948 – 1952 Trestní ústav Leopoldov, 1955 – 1961 NTP č. 1 Leopoldov. Přehled vězeňských zařízení existujících na území Československa v letech 1948 – 1989. In <http://www.totalita.cz/seznamy/seznamy2.php>, poslední nahlédnutí 25. 7. 2006.

³²² Zpráva o provedeném průzkumu v nápravně pracovním táboře Leopoldov, 1. 6. 1956, NA, fond BBÚV KSČ, 05/11, sv. 102, vězeňství.

nacházeli lidé, kteří byli vzdělaní a aprobovaní.

V druhém typu zařízení – táborovém – byla skutečnost trochu odlišná.³²³ Za prvé se vězni pohybovali z velké části na čerstvém vzduchu a pod modrou oblohou. I to mělo psychologický dopad na psychiku člověka. Vězni byli v neustálém kontaktu s přírodou, i když ta někdy nebyla zrovna přívětivá, obzvláště v zimě. Ovšem vidět modrou oblohu a trochu zeleně vězňům v jejich trpkém údělu velmi pomáhalo. Za druhé bylo pro dozorce velmi těžké oddělit od sebe vězně. Vězni měli větší volnost při svém pohybu, mohli tak navazovat přátelské kontakty, z mého hlediska fungovala ve větší míře výměna a přenos informací.³²⁴ Za třetí ve vězeňských zařízeních táborového typu fungovala vězeňská samospráva, což je samozřejmě velký zásah do vězeňské subkultury. Ve vězeňské samosprávě figurovali po nejvíce kriminální a retribuční vězni, kteří svým počínáním usnadňovali dozorcům práci. Političtí vězni se v samosprávě vyskytovali jenom málokdy. Vězeňská samospráva navazovala na praktiky nacistických koncentračních táborů a sovětských gulagů. Bylo to samozřejmě zjednodušení a zlevnění řízené činnosti vězňů a zajištění neustálé kontroly. Členové těchto samospráv měli nařizovací pravomoc vůči ostatním vězňům, mohli ukládat např. i pořádkové tresty a kázeňská potrestání.³²⁵

Mám za to, že v zařízeních táborového typu docházelo k většímu vyhrocování vztahů mezi politickými a kriminálními vězni, které bylo velmi často podporováno ústředím tábora. Zpočátku padesátých let byla zřizována tzv. bicí komanda, která se povětšinou skládala z kriminálních a retribučních vězňů a jež měla za úkol terorizovat politické vězně. Ovšem ani tato teze neobstojí stoprocentně, neboť na každém táboře existovaly jiné vztahy, které se odvíjely od jiné skladby vězňů. Od některých autorů se můžeme například dozvědět, že na některých táborech byli političtí vězni respektováni³²⁶ a od některých autorů se dozvídáme, že vycházeli s kriminálními dokonce lépe než s politickými.³²⁷

V roce 1955 se podle slov bývalých politických vězňů změnil vnitřní řád v táborech. Do té doby vedení ovládalo vězně spíše silou a fyzickým násilím. Po roce 1955, což je

³²³ Budu mít na mysli především pracovní útvary při uranových dolech. Předpokládám však, že situace při továrnách, lomech a jiných zařízeních byla obdobná.

³²⁴ „Víte, pro mě byl pobyt v táboře skoro poloviční civil, poměry byly celkem klidný. Našel jsem si tam spoustu kamarádů a nebyl jsem odkázanej jen na spoluvězně jako v pevné věznici. Vždycky jsme si dokázali najít spřízněnou duši, se kterou jsme si navzájem pomáhali. Jednou jsem přinesl oběd já, podruhé on.“ Redakčně upravený rozhovor s Tomášem Čechem, MELICHAROVÁ, Jana. *Vězeňské zařízení Vojna...*, c. d., s. 4.

³²⁵ Srovnej: KÝR, Aleš. *Způsoby zacházení s vězni v ČSR...*, c. d., s. 98 - 102.

³²⁶ HOLDOŠ, Ladislav – BARTOŠEK, Karel. *Svědék Husákova procesu vypovídá*, c. d., s. 78.

³²⁷ JIRÁSEK, Miroslav. *Z deníku vlastizrádce*, c. d., s. 56.

dáváno do souvislostí s konferencí šéfů vlád v Ženevě³²⁸, došlo k výrazné změně. Už se nevládlo silou, ale organizací. Podle slov Zdeňka Křivky byl vězeň neustále na očích, neustále pod kontrolou.³²⁹ V této situaci se nám nabízí otázka, zda vězňům vyhovovala větší anonymita za cenu horšího zacházení.

V každém táboře existovala taktéž jiná skladba vězňů, která byla neustále správou měněna. Nebylo však dobré, pokud se na táboře vyskytovalo více politických vězňů než kriminálních, neboť poté vládl i přísnější režim.³³⁰

Vězni byli nuceni pracovat v těžkých podmínkách, v dolech, kde jim velmi často hrozilo nebezpečí. Ale díky této práci se dostávali do kontaktu s civilním obyvatelstvem, které jim mohlo pomoci při předávání motáků, dopisů svým nejbližším či častokrát je podporovali i potravinami. Vztahy s civilním obyvatelstvem však nemusely být jen pozitivního charakteru. Existovaly i případy, kdy se civilisti obohacovali na úkor vězňů.

³²⁸ Ženevská konference šéfů vlád 4 velmocí (SSSR, USA, UK a FRA) se uskutečnila 18. – 23. 7. 1955 v Ženevě. Byla projevem přechodného zmírnění v mezinárodních vztazích a výměnou názorů na hlavní mezinárodní politické problémy celoevropská bezpečnost a otázka Německa odzbrojující jednání (snížení stavu vojsk) rozvoj vztahů mezi Východem a Západem, přičemž SSSR předložilo návrh celoevropské smlouvy o kolektivní bezpečnosti včetně vytvoření poradního politického orgánu.

³²⁹ „...*taky člověk neudělal krok, aby o něm nevěděli. Samozřejmě byl vydán přísný řád pro pohyb v táboře, mimo jiné byl také zákaz navštěvování cizích baráků, jiných baráků než jste bydlel...*“ podle rozhovoru s panem Zdeňkem Křivkou, Besedy s politickými vězni 50. let, Hlavní budova filozofické fakulty Univerzity Karlovy, nám. Jana Palacha 2, učebna 308a, 14. dubna 2004.

³³⁰ Dle rozhovoru s panem Zdeňkem Křivkou, Besedy s politickými vězni 50. let, Hlavní budova filozofické fakulty Univerzity Karlovy, nám. Jana Palacha 2, učebna 308a, 14. dubna 2004.

VII. SOCIÁLNÍ VZTAHY VE VĚZENÍ

1. RETRIBUČNÍ A KRIMINÁLNÍ VĚZEŇ VERSUS POLITICKÝ VĚZEŇ

V předcházejících kapitolách byl dán stručný rozbor vězeňských subkultur, které se vytvořily ve vězeňských zařízeních. Na závěr bylo též podotknuto, že popis subkultur byl víceméně ilustrativní, protože tyto skupiny byly vedením neustále promíchávány, a tudíž zákonitě muselo docházet na základě sociální interakce i k vzájemnému ovlivňování. Protože byli vězni každodenně v kontaktu s jinými osobami, museli najít určité vzorce chování, které by vyhovovaly všem. Vztahy, které se vytvářely byly různého charakteru a nikdy se nedá říct, že by vztahy mezi politickými, retribučnímu a kriminálními vězni byly špatné nebo dobré. Vždy záleželo na daném člověku. Tomáš Čech v rozhovoru podotkl: *„Vždycky jsem se snažil na tom druhém člověku najít nějakou dobrou vlastnost, každý má nějaké přednosti. Prostě tím prostředím byl každý nucen nějakým způsobem vyjít s ostatními, protože všichni jsme byli na stejné lodi. V civilu by to asi nefungovalo, ale tam jste museli vycházet.“*³³¹

Záleželo na obou stranách, aby se rozhodly, jestli chtějí společně žít „v míru“. Někteří se rozhodli pro udržování dobrých vztahů, jiní, většinou z řad kriminálních a retribučních vězňů, kteří byli odsouzení za kolaboraci³³², se rozhodli pro jinou strategii. O vztahu bývalých kolaborantů a politických vězňů Miroslav Čapek napsal: *„Kolaboranti měli radost, že nás zavřeli. Chtěli se nám pomstít za rok 1945, protože nás považovali za představitele režimu, který je odsoudil.“*³³³ Lidé z těchto řad byli náchylnější pro spolupráci s táborovým vedením. Získávali různé výhody a dostávali častěji vyšší funkce v táborech, jako byla například funkce staršího tábora³³⁴, pracovníků v kantýně nebo i vedoucích směn. Velitelství táborů je velmi často používalo proti vězňům. Starší tábora běžně vyhlášovali nástupy, přidělovali práce na táboře nebo nařizovali trestné brigády. Tito lidé získávali i materiální výhody ve formě návštěv, balíčků, korespondence nebo i peněžních poukázek. Ve

³³¹ Redakčně upravený rozhovor s Tomášem Čechem, MELICHAROVÁ, Jana. *Vězeňské zařízení Vojna a Bytíz na Příbramsku v pamětech politických vězňů (životní příběhy). Diplomová práce, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2004 ...*, c. d., s. 4.

³³² „...Kupodivu velmi dobře vycházím se zloději a ostatními kriminálními delikventy. Zato největší kreatury jsem poznal mezi kolaboranty, za udavačství sedí a udávají zase... Takoví trestanci jsou tady na vedoucích místech.“ BUBENÍČKOVÁ-KUTHANOVÁ, Milena. *Vybledlá fotografie*. Praha: Vyšehrad, 1991, s. 74.

³³³ ČAPEK, Miroslav. *O mužích, na které se zapomnělo*, c. d., s. 116.

³³⁴ Ve vězeňské hantýrce táborák, kápo atd.

své krutosti někdy předčili i dozorce.³³⁵

Vězně, kteří zastávali tyto funkce, by bylo možno charakterizovat dvěma způsoby. Část z nich byli lidé trpící různými komplexy a na spoluvězních si své komplexy léčili. Cítili se bezpečně a silně, pokud za nimi stála skupinka věrných, pokud však zůstali o samotě, stávali se bezbrannými. Další část starších tábora měla buzerování a ponižování v krvi a tato práce jim prostě vyhovovala. Byli to lidé se sadistickými sklony a neštíteli se použít jakýchkoli prostředků.

Mezi nejznámější starší tábora patřil retribuční vězeň Břetislav Jeníček, jenž organizoval na táboře tzv. bicí komando, které mělo se souhlasem vedení tábora Nikolaj terorizovat politické vězně. K tomu napsal Jožka Husek: *„Jednoduše nás, politické, přepadli a buď pěstmi nebo i holemi zbili a dokopali nás až do bezvědomí.“*³³⁶ Tato situace se potom s rostoucím počtem politických vězňů zlepšila k lepšímu, protože se dokázali lépe bránit. Další vězni zažili ještě Břetislava Jeníčka na táborech Vykmánov II („L“) a na Bytízu.³³⁷ Mezi dalšími často zmiňovanými osobami, které se zapojovaly do této činnosti patřil Rudolf Fuchs a jeho pomocník Hermann Probst v táboře Rovnost. Ten si našel jiný způsob jak znepríjemňovat politickým vězňům život. *„Vybral z řad inteligence a studentů členy tzv. „pořádkové služby“. Byli nuceni se střídát ve své službě na táboře a měli za úkol hlásit Fuchsovi každé porušování kázně a pořádku – pod sankcí polovičních dávek stravy. Ostatním z řad inteligence, kteří nebyli členy pořádkové služby, přidělil pak na Fuchsův popud velitel tábora tzv. rajóny (úsek tábora, za kt. (Byl) vězeň odpovídal i v době, kdy byl v práci: „Za rajón odpovídáte, někoho si za sebe sežeňte.“ – to bylo za předpoklad, že se zničí solidarita politických vězňů, a že dojde k bonzáctví, tomu se však nestalo.“*³³⁸ Ve jmenování „nepopulárních“ starších tábora bychom mohli pokračovat - Václav Bidžovský, který působil na táboře XII. na Slavkovsku, starší tábora „L“ Šafařík, bývalý příslušník gestapa Vilém Rozehnal na táboře Rovnost a mnoho dalších.³³⁹ Od ostatních vězňů se lišili nejen svými povinnostmi a výhodami, ale taktéž oblečením: *„Oba (Rudolf Fuchs a Hermann Probst - K. P.) měli fungl novou muklovskou uniformu, perfektně vyžehlenou. Nové naleštěné boty, spinky, a chodili jako ze žurnálu.“*³⁴⁰

³³⁵ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. *Vězeňské tábory v jáchymovských uranových dolech...*, c. d., s. 409 an., HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví*, c. d., s. 66.

³³⁶ HUSEK, Jožka. *Za vlády vrahů...*c. d., s. 39.

³³⁷ STANĚK, Tomáš. *Retribuční vězni v českých zemích...*, c. d., s. 146.

³³⁸ BUBENÍČKOVÁ-KUTHANOVÁ, Milena. *Vybledlá fotografie*, c. d., s. 94.

³³⁹ Srovnej STANĚK, Tomáš. *Retribuční vězni v českých zemích...*, c. d., s. 146.

³⁴⁰ ČAPEK, Miroslav. *O mužích, na které se zapomnělo*, c. d., s. 131. Srovnej: *„Starší tábora – Šafařík – měl na sobě oděni černé barvy označující funkci staršího tábora – bývalý mundur některých*

Jakmile byli tito starší tábora ve své funkci, nemohli si na ně obyčejní vězni nic dovolit. Vše se však změnilo ve chvíli, kdy se dostali do rozporu s vedením tábora a byli ze své funkce sesazeni. „Černý bůh tábora Šafařík se však za své služebníkování nedočkal vděku. Když mu bylo stále odkládáno splnění slibu předčasného propuštění z vězení odměnou za jeho služby, začal zlobit. Na to však bachařský systém měl své osvědčené metody. Byl převelen na jiný tábor, kde však nestrávil ani jeden den – byl převezen do nemocnice po výprasku od ostatních muklů, kteří ho poznali ze svého dřívějšího pobytu na táboře L. Když se uzdravil, byl poslán na další (příbramský) tábor, kde se historie opakovala. Jak to skončilo, už nevím.“³⁴¹

Na druhé straně existovala velká většina těch, kteří se snažili navzájem respektovat. Už dříve bylo napsáno, že „...takoví zlodějíčkové a defraudanti, to byli celkem prima lidi. Ale jinak bych řekl, že kriminální měli spíš úctu k nám a snažili se to vykompenzovat různým jednáním a my jsme se snažili být shovívaví a tolerantní, protože jsme neznali příčiny jejich trestného činu. Šlo to celkem dobře dohromady.“³⁴² Všechny vztahy je nutno brát velmi individuálně. Samozřejmě, že existovali různí lidé, kteří pocítili svou možnost využít své moci a terorizovat jiné. Na druhé straně existovali další, kteří ctili morální zásady a k tomu, aby byli přijati do služeb režimu, by se nikdy nesnížili. Nakonec všichni věděli, že mají pouze jediného nepřítele, a tím byl komunistický režim, potažmo dozorcí.

Pokud se podíváme na otázku, zda byly různé skupiny vězňů od sebe separovány, můžeme konstatovat, že političtí a kriminální vězni žili zpočátku ve stejných prostorách. K zásadnímu zvratu dochází v roce 1952, kdy začínají být kriminální a političtí vězni na popud vedení oddělováni.³⁴³ Důsledkem tohoto konání bylo rozdělení v Jáchymovských a Slavkovských dolech na baráky politické a kriminální, v jiných věznicích dochází k vytváření různých oddělení. Avšak jak se měnila politická situace uvnitř Československa, docházelo ke změně taktiky vedení a obě dvě skupiny byly znovu promíchány mezi sebou. V pozdějším období nedocházelo k žádnému většímu zvratu v této problematice. Na neustálé „stěhuňky“ – tedy neustálé přestěhovávání vězňů, ať míním stěhování z lágru na lágr nebo v táboře samotném, se musíme dívat z jiného pohledu, než z pohledu separování skupin. Hlavním důvodem byl ten fakt, že vedení se snažilo zabránit vytváření přátelských

nacistických vojenských oddílů. Ostatní muklové měli odění z hnědé chlupaté haliny. Na zádech kabátů byly vyvedeny olejovými barvami různé obrazce, například tři pruhy, kolečko, kříž ve formě písmene X a podobně.“ ONDOK, Josef Petr. *Muklovský Vatikán*, c. d., s. 39.

³⁴¹ ONDOK, Josef Petr. *Muklovský Vatikán*, c. d., s. 39.

³⁴² A. Macek.

³⁴³ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. *Vězeňské tábory v jáchymovských uranových dolech...*, c. d., s. 366.

vztahů mezi vězni, a taktéž výrazným prvkem byla skutečnost, že se tímto způsobem dařilo vedení nasadit do společnosti vězňů své donašeče.³⁴⁴

Ovšem neexistovalo zde jen úsilí vedení o přestěhování vězňů, ale samotní vězni vyvíjeli aktivitu, tentokrát pro vytváření společnosti se společnými zájmy, snažili se vytvořit prostředí, ve kterém by se cítili bezpečně, kde by se nenacházeli žádní donašeči. Ovšem jak už jsem dříve nastínila, tyto snahy se vedení snažilo potřit již zmíněnými stěhuňky. V konečném důsledku byli političtí a kriminální vězni stále pospolu, někdy i na stejných barácích, vždy jak se to hodilo vedení. Obě dvě skupiny se tak každý den setkávaly na nástupech, při práci i při svém volném čase.

2. DOZORCE VERSUS VĚZEŇ

"My jsme pomalu stárli ve vězeních a oni (dozorci - K. P.) tam vlastně stárli s námi. My jsme měli nad sebou je, ale oni měli nad sebou mnohem horší vrchnost, a to celý štáb vedení, z něhož měli sami podvědomý strach. Byli jsme tím vedením pomlouváni, uráženi a ponižováni, nazýváni zrádci a zaprodanci, ale tito obyčejní bachaři s námi žili dnes a denně a viděli ten rozdíl mezi sebou, námi a vrchností velitelství. Věděli koho mají před sebou, -profesory, učitele, filozofy, inteligenci národa, kněze a hrdiny druhého odboje a toto fluidum viselo nad nimi a těmi, co se to snažili pošpinit a zničit. Viděli na dílnách, kde s námi byli celý den, jaký vztah máme k sobě navzájem, slušnost, jak jsme se oslovovali a spolu jednali, slyšeli naše rozhovory a názory na themata, jež jim byly cizí a jim nerozuměli. Postrádali argumenty, kterými by mohli nad námi převyšovat a čím více ty léta ubíhaly, tak si to sami uvědomovali. Nebylo to jednou když člověka poznali, že v soukromí jak např. na samovazbě přišel některý z nich na celu a snažil se zavést soukromý rozhovor a bylo cítit, jak rad by se ospravedlnil a nevěděl jak."³⁴⁵

Na začátku kapitoly je nutné napsat skutečnost, sice velmi jasnou, ale na druhé straně velmi důležitou, a to, že vztah dozorce - vězeň byl především vztahem asymetrickým. Dozorci měli právo a moc odsouzenému cokoliv nařídít, měli vůči vězni takřka neomezenou moc a autoritu, která byla zaštiťována z jejich postavení ve vězeňském sboru, byli to lidé svobodní, vězni naproti tomu svou svobodu ztratili, museli splnit všechno, co jim bylo

³⁴⁴ JELÍNEK, Jožka. *Dic mihi aliquid cervule!* c. d., s. 14.

³⁴⁵ Alois Macek, E - mail z 2. 7. 2006. Doplněny háčky a čárky.

nařízeno, nebyli považováni za plnoprávné osoby. Z toho plyne základní vztah, který se mezi těmito dvěma skupinami vytvořil.

Vězni jména svých dozorců neznali, oslovovali je slovy „*pane veliteli*“ a veliteli tábora říkali „*pane náčelníku*“. Naproti tomu se vězeň hlásil například jako „*odsouzený AO6482 Novák*“.³⁴⁶ Prostředí ve vězení se tedy značně anonymizovalo. Ovšem na druhou stranu nemůžeme očekávat, že by si vězni nevymysleli své přezdívky pro strážce. Především je k tomu nutila skutečnost rozpoznat mezi sebou různé druhy dozorců. Zatímco u některých byl přestupek prominent, u druhých mohl následovat krutý trest. Způsobů, jak vznikaly tyto přezdívky bylo několik a velmi často se o nich dočteme ve vzpomínkové literatuře. Proto se ve vězeňské hantýrce setkáváme s přezdívkami jako například Pan Vůl, což byl člověk, který chtěl vzbuzovat dojem významnosti a důležitosti, Generál Hovno, jinými slovy dozorce, který chtěl vypadat jako inteligent, a proto nosil brýle s obyčejnými skly, Krokodýl, který svou přezdívku dostal podle jedné neslušné anekdoty, protože mluvil pisklavým hlasem a nebo Myšilov, který se snažil vyhubit všechny potkany na táboře.³⁴⁷

Lidé jsou různí, v kapitole o dozorcích jsem se snažila popsat skupinu dozorců, z jakého prostředí pocházeli, jejich věk, důvody pro výběr povolání a příčiny jejich chování. V této kapitole bych se věnovala vztahům, které se mezi vězni a dozorci vytvořili. Sami vězni často uznávají jak propastné rozdíly byly mezi dozorci. Jan Nesládek například vzpomíná: „*Někteří byli hloupi, tedy většina, ale na tom vůbec nezáleželo, jak se k nám chovali. Třeba Paleček, o tom se nedá říct, že by byl hlupák. Byl celkem inteligentní, měl výtečnou paměť. Ten si nás snad všechny pamatoval jménem a věděl o nás všechno, ale byl to zvrhlej sadista. Jeden mladej kluk ze Slovenska, říkali mu Jáno z budy, ten to měl v hlavě pomotaný, ale byl schopný přijít a jen tak utrousit: Budě filcung, chlopci, a to stačilo. Dali jsme si bacha. Jindy, když jsme si nesli ze šachty dříví na otop nebo kousek darovaného jídla, to jakoby náhodou přehlídl.*“³⁴⁸

Mezi dozorci byly tedy lidé rozmanitých charakterů, a proto se mezi nimi a vězni často vytvořily i různé specifické vztahy. Pokud byli dozorci slušní a spravedliví, byly tyto vlastnosti vysoce hodnocené a v tom případě se snažili vězni těmto dozorcům jejich práci usnadňovat. Jako úsměvná historka se nám pak může zdát historka pana Petruchy z knihy Dědictví od Heleny Havlíčkové: „*Tedy se mezi námi a mezi našimi strážci vytvořili téměř normální lidské vztahy. Vzpomínám si, jak mě jednoho dne před začátkem směny zavolal*

³⁴⁶ KAPLAN, Karel - PACL, Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, c. d., s.150.

³⁴⁷ ONDOK, Josef Petr. *Muklovský Vatikán*. Brno : CDK, 2005, passim.

³⁴⁸ KAPLAN, Karel - PACL, Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, c. d., s. 151 - 152.

jejich velitel stranou: „Petrucho, slib, že neutečeš.“ Hleděl jsem na něj udiveně, nevěda, co to má znamenat. „Byli jsme celou noc s děvčaty a potřebujeme si zdřímnout. Řekni, že neutečeš?!“ „Neuteču“ Už jsem se obracel k odchodu, když mě chytil za ruku. „A kdyby přišel Koťátko (bonzák), nebo kontrola, vzbudíš?“ „Vzbudím“ Když se blížila kontrola, své strážce jsem rychle vzbudil. Jen těžko jsem přemáhal smích, když jsem je viděl celé rozespálé, jak se honem staví do „bojové pozice“.³⁴⁹

Pokud se tedy dozorcí chovali slušně, opláceli toto chování i jejich vězni. Bohužel tyto situace se vyskytovaly zřídka, většinou se dozorcí přizpůsobili podmínkám, které na táboře či věznici panovaly, a využívali své moci ke komandování jedinců, kteří spadali pod jejich působení. Za zmínku stojí ta skutečnost, že docházelo k různým způsobům chování ze strany vězňů. Političtí vězni většinou dozorcům nečinili větších problémů. Bývalý dozorce dokonce vypověděl: „Rozumný dozorce neměl s politickým vězněm nikdy problémy, političtí, to byli vesměs slušní a inteligentní lidé a dovedli ocenit, když se k nim člověk choval slušně. Pak se k němu chovali stejně.“³⁵⁰ Ovšem vězni z řad kriminálních se často nerozpakovali nad tvrdším chováním vůči strážcům. Nebáli se většinou odepřít jim poslušnost, říci svůj názor. Naproti tomu dozorcí měli před nimi určitý respekt, protože netušili, co můžou tito jedinci udělat.

Věžeňští dozorcí byly mnohdy pro vězně takovým barometrem toho, co se odehrávalo za branami vězení. Alois Hlavatý se zmiňuje, že v roce 1956 v období průběhu maďarských událostí, byli dozorcí najednou velmi slušní, jak je zatím nikdy nepoznali.³⁵¹ Podobnou vzpomínku na totéž období má i p. Stuchlíková, která se v rozhovoru svěřila: „To bylo v 56 roce, když bylo v Maďarsku to povstání. Takže ty cizáci byli celí nesví, protože my jsme byly prakticky na hranicích, tam jste viděla ty hory, já už nevím, jak se jmenovaly, a to už bylo Maďarsko, jo? No a voni si říkali, že se to může z toho Maďarska taky přenést sem, no a měli malou dušičku.“³⁵²

Vztah dozorce - vězeň se neodvíjel jen v oblasti interpersonálních vztahů, ale vyvíjel se i v čase a v místě. Za prvé se mohl během delší doby věznění vyvinout mezi strážcem a vězněm vztah vzájemného respektu, mohlo dojít k navázání přátelského vztahu, někteří dozorcí vězňům například pomáhali různými způsoby, nebo jim dokonce pomohli k útěku.³⁵³

³⁴⁹ HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví : kapitoly z dějin komunistické persekuce v Československu 1948 - 1989*. Olomouc: Votobia, 2002, s. 149.

³⁵⁰ KAPLAN, Karel - PACL, Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, c. d., s. 154.

³⁵¹ HLA VATÝ, Alois. *Z bláta do louže*, c. d., s. 159.

³⁵² Narátorka Stuchlíková.

³⁵³ KAPLAN, Karel - PACL, Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, c. d., s. 155.

Jiným případem je například změna osobnosti strážce. Za příklad nám může sloužit velitel na táboře Rovnost známý pod přezdívkou Paleček, jinak velmi inteligentní velitel. Jeho osoba se často v pamětech objevovala a existovaly na něj různé názory. V průběhu let se jeho osobnost vyvíjela a pohled na něj se měnil.³⁵⁴ Paleček patřil sice mezi inteligentní dozorce, který měl velmi dobrou paměť, ale byl to zvrhlý sadista. Proslul především krutou převýchovou svědků Jehovových, v táboře často mlátil vězně bez udání důvodu a několik vězňů zastřelil údajně „na útěku“.³⁵⁵ Vzpomínky na něj u většiny autorů nejsou moc přívětivé.

To jsou především vzpomínky na dobu, kdy Paleček svou kariéru začínal. V průběhu let se i Paleček začal pozastavovat sám nad sebou a zdá se, že jeho vztah k vězňům začínal mít přívětivější charakter. Než abych se zde dlouze rozepisovala ukážu rozdíl k přístupu k Palečkovi na dvou vzpomínkách. V první vzpomíná Jan Krumpholc: *„Dovedl být nesmírně krutý, ale před jedinci, kteří neměli strach se mu postavit, měl respekt ... vzpomínám si, jak jednoho dne táborový rozhlas vyzýval všechny kněze a bývalé seminaristy, aby se okamžitě dostavili do jeho kanceláře...Po dvou hodinách se kněží vrátili. Po celou dobu s nimi Paleček diskutoval o víře a Bohu! Stalo se ještě několikrát, že si k sobě pozval jednoho nebo dva kněze, aby jim kladl otázky. Znepokojovala ho myšlenka, zda Bůh může odpustit tomu, kdo zabil. K této otázce se prý stále vracel.“*³⁵⁶ Z tábora Nikolaj vzpomíná Jožka Jelínek: *„Vládl tam sice obávaný bachař Paleček, známý vraždou tří mučků, ale v té době byste ho nepoznali. Do tábora téměř nepáchl ... Spíše se začal bát ... Paleček, který nikdy svojí osobní odvahou nevynikal, obrátil.“*³⁵⁷

Úplně jiná kapitola jsou ženy jako dozorkyně, které pracovaly v ženských nápravných zařízeních. Vězeňkyně shledávaly ženy – dozorkyně za mnohem záluďnější a nápaditější. Více než fyzickou silou vládly psychickým terorem. Je všeobecně známo, že ženy jsou mnohem citlivější k ostatním a někdy jen žena ví, na kterém místě může tu druhou zranit a vyhmátnout její nejbolestivější místo.³⁵⁸ Bývalé politické vězeňkyně se shodují na

³⁵⁴ Mezi nejdůležitější prameny vyprávějící o jeho osobě patří kniha: HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví*, c. d., s. 77, KRATOCHVÍL, Antonín. *Žaluji I.: svědectví, myšlenky o deformacích stalinské justice v Československu*. Praha: Česká expedice, 1990, s. 148 – 153, JELÍNEK, Jožka. *Dic mihi aliquid cervule!* c. d., s.80, KAPLAN, Karel - PACL, Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, c. d., s. 143 – 146, 151 ann.

³⁵⁵ Podle vzpomínek Paleček rád chodil na houby s muklem, který musel 1,5 m před ním pochodovat, jakmile udělal muč podle Palečka podezřelý pohyb, byl zastřelen. Do spisu byla napsána příčina smrti: *„Zastřelen na útěku.“*

³⁵⁶ HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví*, c. d., s. 77.

³⁵⁷ JELÍNEK, Jožka. *Dic mihi aliquid cervule!* c. d., s. 80.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 38.

faktu, že dozorkyně byly v některých případech daleko krutější než muži. Ženy nesly hůře psychické než fyzické násilí.³⁵⁹

Významnou složkou pro vývoj vztahu mezi dozorci a vězni byl také prvek výměny velitele tábora. Platila zkušenost, že s výměnou velitele došlo často k zhoršení poměrů na táborech, dozorci se začali chovat přísněji, dochází k častějšímu fyzickému napadání, zavírání do korekcí, zrušení výhod a podobně. Nový velitel jakoby tímto způsobem ukazoval svou moc a autoritu, která měla být vězni respektována. Později dochází k opětovnému urovnání a zklidnění poměrů. V knize od Jožky Jelínka se o tomto fenoménu dočítáme: „*Jakmile došlo ke střídání stráží, vždycky se drasticky změnil režim. Nový velitel zpravidla začínal „reborderizaci“ - čili stěhováním národů: promíchal důkladně dosavadní osazenstvo světnice, zinscenoval pár filcunků, rozpáral při tom větší počet slamníků, vytrhal kus podlahy (jestli se nepodkopáváme za plot), projevil nespokojenost s vysokým počtem nemocných (i když v celém táboře náhodou nikdo práce neschopen nebyl), zpřisnil rituál zdravení pánů velitelů - prostě projevoval „činnost“. Čtrnáct dní bylo nutno se přikrčit a dávat pozor a potom zpravidla došlo ke konfliktu náčelníka s vedením šachty, protože jeho řízení ovlivňovalo těžbu... A pomalu se všechno uklidnilo.*“³⁶⁰

Na závěr nechme promluvit některé bývalé dozorce.³⁶¹ Jak už bylo několikrát napsáno. Tak jako v obyčejném životě se nachází různá paleta vztahů mezi lidmi, tak stejná paleta se nacházela i v lágrech. O tom, zda existovala potencionální možnost pomáhat vězňům v táboře jeden bývalý strážce vypověděl: „*Pomáhat na lágru někomu, to nešlo, snad jen být ke všem spravedlivý. I to bylo těžké. Všude, mezi vězni i bachaři bylo plno udavačů, každý se chtěl zavděčit. V tehdejší době se udavačství hodnotilo jako přednost ... Odneslo to několik důvěřivých vězňů. ale i někteří dozorci. Před soud se dostal dozorce Kabátek, který sloužil na Nikolaji. ten nakonec sám požádal o trest smrti, když se označil za zrádce dělnické třídy a komunistické strany. - Jak ho donutili, si dovedete představit. My jsme se povinně museli účastnit procesů s bývalými dozorci, abychom viděli i slyšeli, co nás případně čeká.*“ Tohoto bývalého dozorce bychom mohli zařadit mezi osoby, které byly ovlivněny komunistickou indoktrinací, vykonstruované procesy na ně zanechaly

³⁵⁹ „*Ponižování a denní důmyslné a zlomyslné znásilňování ženského studu bylo snad pro nás všechny, mladé i staré, horším utrpením než násilí a fyzické tresty. O kopanci nebo o fackách se mluví snáz než o to, jak jste nahá musela dělat před svými vyšetřovateli dřepy...v takových okamžicích ani nezáleželo na tom, byl – li tím ponižujícím svědkem muž či žena či bezpohlavní vševidoucí „oko“ ve dveřích cely.*“ HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví*, c. d., s. 214.

³⁶⁰ JELÍNEK, Jožka. *Dic mihi aliquid cervule!* Erlangen: Únor, 2001, s. 17.

³⁶¹ Citáty jsou převzaty z knihy: KAPLAN, Karel - PACL, Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, c. d., s. 152 - 155.

hluboký vliv a ovlivňovaly jejich práci. Nenašly v sobě odvahu udržet si v sobě morální hodnoty a nějakým způsobem pomoci vězňům. Nemáme však právo soudit takového jedince, který nakonec pochopil, že političtí vězni nejsou žádní nebezpeční zločinci. Právě tento člověk přiznal, že zpočátku komunistické ideologii uvěřil. První pochybnosti začaly dozorce nahlodávat až po nástupu Chruščova v Sovětském svazu a po kritice Stalina.³⁶²

Jiní vypověděli následujícím způsobem: „*My jsme nesoudili, jen jsme zajišťovali výkon trestu, bez ohledu na to, jaký vězeň je, zda kriminálník nebo politický.*“ Pokud zhodnotíme tyto slova, opět se dostaneme na úzkou cestu. Na jedné straně tomu tak samozřejmě mělo být. Znamenalo to, že dotyčný bral svou práci jen jako povolání a nebyl ovlivněn jinými faktory. Ovšem změna úhlu pohledu nastává, pokud si uvědomíme, že vlastně srovnává skupiny vězňů, mezi které patřili političtí vězni, kteří v některých případech byli naprosto nevinní, a zloděje, vrahy nebo nacistické zločince.

Jiní jedinci svou vinu přiznávají: „*Byl jsem mladý, důvěřivý a tedy i hloupý. To mne ale neomlouvá, stejně jako to, že jsem hledal a našel únik, když jsem poznal, že jsem na špatné cestě. Sám osobně jsem nic zlého neprovedl, alespoň o tom nevím. Byl jsem ale jedním z velitelů a měl jsem odpovědnost. Té mne nikdo nezabavil a nezabaví.*“ Jiní se však na minulost dívají jinými očima a stále jim nic nebrání říct: „*Já si myslím, že se těm trestancům tady v lágrech nevedlo špatně. Kdyby jim bylo zle, tak by se nevraceli zpátky. Vždyť je to hrůza, pořád tady byli jedni a ti samí. Pustili ho a za chvíli byl zpátky. Kdyby mu bylo v base zle, tak se nebude vracet.*“

Jiný pohled na chování dozorců nám můžou ukázat dobové služební posudky, které byly zaměřeny především na hodnocení tzv. třídní uvědomělosti, politické angažovanosti v KSČ a velitelských schopností a dovedností. Vězeňský personál pak přirozeně konal to, za co byl hodnocen. Ovšem lze tuto skutečnost hodnotit i jiným způsobem, a to tak, že nízká odborná úroveň tehdejšího personálu odrážela nízkou úroveň a tendenčnost služebního hodnocení. Posudek je z 12. března 1952:

„*Por. M.B.*

Třídně naprosto uvědomělý a jeho výkon služby právě mezi nejzavilejšími třídními nepřáteli je určován jeho hrdým dělnickým sebevědomím a nekompromisním postojem vůči nepřátelům své třídy.

Jeho politická spolehlivost je 100% a dokazuje ji jednak plněním funkce jako předseda ÚO KSČ, kdy za jeho vedení se mi útvarová organizace stala skutečnou oporou

³⁶² KAPLAN, Karel - PACL, Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, c. d., s. 152.

při výkonu mé funkce, dále pak v každodenních příležitostech při diskusích s vězni o „oprávněných“ námitkách a výhradách proti lid. dem. republice, politice vlády a strany. Hlavní projev jeho naprosté politické spolehlivosti lze spatřovat ve výkonu služby, kde nestrpí ani nejmenší neoprávněnou úlevu třídním nepřátelům, vyžaduje bezvýhradně kázeň a přesné dodržování domácího řádu.

V politické vyspělosti dosahuje značné výše ať již po stránce teoretických znalostí marxismu-leninismu či vědomostí, jak nejlépe vést práci, organizaci útvaru či schopnost vytvářet si vlastní názory na jednotlivé politické události v nejpokrokovějších intencích. Nejcennější na jeho politické vyspělosti je to, že ji umí aplikovat na řešení jednotlivých dílčích problémů vznikajících při výkonu služby a v tomto duchu svou funkci vykonávat.

Při výkonu služby je naprosto spolehlivý, nedopřeje si ve službě oddechu, vykonává ji přesně, rozhodně, rázně, v případě potřeby tvrdě, nikdy však hrubě nebo násilnicky. K takovému výkonu služby vede rovněž ostatní soudruhy – hlavně poddůstojníky – ať již jako náčelník oddělení nebo funkcionář strany. Má vzorné vojenské vystupování a právě takové vystupování od podřízených vyžaduje.

Osobní vlastnosti: energický, rozhodný, důsledný, nekompromisní, svědomitý, ukázněný, zdravě ctižádostivý, trochu ješitný, přitom veselý, družný, v kolektivu příslušníků velmi dobře konajících službu oblíbený.

Žije v uspořádaných rodinných poměrech a proti jeho životu mimo službu nebylo nikdy námitek.“³⁶³

³⁶³ VACEK, Eduard. Ukázka kladných posudků tzv. třídně uvědomělého příslušníka Sboru vězeňské stráže a později Sboru nápravné výchovy v rozmezí 17 let. In *Historická penologie*, č. 1, 2005, s. 35 - 37.

VIII. STRATEGIE PŘEŽITÍ

Mnoho nevinných lidí bylo v době komunistické nadvlády odsouzeno mnohdy na několik desítek let. Byli uvrženi do prostředí, ve kterém neplatila pravidla, která znali z civilního prostředí a každý z nich si musel najít způsob, jak se přizpůsobit. V jiných případech hledali způsob, jak si přizpůsobit prostředí, aby dotyčnému vyhovovalo. Situace v československých věznicích a táborech se sice nevystupňovala do takového obrazu, se kterým jsme se mohli setkat v nacistických koncentračních táborech nebo v sovětském Gulagu, přesto šlo v některých případech o život. Bohužel musím konstatovat, že i v československých věznicích byli lidé vystaveni nelidskému zacházení a podmínkám, vedení věznic se snažilo všemožně ponížit jejich důstojnost a i lidskost se z tohoto prostředí vytratila. Jakmile jsem četla různé vzpomínky na toto období, vždy mi vyvstala na mysl otázka, co pomáhalo lidem, kteří byli uvrženi za mříže, přežít. Čím udržovali svou morální integritu a jaký byl impuls k zachování si vnitřní svobody?

Člověk je od prvopočátků tvor přizpůsobivý a dokáže si přizpůsobit jakékoliv prostředí. Tento fakt zcela určitě pomohl i vězněným v padesátých letech. Instinktivně hledali možnosti, jak se odpoutat od každodenní těžké reality a jak si tuto realitu podrobit. V této kapitole bych se nechtěla zabývat jenom fyzickým aspektem přežití, ale chtěla bych v ní především poukázat i na aspekt psychický, protože to byla právě psychika, která pomáhala dotyčnému udržovat při zdravém rozumu a byla prostředkem pro zajištění životního prostoru v místech, ve kterých musel bojovat za udržení své důstojnosti.

Způsob vypořádání s nově nastalou situací byl individuální. Lidé se ocitli v mezních situacích, ve kterých se museli aspoň částečně vyrovnat s nastalou okolností a přijmout ji jako fakt. Situaci komplikovala skutečnost, že do vězení se dostávali lidé inteligentní a vzdělaní, pro které vězení znamenalo totální převrácení života. Setkávali se s lidmi, kteří se nacházeli na okraji společnosti, a se kterými by je ani nenapadlo, že s nimi budou muset vycházet a sdílet společný prostor.

Formy strategie přežití můžeme na úvod rozdělit do dvou kategorií, a to na pasivní a aktivní strategii. Obě dvě se mohly v různých situacích osvědčit a samozřejmě že žádná neplatila za samospasitelnou. Vězeň podle svých osobních dispozic volil vždy z jedné nebo z druhé. Záleželo na jeho osobních zkušenostech, na temperamentu a způsobu řešení konfliktů. Někteří lidé do vězení nedostali osobní hrdinství, a proto častěji volili únikové

strategie přežití.

Aktivní strategie přežití můžeme pro lepší orientaci rozdělit na vnější a vnitřní formy odporu.³⁶⁴ Mezi vnější formy odporu řadím protesty, hladovky, stávky, útky a jiné zřetelné formy odporu. Tyto formy musí být veřejné, organizátoři musí veřejně vystoupit se svými požadavky a musí si být vědomi nebezpečí, které z toho vyplývá. Vnitřní formy odporu jsou skryté. Jednalo se především o duchovní odpor, jako byly například tajné mše, tajné vyučování, přátelství, solidarita, humor a spousta dalších. Způsobů vnitřního odporu je nevyčerpatelné množství a dá se říct, že každý člověk vždy přicházel s novou podobou odporu a tím i zachování morální integrity.

Prameny, ze kterých jsem vycházela, pocházely od osob, které byly většinou natolik silné, že dokázaly všechny útrapy, které na ně nastražil režim, přežít. V pamětech se málokdy vyskytuje popis události, ve které by dotyčný neměl sílu a rezignoval by na svůj osud. Navíc podle většiny autorů byla pasivní strategie přežití hodnocena negativně, a proto byla v pamětech vynechávána. Daleko více bylo možné se v knihách dočíst o aktivních formách – tedy o různých protestech, hladovkách nebo útekách, které autoři považovali za sdělení hodné a které samozřejmě svědčí o nezdolnosti lidského ducha. Já se však budu věnovat i formě vnitřního odporu, protože i ta patřila do koloritu života ve vězení. Musíme si uvědomit, že každodennost se skládala většinou z pasivních forem strategií přežití a z vnitřních forem odporu. Hladovky a stávky se ve vězeňském životě sice vyskytovaly, ale byly řídké. Pokud chceme popsat každodenní chování jedinců za mřížemi, musí být popsány i „nechvályhodné“ a opomíjené způsoby chování.

1. PASIVNÍ STRATEGIE PŘEŽITÍ

Za nejzákladnější formu pasivní strategie přežití je možno považovat větu: „Do roka to praskne.“ Touto větou se někteří vězni dokázali utěšit, že stav, do kterého se dostali, nemůže trvat dlouho a že tento stav je jenom dočasný. Během věznění vznikala spousta druhů takových „latrín“³⁶⁵, které měly tuto psychologii podpořit. *„Nebýt této fixní ideje, že to nebude a že to skončí, tak bysme ani nepřežili. Na Pankráci jsem se seznámil s Jardou Rulcem, což byl špion podle předpisů, ne jako já. Pořád věřil, že se musí něco stát. Ptal se*

³⁶⁴ Srovnej TODOROV, Tzvedan. *V mezní situaci*, c. d. Autor v knize rozděluje heroické a všední ctnosti. Vyzdvihuje právě takové všední ctnosti, jako jsou například důstojnost, starostlivost a aktivní duch, oproti heroickým. Tvrdí, že právě na tyto ctnosti se při výzkumu společenství, které se vytvořilo v nacistických koncentračních táborech a komunistických táborech opomíjelo.

³⁶⁵ Neověřená zpráva, která se dále šířila po věznicích.

mě, jestli už jsou na hranicích Německa s námi tanky, které čekají jenom na rozkaz, aby mohly vpochodovat do naší republiky. Neustále mi říkal: „Lojzo, modli se, aby tento režim vydržel alespoň tři měsíce. Teprve po šesti měsících vězení, budeš mít statut politického vězně. Viš, to už je všechno připravené. Přiletí letadla a pustí plyn, a to usneš a probudí tě ošetřovatelka Mezinárodního červeného kříže polibkem na čelo.“³⁶⁶ Ne všichni však věřili této „latrině“, protože se dokázali podívat na celou věc střízlivýma očima. „Já jsem tomu nevěřil. Neviděl jsem žádné známky prasknutí a nějaká pomoc ze zahraničí, to byl nesmysl. Nikdo by nezačal třetí světovou válku kvůli několika desítkám tisíc politickým vězňům v nějaké cizí zemi.“³⁶⁷ I Dagmar Šimková popisuje, že těmto zprávám nepřipisovala žádnou zvláštní důležitost. Ovšem na druhou stranu přidává, že to nebyl důvod, aby tyto zprávy dementovala, protože neměla právo na to, aby brala ženám tuto naději, která byla pro život vězně velmi důležitá.³⁶⁸

V mnohých pamětech tedy můžeme najít odkazy na tuto psychologii a spousta autorů tvrdila, že tato věta a ujišťování jim opravdu pomáhaly. Přišlo mi, že se ale postupem času musela tato strategie míjet účinkem, protože systém se stále nerozpadal a naopak se neustále upevňoval. Zeptala jsem se pana Aloise Macka, jestli nebylo v konečném důsledku toto očekávání demotivující. Odpověděl mi: „Ani ne. To je podobné, jak věřící věří, že se dostanou do nebe. A úplně jinak berete, když jste mezi lidma, kteří jsou vám blízcí.“³⁶⁹ Těžko odpovědět zda tato strategie byla správná a zda opravdu dotyčným tak pomáhala, každopádně naděje má vždy pro život velký význam. Dotyčným pomohla alespoň překonat určité období, než si vytvořili prostředí, které jim vyhovovalo, a ve kterém mohly vzniknout nové strategie, které již byly účinnější.

Dalším způsobem vypořádání se s pobytem za mřížemi byla strategie „šedé myšky“, která byla spojena s čistým pragmatismem, ale která byla využívána většinou vězeňského osazenstva. Tato metoda byla zaměřena především na přežití života ve vězení bez větších komplikací. Důležité bylo, aby dotyčný splnil požadovanou normu, neprotivil se výraznou formou proti vězeňskému řádu a aby se zbytečně nedostal do problémů. Vězeň měl co nejlépe zapadnout do společnosti a nekonat nic, co by se mohlo znelíbit dozorcům nebo

³⁶⁶ A. Macek. Srovnej: „Dnes se to zdá téměř směšné, ale celé ty roky v kriminále se žily s vírou a nadějí v brzký převrat. Jen věčná ujišťování, že na jaře, do podzima, že přes zimu to skončí a všelijaká proroctví udržovala nás všechny při životě a hlavně v odporu.“ ZÁBRANOVÁ, Jiřina. *Ohlédnutí*. Praha: TORST, 1994, s. 233.

³⁶⁷ B. Jeník.

³⁶⁸ ŠIMKOVÁ, Dagmar: *Byly jsme tam taky*, c. d., s. 26.

³⁶⁹ A. Macek.

jeho spoluvězněm. „...ale já jsem měl jednu hlavní, řek bych, zájem nebo tohle to, přežít, přežít. A to znamenalo pracovat tak, aby si člověk vydělal na táborové peníze, aby měl ty výhody, které mu ten vězeňský řád dával a vysloveně, aby dělal jenom tolik, kolik musel.“³⁷⁰ Tato strategie byla využívána ve velké míře především u retribučních vězňů německé národnosti, kteří, podle vzpomínek, nedělali žádných větších problémů.³⁷¹

2. AKTIVNÍ STRATEGIE PŘEŽITÍ

Pokud se vězni snažili uchovat svou vlastní vnitřní svobodu, nemohli využívat jenom předcházejících dvou pasivních strategií přežití, ale naopak si museli vytvořit způsoby vnitřního a vnějšího odporu, ve kterých by si dokazovali svou důstojnost a smysl svého života. Ve vězeňském životě bylo jedním ze základních předpokladů pro uchování vlastní identity neupadnout do pasivity a nestát se objektem z vůle vězeňského režimu.

Chceme-li hovořit o otázce přežití a udržení si vlastní vnitřní svobody, nemůžeme nechat stranou otázku víry. Snad každý víceméně ve svých pamětech narazil na tuto tematiku. Uchovat si v sobě víru, kterou se komunistický režim snažil z běžného života vymýt, byl jeden ze způsobů odporu. Bylo jedno, jakého vyznání jedinci byli, ve vězení se tento rozdíl stíral.³⁷² Víra v Boha se ale samozřejmě u každého z vězňů lišila. Jinak věřil kněz, jinak člověk z vesnice, jinak vysokoškolsky vzdělaný člověk atd. Z pamětí se ale dalo vyčíst, že víra pro mnohé znamenala jistotu a způsob, jak peklo v táborech přežít. U každého byl tento vztah řešen různými způsoby. U kněží byl tento vztah niternější, byli s Bohem vnitřně svázáni a pojila je k Němu velká láska. Pro jiné se stal důvěrníkem a přítelem.

³⁷⁰ Druhý rozhovor s Augustinem Bubníkem, MELICHAROVÁ, Jana. *Vězeňská zařízení Vojna a Bytíz na Příbramsku v pamětech politických vězňů (životní příběhy)*. Diplomová práce, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2004, s. 7. Srovnej „...já jsem měl kliku, já jsem byl hodný, poslušný vězeň. Nikde jsem se neproducoval, nedělal jsem žádné voloviny, zbytečně jsem nikoho neprovokoval. Do žádného průšvihů jsem se nikdy nedostal, tudíž asi nevím, jak vypadala korekce na Bytízu. Ale na táboře bylo několik vězňů, kteří záměrně dráždili bachaře a vysloveně si v tom bahnili, když mohli něco provést.“ Redakčně upravený rozhovor s Tomášem Sedláčkem, tamtéž, s. 14.

³⁷¹ ZEMEK, Jakub Antonín. *Vatikánský špión*, c. d., s. 68. STANĚK, Tomáš. *Retribuční vězni v českých zemích*. c. d., s. 144.

³⁷² „Mezi námi jaksi spontánně zavládl obecný mír – duch ekumeny, aniž jsme o to nějakým specifickým způsobem usilovali. Dokonce i svědkové Jehovovi, jinak velmi agresivní ve výrazech, které o katolických kněžích venku používali, se stali pokojnými beránky. Vzpomínám, jak jsme si prokazovali vzájemné služby. Když jsem četl z Evangelia (tajně ukradeného ve vězeňské knihovně z regálu zabavených knih), hlídal mne jeden malý jehovista, a když jsem dočetl, vystřídali jsme se a já zas hlídal jeho, aby ho nečekaně nepřekvapil bachař. Nepamatuji se, že by někdy došlo k otevřeným sporům nebo polemikám.“ ONDOK, Josef Petr. *Muklovský Vatikán*, c. d., s. 10.

Vyskytly se případy, kdy člověk, původem ateista začal věřit.³⁷³ Ovšem existovaly i případy, kdy se původně věřící člověk odvrátil od Boží existence. Tito lidé si nedokázali odůvodnit, jak Bůh může dopustit, že byli potrestáni a že trpí nevinní lidé. Otázkou je, jak silná jejich víra byla, zda to nebyla jen povrchnost a možná jen zvyk a jednoduchost věřit, jež by se dala charakterizovat větou „moji rodiče také věří.“ Ovšem nelze opominout fakt, že vězni se často dostávali do těžkých životních situací, kdy vše v jejich životě bylo obrácené vzhůru nohama, ztráceli jistoty a často nedokázali vysvětlit, proč se tyto věci dějí zrovna jim. Bůh jim na tyto otázky nedával odpovědi a jediným východiskem pro ně byla ztráta víry.

Celkem je však možno říci, že většině lidí víra pomohla přestát útrapy. Lidé, kteří věřili, se dokázali nad svou situací povznést, dokázali si svou situaci vysvětlit z jiných měřítek. Ve vzpomínkách často vypovídají, že Bůh se stal pro ně společníkem v době samovazby, vedli s ním několikahodinové rozhovory. Stal se pro ně prostředkem, jak zapomenout na svou situaci a zahnat myšlenku na smrt. V táborech se pak setkávali s abnormálními situacemi, na které nebyli zvyklí a těžko se jim přizpůsobovali. Jediný pevný bod pro ně byl Bůh.

Vyrovnání se se svou situací nemuselo vůbec záležet na víře v Boha. Existovaly různé způsoby jak se vyrovnat se svým životem v táboře. Jožka Jelínek ve své knize popisuje svůj způsob přežití, ve kterém si ve svém nitru postavil jakousi „rozhlednu“ a na svůj život a na sebe samého se díval právě z této rozhledny. „*Měl jsem hlad? - to měl hlad ten v tom viváru. Mířil na mne samopal? - to asi zastřelí toho pod tou rozhlednou...*“³⁷⁴ Existovaly však mnohem jednodušší způsoby jak se povznést nad svou situací. Někteří si vytvořili vedle běžné žité každodennosti další paralelní existenci a žili dvojím životem. Odpoutat se od běžné reality, kdy na ně každý den útočili dozorci, ponižovali je a šikanovali, bylo jednou z možností, jak si vytvořit ostrůvek klidu, do kterého se mohli vždy znovu navrátit. „*Já jsem myslěla na budoucí život. Plánovala jsem svou rodinu a představovala jsem si i například to, co už bylo, chodila jsem po nějakých výletech, cestovala, opakovala jsem si, prostě bych řekla, že vězeň prožívá ještě jednou svůj prožitý život. Prožíváte ho znovu od dětství, vracíte se k lidem, kteří pro vás něco znamenali. Nechci říct, že byste jej hodnotila, protože to, co se stalo, už se nedá změnit, ale za mnohé jste ve vězení vděčná, že jste je mohla prožít. Já to považuji i za určitý začátek pokory*

³⁷³ Již dříve zmiňovaný Ladislav Holdoš.

³⁷⁴ JELÍNEK, Jožka. *Dic mihi aliquid cervule!* Erlangen, 2001.s. 20.

*k životu a k vyšším hodnotám, jako je rodina, přátelství. Já osobně jsem z toho žila, aniž bych se zahrabala do minulosti. To ani nemůžete. Musíte žít denní rituál a denní život. A byly různé příhody kolem nás, mívaly jsme návštěvy, dopisy, každá prožívala něco jiného ve svém nitru. U každé se něco doma dělo.*³⁷⁵

Způsobů, jak se odpoutat od běžné reality bylo několik a víceméně na ně narazíme ve všech pamětech. A tak se dozvídáme, že si vězni za zády stráží organizovali různé kulturní večery, na kterých se recitovalo, zpívalo nebo hrálo divadlo.³⁷⁶ Při různých příležitostech jako byly jmeniny nebo narozeniny vznikaly různé písně, které byly občas i jedovaté a ironické. V Leopoldovské věznici na oddělení „Vatikán“ vzniklo i maňáskové divadlo. Byly zhotoveny kulisy a jeviště. Byly hrány satirické hry, které paradoxně satirovaly různé církevní představené a jejich různé výstřelky. Bylo uspořádáno představení, které mělo dokonce karikovat groteskní scénu komunistických soudů. Samozřejmě vše bylo bráno žertem a měly hlavně odvést myšlenky ostatních od hořké reality. Vězňové si chtěli své postavení zlehčit. Bylo důležité, aby se dokázali nad sebe pozvednout a sami sobě zasmát.³⁷⁷

Jednou z ukázkových situací, ve kterých se lidé ve vězení snažili žít a přežít, byla i recesivní akce, která proběhla v Pardubické věznici. Podle mého soudu byl tento případ klasickou ukázkou toho, že recese je jedna ze strategií, jak si uchovat zdravý rozum a jak se postavit proti zvláštnímu režimu. V Pardubicích si ženy uspořádaly maškarní bál. Spravuje nás o tom Dagmar Šimková: *„Připravuje se První reprezentační bál v Mramorové síni, paláce A. Dívky i stařenky horečně pracují. Piší krasopisně pozvánky, na káblovně se krade měděný drát a vyrábějí se šperky, švadleny šijí z hadrů, papíru a ničeho maškarní kostýmy. Krade se na smetišti všechno, z čeho se dají vyrobit meče, kolty a štíty, královské koruny, vousky pro mušketýry, paruky pro rokokové dámy.*³⁷⁸ Tato akce byla nakonec prozrazena a stráže ji rozehnaly. Několik žen skončilo na následky tohoto bálu v korekci. Bál žil v jejich vzpomínání dál a i když už bylo dávno po něm, znamenal pro ženy, které se ho zúčastnily a které si na něj připravovaly kostýmy, světlý okamžik vězeňského života. Bylo to velké vybočení z jednotvárnosti a byla to obrana, která je instinktivní.

Mimo jiné se vězni snažili udržet svůj mozek stále aktivní. Profesoři matematiky například stále propočítávali různé matematické vzorce, spisovatelé nadále psali básně.

³⁷⁵ H. Truncová.

³⁷⁶ Srovnej STREIBEL, Robert – SCHAFRANEK, Hans. *Strategie des Überlebens: Häftlingengesellschaften in KZ und Gulag*, Wien: Picus Verlag, 1996, s. 89.

³⁷⁷ ONDOK, Josef Petr. *Muklovský Vatikán*, c. d., s. 94 - 96.

³⁷⁸ ŠIMKOVÁ, Dagmar. *Byly jsme tam taky*, c. d., s. 27.

V táborech byl všeobecný nedostatek papíru a kousek tužky se považoval za poklad. Dozorci dobře věděli, jakou cenu pro každého člověka mají tyto atributy, a proto při nálezů tužky či psaného textu při filcuňku hrozil trest korekce. Protože tedy byl všude nedostatek psacího materiálu, uchovávaly se pak básně různými způsoby. Vězni se mnohé básně učili nazpaměť, a tímto způsobem se například zachovala velká část Renčových³⁷⁹ básní.³⁸⁰ Snad nejoblíbenější byl soubor básní na jednotlivé invokace loretánské litanie, který Renč původně nazval *Májová na strunách mříže*. Později po zhroutilí komunismu tato sbírka vyšla několikrát pod názvem *Sluncem oděná...* Došlo tehdy ke kuriózní situaci, neboť texty básní se dostaly ven, když někteří muklové odcházeli na amnestii domů a básně ve své hlavě takto pronesli. Ty začaly další existenci v samizdatové činnosti venku. Pro StB to muselo být šokující, když zjistili, že venku kolují básně, jejichž autor se nachází ve vězení. Renč s tím měl řadu potíží a vyšetřování, ale nikdy se nepodařilo zjistit, jakou konkrétní cestou se dostaly ven.³⁸¹ Nutno poznamenat, že tyto básně nepsali jen spisovatelé a básníci, ale i ostatní vězni. Část jejich tvorby je uveřejněná v knize od Jožky Huska. Někteří zaznamenávali své vzpomínky a psali si deníky.³⁸² Jinou formou zaznamenávání vězeňské zkušenosti byla kresba. Dnes jsou pro nás tyto kresby důležitým materiálem k dokumentaci vězeňského života a slouží k vytvoření představy o kulturním životě za mřížemi.

V táborech se setkávala značná část inteligence českého a slovenského národa a mnozí vězni vzpomínají na tuto dobu jako na univerzitu svého života. Díky vězení měli možnost poznat znamenité lidi z kulturní, politické i univerzitní oblasti. Ve vězeňských celách a na pracovištích se seznámili s lidmi, kteří učili na univerzitách, ovlivňovali dříve politickou situaci nebo s hrdiny z druhé světové války. Někteří z nich měli u nich takovou autoritu a vážnost, že i mezi vězeňskými zdmi se jim vykalo, ačkoliv platilo nepsané pravidlo, že mezi vězni se okamžitě tyká. Takovou osobností se byl i generál Kutlvaš³⁸³,

³⁷⁹ **Václav Renč** (28. listopadu 1911 Vodochody – 30. dubna 1973 Brno) - český básník, dramatik a překladatel. Představitel katolického ruralismu. Po maturitě začal studovat Filosofickou fakultu UK v Praze, kterou absolvoval v roce 1936. Již při studiích (1933 – 1936) redigoval spolu s Františkem Halasem časopis *Rozhledy po literatuře*. Po ukončení vysoké školy pracoval na několika místech jako redaktor (*Akord, Obnova, Řád*), později jako nakladatelský redaktor. V letech 1945 – 1948 byl dramaturgem olomouckého divadla. Od roku 1947 působil v roli dramaturga ještě v Zemském divadle v Brně. Po roce 1948 byl, jako ostatně celá katolická skupina, v nemilosti režimu, roku 1951 byl zatčen a o rok později (1952) ve vykonstruovaném procesu s katolickou inteligencí odsouzen na 25 let vězení. Propuštěn byl až v r. 1962 a rehabilitován až roku 1968. Od roku 1969 byl dramaturg operety v Olomouci.

³⁸⁰ HUSEK, Jožka. *Za vlády vrahů: zpráva o tom, co nechtějí slyšet*. Vizovice: Lípa, 1999, s. 54.

³⁸¹ ONDOK, Josef Petr. *Muklovský Vatikán*, c. d., s. 104.

³⁸² Mucha Jiří a Jirásek Miroslav.

³⁸³ **Karel Kutlvaš** (27. 1. 1895 - 2. 9. 1961) - československý generál. Za války vstoupil v Rusku do čs. legií, účastnil se jejich bojů, mimo jiné slavné bitvy u Zborova, po smrti J. J. Švece se stal velitelem

který podle pamětníků zůstal kriminálem nezlomen a stále si zachovával svou hrdost a důstojnost. Byl velkým vzorem pro ostatní spoluvězně.³⁸⁴

Při volných chvílích, ale také například při práci jako draní peří, přebírání hrachu, ale také například v legendární věži smrti,³⁸⁵ vězni vyučovali své spoluvězně ve svém oboru jako byla například filozofie, historie, dějiny umění, jazyky atd. Část těchto přednášek byla zaznamenaná v knize od Růženy Vackové *Vězeňské přednášky* a od Petra Křivského *Filozofie za mřížemi*. V těchto knihách máme možnost se také přesvědčit jakou úroveň měly tyto přednášky i při ztížených podmínkách. Tímto způsobem se samozřejmě političtí vězni snažili od kriminálních oddělit a zároveň tato „vězeňská univerzita“ svědčí o nezlomnosti lidského ducha. Vězeňská univerzita byla jedním ze způsobů jak zapomenout na těžký život za mřížemi a jak dát životu nový smysl. Vězni měli pocit, že čas strávený ve vězeňském prostředí nepromarnili.

Ženy se naučily nemluvit o svých problémech, nikdy nefňukat a nestěžovat si. Naopak mezi nimi vznikla čilá výměna myšlenek a ideálů. Analyzovaly své zážitky, nápady a metody. Mezi úniky ze žitého života patřilo i snění. *„V nějakých novinách jsme zahlédly reprodukce jeho (Salvátora Dalího - K. P.) obrazů a už tři dny je to debata na pokračování. Pohybujeme se v obrazárnách a uměleckých galeriích celého světa, rozebíráme kriticky filmy, které jsme nikdy nemohly spatřit, přihlížíme ve své fantazii baletům a nasloucháme neslyšným koncertům, kujeme všelijaké pikle a představujeme si, jaké to bude, až jednou půjdeme naporáděné a načesané a vonící a elegantní do opravdického divadla.“*³⁸⁶

Ženy měly ještě další způsob strategie přežití. Svým známým, rodinným příslušníkům či přítelkyním ve vězení vyráběly různé věci na památku. Kříže, různé přívěšky či hračky z kartáčků a hřebců, různé výšivky, kresby a další ruční práce.³⁸⁷ Bohužel většina těchto uměleckých předmětů, které dělaly přítelkyním ve vězení velkou radost, padla při různých

1. pluku, s nímž se účastnil bojových akcí na sibiřské magistrále. Po návratu do vlasti v roce 1920 prošel řadou velitelských míst od velitele pluku v Praze (1920-23) až po velitele divize v Hradci Králové (1934-39). Za okupace se účastnil domácího odboje ve vojenské organizaci Obrana národa. Po válce působil jako velitel sboru v Plzni a zástupce velitele oblasti v Brně (1946-48). Hned po únoru 1948 byl penzionován a už v prosinci po vyprovokované akci zatčen a v roce 1949 odsouzen k doživotnímu vězení, v němž patřil k obzvlášť trýzněným vězňům. V roce 1960 byl amnestován a brzy po propuštění z vězení zemřel.

³⁸⁴ A. Macek.

³⁸⁵ Ve věži smrti se drtila čistá uranová ruda. Vězni zde pracovali bez jakýchkoli ochranných prostředků a byli stále vystaveni radioaktivnímu záření jak v práci, tak i v ubytovnách, které byly postaveny nedaleko této věže. Do tohoto prostředí byli posíláni vězni klasifikováni jako nepolepšitelní a nejnebezpečnější. Tento tábor, v němž se věž smrti nacházela, byl často také nazýván táborem likvidačním.

³⁸⁶ ŠIMKOVÁ, Dagmar. *Byly jsme tam taky*, c. d., s. 52 - 53.

³⁸⁷ KUKLOVÁ-JÍŠOVÁ, Božena. *Krásná nemá paní*, c. d., s.72-81.

filcuňcích do rukou dozorců a nenávratně se ztratily.³⁸⁸ Jak už bylo v kapitole Ženy ve vězení napsáno, dbaly ženy ve zvýšené míře o hygienu a o svůj zevnějšek a snažily si tímto způsobem zachovat svou ženskou identitu.

Nezastupitelnou roli v životě vězně zaujímal humor. Právě jím vězni filtrovali své pocity a dostávali se do lepší psychiky a nálady. Dokázali se na situaci dívat jinýma očima, pokud se jí dokázali zasmát. Byl to způsob, jak se postavit nad dozorce, nad jejich hloupost, ale také, jak se postavit nad útrapy a hlad. *„Byly okamžiky – dělala se legrace, děsné psiny, jako vždycky, když jsou lidi pohromadě, jinak by vězení nevydrželi, protože jsou současně hrozně podráždění, dráždíví – tedy byly okamžiky, kdy jsem se takhle úplně vznášel. A říkal si: „Toto je život.“ a „Takhle to už bude a je to pěkný.“ Přitom jsem seděl v kriminále.“*³⁸⁹

Významnou úlohu hrálo v životě trestanců přátelství. Bylo důležité, aby co nejdříve zapadli do kolektivu v táboře a poznali základní pravidla života. Být vyřazen ze společnosti byl největší trest. Kdo se stal samotářem, například díky svému charakteru, byl přinejmenším „podivný“ a nebylo s ním něco v pořádku.

Důležitou roli při příjezdu do tábora nebo do vězení hrála skutečnost, aby si mohl³⁹⁰ našel nějakého známého. Pokud už v táboře někoho znal, byl jeho přestup do tábora značně usnadněn. Spoluvězňové pro něj byli základním informačním zdrojem o zvláštностech chodu tábora, co si smí a nesmí dovolit, jaké jsou požadavky starších tábora a velitelů.³⁹¹ Přátelství, která se ve vězení vytvořila, byla pevná a přetrvala až do civilu. Všichni narátoři se se svými spoluvězni setkávali i v civilu a tvrdili, že jim rozuměli daleko víc než jejich příbuzní.³⁹² Přátelství zaujímalu jednu z nejvýznamnějších příček a hodnot v životě vězňů: *„Málokdo si dovede představit, jakou cenu měly skupinky muklů stejného zájmu - to byly útky do světa snů - literatura - svět poezie - hudby - umění. To byla životodárná síla, která také pomáhala přežít - byla to dlouhá řada jmen, kdybych měl jmenovat ty statečné a tvrdé chlapy, kteří se dovedli rozdělit o skývu chleba, kterou dostali od civilisty ... V tomto souručenství nemohl člověk zklamat, a pokud se tak stalo, byli to lidé, kteří měli ke zrazování přirozenou dispozici ... Vzniklo na těch lágrech při neskutečně těžké otrocké*

³⁸⁸ H. Truncová.

³⁸⁹ FUČÍK, Bedřich – BARTOŠEK, Karel. *Zpovídání*, c. d., s. 46.

³⁹⁰ MUKL – často uváděná zkratka pro Muž Určený K Likvidaci.

³⁹¹ *„Ve všech kriminálech bylo ustáleným zvykem, že když na celu přišel „příbytec“, usínalo se až pozdě. Starousedlíci upozorňovali nově příchozího na místní zvláštnosti, a ten zas vyprávěl o poměrech v táboře, odkud přišel.“* HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví*, c. d., s. 86, dále HUSEK, Jožka. *Za vlády vrahů*, c. d., s. 35.

³⁹² Jiný názor měl Alois Hlavatý, který napsal, že opravdového přátelství mezi mukly nebylo. Protože se ale častěji ve vzpomínkách objevily případy soudící opak, musím tuto tezi odmítnout. HLAVATÝ, Alois. *Z bláta do louže*, c. d., s. 167.

*práci takové zvláštní bratrství, kdy držel jeden druhého.*³⁹³

Je nutné fenomén přátelství rozdělit nejen podle genderového hlediska, ale také podle toho, v jakých podmínkách se vězni v té či oné době vyskytovaly. Úplně jiný význam sociálních kontaktů byl na pevných věznicích a úplně jiný na táborech, ve kterých se vězni setkávali s úplně jinými okolnostmi. Právě v mužských zařízeních hrál tento faktor daleko větší roli než u žen. Významná byla také okolnost složení vězeňské populace. To vše by se mělo brát v úvahu. Síť sociálních kontaktů poskytovala vězni nejen hmotný, ale také sociální, společenský a psychologický užitek. Ani jednu tuto skutečnost nemůžeme vyloučit a ani jedna nebyla méně důležitá. Bez hmotného zaopatření, jako například bez možnosti opatřit si teplý svetr v podmínkách jáchymovských uranových táborů, kdy teplota někdy dosahovala hluboko pod bod mrazu, by byl život daleko nepříjemnější a právě tato okolnost mohla přispět k přežití. Bez psychologické pomoci a pocitu sounáležitosti, kdy vězeň měl dojem, že není na své problémy sám, by taktéž vězni nevyšli se zdravým rozumem a vězení by na nich zanechalo daleko hlubší následky.

Podíváme-li se na vězeňskou subkulturu žen, zjistíme, že přátelské styky byly pro ně ohromně důležité a dá se říct, že neexistovalo nic důležitějšího. Při hovoru s narátorkami jsem měla dojem, že komunita, která se během jejich věznění vytvořila, byla tím nejlepším, co je mohlo potkat. Byly to právě jejich přítelkyně, které jim pomáhaly toto období přestát. Sociální kapitál nebyl pro ně ani tak důležitý z hmotného hlediska, ale především z hlediska sociálního a psychického. *„Byly jsme si navzájem vším, utěšovaly jsme se. Když byla například nějaká velká ztráta nebo bolest v rodině a my jsme nemohly jet na pohřeb nebo k lůžku nemocnému, protože jsme nemohly ven a pomoci, tak jsme se utěšovaly a radovaly se navzájem. To byla naše silná záštita.*³⁹⁴

V kolektivu, který se vytvořil jak v mužských tak i v ženských táborech, existoval silný vztah vzájemné solidarity. Způsob solidarity se projevoval v různých situacích. Tak například často existovalo nepsané pravidlo, že práce, která byla za pracovní dobu vykonána (lepení obálek, draní peří, přebírání hrachu) se na konci směny rozdělila tak, aby ti, kteří nedokázali normu splnit, ji tímto způsobem splnili a dostali plný příděl stravy.³⁹⁵ V jiném případě se vězni domluvili a části své práce se zřekli ve prospěch dalšího, aby alespoň jeden člen měl plný příděl potravy, a ten se s nimi poté rozdělil.³⁹⁶ V ženských

³⁹³ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. *Vězeňské tábory v jáchymovských uranových dolech...*, c. d., s. 411.

³⁹⁴ H. Truncová.

³⁹⁵ JIRÁSEK, Miroslav. *Z deníku vlastizrádce*. Praha : Panorama, 1990, s. 17.

³⁹⁶ JELÍNEK, Jožka. *Dic mihi aliquid, cervule!* c. d., s. 54.

táborech platilo obdobné pravidlo. Ženy, které pracovaly na pracovištích, kde se vydělávalo více, se dělily s těmi nejpotřebnějšími, aby si také ony mohly přilepšit nákupem ve vězeňské kantýně.³⁹⁷

Pokud se někdo ocitl v korekci, téměř vždy se vyskytl někdo, kdo byl ochoten nasadit vlastní život a přinést postiženému teplé oblečení a potraviny, jež mnohdy zachránily dotyčného život. Zvláštní případ vězeňské solidarity popisuje Miroslav Jirásek v knize *Z deníku vlastizrádce*, kdy se skupina vězňů ze stejného baráku ocitla za porušení pravidel v korekci a jeden z nich, který právě skončil službu a neměl s touto akcí nic společného, nastoupil do korekce s nimi.³⁹⁸ A takhle bych mohla pokračovat dále ve vzpomínkách vězňů na solidaritu svých přátel.

Nelze však na tyto vztahy pohlížet naivně. I když se život tábora vyznačoval solidaritou mezi vězni a sami vězni na ni rádi vzpomínají, existovaly i případy, kdy se dá hovořit o odvrácené straně solidarity, kdy všechnen soucit a solidarita šly stranou. Tyto případy se stávaly ve vypjatých situacích, o které nebylo v tomto prostředí nouze. Lidé se v nich dostávali do zkratových situací, ve kterých se zachovali tak, jak by se nikdy nezachovali. Takový příklad popisuje Jan Bartoš ve své knize *Zadrátované slunce*. Vězni v něm málem ubili svého spoluvězně, který se nedostavil na nástup a oni museli několik hodin čekat až ho dozorcí najdou. Stráž se ke skupině vězňů, která tímto způsobem potrestala hocha, jenž nejspíše vyčerpáním usnul v dole, postavila zády a lynčování nezabránila. Mezi touto skupinou se údajně vyskytovali i političtí vězni.³⁹⁹

Na světnicích, na barácích si kolektivy vytvářely vlastní morální kodexy, které měly částečně dát životu v lágru jakž takž nějaká pravidla. Tento kodex měl i své sankce. Kdo se provinil, vypadl z kolektivu. To znamená, že s ním ostatní přestali komunikovat a stýkat se.⁴⁰⁰ Ovšem existovaly i jiné způsoby jak se vypořádat s viníkem. Myslím tím různé způsoby bití, vyhrožování či jiné způsoby fyzického i psychického napadání. Základní pravidlo však v těchto případech znělo: „Být spravedlivý, ale tvrdý.“⁴⁰¹

V táborech se mimo jiné vytvářely party vězňů, které plnily ochránářskou funkci. Pokud byl člověk sám a nebyl silnější fyzické kondice, mohl se stát rychle obětí silnějších, kteří jej potom využívali a pod různými pohnůtkami z něj vytahovali táborové poukázky, jež plnily funkci peněz. Tyto skupinky stály za svými členy a v případě potřeby je dokázaly

³⁹⁷ VACKOVÁ, Růžena. *Vězeňské přednášky*, c. d., s. 25.

³⁹⁸ JIRÁSEK, Miroslav. *Z deníku vlastizrádce*, c. d., s. 57 an.

³⁹⁹ BARTOŠ, Jan. *Zadrátované slunce: příběh mukla A023254*. Olomouc: VOTOBIA, 1998, s. 17 an.

⁴⁰⁰ BARTOŠEK, Karel. *Český vězeň*, c. d., s. 34.

⁴⁰¹ BARTOŠ, Jan. *Zadrátované slunce*, c. d., s. 35.

podepřít nebo pomstít. Další možností, jak se dostat do bezpečí a nebýt těmito lidmi či skupinami, jež byly nejčastěji tvořeny z řad kriminálních vězňů, bylo najít si v táboře „kamaráda, či známého“, který byl v táboře respektován a svůj respekt přenášel i na lidi, kteří se vyskytovali poblíž jeho osoby.⁴⁰²

Velmi důležité bylo, aby si lidé na světnicích mohli věřit, aby spolu mohli komunikovat beze strachu, že za své řeči budou odsouzeni na několik dní do korekce. Pokud se tato skutečnost podařila realizovat, zavládla na světnici vnitřní pohoda vzájemné důvěry. Vedení se však pokoušelo do baráku nasazovat své lidi, tedy různé udavače, kteří jim potom podávali informace, co se v kolektivu děje a o čem se vypráví. Někteří píší, že tito lidé se dali velmi často rychle poznat. Popis sedí na vězně, kteří byli hned od začátku přátelští, ale hlavně se začali rychle vyptávat na osudy toho druhého a zapřádali rozhovor na téma kritiky režimu. Ovšem staly se i případy, kdy bonzák zůstal nepoznán, což mělo v budoucnosti pro mukly těžké důsledky, zvláště připravoval-li se útek.⁴⁰³

Co pro vězně znamenalo bonzáctví je možné ukázat na slovech J. P. Ondoka: *„Bonzáctví v muklovské etice patřilo k nejtěžším zločinům. Proč? Protože proti němu neexistovala žádná možná obrana. Bonzácké udání stačilo, aby byl vězeň potrestán bez ohledu na to, zda je udání pravdivé nebo vylhané. Vedení chránilo anonymitu bonzáků, kteří by jinak, pokud by byli známi, pro ně ztratili cenu. Proto nikdy nepřipustili konfrontaci udaného vězně, ani sami nezkoumali, zda je udání pravdivé. V pevnostních věznicích proti tomu neexistovala žádná možnost obrany. V jáchymovských táborech s volnějším režimem, kde nebylo možno dokonale kontrolovat denní počínání vězňů, bylo bonzáctví tvrdě a drasticky trestáno, pokud ho bylo možné nějakým způsobem možné prokázat. Když bylo potvrzeno, byl bonzák v noci na cimře přepadem muklovským „Kukluxklanem“, zabalen do deky a neúprosně zbit – často s těžkými zdravotními následky, pro něž skončil v nemocnici a byl posléze umístěn do jiné věznice, kde ho spolumuklové neznali. Takový případ byl ovšem ojedinělý, neboť muklovské tamtamy byly rychlé a využívaly časté přesuny vězňů z jedné věznice do druhé.“⁴⁰⁴*

Důvodů k tomu, aby člověk podepsal spolupráci a stal se bonzákem bylo mnoho.

⁴⁰² Tamtéž, s. 45 an.

⁴⁰³ HUSEK, Jožka. *Za vlády vrahů*, c. d., s. 37.

⁴⁰⁴ ONDOK, Josef Petr. *Muklovský Vatikán*, c. d., s. 30. Srovnej první rozhovor s Františkem Melicharem. *„A my jsme si pak v neděli domluvili pár kluků a udělali jsme akce B po táboře, to znamená, že jsme to vzali od prvního k poslednímu baráku a vytáhli jsme bonzáky, akce B (smích). O kterým jsme co věděli, někomu jsme domluvili, někomu dostal trošku nakládačku, že jo, to je život lágrovej.“* MELICHAROVÁ, Jana. *Vězeňská zařízení Vojna...*, c. d., s. 6.

Někteří to udělali ze svého prospěchu. Je ale možné odsuzovat lidi, kteří měli doma děti,⁴⁰⁵ o kterých věděli, že jejich nepřítomností trpí, že jejich rodiče jsou nemocní a nemůžou jim pomoci?⁴⁰⁶ Když jim potom nabídli možnost, že za podepsání půjdou domů dříve a že by mohly být všechny problémy rázem vyřešeny, podleli. Jiní byli psychicky a fyzicky týráni až podepsali. Jiní podepsali, aby zachránili druhé, jako například vzpomíná František Melichar, který podepsal spolupráci z důvodu, aby mohl varovat dva spoluvězně, na které dozorcí připravovali zátah kvůli předání vzorků rudy civilovi. Bylo zde nebezpečí, že pokud by byli chyceni, tak by dostali trest smrti. On se to náhodou dozvěděl, když byl na velitelství, kde ho lámali ke spolupráci. Aby co nejdříve mohl tyto vězně varovat, podepsal spolupráci. Jakmile odešel z velitelství, upozornil své spoluvězně na světlici, že právě podepsal spolupráci. Nemohl ale říct z jakého důvodu, protože spoluvězni by mohli být dodatečně odsouzení. Hned jak to na světlici řekl, šel za dvě hodiny do korekce.⁴⁰⁷ A tato příhoda se s ním táhla po celé vězení, protože byl neustále považován za udavače. Ani v civilu mu pak nechtěli někteří uvěřit.⁴⁰⁸

Pokud chceme tyto lidi odsuzovat, měli bychom se vždycky ptát po důvodech, proč podepsali. Někteří si svou chybu uvědomili později, a proto se snažili svého závazku zbavit. Pokud to nešlo, pokoušeli se spolupracovat na oko. Ti, co podepsat nechtěli, byli stále pronásledováni a nebyla jim dána chvilka oddechu. Jak už bylo dříve napsáno, někteří podepsali spolupráci za jisté úlevy jako mohly být návštěvy nebo balíky od rodiny nebo jim bylo slíbeno, že budou propuštěni dříve domů.⁴⁰⁹

Další způsob solidarity se projevoval při různých aktivitách typu vnějšího odporu proti vězeňskému režimu při protestech, hladovkách nebo odmítání nastoupit do práce. Případů větších vystoupení vězňů se však vyskytovalo jenom velmi málo a pokud ano, jednalo se spíš o akce spontánní, nikdy ne organizované. Jedno měly společné - většina vězňů se k nim bez dřívějšího domlouvání připojila. Avšak některé tyto akce mohly být vyprovokovány samotným vedením pomocí nastrčení různých „agresorů“.⁴¹⁰ Pokud ale vyšel impuls k odporu od samotných vězňů, vedení tábora se každého většího projevu

⁴⁰⁵ Obzvláště to platilo pro ženy.

⁴⁰⁶ D. Stuchlíková.

⁴⁰⁷ První rozhovor s Františkem Melicharem, MELICHAROVÁ, Jana. *Vězeňská zařízení Vojna...*, c. d., s. 6 - 7.

⁴⁰⁸ František Melichar se později stal na táboru Vojna starším tábora, a ti, kteří ho poznali v té době, tvrdili, že to byl „férový chlap“. Ptala jsem se svých narátorů, zda ho znají, a ti mi potvrdili, že je to jejich dobrý přítel.

⁴⁰⁹ KAPLAN, Karel – PACL, Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*, c. d., s. 121 an.

⁴¹⁰ HUSEK, Jožka. *Za vlády vrahů*, c. d., s. 65.

nespokojenosti obávalo, a proto byla tato povstání co nejdříve likvidována za použití velice tvrdých trestů.

Mezi takové známé akce patří hladovka z r. 1954, která proběhla v ženském pracovním táboře v Pardubicích. Od 4. do 7. května dobrovolně a na protest hladovělo asi 60 žen z oddělení „Hrad“. K důvodu, proč ženy protestovaly, D. Stuchlíková v rozhovoru řekla: „*Myslím si, že to vzniklo kvůli vložkám, protože některé holky na tom byly katastrofálně. Nevím, jestli chtěly zvýšit příděl nebo chtěly, aby měly možnost si je kupovat za své peníze.*“⁴¹¹ Povolaná komise z ministerstva vnitra celou událost prošetřila a výhrou byla pro protestující ženy možnost opatření si alespoň nezákladnějších hygienických potřeb⁴¹² a opětovného zavedení stravování přímo v jídelně.⁴¹³

O šestnáct měsíců později, v září roku 1955, se uskutečnila další protestní hladovka, která už byla ale svým rozsahem větší. K této hladovce se údajně připojily i další tábory na Jáchymovsku, Slavkovsku a Přípramsku.⁴¹⁴ Odhady počtu účastnic se liší. Některé odhady uvádějí až 520 žen, ostatní jsou skromnější a hovoří o 105 ženách, které se této hladovky zúčastnily.⁴¹⁵ Ženy vznik hladovky popisují: „*Když tenkrát vypukla hladovka, a to je zajímavé, šlo jak tichá pošta. V tu dobu přišla do Pardubic nová bachařka. A protože se nám nikdo nepředstavil svým jménem, tak okamžitě dostala přezdívku Elsa Koch - bachařka koncentráku za 2. světové války, a my jsme tu hladovku více méně začaly kvůli ní.*“⁴¹⁶ Podobně vzpomíná i J. Havrlantová: „*Ta vznikla kvůli špatnému zacházení. Velitelky k nám byly drzé, znervózňovaly nás v práci, pořád si něco vymýšlely. Aby jsme s tím udělaly pořádek, tak jsme zahájily hladovku.*“⁴¹⁷ Hladovka byla prý spontánní a bylo v ní jen málo stávkokazů.⁴¹⁸ Průběh hladovky popisuje J. Havrlantová: „*To tenkrát přijela nějaká ministerská komise z Prahy, postavili nás všechny čelem ke zdi, a slíbili, že náprava bude učiněna. Ale některé neuvěřily a poctivě hladovku držely. Některé dokonce do devátého dne. Já jsem mezi něma nebyla, protože jsem si říkala, že to nemá význam ani smysl, abych si podlamovala svoje zdraví kvůli tomu, že ta čůza je taková drzá.*“⁴¹⁹ Ženy hladovku odvolaly až byly učiněny nápravy. Elsa Koch byla odvolaná⁴²⁰ a tehdejší náčelník byl

⁴¹¹ D. Stuchlíková.

⁴¹² Ženy dostávaly 4 vložky na jeden cyklus.

⁴¹³ BURSÍK, Tomáš. *Ženy ve vězení*, vlastní archiv.

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 269.

⁴¹⁵ Tamtéž.

⁴¹⁶ H. Truncová.

⁴¹⁷ J. Havrlantová.

⁴¹⁸ ŠIMKOVÁ, Dagmar. *Byly jsme tam taky*, c. d., s. 67.

⁴¹⁹ J. Havrlantová.

⁴²⁰ H. Truncová a J. Havrlantová.

vyměněn.

Známý je taktéž případ 12 žen, které zaslaly osobní dopisy generálnímu tajemníku OSN Dagu Hammarskjöldovi⁴²¹ z 28. na 29. června 1956, ve kterých byly popsány důvody a způsoby zatčení, a taktéž podmínky v československých věznicích a pracovních táborech. Dožadovaly se práv politických vězňů. Dopisy byly doplněny překlady, vždy podle jazykových možností autorky.⁴²² Autorkami těchto dopisů byly Ludmila Balloušová, Vlasta Charvátová, Marie Jandová, Libuše Bulínová, Helena Kučerová, Markéta Pavlíčková, Dagmar Skálová, Helena Šelleyová a prof. Růžena Vacková.

Dopisy však nebyly nikdy odeslány a zůstaly ve spisech. Pisatelky byly poslány na Pankrác, kde strávily dva roky, a pak byly poslány zpátky do Pardubic.⁴²³ Tato akce, ačkoliv by se mohla zdát zbytečná, ukázala na nezlomnost lidského ducha. Ukázala, jak velkou zbraní je slovo. Podle slov J. Havrlantové: *„Aspoň byl protest, ve kterém jsme ukázaly, že si nenecháme všechno líbit. byly jsme proti tomu, aby s náma zacházeli jako s podřadnými lidma.“*⁴²⁴

Snad největším projevem odporu, ať už pro svůj masový charakter, délku trvání, ale i následnou perzekuci, byla tzv. nudlová vzpoura na táboře Vojna roku 1955. Stávkou byla zahájena jako protestní hladovka 4. července 1955 a trvala až do 7. července. Stávky se účastnili všichni političtí vězni a většina kriminálních vězňů. Bezprostřední příčinou hladovky byla večeře – prý nudle s mákem, které většina vězňů odmítla jíst.⁴²⁵ Vedením tábora byli označeni tři iniciátoři protestu a byli vsazeni do bunkru. Vězni se proto shromáždili před velitelstvím a vynutili si jejich propuštění. Hned druhý den sepsali své stížnosti do deseti bodů a předložili je velitelství tábora. Pokud nebudou jejich požadavky splněny, zahájí kolektivní stávku a odmítnou nastoupit do práce. 5. července byly na příkaz velitele zrušeny směny. Velitelství odmítlo o požadavcích vězňů jednat. Vězni na protest vyhlásili hladovku.

Protestní stávka měla dramatický průběh. Major Ryšavý, náčelník Správy vězeňských táborů vyhlásil plnou pohotovost IV. Praporu útvaru Jeřáb a byla zesílena

⁴²¹ **Dag Hammarskjöld** (29. 7. 1905 - 18. 9. 1961) - švédský diplomat a generální tajemník Organizace spojených národů v letech 1953 - 1961. Během jeho funkčního období zasahoval do krizí na blízkém východě, v Koreji a v oblasti dekolonizace Afriky.

⁴²² VACKOVÁ, Růžena. *Vězeňské přednášky*, c. d., s. 39 - 40.

⁴²³ NA, fond SSNV, osobní spisy vězeňkyň.

⁴²⁴ J. Havrlantová.

⁴²⁵ Jeden z organizátorů vzpoury ve svých vzpomínkách napsal, že se tábor manifestačně připojil 4. července k oslavám svátku svobody v USA. PETRÁŠOVÁ, Ludmila. *Vězeňské tábory v jáchymovských uranových dolech...*, c. d., s. 402.

ostraha tábora (posílení o 40 příslušníků vězeňské ostrahy z Pankráce). 5. července se major Ryšavý dohodl s vedením Jáchymovských dolů, že vězni nebudou do vyšetření celé situace posíláni do práce. V 20:00 byla zahájena první akce na likvidaci stávky. Ve vnitřním oplocení zaujali příslušníci stráže pět strážních stanovišť a byl vyhlášen nástup vězňů. Poté byly prohledány všechny ubikace a byly zabaveny potraviny. Táborová kantýna byla uzavřena a všechny potraviny odvezeny pryč, aby vězni nemohli během hladovky nakupovat. Zároveň během nástupu byla provedena osobní prohlídka každého vězně. Celkem bylo zatčeno 61 vězňů a ihned odvezeno do věznice na Pankráci a do Ruzyně.

Další den 6. července 1955 byl dopoledne vyhlášen další nástup vězňů. Rozkazem velitele byl zakázán jakýkoli pohyb po táboře a veškerý kulturní a sportovní život, byly pozastaveny návštěvy, dopisování a byly zadrženy žádosti o podmíněném propuštění. Ve 13:00 byl vyhlášen další nástup, na který nastoupilo pouze sedm mužů z 1436 vězňů. Jako trestní opatření byla vyhlášena naprostá izolace všech vězňů v barácích. Vězni ovšem zatím pokračovali ve stávce a nástupu ve 20:00 se neúčastnil ani jeden vězeň. Proto vyhlásilo velitelství na 7. července stav korekce pro celý tábor. Za těchto opatření odhodlání vězňů postupně sláblo. Velitelství nařídilo, že každý, kdo se chce najíst, musí předložit písemnou žádost o vydání jídla. Většina vyhladovělých vězňů ji podepsala. Někteří však vydrželi až do 9. července. Jednalo se o 45 mužů, kteří byli potrestáni korekcí a posláni do pevných věznic. Nakonec bylo z organizování stávky odsouzeno 11 vězňů, jejichž trest byl zvýšen o 11 až 12 let odnětí svobody.⁴²⁶

Mezi další způsoby odporu, možnost jak ukázat vedení a režimu, že vězeň nesouhlasí s nastalou situací, že se nechce se svým postavením smířit, byl útek. Co se týče úspěšnosti útěků během let, lze říci, že do začátku padesátých let byly útky povětšinou úspěšné. Tento stav byl způsobený faktem, že ve věznicích stále pracovali dozorcí, kteří ještě nebyli vyškoleni režimem. Mnoho z nich nevěřilo komunistickému režimu a často pomáhali politickým vězňům. Taktéž v této době nebyly tak dokonale chráněny přístupové a únikové cesty do tábora, a tak vězni měli dostatek příležitostí k útěku. To vše se mění na začátku padesátých let, kdy se režim v táborech zpříšňuje a útek se stává stále složitějším. Například tábory na Jáchymovsku byly obehnány dvojitým oplocením z ostnatého drátu asi 2,5 metru vysokým. Mezi vnitřním a vnějším oplocením se nacházel prostor asi 1-1,5 metru široký, vysypaný bílým pískem. V rozích a uprostřed oplocení byly postaveny ve výšce asi šesti metrů dřevěné strážní budky, které byly vybaveny reflektory a kulometry. Celé oplocení

⁴²⁶ MELICHAROVÁ, Jana. *Vězeňské zařízení Vojna...*, c. d., s. 126 - 127.

bylo osvětleno ostrým světlem. Pokud došlo k přerušení dodávky elektrického proudu, zajišťovaly výrobu elektřiny agregáty.⁴²⁷

Nejvíce útěků bylo uskutečněno v roce 1951, pak se počty uprchlých vězňů stále snižují. Většina útěků v tomto a následujícím období však nebyla úspěšná. Pokud byl útekář dopaden, následovaly poté kruté tresty - další trest odnětí svobody, častokrát také trest smrti.⁴²⁸ Vězni proto byli pro odlišení vybaveni zvláštním oděvem, byli stále střeženi jak na ubikacích, tak při práci a byly pro ně zhotoveny zvláštní karty pro útekáře.⁴²⁹

Útěky byly prováděny různými způsoby. Šlo o akce jednotlivců, ale taktéž skupin. Některé útěky byly prováděny bez rozmyslu a z náhlé příležitosti. Některé byly plánované a pečlivě připravované několik měsíců, jako například velmi známé prokopání se na svobodu v táboře Nikolaj. Co se týče neúspěchů, ty byly velmi často zaviněny nekázní samotných účastníků útěku a vyzrazení plánu příliš mnoha lidem. Vězni pak oceňovali kázeň skupiny jejíž útek se podařil a do jehož plánů byla zasvěcena velká skupina lidí. Pak nevadily ani filcuňky ani represe, které zákonitě musely následovat. Jožka Husek ve své knize píše, že: „*Chlapům okamžitě přešly dřímoty a přes všechnu únavu se na útekáře nikdo nezlobil. Naopak, celý tábor ovládala jakási nevyslovená radost nad tím, že se útek zdařil.*“⁴³⁰ Přesto spousta útěků byla vykonstruována a vyprovokována samotným vedením věznic či táborů.

V podstatě největším útekem v historii vězeňských táborů je málo známý útek dvaceti vězňů ze šachty Kamenná 29. listopadu 1952. Na útěku vězňů se podíleli dva důlní dozorcí a jeden střelmistr. Vězni si doslova nakradenou třaskavinou „prostříleli“ průchod z dolu a uprchli. Brzy však byli pochyťáni. V roce 1953 byli opět souzeni, jejich nové tresty se pohybovaly kolem tří let pro vězně a 18 měsíců pro civilní zaměstnance, což byly na tu dobu, velice nízké tresty.⁴³¹

Nejtragičtější následky měl útek dvanácti vězňů ze šachty 14 na Slavkovsku z tábora XII dne 15. 10. 1951. Jen čtyři vězni ho přežili a jen jeden z nich - Karel Kukal nám o něm mohl podat svědectví v knize Deset křížů.⁴³² Dva z těchto vězňů byli soudem odsouzeni k trestu smrti, třetí po nelidských výsleších ztratil paměť a sám Karel Kukal byl odsouzen k 25 letům odnětí svobody. Přívoz mrtvých těl účastníků tohoto útěku zpátky na tábor

⁴²⁷ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. *Vězeňské tábory v jáchymovských uranových dolech...*, c. d., s. 413.

⁴²⁸ Srovnej životní příběh A. Macka.

⁴²⁹ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. *Vězeňské tábory v jáchymovských uranových dolech...*, c. d., s. 413.

⁴³⁰ HUSEK, Jožka. *Za vlády vrahů*, c. d., s. 63.

⁴³¹ MELICHAROVÁ, Jana. *Vězeňské zařízení Vojna...*, c. d., s. 121.

⁴³² KUKAL, Karel. *Deset křížů*. Praha: Nová inspirace, 1993.

zanechal taktéž špatné vzpomínky očitých svědků. Mrtvá těla jejich kamarádů byla položena, nebo spíše hozena doprostřed seřadiště, přeživší účastníci byli nuceni se postavit vedle nich, a celý tábor musel kolem nich projít a nikdo nesměl ani smeknout čapku k uctění jejich památky. Pokud takto učinil, byl zavřen na několik dní do korekce. Jožka Jelínek tento zážitek popisuje: „*Od té doby jsme měli všichni pramalý smysl pro nějaké odpouštění. I pro kněze, kteří měli milování svých nepřátel „v pracovní náplni“ toto přikázání získalo ráz celoživotního problému.*“⁴³³

Důvody, proč se vězni rozhodli riskovat svůj život jsou víceméně jasné, touha po svobodě je vždycky velmi silná. Někteří z nich ale neutekli, i když měli příležitost. A. Macek neutekl, protože měl sympatie ke svému strážníkovi.⁴³⁴ D. Stuchlíková zase neutekla z důvodu ohledů na vlastní rodinu. Věděla, že by jim svým útekem vůbec nepomohla.⁴³⁵

Několikrát jsem dostala otázku, proč se všichni vězni nevzbouřili proti dozorcům a neutekli všichni. Dostávaly se mi argumenty, že jich bylo daleko víc než dozorců, a proto by mohla být jejich vzpoura úspěšná. Podle mého názoru nebylo možné, aby došlo k této vzpouře. Vězni by v podstatě neměli žádnou šanci. Musíme si uvědomit, že i kdyby všichni byli stejného názoru a byli by úspěšní, byla celá země obehnaná dráty. Komunistický režim se v té době stále více upevňoval a uprchlí vězni by nenašli mezi civilním obyvatelstvem podporu.

Doposud jsem mluvila o strategiích přežití, které víceméně umožňovaly vězněným, aby si uchovali rovnou páteř a své přesvědčení. Jenomže mezi strategie přežití nepatřily jenom tyto kladné způsoby. Mezi vězni se našli mnozí, kteří se rozhodli bonzovat, sloužit a přisluhovat vězeňskému režimu. Mezi táboráky se vyskytovali lidé, kteří hleděli egoisticky jenom na své potřeby. Stávali se z nich táboráci nebo starší světnic a znepríjemňovali svému okolí život jak mohli. Za své zásluhy dostávali různé výhody, jako například vyšší přiděly, častější návštěvy, možnost přijímat balíky a korespondenci, měli jednodušší práci. Nadto měli ještě moc buzerace a zvyšování si vlastního ega.

Pokud jsme mluvili o způsobech, které pomáhaly vězňům přežít období za mřížemi, musíme se podívat i na druhou stranu mince. Ne každý byl tak silný, aby mohl odporovat. V pamětech můžeme nalézt spoustu odkazů rezignace. Vězení trvalo již dlouho, komunistický režim byl neustále pevný, před sebou měli mnoholeté tresty, do toho těžká

⁴³³ JELÍNEK, Jožka. *Dic mihi aliquid cervule!* c. d., s. 20.

⁴³⁴ A. Macek, jedná se o příhodu, kdy měl možnost utéct z malého okresního vězení.

⁴³⁵ D. Stuchlíková.

práce a neustálá buzerace. To byly důvody, proč lidé rezignovali a rozhodli se pro únikové řešení, tedy pro sebevraždy, samotu nebo podvolení se režimu. Za jednu z forem rezignace můžeme považovat i podpis vězně, který se stává konfidentem vedení a donáší na své kamarády. Mezi jiné způsoby, jak aspoň na krátkou chvíli uniknout z táborového života, byly různé formy sebepoškození. Vězni polykali polévkové lžíce, hřebeny, různé hřeby nebo uranový prášek. Dotyční museli být v takovém případě rychle odvezeni do nemocnice.

Ovšem za největší formu rezignace musíme považovat sebevraždy. Přesto se v době největšího hladu a přísného režimu, který trval v letech 1950-1953 vyskytovaly sebevraždy jen velmi sporadicky. V tomto období se nejspíše vězni soustředili jenom na myšlenku přežití a neměli čas přemýšlet nad svým osudem. Snad také v této době byla společnost v táborech sevřenější a vězni si byli sobě navzájem více oporou. Je těžké tento absurdní stav vysvětlit, nicméně od roku 1953, kdy režim v táborech polevil, se objevují sebevraždy stále častěji.⁴³⁶

Sebevraždy v táborech můžeme klasifikovat do více skupin jako například od náhlého pomatení smyslů, kdy si v podstatě člověk v tu chvíli ani neuvědomoval, co činí. Spáchal sebevraždu bez rozmyslu. Další skupina se potýkala se ztrátou smyslu života, jak jím mohla být například ztráta víry nebo ztráta životní jistoty - domova a manželky. Každý rozvod znamená frustraci, ale za okolností, ve kterých se nacházeli vězni, to byla velmi závažná věc. Alois Hlavatý o svém rozvodu píše: „*Tímto dne jsem ztratil domov, to nejdražší, co odsouzenec za mřížemi udržuje nad vodou.*“⁴³⁷ Jediné, co mohlo odsouzenec podepřít v jeho těžké chvíli byli jeho kamarádi ve vězení. A je pravda, že záchranné páky v tomto směru ve vězení opravdu existovaly a fungovaly.⁴³⁸

Zda člověk selhal nebo si udržel svou „vnitřní svobodu“ záleželo na jeho psychickém stavu, jak byl pevný ve svých zásadách a samozřejmě jak byl silný poprat se se svými životními osudy. Častokrát ale také záleželo na společnosti, do které se odsouzený dostal. Zda to byli lidé, kteří ho podpořili v prvních měsících atd. Zároveň ale byly důležité různé vedlejší okolnosti jako byla rodina odsouzeného, ať už to byli například jeho rodiče nebo žena. Domov pro odsouzeného znamenal mnoho, častokrát jedinou jistotu. Pokud se tato jistota ztratila, odsouzený potřeboval mnoho psychické vůle, aby přežil.

⁴³⁶ TAJOVSKÝ, Bohumil Vít. *Člověk musí hořeti: rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*. Praha: TORST, 2001, s. 104 – 105.

⁴³⁷ HLAVATÝ, Alois. *Z bláta do louže*, c. d., s. 187.

⁴³⁸ HUSEK, Jožka. *Za vlády vrahů*, c. d., s. 78.

IX. ROZHOVORY

1. ORAL HISTORY A JEJÍ METODY

Metodu orální historie můžeme považovat za nejstarší metodu v předávání vědomostí o naší minulosti. Díky orálnímu přenosu informací vznikaly ve společnosti různé mýty, pověsti a legendy, které měly v dalším vývoji vliv na vývoj mentality a kultury společnosti. Byly to právě mýty a legendy, které formovaly základy našich morálních hodnot a postojů a bez jejichž existence si nedovedeme představit a pochopit nás samé. Ústní způsob předávání minulosti stále přetrvává u primitivních společností. V naší civilizaci se tento způsob začal pomalu vytrácet se vznikem písma, papíru a později vynálezem knihtisku. Nevytratil se však úplně. Jako děti i my poslouchali životní příběhy našich rodičů a prarodičů a určitě velká většina z nás musela zatnout zuby při větě: „To já, když jsem byl mladý, tak jsem musel...“ Orální historie byla vždycky přítomná v našich životech a podle mého soudu bude i v budoucnosti. Určitě nás ale napadne otázka, kdy došlo k vytvoření orální historie jako vědecké metody, a čím se tato metoda vůbec vyznačuje.

K rozmachu orální historie jako historické metody mohlo dojít až s rozmachem nezbytné záznamové technologie, bez které se badatel nemůže obejít. Dnes se mimo samotný zvukový záznam doporučuje i fotodokumentace z rozhovoru, v některých zemích a ústavech se někdy využívá i videozáznamu. Za přednost se většinou považuje ten fakt, že kamera může zachytit i různé vizuální aspekty v souvislosti s rozhovorem, jako je mimika nebo gestikulace.⁴³⁹

Metoda Oral History se začala vyvíjet v 60. letech 20. století ve Spojených státech, ve Velké Británii a v Německu. V roce 1967 byla založena společnost Oral History Association, která byla v červnu roku 1996 formálně přeměněna na International Oral History Association.⁴⁴⁰ Zatímco ve světě se metodika Oral History neustále rozvíjela, vznikaly různé odborné publikace, které tuto metodu obohacovaly a stavěly ji na pevnější základy, zůstávala československá historiografie těmto snahám pozadu. Ale ačkoliv se českoslovenští historikové nesměli podílet na výzkumech svých kolegů na západě, neznamenalo to, že by se tato metoda v historickém bádání nevyužívala. Přibližně ve

⁴³⁹ OTÁHAL, Milan - VANĚK Miroslav. *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 31. Srovnej VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004, s. 33.

⁴⁴⁰ VANĚK, Miroslav. *Orální historie*, c. d., s. 16.

stejném období, kdy se začíná vyvíjet tato metoda ve světě, se začínají na naší půdě využívat vzpomínky pamětníků a účastníků tehdejších událostí. Jednalo se o předválečné komunisty, účastníky protifašistického odboje a partyzánských skupin. Samozřejmě, že svědkové, kteří se na takových projektech mohli účastnit, museli být z tehdejšího ideologického hlediska naprosto „čistí“.⁴⁴¹

Za hlavní boom ve vývoji metody Oral History na české půdě je možno považovat založení ústavu Centrum orální historie, které bylo zřízeno 1. 1. 2000 v rámci Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. Mimo vlastní výzkum a shromažďování vlastních souborů rozhovorů se Centrum zaměřuje i na vzdělávací činnost a pomoc badatelům v začátcích práce s touto metodou.⁴⁴²

Téma mé práce od počátku vyzývalo k využití této metody. Víceméně jedním z impulsů byla i ta skutečnost, že svědkové této doby a tohoto společenství, které se vytvořilo v komunistických vězeních a táborech, pomalu a nenávratně mizí a s nimi ubývají i cenné informace, které mohou historikům, sociologům, psychologům a antropologům přispět k výzkumu každodennosti a vývoji mentality, které jsou v běžných archivních materiálech těžko dostupné. V mém případě existuje spousta písemně vydaných vzpomínek. Tyto mi byly velkou oporou při získávání informací o životě a vnitřním vědomí každého vězně a vězeňské subkultury, jenomže každá kniha na druhou stranu obsahovala spousta otázek, na které nešlo najít odpověď, protože pisatel byl vzdálený. Proto jsem se rozhodla pro určitou konfrontaci mezi vzpomínkami psanými a ústními.

Mezi ústním a písemným podáním existují samozřejmě rozdíly. Nad psaným textem má autor možnost určité sebereflexe a opravy. Protože má čas, může více strukturovat svůj záměr a promyslet si své sdělení. Kdežto mluvený projev je jiný. Je svižnější, velmi často v něm narátoři používají přímé řeči, která dodává rozhovoru živost a vtahuje posluchače do děje. V mém případě narátoři velmi často vytahovali různé epizody ze svého života, velmi často humorné, a tím své vyprávění obohacovali. Samozřejmě, že se při rozhovoru uplatňoval také vypravěčský talent, který se bohužel nedá zaznamenat na papír. Spousta epizod ztratila při přepisu svou svižnost, citový nádech a často náboj, který měla.

Důležité je zdůraznit, že psané a mluvené slovo se lišilo i po syntaktické stránce.

⁴⁴¹ Tamtéž, s. 39.

⁴⁴² In <http://www.usd.cas.cz/cs/stranky/oddeleni/centrum-oralni-historie/>, poslední nahlédnutí 17. července 2006. Publikace: OTÁHAL, Milan - SLÁDEK, Zdeněk. *Deset pražských dnů : 17. – 27. listopad 1989*. Praha : Academia, 1990. VANĚK, Miroslav a kol. *Ostrůvky nesvobody: mladá generace a cesta k občanské společnosti v Československu v 80. letech*. Praha: Votobia, 2002. OTÁHAL, Milan - VANĚK, Miroslav. *Sto studentských revolucí*, c. d.

Věty při mluveném rozhovoru byly daleko kratší, narátoři používali jednoduchá sdělení. Lišilo se i podle stupně dosaženého vzdělání. Čím vyšší vzdělání vypravěč dosáhl, tím byly věty rozvinutější a ubylo výplňových slovíček. Ve svém výběru jsem měla dvě narátorky, které mluvily dialektem, a to silným pražským dialektem a moravským nářečím.⁴⁴³ I tato skutečnost se promítala do rozhovoru a podbarvovala kolorit vyprávění.

Orální historie se zaměřuje především na individuum a na jeho osobní zkušenost. Narátor stojí v popředí celého výzkumu, který se koncentruje na subjektivní prožívání dějin. Orální historie je nezastupitelná v případech, kdy byla řada pramenů z různých důvodů zničena, což platí především pro výzkum totalitních společností. Je však, jak už bylo napsáno, limitována biologickými faktory, protože mohou být interwievováni pouze žijící lidé, kteří vyprávějí vlastní zážitky a zkušenosti.⁴⁴⁴

Důležitým faktorem při používání této metody je paměť. Všechny události narátor vypravuje retrospektivně. S větším odstupem ubývá výbavnosti a přesnosti paměti, a tím ztrácí informace na preciznosti. Klíčové momenty, které navíc bývají spojené s nějakým emocionálním zážitkem interwievovaného, zůstávají v paměti daleko déle a někdy si narátor i po letech dokáže vzpomenout na různé přesnosti. Podle mého názoru se vypravěčům často v hlavách znovu objevily pocity, které v té dané chvíli prožívali. Tyto pocity zakonzervovaly v paměti tyto okamžiky s velkou přesností.

Někdy si narátor vzpomenu daleko lépe na klíčové okamžiky života než na každodenně se opakující rutinu, která pro něj znamenala jenom výplň jeho osobního života. Dále platí, že neutříděné a nepochopené zážitky se v paměti uchovávají daleko hůře. V mém vzorku narátorů se stávalo, že právě v těchto případech nevěděli, jak danou situaci uchopit a s tím souvisely i následné problémy s vyjádřením a vysvětlením daného problému.

Při analýze rozhovorů musí být také brán zřetel na sociokulturní faktor. Individuální vzpomínky v nemalé míře ovlivňuje i „kolektivní paměť“.⁴⁴⁵ Musí se brát v úvahu i ten fakt, jak je narátor zvyklý zacházet se svými vzpomínkami. Jestli se je buď snažil ze svého života a tím i paměti vytěsnit, nebo s nimi velmi často operuje a vypráví. V mém případě jedna narátorka byla zvyklá se účastnit různých besed na základních a středních školách, kde se se svými zážitky neustále dělila se žáky. Další případ nastane, pokud narátor je zvyklý používat své vzpomínky v každodenním životě na střední úrovni, tzn., že si občas mezi svými bližními vzpomene na nějakou „perličku“ ze svého života. Badatel, který se rozhodne

⁴⁴³ Neopovažuji se určit kterým.

⁴⁴⁴ OTÁHAL, Milan - VANĚK, Miroslav. *Sto studentských revolucí...*, c. d., s. 33.

⁴⁴⁵ Srovnej OTÁHAL Milan - VANĚK Miroslav. *Sto studentských revolucí...*, c. d., s. 34.

použít tuto metodu, musí počítat s tím, že narátor není a nemůže být zcela nezáujatý a nestranný.⁴⁴⁶

Při výběru narátorů jsem se snažila sledovat hlavní cíle mé diplomové práce. Protože jsem chtěla zaznamenat ženskou vězeňskou zkušenost, tvořily část mých respondentů ženy. Snažila jsem se, aby pocházely z různých sociálních vrstev, což se mi v konečném důsledku podařilo. Pro lepší komparaci jsem provedla rozhovory i se dvěma muži. Rozhovory s mukly - muži sice k dispozici jsou,⁴⁴⁷ ale protože jsem v rozhovorech sledovala vlastní strukturu vedení rozhovoru, čemuž jsem přizpůsobovala i výběr otázek, byla tato skutečnost nezbytná. U mužů se mi bohužel nepodařilo zajistit, aby pocházeli z jiných společenských vrstev, a proto v rozhovorech tato rovina chybí.

Co se týče metodiky vedení rozhovoru, můj původní plán byl vést rozhovory podle rady Centra orální historie. V ideálním případě se mají vést dva rozhovory, v prvním rozhovoru narátor vypráví bez většího přerušování volně svůj příběh, v druhém rozhovoru pokládá tazatel již specifikované dotazy, které slouží k jeho stanoveným záměrům a k doplnění nejasných míst.⁴⁴⁸ Vzhledem k tomu, že jsem neměla narátory z Prahy, kde trávím většinu času, ale že jsem k narátorům jezdila na různé konce republiky, jsem musela tento plán opustit.⁴⁴⁹ V konečném důsledku proběhly pouze dva rozhovory podle původního plánu.⁴⁵⁰

Jedním z důležitých hledisek byl i výběr místa vedení rozhovoru. V tom jsem se snažila vyjít vstříc narátorům. Až na jeden případ proběhly rozhovory v jejich rodinných prostředích. Výzkumník se při této metodě potýká i s technickými problémy, o čemž jsem se mohla v jednom případě přesvědčit. Nahrávka jednoho rozhovoru byla na konci skoro nesrozumitelná a musela jsem se na otázky, na které jsem se ptala, znovu dotázat v druhém rozhovoru. Stále platí, že technika vás může zklamat, i když je na špičkové úrovni.

Posledním důležitým bodem byl přepis rozhovorů. První přepis byl doslovný, snažila

⁴⁴⁶ VANĚK, Miroslav. *Orální historie*, c. d., s. 164.

⁴⁴⁷ MELICHAROVÁ, Jana. *Vězeňská zařízení Vojna a Bytíz na Příbramsku v pamětech politických vězňů (životní příběhy)*. Diplomová práce, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2004.

⁴⁴⁸ OTÁHAL, Milan - VANĚK, Miroslav. *Sto studentských revolucí...*, c. d., s. 49.

⁴⁴⁹ Jen pro představu: Rozhovory jsem vedla v Chrudimi, v Praze, v Brně, ve Znojmě a v Rybí u Nového Jičína. Dva narátoři po roce 1968 emigrovali, jeden v současné době dlí v Austrálii a druhý žije v Rakousku, ale jezdí na návštěvy do Znojma. A to nechci zmiňovat, že narátoři jsou obyčejní lidé, kteří mají své starosti a problémy, a že najít společný termín bylo někdy nesnadnou záležitostí. Na druhou stranu se domnívám, že obě dvě strany se snažily všemožně vyjít vstříc.

⁴⁵⁰ Poznala jsem, že provedení druhého rozhovoru bylo vždy k dobru věci. Byla při něm objasněna spousta dalších informací a samozřejmě byl navázán daleko lepší osobní kontakt. I když díky své zprostředkovatelské osobě paní Hany Truncové, jsem měla ohromnou výhodu, protože jsem tak získala důvěru dalších narátorů.

jsem se zachytit všechna slova, i ta výplňová. Problémy jsem měla například u paní Jindřišky Havrlantové, která mluví krásným moravským nářečím, což člověka vždy pohladilo po srdci, ale na druhou stranu vždy dalo na vážky, jaký přepis bude ideální. V přepisu jsem se snažila zachytit i neverbální komunikaci, jako byl například smích, vzrušení nebo rozrušení. Zapisovala jsem i různé vyrušení, např. zvonění telefonu, návštěva apod. V druhém přepisu – redakčně upraveném rozhovoru, který je součástí diplomové práce, jsem se snažila rozhovor uspořádat do logických celků a upravit jej do čitelnější podoby. Bohužel tímto zásahem ztratily hodně ze své autenticity.⁴⁵¹

Informace z rozhovorů jsem pak následně použila v kapitolách diplomové práce. Znamenaly pro mě hlavně doplnění pozadí o životě v komunistickém vězení.

⁴⁵¹ Viz J. Havrlantová.

Struktura kladených otázek při rozhovorech

1. Dětství, rodina, povolání rodičů
2. Prožívání druhé světové války
3. Vzpomínky na Únor 1948
4. Vaše "protistátní činnost", důvody
5. Zatčení
 5. 1. Průběh vyšetřování
 5. 2. Myšlenky ve vyšetřovací vazbě
6. Soud
 6. 1. Co Vám proběhlo hlavou, když jste uslyšel/a trest?
7. Vězení
 7. 1. Kterými vězeňskými ústavy jste prošel/prošla?
 7. 2. Vztahy ke kriminálním a retribučním vězňům
 7. 3. Styky s civilními zaměstnanci
 7. 4. Komunisté ve vězení
 7. 5. Kněží, řeholní sestry
 7. 6. Přátelství a solidarita
 7. 7. Hladovky, protesty
 7. 8. Vězeňská univerzita
 7. 9. Volný čas, kulturní aktivity, půjčování knih
 7. 10. Návštěvy a korespondence
 7. 11. Chování dozorců
8. Propuštění na svobodu
9. Hledání práce
10. Pražské jaro a 21. srpen 1968
11. Rok 1989, co pro Vás znamenal?
12. Rehabilitace
13. Co Vám pomáhalo přežít?
14. Jak se na dobu strávenou ve vězení díváte dnes?

2. ROZHOVORY

1. JINDŘIŠKA HAVRLANTOVÁ
2. DRAHOMÍRA STUHLÍKOVÁ
3. HANA TRUNCOVÁ
4. BŘETISLAV JENÍK
5. ALOIS MACEK

Redakčně upravený rozhovor s paní

Jindřiškou Havrlantovou

28. června 2006

Rybí u Nového Jičína

Celková délka: 164 minut, 56 sekund

Narodila se 28. října 1929 v Rajnochovicích v rolnické rodině. Za druhé světové války pomáhala partyzánskému hnutí, kvůli kterému byla 8. února 1945 se svými rodiči zatčena a uvězněna v brněnské věznici na Cejlu. Ještě před koncem války byla z vězení propuštěna. V roce 1952 začala působit v protistátní odbojové skupině, která přechovávala zbraně, posílala do zahraničí vysílačkou různé zprávy a ukrývala své kamarády před komunistickým režimem. 8. března 1954 byla se svým otcem zatčena a 14. srpna téhož roku odsouzena k 18ti letému trestu odnětí svobody. Za svůj vězeňský život prošla věznicemi, které se nacházely v Uherském Hradišti, v Praze na Pankráci, v Chrudimi a nejdelší dobu svého trestu strávila v Pardubicích, odkud byla 20. února 1963 propuštěna na svobodu.

Později se provdala, porodila čtyři děti a v současnosti žije v malé vesničce u Nového Jičína. Dodnes hýří vtipem a elánem do života.

Na začátku bych se Vás chtěla zeptat na Vaše dětství a kde jste se narodila.

Narodila jsem se v Hostýnských horách 28. října 1929. Ještě jsem neměla ani šest roků a nastoupila jsem do školy. Měla jsem ještě o čtyři roky starší sestru a strašně ráda jsem měla její knížky. A mě nebylo ještě ani šest roků a uměla jsem počítat po dvou do desíti. Jenomže u nás bylo strašně moc práce. Mně bylo pět roků a dali mně dvě krávy. Ale dnes jsem nakonec ráda. Škola mě hrozně zaujala, takže jsem se ráno ve čtyry hodiny budila, abych nepřišla do školy pozdě.

A školu jste měla ve vesnici?

Ano, ta byla v Rajnochovicích a bylo na ní napsané „Naším dětem“. Byla to osmiletka, ale byly tam jenom čtyry třídy. Vycházela jsem s vyznamenáním, ale to mi nepomáhalo, protože jsem se stejně nikam nedostala. Když mi bylo devět roků, zemřel Tomáš Garrigue Masaryk. To tehdy pršalo a my jsme se vyzuli, protože po cestě tekla voda. Přišli jsme do školy a tam byl černý prapor. Pak přišel řídící a řekl: „Děti, přijdte zítra a doneste každý kytku.“ Dostali jsme tenkrát volno a nevyučovalo se asi tři dny. Každé děčko přineslo nějakou kytku. Tenkrát od těch svíček shořela tabula. Vzpomínám si, že moja maminka říkala: „Co bude?“ Protože měli toho Masaryka velice rádi. A babička řekla: „Bude válka.“ a byla.

Vzpomínáte si na začátek protektorátu?

To tenkrát přišly strašné časy. Já jsem to tenkrát prožívala s taťkú, protože taťka se velice zajímal o politiku. Rádio jsme neměli, protože jsme neměli ani elektriku. U hajného měli radio na baterky. Tak jak nás tenkrát Hitler zabral, šel to taťka poslouchat. Přišel pak a řekl: „Je to smutné. Naši byli tak odhodlaní bojovat, ale to by bylo zbytečné, to by byla zbytečně prolitá krev.“ A já jsem to tenkrát tak strašně vnímala, protože to se týkalo i mě. A pak to začalo. Na Bělové nás tam bylo osm chalup, jen v jedné chalupě nebylo dětí. Tatínek se kamarádil se susedama, kteří byli tak trochu přes kopeček a jedenkrát přišli k nám, že by k nám přestěhoval parašutisty. Říkali, že se u nás na dlouhý čas nezdrží. Taťka s tím souhlasil, ale měl strach, protože měl susedku, co neměla děti. Ona v noci chodila a špiclovala. Zostalo při slibu, že tam přijdou. Netrvalo dlouho a přišel můj spolužák se zeptat, jaké máme úkoly do školy. A já jsem mu říkala: „Tož Frantiku, jaktože je možné, že nechodíš do školy?“ „Vy to nevíte? Tož našu celú rodinu gestapo posbíralo.“ Tři z jejich rodiny byli nakonec roku 1942 popraveni. To byli tak fér lidi, že když šli na popravu, tak si zpívali Zelení hájové.

Oni byli popraveni za přechovávání parašutistů?

Oni přechovávali parašutisty a ty parašutisty někde na hranicích chytli. A kterýsi blafnul, kde se schovávali. A já jsem teďka začala mět strach, že nás prozradí, protože to byli ti samí, kteří se u nás schovávali na výminku. Naštěstí se nic nestalo. Od roku 1942 začali chodit partyzáni. První kdo přišel byl Nikolaj a Ivan. My jsme je neznali. Chtěli po taťkovi alkohol a cigarety. Jenomže taťka byl naprostý abstinent a nekuřák. To oni nevěděli a vůbec mu nevěřili, a proto na něj zamířili pistolí. Oni byli strašně drzí. Já jsem se tak bála, že jsem začala křičet: „Šak my to nemáme, on nekuří, podťte sa podívat, my to nemáme!“ tak potom ztichli. Od roku 1942 jsme neměli jednej noci klidnej.

To znamená, že k vám neustále chodili partyzáni?

To byla taková samota a jmenovala se Bílová, která patřila k Rajnochovicím. K tomu patřily paseky, Rosošné, Bědové, Zlatnica, Kotáry a další. Vždycky přišli hladoví a vždycky chtěli pojest. Nosili si slivovicu a tam popíjeli a kouřili. Kolikrát se jich tam za noc vystříдалo i čtyřicet.

A kde jste brali na to všechno jídlo?

My jsme byli samostatní, měli jsme vždycky všechno z našeho pola a jak už jsme neměli co jest, tak jsme šli na obec pro lístky. Starosta o tem věděl a ty lístky nám dal. V zimě chodili maskovaní, Němci i partyzáni v bílém. Jenomže Němci měli psa a partyzáni ne. Raz sa stalo, že Němci vyrazili se psem z lesa a partyzáni na ně chtěli začat' střílat. Taťka je tak prosil, aby nestřílali, až si dali potom říct a utekli přes lúku do lesa.

Němci se o tom nikdy nedozvěděli?

Oni to snáď museli vidět, že tam jsou čerstvé kroky. To už ale byl rok 1944 a už se to chýlilo ke konci. Partyzáni měli dvě děla a jejich velitel se jmenoval Štěpanov Ivan. To byl férový chlap. Štěpanov jim hned' řekl svoje. Byl takové menší postavy, blond'ák, prostě mírumilovný člověk. Teho jsem opravdu měla ráda. Měl tenkrát přijít Murzin⁴⁵² a měl dělat velitele, a proto ho partyzáni chtěli uvítat.⁴⁵³ Tož chtěli po nás prase, ale to jsme neměli. Měli jsme jenom prasnicu s malýma selatama, a tu jsme jim nechtěli dat. Nakonec sehnali u susedů a k nám to potom přišli vařit'. Ten, kterému vzali prase, to šel ráno na četnickú stanicu hlásit'. Byl to můj bratranec. On to nemosel hlásit', ale on se zase bál, že by se na to mohlo přijít a že by z toho měl problémy. Mohl to klidně jít hlásit až za týdeň. Na četnické stanici byli jenom dva Němci, ti nemohli nic udělat, ale Murzin dal rozkaz: „Takhle se chovají pasekáři? My budeme bojovat' a oni nás budú zrazovat'?“ Tenkrát vyrazilo z lesa tolik partyzánů s rozestupy 2 metry od sebe, to byla hrůza. Bratranec byl už zpátky z četnické stanice a oni ho v chalupě ubodali. Zapálili mu stavení a omylem tetičku zastřelili též. Těžko říct, jestli to chtěli udělat nebo to bylo omylem. Od té doby, když se řeklo Murzin, nedokázala jsem pochopit, jak někdo může dat takový rozkaz.

Bylo ale ráno 8. února 1945, konec války už se blížil. Ráno jsem vstala a podívám se z okna a vidím - jeden esesák vedle druhého. Taťka šrotoval, takže nic neviděl, jenom slyšel: „Achtung.“ Partyzáni vyletěli a zablokovali všechny dveře a řekli, že nesmí otevřít'. Museli jsme poslúchat', co řekli partyzáni, protože jsme měli holé ruky. Začala střelba a mně takhle kolem spánku letěla kulka. To už bylo všechno jenom takové řízení Boží. Schovali jsme se do sklepa. Pak utichla střelba, my jsme vylezli z toho sklepa ven a viděli jsme, že nám hoří chalupa. My jsem měli na střeše eternit, který střílel, když hořel. Oni tvrdili, že je tam moc munice, ale to byl jenom ten eternit. Partyzáni udělali chybu, že vůbec nehlídali a ráno spali jak dřeva. Já jsem Němce viděla první. Jeden partyzán tam uhořel, nějaký Boris byl zastřelený, u susedů byli zastřelení tři a některý se vzdal.⁴⁵⁴

⁴⁵² **Kpt. Rudé armády Dajan Bajanovič Murzin** - po vzniku 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky z Trocnova byl náčelníkem štábu. Po smrti velitele Jána Ušiaka se stal velitelem. Přešel s brigádou nově zorganizovanou na Vsetínsko. Podnikali partyzánské akce na Vsetínsku, Vizovicku i Zlínsku.

⁴⁵³ D. B. Murzin byl vysazený v noci z 30. na 31. srpna 1944.

⁴⁵⁴ Srovnej POSPÍŠIL, Jaroslav. *Hyeny*, Vizovice: Lípa, 1996, s. 113 - 115.

Jak jste se z toho dostali?

Tatínek nám utek, protože chtěl zachraňovat nějaké ty stroje, ale stejně nic nezachránil, všechno nám shořelo. Byl z toho velmi zděšený. Babička popouštěla všechny dobytek, já jsem si zase brala šaty ze skříně, abych něco měla. Nevěděla jsem, co se mnou bude, protože jsem měla 15 roků. Byla tenkrát strašná zima a sníh byl až po kolena. Všechny dobytek odtáhli do Loučky, kde bylo sídlo gestapáků a tam ho pozabíjali. Nás odtáhli do vězení do Bystřice pod Hostýnem, kde jsme byli vyšetřovaní. Pak nás odvezli do Brna na Cejl. Byla jsem tam jako mladistvá a dostávala jsem dvojitou porci. Vůbec jsem to nechtěla, byla jsem zničená a neměla jsem tehdy ani chuť na jídlo. Sestra s náma nebyla, protože měla jít na práci do Německa, ale vzal si ju farář v Rajnochovicích za kuchařku, a tak toho byla všeho ušetřená. Na Cejlu nás bylo 24, bylo tam plno štěnic, ke krku jsme si museli na noc uvázat šátek, aby nás nezežraly. Byly tam hrozné podmínky. Hrozné pelechy, ale zažili jsme tam konec války. Maminka a sousedi byli úplně jinde, tatínek musel do nemocnice do Přerova, protože byl popálený. Ještě před osvobozením nás ještě Němci pustili. Jenomže kam jsme se měli vrátit? Měli jsme jenom takový malý výminek, kde se tenkrát schovávali parašutisti, o kterých jsem vám vyprávěla, a tam jsme se nakonec vrátili. Jenomže jsme neměli lžičky, hrnka, prostě nic. Šaty, které jsem si schovávala, mi taky shořely, takže jsem neměla ani nic na oblečení. Pak začlo vyřizování odškodnění, protože jsme chtěli znovu chalupu postavit. Jenomže komunisté nám nabídli, že můžeme do pohraničí. Tož to taťka nechtěl. Když už se z Brna, kam chodil žádat o odškodnění, po osmé vrátil, shodil tenkrát kabát a řekl: „Já už tam nejdu! Chtěli po mě, abych vstoupil do strany, potom že dostanu odškodnění. To sice dostanu, ale nemožu si postavit na svém místě.“ Na horách bylo už totiž zakázané stavět. Jenom chaty se mohly stavět. My s babičkou by jsme šli i do pohraničí, ale taťka: „Já do cizího nejdu! Mě by to urvalo srdce. Já jsem měl svoje, to jsem chtěl a do cizího nepůjdu!“ Samozřejmě jsme nikam nešli.

Pamatujete, co se stalo potom s partyzány?

Nevím, co je na tom pravdy, ale po válce se Murzin a Štěpanov na Černavě sešli tvář v tvář a zvítězil Murzin. Štěpanovi jsme byli pak na pohřbu.⁴⁵⁵

Jak vypadal život na vesnici po válce?

V roce 1946 byly volby. Já jsem ještě nevolila, protože jsem měla málo roků. Měli jsme škodu odhadlou na 700 tisíc, ale dostali jsme jenom 40 tisíc. Museli jsme si z toho koupit dobytek, abychom měli z čeho žít. Bydleli jsme na výminku, ale to bylo malé a nevyhovující. Snažili jsme se to rozšiřovat, ale bylo to prostě malé. Pak přišel rok 1948, a to bylo kruté. To už jsme měli rádio a dotáhli nám i elektriku, i já jsem pomáhala. Ale byly tam v zimě poruchy, někdy nám elektrika nešla. Tenkrát jsme se z rádia dověděli, co se děje. Pak jsme se různě dozvídali - Hostýnské Hory - to bylo přes 700 lidí. Doležala, od její sestřenice manžel, sebrali ho. Sestřenice byla nemocná, stařenka nemocná, dvě děti na krku, koně, plný chlév dobytka. Tož jsme jim tam s taťkú chodili pomáhat. A pořád někoho zatýkali.

⁴⁵⁵ Štěpanov zemřel 10. dubna 1945 na Černavě. O této události se mezi samotnými partyzány moc nehovořilo. Někteří tvrdili, že šlo o nešťastnou náhodu, jiní byli jiného názoru. Více v: POSPÍŠIL, Jaroslav. *Hyeny*, c. d., s. 319.

Věděli jste, proč byli zatčeni?

Jistěže, to byla nespokojenost. Hory Hostýnské začaly v roce 1949, pak je pustili pro nedostatek důkazů. V roce 1952 byl soud a bylo pro výstrahu 6 poprav. My jsme začínali ve stejném roce jako protistátní skupina.

Jak začala Vaše protistátní činnost?

Prostřednictvím mé komplotky jsme znali důstojníka, který se u ní schovával. Později se chtěl schovat u nás. Bydlel ve Valašských Kloboukách a jeho žena čekala čtvrté dítě. On chtěl odejít za hranice a říkal, že nám tu nechají vysílačku a že nám budou posílat zprávy a my jim. Můj navíc přítel utekl z vojny se samopalem a taky se začal schovávat. Trvalo to dosti dlouho a už se pozděj ani moc neschovávali. Lidé v Rajnochovicích je potkávali a bylo jim to divné, kdo vlastně jsou. Jeden z nich, Josef Mach se schovával u Žídků a u Kovářů. Byli vlastně tři - jedna Brňačka, která chtěla taky odejít za hranice, pak můj Karel a Josef Mach. Všichni chtěli utéct, ale pořád se čekalo na vhodnou dobu. Já už jsem tušila, že se něco děje a že jsem sledovaná. Jednou jsem šla pěšky k zubařovi a zastavilo mi auto a chtělo mě odvést. Já jsem věděla, že mě sleduje, a proto jsem jízdu odmítla. Potřebovala jsem ale donést schovávaným nějaké zprávy, ale bála jsem se, abych je nezradila.

Když jste věděla, že Vás sledují, nechtěla jste alespoň jejich odchod uspišit nebo nechtěla jste sama emigrovat?

To mě nelákalo. Neuvažovala jsem o tom, že bych mohla být zavřená. Neustále jsem si jen opakovala, že není možné, aby takový režim vydržel. Všechno bylo založené na lži, násilí a na podvodech. I když jsem věděla, čeho všeho je režim schopný, přesto mě to neodstrašilo. Josef Mach nám sám říkal: „Nemyslete si, že vás čeká nějaká sláva. Za přísahu, že nezradíte, vás čeká 15 let.“ Oni navíc na spálenisku, jak nám shořela chalupa, schovávali zbraně. Tam jsme se scházeli, ale taťka o tom nevěděl. Nechtěla jsem, aby byl do toho nějak zapletený.

Rodiče o této činnosti něco věděli?

Taťka něco tušil, ale nikdo mu to nemohl dokázat a já jsem to neřekla, takže dostal jenom čtyři roky. Mamka to vůbec nevěděla. Na nic se mě neptala, i když to možná tušila. Neodstrašilo nás nic. Věřili jsme, že režim nemůže tak dlouho vydržet, protože to byla hrůza na hrůzu. Pořád jsme se dovídali o Světlaně, o Horách Hostýnských, Babicích. Ale stále jsme měli naději, že na nás nepřijdou.

Jak dlouho jste se ukrývali?

Začalo to od roku 1952, kdy jsme zahájili naši činnost do 8. března 1954. Takže dva roky.

Co dělali lidé na vesnici, když se dozvídali o popravách a soudech?

Lidé se báli a nechtěli o tom ani slyšet ani moc mluvit. Ale já jsem neznala žádněj jinéj cesty, než to, že se proti tomu musím postavit. Nakonec to dopadlo tak, že když nás pozavírali, tak tatínka i mě zavřeli a mamince nakázali, aby si vyvedla všechn dobytek a

všechno to tam chtěli zdemolovat. To jsem se já ale ve vězení nedozvěděla, protože cenzurovali dopisy a dozvěděla jsem se to, až jsem přišla domů. Maminka vyvedla dobytek jako ve mdlobách, říkala, že vůbec nepřemýšlala nad tím, co bude dál. Později za ní přišli, že to udělají až později, že se může nastěhovat. Nakonec k tomu nedošlo a nezdemolovali to.

Jak na Vás a Vaši skupinu přišli?

První byl zatčený jeden člověk, kterému Mach předal dopis. Jel autobusem na jižní Moravu, kde měl poslat určený dopis. Tam ho chytili a dopis mu zabavili. To bylo týden před naším zatčením. On se tenkrát nevrátil, ale nikdo nevěděl proč. Pak se jednou nevrátil z práce domů Židek. Teprve potom začalo zatýkání. Když jsem byla mladá, tak jsem chodila na zábavy a nechávala jsem se odprovázet. Tenkrát mě zatkli u chalupy a mladík, který mě odprovázel, byl naprosto vyděšený, protože vůbec nevěděl, co se děje. Já jsem tušila, co bude následovat. Na 8. března přišli zatknout mě a tat'ku. Nevěděla jsem, kde sú ti, kteří se schovávali, jestli sú v Rajnochovicích nebo už někde jinde. Nás s tat'ku dovezli do Bystřice.

Víte co se s nimi potom stalo?

Oni byli ještě v Rajnochovicích u Kovářů, když nás zatkli. V ranních hodinách dorazili k nim a začali tam střílet. Zastřelili tam jednoho hochu, jeho tělo vzali s sebou a dodnes se neví, kde je. Jeden devítiletý kluk tenkrát přišel o nervy, ještě doposud není v pořádku. Je zajímavé, že Židkovu rodinu, to byla druhá rodina, u které se schovávali, nezavřeli. Doplatila na to jenom Kovářova rodina. Podařilo se jim nakonec utéct, což bylo strašně divné. Karel byl postřelený do paty, ale kulku si sám vytáhl. Alena Svobodová z Brna šla s ním a ošetřovala ho. Došli domů na Bílovú, kde se dál ukrývali. Jednou za nima přišel tam nějaký lesník a nabídl jim, že je převezde do bezpečí. Nakonec je ale chytili. Josef Mach důvěřoval sestře Židka, který byl zatčený před náma. Ona pracovala jako sestra v kroměřížské nemocnici. Všechno jí svěřil. Svěřil se jí i s tím, kde je šifrovací klíč. Nosi mu léky a dělala, že pracuje pro nás. Ale zavřená s náma nebyla a nebyla s ní ani žádná konfrontace. Jeho útěk vypadal tak: jeden sedlák, který byl napojený do jiné skupiny než ta naše, ale kterou organizoval taky Josef Mach, ho dovezl na určené místo. Tam už měla stát sanitka, kterou měla obstarat Židková. Ta měla dát povel, že je vzduch čistý. Jenomže když přijeli na smlouvané místo a dala mu určený signál, Mach viděl, že sanitka je plná estébáků. A proto se nakonec sám zastřelil.

V čem spočívala Vaše protistátní činnost?

To nebylo jenom za ukrývání těch tří lidí. My jsme obstarávali zbraně a posílali jsme přes vysílačku zprávy. Jednou jsme tyto zprávy slyšeli i ze Svobodné Evropy. My jsme tímto způsobem postupovali z toho důvodu, aby měli komunisté aspoň trochu strach. Aby věděli, že se ví o tom, co dělají. Já jsem nakonec dostala 18 roků a jinak byly tresty 20, 25 let. My jsme byli pak souzení s lidma, které jsme vůbec neznali. Josef Mach totiž začal vytvářet další skupinu. To byli taky sedláci - Gába, Hruška... Karel byl souzený vojenským soudem a dostal trest smrti, ale až rok po našem soudu. S Alenou jsem byla souzená společně.

Potkali jste se pak někdy s Alenou ve vězení?

Ano, byly jsme spolu v Pardubicích. Ale na pokoji jsme nebyly. Ale v Pardubicích už byla pohoda. Nejhorší bylo Uherské Hradiště - to byla hladomorna. Z Hostýnských Hor jsme věděli, že tam řádí Grebeníček. Dostali jsme tam ráno kousek chleba a řekli nám, že to máme i na večeři. Na večeři nám dali kolečko olomouckých tvarůžků. Já jsem to do večera vždycky snědla. Podmínky ve vězení byly hrozné. Museli jsme mít ruce vždy nahoře, ale když usnete, tak je dáte pod deku. Usnete klidně i na špinavém slamníku, pod špinavýma dekama a na špinavém polštáři. Když člověk přijde unavený z výslechu, tak usne velice rychle.

Jak vypadaly výslechy? Jak se k Vám vyšetřovatelé chovali?

Oni nás už tehdy nebili. A to jsem se divila, protože v roce 1952 mlátili naše chlapy z Hor Hostýnských pořádně. Chování dozorců bylo ale přesto sprosté a kruté. Dostali jsme vždycky šátek přes oči, přes který jsem vůbec nic neviděla. Šla jsem pomalu, protože tam byly schody, ale oni se neupejpli a s člověkem prostě smekali od jednoho rohu chodby ke druhému. Protože jsme si dali přísahu, že nic neřekneme, tak jsem si říkala, že to porušit nemůžu. Potem jsem ale poznala, že prozrazovaného je už hodně. Přivedli i moje komploty a oni to všechno přede mnou řekli. Ve spisu jsem také nakonec měla, že jsem byla v mnoha případech usvědčovaná, ale že jsem to zatajovala do posledního dechu. Nakonec jsem za to dostala 18 roků. Od 8. března do 14. srpna jsem byla na samotce. Měla jsem tam pavůčka a toho jsem tam hlídala. Byl tam celú dobu se mnou. Byla tam jenom jedna lavička, kavalec a šlapky na to, aby člověk udělal svoji potřebu.

Co jste prožívala na samotce?

Den jsem si rozdělila tak, že nejdřív jsem se modlila, pak jsem si zpívala a říkala jsem si nějaké básničky. Někdy jsem skládala dopis pro maminku, který jsem si přeříkávala nahlas a chodila jsem přitom po cele. Do vyšetřovací vazby mi nepřišel ani jeden dopis. 14. srpna jsem měla soud. Bylo to na pokračování, s tatínkem jsem souzená nebyla, protože ten byl souzený až v další etapě. Přišla pak amnestie v 60. roku, ale mě nepustili, protože v našem případě se vyskytovaly zbraně. Pustili mě až v 20. února 1963.

Jak jste se dozvěděla, kolik let dostal Váš tatínek?

O tom, kolik dostal let, jsem se dozvěděla z dopisu od maminky. Byl odsouzený na 4 roky a za 2,5 roku se vrátil. Těch dva a půl roku bylo pro mě nejkřutějších, protože jsem neustále myslela na maminku a na to, že je na všecko sama. Ale ona sama nebyla. Měla bratra, který jí tam chodil pomáhat.

Kde jste měla soud?

Soud, který trval tři dny, jsme měli v Uherském Hradišti. Ještě chvíli po soudu jsme zůstali v Hradišti, kde jsme pomáhali ve škrabce v kuchyni, a pak nás přes Pankrác, Chrudim pakovali do Pardubic. Pak už jsem nebyla nikde přesunutá. Hned mě dali na švadlárnu, ačkoliv jsem tomu nerozuměla. Zaběhala jsem se do toho a elektrická mašinka se stala můj kamarád. Ale hlavně jsme v Pardubicích žili tak svobodně. Když přišla některá od návštěvy, rozdělila všechno, co dostala, pro všechny. Musím říct, že jsme si tam moc

rozuměly, protože jsme byly stejného smýšlení. O těch, které donášely, o těch jsme věděly.

Jak jste se k nim chovaly, když jste věděly, že donášejí?

My jsme je ignorovaly, já například jsem se s nima vůbec nebavila. Měla jsem okolo sebe okruh velmi dobrých přátel. Patřila mezi ně Hanka Truncová, její kamarádka Jiřinka, která byla potom matičkou našim děckám, Žofie Slováčková, Věrka Kadlecová, Boženka Jíšová, Anička Bauerová, Irenka Miklovičová, tak s tymba se scházíme dodneška.

Jaký byl příchod do Pardubic?

Přišla jsem na áčko a tam bylo tam asi šestnáct děvčat a nikdo si mě nevšímal. Moji komplotku dali na béčko, takže jsem tam nikoho neznala. Já jsem přišla s rancem jako nějaká žebračka a jenom mně ukázali, kam si mám lehnout. Vždycky jsem ležela na dvojáku nahoře, protože jsem byla mladá. Žádná z českých děvčat si mě tam nevšímalá, ležely na kavalcích a odpočívaly. Byly pak dvě hodiny, začala odpolední směna, stále jsem tam seděla jak žebřák. Raneček jsem měla vedle sebe, ani jsem nevěděla, jak mám srovnat deky, protože mně to nikdo neukázal. Naraz přišla za mnou Elfi Tandlerová. Donesla mi chleba, sádlo, sýr a smažené slívky⁴⁵⁶. Tam už jsme si mohly brát čtvrtku chleba. Všechno mi ukázala, a dokonce mi i ustala. Chovala se ke mě velmi hezky. Byla to Němka, ale mluvila česky velmi dobře. Nebyla to retribučka, ale politická. Potom, co přišly Němky, tak se občas obhlédala, ale já jsem jí nebránila. Ale vždycky i potom za mnou přišla. Jak ji propustili, vzala si Čecha a odstěhovala se do Frankfurtu.

Vznikaly mezi vězeňkyněmi konflikty?

Nebyly jsme neustále spolu, protože nás pořád stěhovali. Vždycky jsme si něco ušily, měly jsme u sebe poklady jako Písmo svaté a když nám ty poklady někdy vyfilcli, tak jsme byly nešťastné. Chtěly jsme si nechat kdejaké památky - záložky do knih z obalu pasty a podobné, ale když oni nám to vždycky vzali. Nebylo to kde schovat.

Vzpomenete si na vězeňskou univerzitu, například na Růženku Vackovou?

Růženka Vacková tam měla svoje děvčata, které byly středoškolačky nebo vysokoškolačky. Já jsem nepatřila mezi ně, ale zajímalo mě to. Měla jsem kamarádku Edulku Jarošovou a ta se s ní scházela. Růženka byla jedinečná. Já jsem jí pak nosila dopisy od Ilky Ondrášové, profesorky matematiky a fyziky, která byla pustěná dřív než já. Psávala mi jako moje sestra. Nosila jsem to Růžence, která to potom četla děvčatům, které ji znaly. Měla svoje děvčata, které připravovala. Samozřejmě, že to ani pořádně nešlo, aby se tolik lidí soustředilo na jednom baráku, takže jsem se jejich přednášek moc neúčastnila.

Byla možnost si půjčovat nějaké knížky?

Dávali knížky, ale jenom takové propagační.

⁴⁵⁶ Povidla.

Setkala jste se tam s řádovými sestrami?

Bylo tam oddělení Hrad a Vatikán. S něma jsme se nemohly vůbec stýkat. Když ale sestřičky zase rozdělili mezi nás, tak jsem jednou jim přinesla dokonce misál.

Vzpomenete si, kvůli čemu vznikla v Pardubicích hladovka v roce 1955?

Ta vznikla kvůli špatnému zacházení. Velitelky k nám byly drzé, znervózňovaly nás v práci pořád si něco vymýšlely. Aby jsme s tím udělaly pořádek, tak jsme zahájily hladovku. Slíbily, že velitelky, které nám ubližovaly a znervózňovaly v práci, že budou odsunuty. To tenkrát přijela nějaká ministerská komise z Prahy, postavili nás všechny čelem ke zdi a slíbily, že náprava bude učiněna. Ale některé neuvěřily a poctivě hladovku držely. Některé dokonce do devátého dne. Já jsem mezi něma nebyla, protože jsem si říkala, že to nemá význam ani smysl, abych si podlamovala svoje zdraví kvůli tomu, že ta čúza je taková drzá. Zajímavé bylo, že velitelé byli daleko lepší, než byly čúzy na nás. Náprava pak nakonec byla. Nejhorší, které jsme říkaly Elsa Koch, musela odejít.

V Pardubicích byla ještě jedna akce, a to akce 12 žen, které poslaly dopis generálnímu tajemníkovi...

To byly Hamršildky, ale ty dopisy stejně neodeslali. Aspoň byl protest, ve kterém jsme ukázaly, že si nenecháme všechno líbit. Byly jsme proti tomu, aby s náma zacházeli jako s podřadnýma lidma. My jsme totiž pro ně nebyly lidi. Musely jsme se hlásit pod čísla, prostě byly jsme jenom číslo. Dozvěděly jsme se to jedna od druhé a znaly jsme i obsah dopisu. Dozvěděly jsme se, že všechny jednotně protestovaly proti zacházení, ve kterém nám narušují práci, protože kvůli nim pak nestíháme, tak nás dávají do postihu. Při tom se stávaly úrazy, Edulka si například z nervozity prošíla prst.

Vy jste byla propuštěná až v roce 1963. Změnily se podmínky po velké amnestii?

Rozstrkali nás všude mezi krajské, mezi vražednice a zlodějky, abychom je usměrňovaly. Ony nás respektovaly, nedaly na nás dopustit. Některé cigánky byly nižší morálky a hned by se třeba bily. Nám ale nikdy neublížily, protože jsme s nima jednaly pěkně. A proto nás měly celkem rády. Nebylo to nejhorší, ale už jsme nebyly pohromadě, abysme si večer povykládaly.

Jaký jste měla pocit, když jste trávila stejný prostor s vražednicemi nebo zlodějkami?

Vadilo mně to. Jednou jsem se i polekala. Bydlela se mnou jedna vražednice. Byla to taková pěkná holka, oči měla jak hvězdy. Svému manželovi naporcovala svoje dítě a dala mu ho sněst. Chtěla mě vylekat a zaťukala mně na čelo. Tenkrát jsem se hrozně polekala, protože jsem si uvědomila, že je to vražednice, která je schopná všeho a v té chvíli se nade mnou skláněla. Dostala jenom 12 nebo 13 let, což si myslím, že je málo. I když v našem procesu byly zbraně, já sama jsem nikdy žádnou zbraň nadržela v rukou, to se mi vždycky protivilo.

Jak vypadalo Vaše propuštění?

Tenkrát mě zavolali dopředu. Nechodívala jsem dopředu často, jedině když za mnou přijela sestra. Já jsem nechtěla, aby za mnou jezdili často, protože to bylo daleko od nás do Pardubic. Vůbec jsem netušila, co po mě budou chtít. Dříve tam už byl politický a nabízel mi, že mě dovezou do kteréhokoliv města, aby mi ukázal jak se v našem socialistickém státě mají lidi dobře, jak se mají rádi, jak se krásně oblékají, prostě že je to radost a pohoda. Já jsem řekla: „Já nikam nechci. Zavřeli jste mě tady a tady je můj chléb.“ Potem mi začal říkat, že se na dílně dějí nějaké sabotáže, že jsem si toho musela všimnout. Odpověděla jsem mu, že nám dali úkoly, které jsem musela splnit, protože jsem si byla vědomá, že kdybych to nesplnila, půjde to na úkor mojí maminky. Proto se starám jenom o to, abych splnila svoji normu. Dál jsem mu řekla: „Snad nechcete, abych vám donášela. Vím, že každá si hledí svojí práce.“ On mně na to odpověděl: „To si myslíte vy, že každá si hledí svojí práce a nedělá žádnou sabotáž, ale my víme, že to tak není.“ Tenkrát mě vyhnal. Řekla jsem si, že pro mě není vysvobození a že si to budu muset celé odsedět. Za čtyry měsíce mě volali zase, ale to už tenkrát kvůli propuštění. Seděl tam výrobní z dílny, politický, náčelník a další přísedící. Řekli mi, že prezident republiky Novotný mi dal milost a že jsem propuštěná. To jsem vůbec nečekala. Byly tam se mnou ještě další děvčata, které propuštěné nebyly, a tak jsem jim říkala: „To mám být sama propuštěná? Ať už jdou domů všichni.“ „Na amnestii byly taky propuštěné a ony se na vás neohlídaly!“ řekli oni. Víte, musím vám říct, že i ony se tenkrát ohlídaly, protože když odcházely, všechny plakaly. Plakaly kvůli nám, které jsme tam zůstávaly. Nabízeli mi, že mám zkušenosti, a že můžu jít pracovat do OP Prostějova, že mi to tam zařídí. Ale to jsem odmítla, protože jsem musela pomoci svým rodičům.

Jak vzpomínáte na vězení teď?

Vzpomínka na vězení, to je to nejpěknější, co nám zbylo. To jsme si přály, aby až se vrátíme domů, aby pro nás udělali vesnici nebo město, kde by nás soustředili. Tak jak jsme si rozuměli ve vězení, tak jsme si nerozuměli ani s našima nejbližšíma. I když jsme každá byla odjinud, ale každá jsme byla stejného názoru a myšlení.

Stýkaly jste i po propuštění?

Ano samozřejmě. Já jsem měla největší korespondenci na vesnici. Upozorňovali mě, abych svou korespondenci omezila. Já jsem tím žila. Když jsem se vrátila v únoru, ještě nebyla práce na polu a psávala jsem každý den na všechny strany. Když mi oznámili, že půjdu domů, lehla jsem na kavalec a mraštila⁴⁵⁷ jsem. Přišel za mnou velitel, který byl docela dobrý a který se k nám choval vždycky lidsky. Prý měl nemocnou manželku a dělal to kvůli ní. Ona se pak vždy bez problémů dostala do lázní. On přišel a ptal se mě, co dělám. Povídám mu: „Já mám jít domů, ale sama domů nepůjdu, ať už jdou všichni domů se mnou.“ Nemohl to prostě pochopit.

Věděli to rodiče, že jste propuštěná?

Nevěděli to. V noci jsem zaklepala na okno u sestry a mysleli si, že je to přízrak. Přijela jsem k ní, její syn hrál a zpíval, a pak jsem jela domů, kde jsem se přihlásila na obecním úřadě. Naši hned zabili tele. Musela jsem si hned potom najít práci. Tu jsem našla na polesí, kde mně vyšli ve všem vstříc. Mohla jsem nastoupit, kdy jsem chtěla. Děvčata mě

⁴⁵⁷ Brečela.

přijaly, vůbec se na mě nedívaly přes prsty. Proběhlo to prostě bez větších problémů.

Nezažila jste tedy to, že by se na Vás ve věznici dívali přes prsty nebo, že by se k Vám Vaše dřívější kamarádky nehlásily?

Abych Vám řekla pravdu, tak já jsem tyto děvčata nepovažovala za své kamarádky. Chovala jsem se k nim jako k pracovnícím, ale pro mě byly důležité děvčata, se kterými jsem byla zavřená.

Kdy jste se vdala?

Chvíli to trvalo, ale nakonec mám ještě 4 děti. Kluka jsem měla ve 38 letech, brzy na to se narodila Mařenka a Markéta a Helu jsem měla až ve 43 letech. Bylo to prostě všechno posunutě.

Jaké bylo zaměstnání Vašich rodičů?

Tatínek zdědil po rodičích hospodářství, měli jsme pět hektarů, což bylo dost. Na tem jsme dělali. Maminka se starala o dobytek, o domácnost a o pole. Snad tatínek přes zimu odcházel do lesa, protože tam byly hory. Byly tam arcibiskupské a Baťovy lesy a my jsme bydleli na rozhraní Baťových lesů.

Nebyli jste nucení, abyste přešli do JZD?

My jsme jim to potom, když rodiče nemohli a tatínek byl nemocný, dobrovolně dali. To jsem jim ještě v roce 1968 byla pomáhat v žních. Toho roku tatínek zemřel. Maminka tam sama nechtěla být a proto to rozdělila mezi mě a sestru a šla k nám. K nám šly dvě kravky, které potom přišly do JZD. V Rybí bylo JZD, ale mamka mého muže do JZD nechtěla, a proto jsem jim pomáhala. Měli deset hektarů půdy, a to jsem musela s malými dětmi obdělávat. Ve 49 letech jsem šla do kravína, kde jsem pracovala šest let, aby mi měli z čeho vyměřit důchod.

Cítila jste, že to v roce 1968 trochu polevuje?

V roce 1968 přijela Věrka Kadlecová se rozloučit, protože odjížděla do emigrace. Tenkrát jsem pomáhala doma na Bílové, kde jsem to moc nesledovala a věděla jsem o tom velice málo. Ani tatínek se o to moc nezajímal, tenkrát už měl podlomené zdraví.

Když si vzpomenete na rok 1989?

Moja největší starost byla, aby to věděl Milan Havlín. Věrka ani tak moc ne,⁴⁵⁸ i když to byla moje kamarádka. Já jsem byla na výsost šťastná. Byla jsem jak pomínutá a myslela jsem, že radostí uletím. Byla jsem ráda, že všechno už je pryč. Představovala jsem si to ale jinak. Myslela jsem, že prezident, který bude zvolený, udělá s komunistama radikální pořádek. Ale Havel to udělal jinak. Dal jim prostě možnost svobodně žít a dýchat, ačkoliv oni nám tuto možnost nedali.

⁴⁵⁸ Milan Havlín a Věrka Kadlecová se po návratu z vězení vzali a v současnosti žijí v Kanadě. Milan Havlín napsal o svých osudech knihu pod pseudonymem Roman Petr - Vlečen pod šibenici.

Jak probíhala Vaše rehabilitace?

Ještě než Havlínovi odešli do emigrace v šedesátých letech, přišel za mnou Milan a ptal se, jestli jsem byla rehabilitovaná. O rehabilitaci jsem ani neuvažovala, protože komunisté by mě nikdy nerehabilitovali. V 90. letech byl celý případ rehabilitovaný. Ani jsem se o to moc nestarala. V roce 1991 mi přišla obálka, že jsem plně rehabilitovaná. Ale než mi přišlo odškodnění musela jsem dlouho počkat. Z ministerstva z Brna mi poslali, že to postupně dělají a ať mám trpělivost. Naďa Kavalírová, předsedkyně KPV, mi tenkrát hodně pomohla a vrátili mi odškodnění s jejím přičiněním velmi rychle. Dostávali jsme to postupně. Po tatínkovi dostala odškodnění moje sestra.

Co si myslíte o současné politické situaci?

Já bych byla ráda, aby komunisti byli odsunuti na vedlejší kolej a nikdy se nedostali k moci, protože to byla zločinecká organizace. Kolik dobrých lidí zabili. Všechno bylo těžké pro našu rodinu, ale podle mě to mělo nějaký smysl a cenu. Ve školách by se žáci měli skutečně dozvědět pravdu, jak to všechno bylo a jak se chovali k lidem. My jsme totiž nechtěli jenom svobodu pro sebe, ale chtěli jsme ji pro všechny. Když jsem si to promítala, tak jsem takřka nic neudělala. Vždyť to bylo jenom moje přesvědčení.

Co Vám pomáhalo přežít roky ve vězení?

Jednak přátelství jedna s druhú a musím vám říct, že dosud jsou to nejlepší kamarádky. Ti, kteří tam nebyli, to nikdy nepochopí, to se musí prostě zažít. Přátelství nás drželo. Například když někomu zemřel nějaký příbuzný, tak jsme mraštěly všechny s ní. Když jsme se smály, smály jsme se všechny. Kolikrát se rozčilovali čůzáci, ale nic s náma nemohli udělat, protože celá světnice byla jednotná.

Děkuji za rozhovor.

Redakčně upravený rozhovor s paní

Drahomírou Stuchlíkovou

19. dubna 2006
22. června 2006

Praha

Celková délka: 219 minut, 53 sekund

Narodila se 19. prosince 1919 v Praze. Po studiu na rodinné škole pracovala v česko - německé firmě, kterou v roce 1941 opustila a začala pracovat v Obchodní komoře. V Obchodní komoře byla nuceně nasazená a pracovala pro firmu Triolu na vojenských zakázkách. 29. května 1948 byla kvůli rozšiřování letáků zatčena a 6. června 1949 byla Státním soudem v Praze odsouzená k 13 letům odnětí svobody. Zakusila život ve věznicích v Bartolomějské ulici v Praze, na Pankráci, v Litoměřicích, ve Znojmě, v Chrastavě, v Pardubicích a v pracovním útvaru v Želiezovcích. Byla propuštěna na svobodu 10. května 1960 na amnestii.

Po propuštění pracovala jako skladnice a hospodárka. V roce 1965 se vdala a porodila syna.

Dodnes překvapuje svou rázností a odvážností.

Kdy jste se narodila a jaké bylo Vaše dětství?

Já jsem se narodila 19. prosince 1919, rok po první světové válce na Karlíně. Tam jsem bydlela do svých šesti let a pak jsme se odstěhovali na Žižkov. Na Žižkově jsme bohužel vydrželi čtyřapadesát let. Protože se moje starší sestra styděla za Žižkov, vydupala si, že bude pokračovat ve škole v Karlíně, kde začala chodit na reálku. Já jsem se po ní opičila, a proto jsem taky nechtěla chodit na Žižkově a nakonec jsem chodila do školy na Vinohradech na náměstí krále Jiřího. Tu jsem ale nedokončila, protože mě to přestalo bavit. Bylo mně asi 14 let, a proto mě máma přihlásila na rodinnou školu. Tu jsem dokončila za tři roky s úspěchem se dvěma dvojkama. Pak jsem šla do života. Pořád jsem chtěla být zaměstnaná a vydělávat peníze. Představovala jsem si, že až si našetřím, tak si koupím stříbrnou lišku, prostě měla jsem v té době bláznivé nápady. Zkrátka jsem byla potom zaměstnaná u jedné soukromé firmy, která byla česko - německá. V ní pracovala polovina osazenstva Češi a polovina Němci a ty šéfové byli taky dva - jeden Čech a jeden Němec. Opravdu musím říct, že jsme se měli tenkrát velice dobře. Počítejte se mnou: měla jsem normální plat, na jaře jsme dostávali ošatný, kdy jsme dostávali ale míň jen na takový letní šatičky, pak jsme dostávali bilanční, to bylo vždycky v únoru, na podzim jsme dostávali opět ošatný, ale to už bylo víc, například na zimní kabát a pak jsme měli ještě 13. plat. Mě tam ale začalo pálit dobré bydlo, tak jsem potom šla do obchodní komory. V obchodní komoře jsme měli jednoduchou frekvenci vod osmi do dvou a konec. To se mi strašně líbilo, a tam jsem byla až do zatčení.

Jaké zaměstnání měl Váš otec a matka?

Táta když se vrátil z legií z Francie, byl zaměstnaný na Úřadu na potírání lichvy. Tenkrát byla skutečně demokracie. Nikdo nemoh dělat, co chtěl. Nikdo si nemohl vzpomenout, že vajíčko stálo 30 halířů a že ho bude prodávat za 50 a nebo že někdo nalejval vodu do alkoholu nebo do mlíka. Můj táta za téměř všema věcmi chodil, protože to byl kontrolór. Nakonec myslím, že skončil na Ministerstvu zemědělství. A máma byla v domácnosti. Pak jsem měla ještě starší sestru, ale ta už nebyla doma, protože měla svou rodinu a stýkali jsme se jenom někdy, například o Vánocích. Pak mám ještě mladší sestru, která taky seděla a odseděla si 6 let. V 1973 se provdala do Německa a žije tam dodnes.

Jak vypadal 15. březen 1939 v Praze? Jaká byla tenkrát atmosféra?

Na to se velice dobře pamatuju, protože dopoledne byly plískanice. Když k nám přijeli Němci, byla jsem na Příkopech. Hlásili to tenkrát v rádiu, ale já jsem člověk, který všemu nevěří. Bylo to strašné, protože před Slovanským domem, ve kterém bylo dřív německé kasino, byly hordy nadšených Němců a horlivě zdravily vojáky. To jsem se tenkrát zhnusila a šla jsem domů. Večer už padal sníh.

A jak to vypadalo před Mnichovem, vycházeli jste s nimi?

My jsme s Němci za první republiky vycházeli velice dobře. Pracovala jsem v česko - německé firmě, ve které se mluvilo dvojjazyčně a neměli jsme mezi sebou žádné problémy. V té firmě jsem zažila jenom jednoho člověka - to byl Němec jak vyšitej. Když Hitler tenkrát nařídil, že Němci musí mít děti, tak si narychlo pořídil ještě jedno. Ale přesto nebyl mstivej a neudával.

Vy jste v této firmě pracovala i za války?

Ne, asi od roku 1941 jsem už pracovala v obchodní komoře, ve které jsem byla totálně nasazená. Obchodní komora nám to zařídila tak, že u Trioly jsme dělali gumový masky. A protože to bylo gumový, tak jsme to propíchali špendlíkem. Nakonec nám tam přišel jeden Němec strašně vynadat, ale my jsme koukali, že mu nerozumíme. Nakonec nám plynové masky vzali a šili jsme spodky pro německé vojáky. To ještě musím říct, že když jsme lepili ocnice na plynové masky, tak jsme při tom používali aceton, a proto nám dávali na přilepšenou jednu housku a mlíko - asi čtvrt litra mléka. Protože aceton působí na zdraví.

Za války jste měli problémy se sháněním jídla?

Měli jsme přidělové lístky. To jsme dostávali asi jedno vajíčko na měsíc nebo na týden, to už si přesně nepamatuju. Nedalo se ale nic dělat, byla válka. Neměli jsme žádné příbuzné na venkově, kteří nám mohli pomáhat, a proto jsme si museli vystačit sami. Takových lidí bylo ale víc. Nehledě na to, že když jste něco vezla, tak byly kontroly na nádraží, a pak vám to stejně sebrali. Nejhorší bylo, že nám utli peníze. Já jsem měla na vkladní knížce asi dvě stě tisíc a to nechci říct, o co přišli rodiče. Například obstarat látku na šaty, to bylo velmi těžké, to si nemohl jen tak někdo dovolit. Ale nakonec jsme to všechno přežili.

Jak probíhalo Pražské povstání?

To jsem byla v Praze a byla jsem ve sklepení na Žižkově. Na Vítkově byla taková malá boudička, a střílel tam na nás jeden Němec. Šel najednou jeden mladík s pancéřovou pěstí a asi to podcenil. Němec se do něj strefil a jeho to úplně roztrhalo. Přítelkyně měla za oknem jeho ruku, bylo to prostě nechutný. Pak přišli Rusové a my chtěly jít s přítelkyní na Václavák, protože jsme si říkaly, že se tam bude tancovat. Jenomže tam se pořád ještě nemohlo, a proto jsme se kajícně vrátily domů. Až 9. jsme vyšly. Praha byla strašně zdemolovaná, dlažební kostky byly vytrhané od toho, jak se všude stavily barikády. Sice stromy kvetly jako by se nic nedělo, ale Praha byla zdemolovaná. Od nás z domu byl jeden pán, který pracoval nejspíš na Staroměstské radnici a ten v ní v tu sobotu uvíz a vrátil se, až všechno skončilo. Všichni se vyhrnuli z domu a on to nevydržel a omdlel. Na radnici byl asi pět dní a to všechno nervové vypětí na něj dolehlo.

Po válce se hlavně projevílo, jak jsme nenasytný. Při tom povstání přinesli do sklepa plnej koš uzenin. Já jsem na té ulici bydlela, dennodenně jsem tou ulicí kolem rezníka chodila, a najednou přišli lidi, že ho vyrabovali, protože to je Němec. Já jsem neměla ani ponětí, že nějaký Hromada je Němec. Řekli, že to všem ve sklepě rozděljej. Pak to vzali někam dozadu a můžu vám říct, že jsme nedostali ani čuchnout ke šlupce. Vopravdu si nic dobrýho o lidech nemyslim.

Jak jste prožívala Únor 1948?

Já jsem byla samozřejmě vychovávána protikomunisticky. Rodiče, jakmile se řeklo komunismus nebo komunista, byli jako když se hodí červeněj hadr krocanovi. Bydleli jsme na Žižkově a tam bylo komunistů jako smetí. U nás v domě taky bydleli nějakí lidi, kteří měli syna a dceru plus mínus v mém věku. S nima jsme se nesměli stýkat. Zkrátka když přišel rok 1948, tak jsem to prostě nechtěla.

Účastnila jste se nějakých protestů například studentských pochodů?

Neúčastnila jsem se, protože jsem byla zaměstnaná. Něco jinýho byli studenti, ale u nás byl akorát strach z komunistů v práci. Jedna kolegyně chodila a brečela kudy chodila. Byla celá nešťastná, že se bude muset dát do partaje. Ale já jsem to vzala hold od podlahy. Ti, co chodili a demonstrovali, neměli ani těch 12 let jako já.

Kvůli čemu jste byla zatčena?

V roce 1948 měly bejt volby a někdo nám hodil do schránky letáky, na kterých bylo: „Volte bílý lístky“ a já jsem tenkrát neměla nic na práci, než jeden takovej leták přinést do práce. Tam se toho moje kolegyně chytly a začaly to rozmnožovat. Někdo to udal a šlo to dál, až se to dozvěděl prezident obchodní komory pan Jech, který nás udal StB. Bylo to náramně rychlý.

Proč jste se rozhodla rozmnožovat letáky?

Já jsem se pro to vůbec nerozhodla, já jsem jenom přinesla letáky do práce, a to bylo všechno. Stálo na nich, že lidi nemaj volit a že maj házet do uren čistý lístky. Mně se to tenkrát líbilo a souhlasila jsem s tím, tak jsem to dala jinejm přečíst. Jak to dopadne mě ani ve snu nenapadlo. Zaprvé mě nenapadlo, že by někdo mohl bejt zavřenej kvůli letákům. Říkala jsem to taky u soudu, že si pamatuju, že za první republiky bylo volte jedničku a nevolte pětku a nikoho za to nezavřeli. Takže jsem vůbec nepředpokládala, že by to bylo něco trestnýho. Ale já jsem takovej člověk, kterej to bere, jak to je. „Tak mě zavřeli, tak jsem tady.“

Jak vypadalo Vaše zatčení?

Pan Jech na nás zavolał estébáky, oni přijeli a naložili nás a odvezli na čtyřku do Bartolomějský ulice. Byla jsem zatčena z 29. na 30. května 1948. Co bylo tenkrát na čtyřce, to si nikdo neumí představit. Strašný tmavý cely, ve kterých jsme byli všichni namačkaný. V rohu byla malá boudička a já jsem si byla tenkrát jistá, že je tam telefon. Byl to ale takovej plechovej nebo železnej záchod. Na vycházku se chodilo na takový čtverec, který byl asi tak 3 x 3 metry veliký. Ze čtyřky mě pak odvezli na Pankrác do soudní vazby, ve které jsem byla 21 měsíců. Tam jsem byla s různými lidmi. Začalo to tím, že když mě přivezli a před příjmačkou mě postavili ke zdi, stála z každý strany jedna cikánka. Byly celý umazaný, později jsem zjistila, že to bylo od krve. Vony se totiž spolu popraly. Jedna říkala: „Paní, my jsme se popraly spolu, proč nás tady držež?“ Potom mě odvezli na celu. To bylo kouzelný, protože na vězeňskej dvůr vedly veliký železný vrata a já, jak jsem se tam hnala, tak jsem neuvážila, že dole je to spojený s vrátkama. Zakopla jsem a vletěla jsem do dvora, div jsem se tam nerozmázla jak žába. To bylo krásné entrée...

Jak to vypadalo na Pankráci?

Na Pankráci se mi celkem líbilo, žádná práce mi tam nescházela. Ale holky říkaly, ať se přihlásím někam na práci, proto mě nejdřív dali do pytlíkárný. Vod tamtud' jsem vyletěla, protože jsem se nepohodla s čůžákem⁴⁵⁹. Pak jsem byla v prádelně, v tiskárně, až nakonec jsme skončily na vodbavovací cele. To byl vlastně einzlík - cela pro jednoho, ale nás tam

⁴⁵⁹ Dozorce.

bylo asi sedm. Protože jsme měly za krátko vodjet, tak jsme to tam vydržely. Měly jsme tam vázat sysálový motouzy, kterými jsme taky ucpaly dvakrát záchod. Jednou jsme udělaly takovou kouli, kterou jsem vynesla ven, hodila na dvoře za vyřazený starý stroje z tiskárny. Druhej den jsme měly vycházku a když jsme vyšly na dvůr, tak jsem myslela, že se zblázním. Jeden ze psů, kteří tam běhali, to našel a rozrajoval to. Nakonec jsem tam stejně hodila i druhou kouli, protože jsem s tím neměla co dělat. Pak jsme měly na cele lepit praporky. To bylo taky kouzelný, protože nám strčili balík praporků a špejlí a řekli, že je máme lepit. Protože nám ale nedali lepidlo, tak jsme usoudily, že nemůžeme nic dělat, a proto jsme praporky strčily pod postel. Jenomže čůzák potom přišel a řekl: „Vyndejte, co máte hotový.“ Odpověděly jsme, že nemáme nic, protože nemáme lepidlo. Tak nám tam dali kameninovou nádobu s nějakým lepidlem. Tu jsme taky strčily pod postel, protože jsme neměly žádnej štětec. Když zase přišel, tak jsme řekly, že bohužel nic nemáme, protože nemáme štětec. Tak von si to všechno vzal a usoudil, že s náma nehne a že by na tom nechal asi nervy. Pak už jsme nic nelepily.

Jak se k Vám chovali vyšetřovatelé? Zažila jste nějaké fyzické násilí?

Tak za prvé na mě si nikdo žádný fyzický násilí nedovolil a za druhý tenkrát ještě nebyl tak vyspělej čas. Sice jsme slyšely, že tam vedle někdo křičí a že ho mlátí, ale to bylo podle mě vojedinej. To všechno se zvýšilo až v 1949. Sice nám tykali, vyhrožovali, nadávali, ale mě fyzicky nenapadli.

Říkala jste, že Vaše mladší sestra byla také zavřená. Z jakého důvodu?

Vona byla nejdřív zatčená jako rukojmí před pohřbem prezidenta Beneše. To jsem tenkrát uklízela na Pankráci na paláci a máma mně to přišla říct. Nějak nenápadně mi to řekla na chodbě. Po tom pohřbu pustili sestru domů. Oni měli prostě strach, že se budou lidi bouřit, a je měli jako rukojmí. Pak byla souzená se mnou a byla odsouzená na šest let.

Jak se sestra připletla do Vaší činnosti?

My jsme měly se sestrou nějaké věci, o kterých není radno mluvit a vona mě s jedním dotyčným seznámila, a tím se do všeho zapletla. Protože to byla moje sestra, tak to všechno odskákala. A i v kriminálu pokud se zjistilo, že je moje sestra, taky měla o zábavu postarané.

Setkaly jste se potom znovu někdy v kriminálu?

Potkaly jsme se jenom jednou. Ona měla nižší trest, a proto se mohla dostat na tzv. komando. Dostala se do Varnsdorfu do Elitky, kde se dělaly silonové punčochy. Já jsem měla dlouhý čas přikázanou pouze pevnou věznicí a když jsem se dostala do Chrastavy, tak mi tam tenkrát umožnili s ní návštěvu. Přijela jsem tam vodpoledne, spíš k večeru a brzy ráno jsem odjížděla. Byla jsem ale ráda, že jsem se mohla alespoň tu chvíli s ní vidět a trochu si popovídat. Pak mě navštěvovala, když už byla z vězení zpátky. Dokonce vám můžu říct, že mě navštívily moje dvě kamarádky. Každá sice jenom jednou, ale byla jsem ráda, že mě nehodily přes palubu. Jedna mi posílala dopisy a poslala mi i fotografii svého syna. Zkrátka jsem měla v tomhle směru štěstí, že se ti lidé nebáli a přijeli. Ono to bylo tenkrát velké hrdinství.

Kdy jste měla soud?

Soud jsem měla 6. června 1949. Obžalobu jsem dostala až dva dny před soudem. Když jsem ji chtěla dát mámě, moje vlastní advokátka přiskočila a vyrvala mi ji z ruky, že ji nesmím mít. Byla mi přisouzena ex offo, ale vyžadovala na našich, aby jí něco zaplatili. Paní doktorka Turečková měla manžela, kterej byl předsedou v advokátní komoře a měla výsadní právo, že i jako ex offo může žádat peníze. Moji rodiče jí něco zaplatili, ale pak se vzepřeli. Vůbec mě neobhajovala. Přišla k soudu, měla blond vlasy, bleděmodré šaty, přišla tam prostě za hvězdu. Mě vůbec nepřipravila na to, jak se mám u soudu chovat. Jenom mi řekla, že ten účes, který jsem měla na hlavě, bych neměla mít, protože by to pány porotce mohlo popudit. Pak se mě ještě zeptala, jaké budu mít u soudu šaty. To bylo všechno, co mi řekla. Když se mě zeptali, jestli se cítím vinna nebo nevinna, tak jsem nevěděla, co mám říct. Nakonec jsem řekla, že se cítím částečně vinna. Tenkrát jsem počítala, že dostanu 20 let. Když jsem nakonec dostala 13, tak jsem byla docela šťastná. Dvanáct let jsem si nakonec vodseděla. Já se ale nedivím, protože já bych takový ženský ani milost nedala. Dneska mi to je k smíchu, ale tenkrát jsem s nima vopravdu bojovala a jedna moje přítelkyně vždycky říkala: „Prosím tebe, nedívej se na ně tak, nebo nás nikdy nepustěj domů!“

Myslela jste, že to odsedíte nebo jste věřila, že to praskne?

Nikdo tenkrát nevěřil, že to odsedíme. Dokonce jednou v Litoměřicích tam přišel prokurátor a jednu po druhý si volal k sobě. Ptal se nás, kdy půjdeme domů. My jsme mu k jeho lítosti všechny řekly, že nevíme. Žádná z nás nevěděla, jestli si to odsedí celé. Mohla třeba na druhý den zemřít.

Byla jste někdy na samovazbě?

Na samovazbě jsem byla až v soudní vazbě kvůli tomu, že jsem tenkrát napsala domů takovej pohrdavej dopis vo kriminále. Za ten dopis jsem dostala měsíc korekce a z toho jednou nebo dvakrát za tejden temnici, hladovku a spát na zemi. Když jsem měla normální den, tak mi tam dali vodu na umytí a smeták, abych zametla. Večer mi tam dali slamník a jednu deku. Jednou mi tam dali kbelík s vodou, abych umyla podlahu. Moc se mi nechtělo, ale nakonec jsem to zvládla. Odpoledne se měnila služba a nový čůzák přišel a nadával, že jsem tu podlahu umyla špatně. To bylo pochopitelné, protože jsem tomu moc nedala. Trochu jsem se zamyslela a když mi dali znovu kbelík s vodou, tak jsem to celé namočila. On přišel ve čtyry hodiny a podlaha byla stále mokrá a na tom žádní kocouři vidět nebyli. Zalapal jenom po dechu a odešel. Bylo to hrozné spát na mokré podlaze, ale já jsem to riskla. Těšilo mě už jenom to potěšení, že jsem mu vzala vítr z plachet.

Zajímavé bylo, že všechny čůzáky vždycky rozčilovalo, když jsem si zpívala. Ale pamatuju si, že jednou, když jsme byly v Želiezovcích, kde jsme těžce pracovaly, jsme po práci měly ještě složit fůru nějaké řepy. Po několika letech mi napsala jedna kamarádka, že jsem si tenkrát začala zpívat a že nebyť toho, takže by to nebyla vydržela.

Co následovalo po soudu?

Po soudu jsem jela do Litoměřic, kde jsem byla devět měsíců. V Litoměřicích jsme si taky užily, protože jsme tam jely se strachem. S náma jela Vlasta Charvátová⁴⁶⁰, která

⁴⁶⁰ **Vlasta Charvátová** se narodila 19. 10. 1925, studovala na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Po studiu se živila jako překladatelka. Byla zatčena 22. 8. 1949, kdy chtěla osvobodit své přátele z věznice

v Litoměřicích s nějakou partou postřelila jednoho čůzáka. Oni tam chtěli osvobodit nějaký politický vězně. Vlasta zůstala na vrátnici a najednou tam přišel ten člověk a vona po něm střelila. Naštěstí ho střelila do ramene. Vlasta se mu šla nakonec vomluvit. Byl to jinak slušnej člověk a odpustil jí to. Dávali nám tam různé práce, ale byli víceméně neúspěšní. Dali nám třeba drát peří. Holky by se do toho hned pustily, ale já jsem jim říkala: „Holky, vy jste se zbláznily, ne? V životě jsem nikdy neviděla, jak se dere peří.“ Tak toho všechny nechaly a pokud drhly, tak si udělaly labuťky na bačkory, vycpaly si polštářky a podobně. A když přišla odpoledne čůza, tak jsem vzala jedno peří a řekla jsem: „A teď mi řekněte, co mám s tím peřím udělat?“ Vona ho vzala a strhla z jedné strany, z druhé strany, potom mi dala do jedné ruky peří, do druhé ruky brko. Holky se mohly vzádu uválet smíchy. Po devíti měsících jsem jela vod tamtuď do Znojma. To bylo taky kouzelný, protože nás dali do antona, kterému nedržely dveře. A my jsme asi dvakrát vždycky zabouchali na dveře na řidiče a čůzáka. Dvakrát to šel zavřít a po třetí řek, že si je musíme držet. Takže jsme si držely dveře až do Znojma.

To vás nenapadlo, že byste utekla?

Ne, protože když máte doma rodiče, přemýšlíte, že byste jim tím vůbec nepomohla. Musela jsem to nechat všechno stranou, prostě to nešlo. Ale představte si, že ve Znojmě jsme zažily další legraci. Byla tam vrchní nějaká Márinka a četla nás podle seznamu. Jedna holka se jmenovala Ordová - Cvetkovičová. Mirka se vždycky hlásila na toto jméno dvakrát. Pak nás ale chtěla převléct do erárního, spočítala nás a nesešlo jí to. Bylo nás deset a vona měla na seznamu 11 jmen. A za boha na to nemohla přijít. Říkaly jsme: „Mirko, tak jí to řekni, že máš dvě jména.“ Jenomže vona zas měla takovej smysl pro humor a hlásila se na vobě. Nakonec jsme ji přiměly, aby to řekla. Tenkrát jsme se pobavily. V kriminále byly někdy momenty, kdy člověku bylo do smíchu a někdy to bylo zase na druhý straně dost těžký. Takže v Litoměřicích a ve Znojmě jsem měla pevnou věznicí. Nikam jsem nechodila pracovat a byla jsem jenom v kriminále. Pak jsem jela do Český Lípy. V Český Lípě to bylo slušný, protože velitel věznice byl celkem lidskej člověk. Z ní jsem jela do Liberce, kde jsem byla pár dní a z této věznice nás potom rozházeli na různé komanda a já jsem se dostala do tý Chrastavy, jak jsem vám vyprávěla. Měly jsme tam strašně špatný jídlo, protože jedna velitelka šetřila a stále nám říkala, že to budeme mít na Vánoce, a proto nám dávala pořád ovar. Já ovar nesním, i kdybych stála pod šibenicí. To radši řeknu katovi: „Prosím vás, už mě pověste, ten ovar ať sní pes.“ Zkoušela jsem to teplý, studený, vosolený, s hořčicí, ale prostě jak já vidím ovar, tak se mi zvedne žaludek. Potom se ukázalo, že zdefraudovala všechno a my jsme na Vánoce neměly nic. V kriminále voni sami kradli. Měla jsem takovou fialovou rtěnku a když jsem byla v Litoměřicích, měla jedna čůza stejnou barvu rtěnky jako jsem měla já. Pak mi samozřejmě nedali ani kabelku, prostě nic, a tak jsem se dozvěděla, že mi ji ukradla. Z tohoto komanda jsem už jela do Pardubic. Tenkrát Pardubice začínaly a měl to bejt lág pro ty nejvyšší tresty. Ze začátku tam byly jenom politický. Byly tam švadlárný a prádelna, chodilo se i pracovat do zahrady. To ještě jakžtakž šlo, přesto buzerace tam byla taky pěkná. Tam jsem byla asi dva roky. Pak jsem jela do Želiezovců.

v Litoměřicích. Při akci však nešťastnou náhodou postřelila jednoho dozorce a celá skupiny byla zatčena. Sama zažila velmi brutální výslechy, při kterých potratila. Její muž byl odsouzen k trestu smrti, Vlasta Charvátová byla odsouzena k doživotí. Na svobodu byla propuštěna 18. 12. 1963.

O Želiezovcích píše i Dagmar Šimková, mohla byste mi taky o nich něco říct?

Když mně jednou líčila Dagmar Kočová, která už v Želiezovcích byla, tak jsem si to vůbec neuměla představit. Ale fakt je ten, že tam byly strašlivý lány. To jste viděla vzádu nějakou vesničku a myslela jste si, že je to pár kroků a šla jste tam třeba půl dne. To bylo hrozný, zvláště pro mě, která se nikdy nesnažila vynikat nějakou rychlostí. Holky byly vždycky už dávno na konci a já jsem se plahočila ještě někde v prostředku. Nakonec to dopadlo tak, že jsem si tam namohla páteř. Vod tý doby jsem s tou páteří trpěla snad 20 let. Z Želiezovců jsem si přivezla pěkněj dáreček. Všechny, a bylo nás tam asi nad 300, jsme dostaly žloutenku. Já jsem nakonec z toho vyšla celkem dobře, ale byly holky, které mají do dneška problémy. Se žloutenkou jsem samozřejmě začala zase já. To se chodilo zase na kukuřici. Mě bolelo na pravým boku u žlučníku a měla jsem zvýšenou teplotu. Proto jsem se rozhodla, že pracovat nepůjdu. Doktorka mě už taky měla dost a řekla, abych přinesla moč, aby to zkontrolovala. Pak přilítla, abych se sbalila, protože jsem to měla na tři křížky. A brzy přicházely další.

Ve kterém roce vypukla žloutenka?

To vám můžu říct přesně. Bylo to v roce 1956, když bylo v Maďarsku povstání. Čůzáci byli celí nesví, protože my jsme byly prakticky na hranicích, tam jste viděla už hory, já už nevím, jak se jmenovaly, ale to už bylo Maďarsko. No a voni si říkali, že se to může z Maďarska přenést, a proto měli malou dušičku. A zrovna v tý době jsme dostaly žloutenku. Všecky jsme obsadily celej jeden blok dřevěnejch baráků.

Z Želiezovců jste šla potom kam?

Pak jsem jela asi na měsíc na Pankrác na překlady. To bylo takový trošku zpestření. Tam jsme měly jenom dva nebo tři bachaře a jiní tam nemohli jít. My, co jsme byly z Prahy, jsme byly nadšené, protože jsme měly návštěvy, mohly jsme dostávat balíčky. Byl tam volnější režim. Nebyly jsme zamknutý na celách, mohly jsme se volně pohybovat, po práci si třeba popovídat. Pracovalo nás tam kolem dvaceti. Brzy to ale skončilo a musely jsme se vrátit zpátky do Želízů.

To jste překládali něco z angličtiny, nebo co to bylo za práci?

Muži překládali asi nějaký tajný věci. Bylo to všechno přísně tajné. My jsme dostali jenom koncepce, které jsme přepisovaly na rozmnožovací blány. Ale říkám, všechno bylo tak strašně tajný, že když jsem jednou šla s jedním čůzákem k doktorovi, přišli jsme k výtahu, ze kterého vyšli ven nějakí mukl s čůzákem. Já, protože jsem musela jít za ním, jsem nic neviděla a drcla jsem mu nosem do zad. Von se ještě ptal, jestli jsem něco viděla? Já jsem jenom zaregistrovala, že jsou dva, ale jak vypadali, to vůbec.

Kam Vás potom odvezli z Pankráce?

Z ní nás vodvezli zpátky do Želízů, ze kterých mě pak poslali do Bratislavy, kde jsme pletly svetry. V životě jsem na pletení nebyla a nedovedla jsem si představit, že bych měla uplést svetr. Nakonec jsem to nějak udělala a brzy mě z Bratislavy převezli zpátky do Pardubic, odkud mě propustili. Já jsem vlastně tímto způsobem projela celou republiku. K tomu musíte ještě připočítat takové zastávky jako přenocování v Ilavě, protože to nebylo

možné na jeden zátah zvládnout. Kriminálů jsem tedy vymetla dost.

Když srovnáte chování dozorce a dozorkyně, byl v tom nějaký rozdíl?

Ani ne, oni byli ze stejného těsta. Mužský jsem prostě nepovažovala za mužský. Byl to pro mě prostě čůzák, a tím to všechno skončilo. V Pardubicích jsem byla jednou v díře a na chodbě byl vodovod, kde jsme se mohly umejt. Čůza mě tam tenkrát pustila a vona se tam bavila s nějakým chlapem. On chtěl pořád dovnitř a podívat se na mě. Vona na půl chtěla a na půl nechtěla. Já jsem si řekla: „To není chlap, to je čůzák“, vysvlékla jsem se a umyla. Prostě ať si trhne nohou. Čůzáci, to nebylo to podstatný. Pro nás byl podstatný Sultán, náčelník pardubického lágru. Jinak holky si dělaly z čůzáků hodně často legraci.

A jakým způsobem?

Například jednou se rozhodli, že nás přeškolej. Tak nám dělali nějaký přednášky. Holky se vždycky přihlásily a zeptaly se. Například na Masaryka. Von pak musel říct: „Jó, to já nevím, já se na to zeptám a příště Vám to řeknu.“ Příště se tam samozřejmě neobjevil. To víte, kolovaly různé pověsti, o tom jak mluvili. Například zásadně místo staniol říkali stalion. Jednou, když jsem byla v Chrastavě na komandě, nás jeden lákal, abysme podepsaly spolupráci, aby nás pustili dřív domů. Až domluvil, tak jsme se s Bohuškou přihlásily a řekly jsme: „Pane veliteli, my to nemůžeme podepsat. My jsme u soudu zbavený všech práv. Náš podpis nemá přece žádný smysl.“ A rozbily jsme mu to.

Byly například kriminální vězeňkyně víc náchylnější k převýchově nebo k podpisu různých pracovních závazků?

Některý určitě. Myslím si, že některý ženy, který měly doma děti, byly náchylnější. Jedna moje přítelkyně, se kterou se dodnes kamarádím, a pořád jí to vyčítám, spolupráci podepsala. Chtěla se prostě dostat domů, protože měla doma nemocné rodiče a syn na vojně dostal velmi vážnou infekci žloutenky. Ona věděla, že jim z kriminálu nepomůže. Dodnes s tím má problémy, protože nikdo se neptá, proč to podepsala.

Setkala jste se s civilním obyvatelstvem?

S jedním jsem se setkala v Želiezovcích u prasečince, ve kterém zemřelo na 800 selat. To bylo hrozný. Jinak v Pardubicích jsem se moc s civilama nesetkávala. Motáky jsem poslala pouze z Pankráce, pak z Litoměřic, ale to jsem poslala pouze vzkaz. Pak už to pořádně nešlo. Z Pankráce jsem ho poslala přes nějakého chlapíka, se kterým jsem pracovala v prádelně.

Jak jste prožívala návštěvy svých příbuzných a známých a jak dlouho trvaly?

Návštěvy byly kapitola sama o sobě, protože to vždycky záleželo na čůzákovi, který byl přítomen na návštěvě. Mě se třeba stalo, že jednou za mnou přijel táta do Litoměřic, přivítali jsme se a já se zeptala na mámu a on zavelel konec návštěvy. Když byl někdo mstivej, tak vám ani tu návštěvu nedopřál. Nebo v Pardubicích jste jeden čas nemohla dostat v balíčku vořechy a bombóny, a proto to z toho balíčku vyndali a ukradli. Vždy záleželo, jakou měli náladu, jak se vyspali, na tom všem jsme byly prostě závislé. Na návštěvu jsme se vždycky těšily, ale když potom odjeli, tak jsme byly smutné, protože jste věděla, že máte

zase dlouhou dobu před sebou, než je zase uvidíte. Někdy jsem si říkala, že lidé, kteří jezdili na návštěvu, to měli horší. Před věznicema se museli doprošovat, protože s nimi taky pořádně mávali, obávali se, jestli přijde balíček nebo jak bude dlouho trvat návštěva a podobně.

Jak často jste měla návštěvy?

Návštěvy měly být podle vězeňského řádu jednou za měsíc, ale pokud jste něco provedla, tak vám ji mohli zarazit nebo zkrátit. Když jsme byly na komandě, tak byly návštěvy volnější, mohl se předat balíček. Na Pankráci to museli dát do balíčku, který se musel pořádně prohlídnout. Nakonec, když si vezmete, že když vám dávali ze začátku balíček, tak si to museli odtrhnout sami od pusy, protože byl ještě stále lístkový systém. Proto jsme o ty balíčky ani moc nestály.

A měla jste někdy hlad?

Největší hlad jsem měla na čtyřce, protože tam měli cínové hrnce, a když vám tam dali po ránu černou bryndu, tak to bylo cítit včerejším gulášem, a když v poledne něco jiného, tak to zase bylo cítit tou černou bryndou, které říkali vznešeně káva. Na Pankráci jsem se zase srovnala. V poledne jsme dostávaly vajíčko a chleba na večeri, ale moc se s náma nepárali. Jinak, když jsme chodily pracovat například na tiskárnu, tak jsme dostávaly jednoho buřta a žemli. Ale nikde jinde nám moc na přilepšenou nedávali.

Jak vypadalo ústavní oblečení?

To bylo jako co dům dal. V Litoměřicích třeba trvalo 14 dní, než nás převlíkli do ústavního oblečení. Dali nám nakonec hadry po německejch vojácích. My jsme tomu daly ještě ránu a roztrhaly jsme to, kde se dalo a l. máje jsme s tím vyrukovaly na vycházku. Pak nám dali nějaké lepší šaty. Zimní oblečení bylo z takové chlupaté látky a letní jsme měly proužkované a říkalo se tomu cviling. Byla jsem ráda, že jsme dostávaly oblečení, protože by mi ho naši neustále nemohli obstarávat.

Co jste dělala o svém volném čase?

Já jsem většinou ležela a nedělala jsem nic. Jsem prostě takový člověk, kterému práce neschází.

Daly se půjčovat knihy?

Ano, daly se půjčovat. Na Pankráci bylo napsáno: „Kdo poškodí, zaplatí a bude přísně potrestán.“ Měly jsme tam dost obstarožní knihy, v Pardubicích už to bylo lepší. Na druhou stranu když přišla nějaká lepší kniha, kterou chtěly všechny, tak jste musela čekat než ji někdo přeslabikoval. Mohla jste si půjčit asi tři knihy na měsíc.

Spousta žen vzpomíná na vězeňskou univerzitu, byla tam univerzitní profesorka Růžena Vacková, která přednášela o architektuře a spousta dalších. Pamatujete si na tyto přednášky taky?

Já jsem jednu dobu k Růžence chodila taky. Pak jsem to ale přerušila, protože jsem asi jela do Želízá, a pak jsem se k tomu nevrátila. Pro mnohé ženy to bylo, podle mého názoru, dobré, protože se mohly dozvědět něco nového. Ale Růženka byla dost zaměřená na katolictví a já jsem chtěla něco širšího. Myslím, že to probíhalo v neděli.

Vznikaly mezi Vámi konflikty?

Taky bývaly. I když jste v Pardubicích měla takový rozptyl, mohla jste například na dvůr, přesto jste se neubránila, abyste byla s někým na té cele, s kým se neshodnete. Například tam byla jedna Slovenka, která byla velmi protivná. Já ji na druhou stranu chápu, protože jí to vězení lezlo na nervy. Ale přesto ji to neopravňuje, aby ostatním kazila život. Nejhorší byly sestry, které se vždycky hádaly. Taky jsem nebyla samozřejmě vždycky příjemná, ale snažila jsem se.

Proč vznikaly konflikty?

To stačilo docela málo, prostě vznikaly z maličkostí. Kvůli politice ale nikdy konflikty nevznikaly, protože tam se politika rozpadla. Byly tam holky ze všech politických stran a holky z různých náboženských stran. Vždycky se mohlo stát, že jste něco řekla a někoho urazila. Spíš bych řekla, že to byla ponorková nemoc. Byly tam různé věci, například některé holky se mezi sebou kamarádily a nechtěly mezi sebe, říkaly tomu rodina, nikoho nového přijmout.

Setkala jste se ve vězení s retribučními vězeňkyněmi?

Ty tam byly z počátku a dělaly nám jenom slovně problémy. Myslely si, že kvůli nám už je v žádném případě nepustí. Nakonec se ukázalo, že s námi neměly nic společného a že je v polovině padesátých let pustily všechny domů. Já jsem se s nima ale nijak moc nekamarádila.

Vzpomenete si na hladovku v Pardubicích v roce 1954?

Já jsem se toho tenkrát zúčastnila, ale nebyla jsem žádný iniciátor, ale přesto mě strčili do díry. Tam jsem chtěla v hladovce pokračovat, ale to mi pak řekli, že se nějak domluvili a že hladovka skončila. Myslím si, že to vzniklo kvůli vložkám, protože některé holky na tom byly katastrofálně. Nevím, jestli chtěly zvýšit příděl nebo chtěly, aby měly možnost si je kupovat za své peníze. To už si vážně nepamatuju.

Jaká byla hygiena, jak často jste se mohly umývat?

V Pardubicích to bylo celkem dobré. Na každém patře byla velká umývárna s plechovým korytem. Tam se mohlo umývat tak deset děvčat najednou. V Želiezovcích byly francouzský záchody, byly tam myši a krysy. V Želiezovcích byl středovek. Tereza Procházková vždycky říkala: „Já když vidím myš na dvoře, tak si říkám - Jé, vrabeček. A když vidím krysu - Hele, holoubek.“ A takhle se utěšovala, aby se nebála. Ale to víte, když

přijdete na záchod, na kterém na vás kouká krysa, tak to žádná legrace nebyla.

Některé holky se ale snažily hygienu udržet. Já jsem sice mezi ně nepatřila, ale ony přišly z pole a všechno naložily do žlabu do vody, opraly, pověsily a ráno šly do práce zase čisté. Já jsem si vždycky počkala, až to bylo jó špinavý. Snažily jsme se ale mejt a koupat. V Pardubicích to bylo civilizovanější. Tam jsme chodily do sprch s teplou vodou jednou tejdně.

Jak jste byla propuštěná?

Byla jsem propuštěná na amnestii. Původně jsem měla jít domů už 9. května, ale protože tam jedna čůza potřebovala pomoct něco vyžehlit, tak jsem byla propuštěná až 10. května. Dostala jsem asi 375 korun, měla jsem vypůjčenou blůzu a sukni, to všechno ostatní, co jsem měla, to mi ukradli. Ukradli mi učebnici angličtiny a šaty. V Pardubicích nám koupili jízdenky na vlak a jely jsme domů.

Jaký byl návrat domů, jak jste se cítila?

Musím vám říct, že když jsem se vrátila domů, tak se mi Hybernská ulice zdála strašně ouzká. Doma to vzali normálně.

Měla jste pak problémy se sháněním práce?

Já vám musím říct, že jsem měla velké štěstí, že se o mně vždycky postaraly naše holky. Po propuštění jsem šla na pracák, abych tam dala své doklady a pak jsem bloumala po ulicích a potkala jsem jednu přítelkyni, která se mě zeptala na to, co dělám. Tenkrát jsem vopravdu nevěděla, co mám dělat. A vona říkala, že právě jde do žižkovského velkoskladu, že prý tam shánějí lidi. Šly jsme tam spolu a vzaly nás vobě. Tahala jsem tam palety, ve kterých bylo osm metráků čokolády, i v jiném stavu. Po porodu jsem se k tomu nevrátila. Pak jsem po třech letech sháněla práci, ale byla jsem tak prostoduchá, že jsem vždycky řekla, že jsem byla zavřená. Samozřejmě, že mě potom nevzali. Pak mě jednou v tramvaji oslovila další kamarádka a zeptala se mě: „Co děláš?“ Odpověděla jsem, že nic. „A nechtěla bys jít k nám, já jdu od toho.“ Byla v mototechně skladnicí, ale jenom papírově. Tam jsem dostala dotazník, ve kterém se mě ptali na to, co jsem kde dělala. Tenkrát jsem tam napsala, že jsem šila nějaký šaty pro nějaký neexistující podnik v Hradci Králové. A to bylo dobře. Ale kdybych jim napsala, že jsem byla v kriminále, tak by to bylo špatně. Nakonec to všichni věděli, ale to nevadilo. Byla jsem tam až do té doby, co postavili ve Stodůlkách novou velkou mototechnu. Do Stodůlek z Karlína se mi tam nechtělo jezdit. Tak jsem se zase loudala po ulicích, potkala jsem přítelkyni a vona říká: „Co děláš?“ „Nic, hledám práci.“ Ať prej jdu k jejímu mužovi za hospodárku a tam jsem dělala do důchodu. Vždycky mi holky takhle pomohly.

Jak se k Vám po návratu chovali bývalí kamarádi?

Moje dvě nejlepší přítelkyně, které mě i jednou navštívily, mi zůstaly. A s těma vostatníma jsem se nikdy nesnažila navázat nějaký kontakt. Neměla jsem si s těma lidma co říct a neměla jsem ani chuť se s nima stýkat. Byla jsem jako v úplně jiném světě. Mohla jsem mluvit jenom s lidma, kteří byli zavření stejně jako já. Bylo jedno jestli to byl muž nebo žena.

Udržovala jste kontakty s bývalými přítelkyněmi z vězení?

Samozřejmě. Musím vám říct, že jsem si vzala za muže taky bývalýho mukla, seděl jedenáct let. Ten měl takovou spoustu kamarádů a stejně tak já. Já jsem psávala na Velikonoce, na Vánoce takový kvanta pohlednic, že to nebylo možný. A když jsme byly na chatě, tak jsme neměli jedinou volnou sobotu a neděli, protože to k nám vždycky přijel někdo na návštěvu.

Jak jste se seznámila se svým manželem?

Seznámila jsem se s ním prostřednictvím své přítelkyně, která prodávala v Kotcích. My jsme tam všichni muklové a muklyně chodily, protože ona měla muže a syna zavřeného, takže to bylo ze všech stran pojištěné. Na její svátek nás pozvala k sobě a mimo jiné tam přišel taky můj muž. Ale až za rok měla nějakého mukla kamaráda a chtěla s ním jít někam tancovat. On si tenkrát vzal taky kamaráda - mého budoucího muže a od té doby jsme spolu chodili a vzali jsme se 5. června 1965.

Jak jste vnímala rok 1968?

To jsem byla s klukem na chatě a přišla tchýně, že přišli Rusáci. Týden před tím přijeli známí z Vídně a říkali, že nás budou Rusové okupovat. Já jsem se tenkrát dopálila a říkala jsem: „Pokud nás budou Rusové okupovat, tak budou okupovat i vás. Jen si vzpomeňte, jak to bylo za Hitlera.“ A von se tenkrát strašně rozčiloval. Zkrátka voni to v tý Vídni věděli daleko dřív než my. My máme chatu v úžlabině Sázavy a voni tam jely tanky a dělaly strašný hluk. My jsme se dívali, co se to děje. Prostě bych to nebyla nikdy připustila. Vždycky jsem si myslela, že to není možný, a když jsem viděla následky, jak stříleli na Vinohradský třídě, tak ať mi nikdo netvrdí, že to jsou bratři.

Po 21. srpnu jste měla nějaké problémy například v práci?

Ne, já jsem si totiž stanovila jednu zásadu, a to, že to nikdy nezapřu. Ale taky o tom nikdy nezačnu mluvit. Tuhle zásadu jsem bohužel musela jednou porušit. Byla jsem jednou se synem na chatě a vedle sousedi měli holčičku, která chodila do mateřské školy. A zeptala se: „Paní Stuchlíková, vy jste byla zavřená?“ A to jsem tenkrát poprvé zapřela, protože jsem si říkala, že to dítě to nemusí vůbec vědět. Ale především jsem měla vztek na rodiče, protože by si měli před dětmi dávat pozor. A taky jsem nechtěla kvůli klukovi, aby z toho neměl problémy. O tátovi to věděl, protože znal jeho kamarády. My jsme si to teprve v roce 1989 vyříkali.

Jak vzpomínáte na rok 1989?

Já jsem tenkrát nebyla v Praze, a proto jsem o tom moc nevěděla. Teprve až se začala tvořit Konfederace, tak jsem jela poprvé do Prahy. Tenkrát jsem se tomu nemohla věnovat, protože můj muž byl velmi nemocný.

Máte nějaké zdravotní problémy po kriminálu?

V Želiezovcích jsem si po týdnu pohmoždila páteř. S tím jsem měla pak problémy ještě dalších 20 let. Ostatní děvčata měly problémy, které jim vznikly po žloutence, o které

jsem vám už vyprávěla.

Kdy jste byla rehabilitovaná?

O rehabilitaci jsem se pokoušela už v roce 1968. Měla jsem soudkyni Bohdanu Smolíkovou, asi tak nějak se jmenovala. Ona ve své řeči ze mě udělala vražedkyni, protože jsem měla jednoho komplice, který byl odsouzen na rok. Skoro vůbec jsem ho neznala, ale během těch 12 let, co jsem byla zavřená, zemřel. A vona řekla, že za jeho smrt můžu. Rehabilitace skončila fiaskem. Pak jsem byla rehabilitovaná po roce 1989 bez větších problémů.

Dokázala byste jim ta všechna přikopřít odpustit?

Víte, mě nejvíc vadilo to, že žiju za mřížema. Když si někdo stěžuje, jak jsme se tam měli špatně, to bych jim všechno odpustila. Ale i kdyby ty mříže byly ze zlata, tak mě nemůžou nikdy nahradit svobodu. Největší smysl má pro mě svoboda.

Co vám pomáhalo přežít ty roky v kriminálu?

Myslím si, že to byla zlost. Nejsem člověk, který by nařikal, ale pokud se mi stane nějaká nespravedlnost, tak mám obrovskou zlost. Nakonec i v kriminále je život, máte tam zábavu, ale dějou se tam i hrůzné věci. Všechno jsme musely přežít. Ale nezapomeňte ještě tohle zmínit, a to, že je nás asi dvacet, který jsme byly zavřeny, naši manželé byly zavřeny a my po nich nemáme důchod a nedostaneme ho.

Děkuji za rozhovor.

Redakčně upravený rozhovor s paní

Hanou Truncovou

14. července 2005

9. dubna 2006

Chrudim

Celková délka: 222 minut

Hana Truncová, roz. Johnová, narozená v roce 1924 v Teplicích v živnostenské rodině, absolvovala obchodní akademii, od června 1945 zaměstnaná na půl úvazku ve stavitelské firmě, mimoto pomáhala ještě svému otci s administrativou jeho živnosti. Později začala pracovat v Teplických lázních. V červnu 1951 zatčena, odsouzena v listopadu 1951 státním soudem v Praze na Pankráci za napomáhání přechodu přes hranice a nedovolené tisknutí letáků, odsouzena k trestu 13 let odnětí svobody podle § 231 za velezradu a špionáž, ke ztrátě občanských práv, propadnutí celého majetku a peněžitému trestu. Prošla věznicemi: Ústí nad Labem, Litoměřice, Praha Pankrác, Pracovní útvar (PÚ) Kladno, PÚ Jilemnice, PÚ Varnsdorf a věznice Pardubice. Byla podmíněčně propuštěna začátkem roku 1960.

Do současnosti hýří neuvěřitelným elánem a energií. Podílela se na projektu Jeden svět, v rámci něhož jezdila po školách a informovala studenty o svých životních zkušenostech. Paní Truncová patří prostě k lidem, kteří nestárnou...

Vzpomněla byste si na své dětství, rodiče a své mládí?

Já jsem se narodila v Teplicích a pocházím ze živnostenské rodiny. Předkové mého otce pocházeli z křivoklátských lesů a nastěhovali se někdy v 19. století do pohraničí a rodina mé matky pocházela z části Krušných hor a z části z Plzně. Mám ještě sestru a musím říct, že jsme měly krásné dětství. Měli jsme velkou zahradu, hodně přítelkyň. Všechny moje přítelkyně se rekrutovaly z českého, německého a židovského prostředí. A takové byly i Teplice. Teplice byly vlastně ze tří třetin české, německé a židovské, a to dokumentují ještě dneska teplické hřbitovy. V pohraničí jsem žila za první republiky a prožívala jsem tam i válku.

Jaké jsou Vaše vzpomínky na válečnou dobu?

My jsme měli to riskantní štěstí, že jsme měli doma krátké vlny v našem malinkatém rádiu a pokud jsem byla doma, tak jsem se svým otcem velice pozorně poslouchala na krátkých vlnách volání z Londýna vždycky ve dvaadvacet hodin večer. Jelikož to byly řadové domy, a tam kde stálo rádio už byla zeď k dalšímu domu, tak můj otec to zacpával a izoloval, aby to nebylo slyšet, protože to bylo skutečně o krk.

A byla jste sama svědkem poválečného odsunu?

Ano samozřejmě, hovořím o Teplicích. To vyhodili rodiny, otcové většinou nebyli doma, vyhodili prostě ženy s dětmi od plotny tak jak byly. Nemohly si vzít ani těch třicet kilogramů, prostě šly. To byl vyhazov, tvrdý vyhazov. Na jednu stranu se nedivím, byla to určitá msta, prostě lidé byli nadrženi, neuvažovali rozumě, ani lidsky. Lidské vztahy se vytratily a ztracely. Já jsem tenkrát odsunem ztratila hodně přítelkyň ze škol. Mám totiž české i německé školy. Takže moje přítelkyně byly Židovky i Položidovky. Kromě toho naše rodina ztratila velmi mnoho dobrých přátel, kteří s Hitlerem neměli absolutně nic společného. A znala jsem tehdejší české rodiny, které se třeba vrátily do pohraničí po pětačtyřicátém roce a nemohly tehdejšímu životu přijít na chuť a vrátily se zpátky do vnitrozemí. V poválečných letech se vysídlilo českoněmecké pohraničí, statky a domy, byty, konta, cennosti, půda, továrny, živnosti, obchody, to všechno prostě jednoho dne bylo bezprizorní a rozdávalo se. Rozdávalo se těm lidem, kteří přišli, měli na to žaludek a měli na to prostě nervy si sednout do cizího majetku. Například naproti nám žil praktický lékař židovského původu v rodinné vile. Byli to Weissmannovi. Starý pán lékař, syn lékař. Zdravotní sestra měla své ubytování taky ve vile. Toho lékaře jste mohla zavolat o půl noci, přišel prostě kdykoliv. Znal všechny choroby svých pacientů nazpaměť. Doktor Weissmann zůstal v Teplicích až do třicátého osmého roku, pak utekl na poslední chvíli a dostal se nakonec do Švédska. Do té vily se okamžitě nastěhovala německá rodina. Jmenovali se Eisenkolb. A musím říct, že to byl velmi špatný doktor. Tato německá rodina se opět vystěhovala v roce čtyřicet pět a okamžitě se tam nastěhovala zase lékařská rodina česká a opět do stejného zařízení a žili, rodili děti a bylo jim dobře. Tak na tohle musel mít člověk prostě žaludek.

A jak jste prožívala Únor 1948?

Já jsem byla od června 1945 do února a ještě nějakou dobu zaměstnaná na půl úvazku u stavební firmy v Teplicích. Na půl úvazku proto, jelikož jsem pomáhala svému otci s administrativou v jeho živnosti. Měli jsme dost velikou truhlárnu a bydleli jsme na

frekventované ulici. Tenkrát kolem nás chodily stovky lidí do práce. A byl únor roku 1948. V deset hodin ráno maminka otevřela okno a viděla, že spousta lidí jde z práce v dopoledních hodinách domů. Já jsem tenkrát v zaměstnání zůstala. Byla to stavební firma a já si vzpomínám, že jsem měla kancelář v přízemí. Firma měla asi pětadvacet zaměstnanců a leckterý se postavil na špičky a podíval se jestli ta Johnová, tenkrát ještě Johnová, sedí za svým psacím stolem a myslím, že mi jeden i takhle pohrozil. Můj šéf mě tam tenkrát uhájil a pracovala jsem tam dál. Moje sestra ale takové štěstí neměla, byla vyhozená. Pracovala v továrně na plachty a stany v Teplicích. Ta byla vyhozená na hodinu. A i jí tehle ten vyhazov dal impuls, aby si zažádala o legální vystěhování z Československa.

To znamená, že Vaše sestra legálně emigrovala z Československa?

Ano, ona šla úplně legálně. Tím, že byla vyhozená z práce, tak musela někde začít pracovat. A tak pracovala zadarmo pro farní úřad Novosedlice, kde byla varhanicí. Tehdejší děkan této farnosti doktor Johann Theis, Rakušan, který nebyl vyhozen, se chtěl vystěhovat do Rakouska. A díky tomu měla moje sestra všechny kontakty na úřady do Prahy a udělala totéž. Podala si žádost o normální vystěhování, nepřijala československé státní občanství, které se tenkrát za komunistů nově dávalo a povolení k vystěhování dostala někdy v roce 1950, někdy na podzim a platilo jí do 30. března 1951. Ten kdo toto povolení vystavil, se špatně podíval na kalendář. Březen má totiž třicet dní a jí napsali jen do 30. března. Moje sestra na rozdíl ode mě chtěla na malou vesničku, chtěla zůstat hodně blízko maminky a chtěla být doma, mít zahradu a přírodu. Život nám to ale nalinkoval přesně obráceně. Jí se nechtělo pryč. Ona chtěla ještě na Vánoce být doma, ještě na Silvestra, na Nový rok, ještě tehle týden a ještě další týden, až to bylo úplně na hranici. Nesměla si vzít žádné ceniny, čili žádné zlato, stříbro. Já jsem říkala: „Prosím tě, když budeš balit, tak tam hod' prostě prsten sem, prsten tam.“ Na to ona byla velký strašpytel, takže si nevezala ani jeden prsten. Odjela třicátého března 1951, moji rodiče, já a ještě dva pánové jsme ji doprovázeli do Prahy, večereli jsme v hotelu Paříž u Prašné brány a večer jsme ji doprovodili na večerní rychlík na Vídeň. Až když seděla v rychlíku, tak si uvědomila, že čas letí. Po půl noci přišli teprve celníci, a to už bylo 31. března. Kdyby se byli dobře dívali, mohli by jí poslat zpátky, ale tím, že byl ještě březen, tak se nad tím nikdo nepozastavil a ona přešla československo – rakouské hranice. V Rakousku v ruské zóně jí pomohl jeden obchodní partner mého otce, půjčil jí občanku jedné ženy, která jí byla malinko podobná a na tu občanku ona pasírovala do západní zóny. Nakonec se dostala do západního Německa a tam zůstala.

Měla jste kvůli emigraci Vaší sestry nějaké problémy?

Problémy vznikly až po mém zatčení. Při výslechu na mě estébáci hovořili: „Sestra je v Rakousku v ruské zóně a my si ji přivedeme“. Já jsem samozřejmě nevěděla, jestli se jí podařilo odtamtud' fouknout nebo nikoli. Měla jsem strach, protože oni prostě šli a sebrali někoho, naložili do auta a převezli zpátky do Československa. To by nebyl první ani poslední případ. Z ruské zóny to bylo úplně jednoduché.

Když už jsme se dostali k tomuto tématu, chtěla bych se zeptat, za co jste byla zavřena?

Víte, já jsem toužila taktéž po svobodě. Já jsem byla prostě dítě pohraničí a vzpomínám si, že jsme mohli v Krušných Horách na lyžích bez problémů přejít přes hranice. To se celník jenom zeptal: „Jak dlouho tam budete, kam půjdete děti, no pak se vraťte.“

Byla jsem zvyklá na volný život na hranicích. Když jsem viděla to uškrcení po válce, žádný cestovní ruch, žádné možnosti ani kultura, knihtisk, noviny, časopisy, to bylo všechno přiškrcené, šovinistické, a to se mi prostě nelíbilo. Nesmělo se špitnout na chodníku vůbec německy, při tom moje matka vlastně byla narozená v Rakousku–Uhersku, její rodiče, to byli Rakušané. Pro mě to bylo velmi těžké, a tím jak jsme ztratili hodně přátel, tím se mně ta doba vůbec nelíbila. Toužila jsem žít v jiném politickém systému, a proto jsem měla i odvahu něco dělat proti tomu. Měli jsme kontakty na přechody hranic, převáděl je jeden muž z Východního Německa, z německé strany Zinnwaldu, z našeho Cínovce. Převáděl za solidní odměnu. Z něčeho musel totiž taky žít. A já jsem mu dohazovala nějaké osoby, které potřebovaly odejít, aby je například nezavřeli. No tím jsem se dostala i já a moje rodina do sítí, které pomáhaly lidem přes hranice. Já jsem přitáhla k nám další lidi, kteří potom odcházeli přes hranice. Nevím, jestli mezi nimi byl nějaký konfident, ale asi jsme byli pod lupou. Brzy jsme zjistili, že se kolem nás něco děje. Měla jsem švagra - Viktora Waidlicha. Byl to česko – anglický letec, pracoval v Anglii jako posádka. Po válce se vrátil zpátky do Československa. Věděla jsem že on, ani můj budoucí muž, nechťejí v žádném případě v Československu zůstat. Načež já jsem nabídla svůj kontakt, protože jsem měla ty možnosti a oni se toho pochopitelně hned chytli. K tomu už bohužel ale nikdy nedošlo, protože v květnu 1949 přišli estébáci do Litvínova zatknout Viktora Waidlicha a při tom zatýkání ho postřelili. Ještě narychlo ho odvezli do nemocnice do Mostu, kde zemřel. On pracoval pro velkou skupinu v Litvínově a má tam pamětní desku.

Zasáhla tato událost nějak Vaši rodinu?

Byl to samozřejmě další škraloup, taková červená nit, která šla i na naši rodinu. Viktor Waidlich měl během tří dnů pohřeb. Za zvláštnost té doby patřilo, že nesměly být tištěny žádné parte, aby nikdo nevěděl o kremaci, která byla v Mostě. U smuteční síně byli rozestavěni estébáci a směla tam být jenom rodina. Já jsem k té rodině ještě zdaleka nepatřila, ale pokládala jsem za morální povinnost, abych se pohřbu zúčastnila. Z kúru zazněl americký pochod, moje budoucí švagrová dala svému muži do hrobu anglickou uniformu a na rakvi byla anglická vlajka, kterou měl doma. Asi nejvíc zasáhla tato událost jeho ženu. Dítě jim zemřelo rok před tím na dětskou obrnu. Než došlo k přestřelce, chtěl Viktor Waidlich prchnout přes nějaké střechy a stříšky, ale to se mu nepodařilo, protože si vzal špatnej klíč od nějakých dveří a uvázl na nějaké půdě. Estébáci věděli, že je na půdě, a tak jeho ženu hnali první. Nevěděli, jestli má zbraň, a proto pro případ, kdyby střelil, měl zastřelit svoji ženu. Čili ona když šla na tu půdu, tak už celou dobu křičela, aby slyšel její hlas. Ona tohle trauma měla celý život v sobě.

A vy jste byla tedy zatčena z důvodu nelegálního převádění přes hranice?

Kromě napomáhání přes hranice jsme ještě tiskli letáky. Neexistovaly tenkrát žádné počítače, tak se psaly, pokud možno na kvalitních psacích strojích, kde se mohlo dát hodně kopií. Na nich jsme tiskli někdy i deset listů, které se pak různým způsobem rozvážely. Tenkrát jsem ještě stále pracovala na půl úvazku a měla jsem solidního šéfa, který ale vůbec netušil, co dělám a co mám za lubem. A on nás třeba zavezl na nějaký výlet a my jsme mezitím rozházeli nějaké letáky, to on třeba vůbec nepozoroval. Nebo jsme ty letáky dali lidem po večerech do poštovních schránek. To už se pak kruh začal uzavírat. Pak jsem začala pracovat v teplických lázních, ve kterých jsem měla opět exkluzivního šéfa pana Sovu. Já jsem si tenkrát psávala německým těsnopisem deníky. To už jsem ale šestým smyslem cítila, že se kruh kolem mě zužuje a zužuje, já jsem vzala ty svoje deníky, přišla

jsem do práce a dala jsem je do jednoho starého šanónu. Na oběd jsme chodili mezi lázeňské hosty do jídelny a jednou prošel můj šéf kolem mě a mezi tím mi řekl, abych se nevracela. To už byli v kanceláři estébáci, prohlíželi mi kabelku, psací stroj, prostě všechno, co bylo přístupné. Do starých šanónů se naštěstí nedívali. To už jsem věděla, že s těmi deníky musím něco udělat, že je nemůžu vzít zpátky domů. Měla jsem tam jednoho svobodného kolegu, který se jmenoval Emil Topinka, a toho jsem požádala, aby mi tyto deníky schoval. On si je vzal a měl je hodně dlouho schované. Až když už jsme byli dávno odsouzení, tak teprve potom si troufnul a přinesl je matce mého budoucího muže, rodině Truncové. Marie Truncová z toho měla opět strach a zahrabala je někde v kůlně.

A našla jste je nakonec?

Nakonec jsem je našla. Ale musím Vám říct, že dnes jsem v nich úplně ztracená. Například jména těsnopisem nepíšu. Na mnohá jména si už nemůžu vzpomenout, leckoho si už nedovedu představit.

Jak vypadalo Vaše zatčení?

Byla jsem zatčena v mé kanceláři v Císařských lázních, ve kterých nocoval císař pán za monarchie rakousko–uherské. To jsem ještě viděla, jak přijel černý tatraplán - v jedenáct hodin jsem se narodila a v jedenáct hodin mě zatkli. Udělali domovní prohlídku a odvezli mě do Ústí nad Labem. Domovních prohlídek měla moje matka ještě několikrát po té, co zavřeli mého otce. V Ústí nad Labem mne muži nemohli prohlédnout, čili ke mně poslali bachařku. Jakmile přišla vyvalila jsem na ni oči a ona vyvalila oči na mě, jelikož jsme se znaly od vidění. Ona dříve pracovala u stavební firmy, u které jsem pracovala na půl úvazku. Ona pak přišla k StB. A tedy ona mě měla prohlédnout. Tenkrát mi nechala zlatý řetízek a zlatý křížek. Jinak to ostatní šlo všechno pryč, už jsem nikdy neviděla náušnice, hodnotné prsteny nebo hodinky, to všechno muselo pryč. A ten křížek s tím řetízkem, to víte, že to dlouho netrvalo, než jsem o něj přišla. Nosily jsme pánské košile bez límečků, a to bylo všechno odhalené. Já jsem si to sice na samotce sundala, ale kam to máte dát? To nemáte šanci, to se vám podívali do té jediné kapsy, musela jste ukázat ruce, to bych musela polknout.

Jak vypadaly cely v Ústí nad Labem?

To byly kobky pod chodníkem, žádné větrání, jedině když bachař otevřel dveře, tak k vám přišla ztuchlina z chodby. Všechno bylo pod zemí, jelo se dolů výtahem a tam byl velkej katr. V Ústí nad Labem byly samé samotky, žádná hygiena, žádné sprchy, žádná teplá voda, ani žádná studená voda na cele. Tam byl zapuštěný takzvaný francouzský žanek, čili záchod a nebyl tam žádný džbán, ani džbáněk, to jste prostě neměla co pít. A suchý vzduch, úplně suchý, nevětraný. Cela byla veliká asi tři kroky sem a tři kroky tam, dál tam byla velká dřevěná palanda, která se nedala vůbec složit a byla plná štěnic. Přes den jste si nemohla na tu palandu lehnout, jen večer. Nebyly tam žádné deky, ležela jste na palandě, musela jste mít ruky vedle sebe a pak vylízaly štěnice. To bylo hrozné. Na chodbě ráno v otevřel bachař střídavě dveře na ranní hygienu, zubní kartáček nebyl, hřeben nebyl, ten jsem neměla asi tři měsíce. Na chodbě bylo jedno umyvadlo se studenou vodou, a vedle něj visel jeden jediný ručník. Na něm byly vidět skvrny od krve od všech vězňů. Já jsem na tohleto velmi háklivá, ale musím říct, že tam jsem se toho nešťítla, protože jsem věděla, že se do něj utírá i některý můj blízký.

Věděla jste, že je tam některý Váš blízký, například otec nebo Váš budoucí muž?

Můj snoubenec byl zatčen přede mnou a já jsem mu pak ještě před mým zatčením nesla čisté prádlo, tudíž o něm jsem věděla. O ostatních jsem se dozvěděla z nějakého pískotu. Měli jsme třeba jednu znělku od Beethovena, a tuto znělku jsem tam slyšela. Z toho jsem poznala, že tam je někdo z naší party. Až po letech jsem se dozvěděla, že můj budoucí muž vyryl na ešusy nějaký vzkaz pro mě, protože se domníval, že ty ešusy různě kolují, a že bych mohla dostat i já tento ešus. Jenže já jsem byla naivní vězeň a tohle jsem neprohlížela. Bachaři nakonec zjistili, že tam něco pro mě reje, a proto musel všechny ešusy vyčistit. A tím začal režim plechových lžic a plechových ešusů na mnoho let. To byl pro mě velký trest, někdy i větší trest než korekce, protože jste neměla nůž, čím byste si to či ono aspoň trochu rozkrájela, neměla jste vidličku, prostě jenom tou lžicí a jenom v tom ešusu. A léta jsme vymývali ešusy jenom studenou vodou, protože jsme teplou vodu vůbec k dispozici ve věznici neměli. Jeden čas jsme měli ešusy svoje, pak se zas odevzdávaly a řasovala jste je v kuchyni.

Pomohl Vám někdy nějaký dozorce?

Jednou mi pomohl dozorce, byl to starší pán, který asi sloužil už před válkou. Tuhle generaci pak časem odstavili, staří dozorcí šli do důchodu nebo do nějakého jiného povolání a pak začaly sloužit nově vychované kádry. Ačkoliv jsem tenkrát nevěděla, že existuje nějaká hladovka ve vězení, přestala jsem jíst a s odstupem času mám dojem, že mně tam dali něco do jídla. Já jsem prostě byla v takovém stupni nervovém a vůbec fyzickém vyčerpání, že jsem vnímala najednou hodně věcí nosem. Víc než třeba očima. Na cele byl sklápěcí stolek, který jsem mohla sklopit jen když jsem dostala kus toho žvance. Z toho stolku jsem prostě cítila ne krásnou vůni dřeva, ale nějaký pach. A tak jsem přestala jíst. Toho si všimnul ten starší bachař, ačkoliv vůbec neměl přijít na celu, tak přišel a domluvil mi, abych jedla. Abych neztrácela sílu a abych jedla. Nevím, jestli jsem mu řekla o hřeben, nebo si toho všimnul, ale za chvíli mi tam přinesl nebo hodil hřeben, sice špinavý hřeben nějakého vězně, ale to bylo jedno, já jsem si ho vyčistila.

Jak se k Vám chovali vyšetřovatelé?

Chovali se ke mně hrozně. Ta jejich brutalita a strašná arogance byla příšerná. Například způsob, jak s vámi mluví, nemůžete například jmenovat někoho z rodiny - matka nebo sestra. Ne, to musíte říct celé jméno jako byste mluvila o cizí osobě. A jejich brutalita, ta excelovala, po všech stránkách. Vezli mě vždy výtahem nahoru na výslechy. Z této kanceláře jsem viděla na skálu Střekova a tam bylo vápnem napsáno, nějaký komunistický slogan asi: „Zdraví KSČ!“ Já jsem měla možnost se dívat při výslechu na tuto skálu, protože okno bylo většinou otevřené. Řeknu vám, že se mně někdy v hlavě objevila jiskra myšlenky, že bych mohla z toho okna vyskočit. Nejednou jsem na to myslela, ale víte, pak máte zřejmě nějaký pud sebezáchovy. Z Ústí nad Labem nás převezli zeleným antonem, který má jen malá okýnka, nastupujete do něj vzadu jako do dodávky. Měli jsme na rukou železka a jeli jsme do Prahy na Pankrác. To víte, že je to cesta dlouhá a že se leckdo ozval, že musí třeba na záchod. To bylo čurání pod kulometem. Nakonec ztrácíte stud a řeknete si, co už, ať se na mě podívá. Z antonu jsme přestoupili před Prahou opět do tatraplánu, a to už nám dali na oči černé pásky. Na Pankráci nás roztrídili do takzvané soudní vazby, ve které jsme měli opět svůj civil. Když mě zatýkali, tak jsem tušila, že to bude trvat delší dobu. Že by to ale

trvalo takovou dobu, to jsem tedy, jako optimistka, nevěděla. Tenkrát jsem si ale vzala nejen kostým, který jsem měla na sobě, ale vzala jsem si i černej flaušovej kabát, a ten mně byl tedy secsakramensky dobrej, protože tím kabátem jsem se i přikrývala. Hlavně na Pankráci, protože tam nestačily deky.

Zažila jste i nějakou konfrontaci?

Konfrontovali mě například s jedním mužem - s knězem Františkem Blaisem. Vyšetřovatelé na mě křičeli: „Tak vy říkáte, že to vaše matka nevěděla, že pomáháte převádět lidi!“ Já jsem chtěla hlavně ochránit matku, protože jsem si říkala, že když zavrou ji, tak zbyde babička úplně doma sama, a proto jsem zapírala. „Tak vy se přesvědčíte!“ odvětili. Já jsem měla hadr na očích, ten jsem si ani náhodou nestrhla, ale já jsem věděla, že oni mě určitě přivedou ztlučeního Frantu Blaise. On musel od nich dostat nakládačku. Ten jim všechno potvrdil, ale možná ani nepoznal, že jsem tam byla, já jsem ho poznala po hlase. Maminka ale nakonec zůstala doma. I když měla pernej život, ale tím že byla ještě babička, tak byly přece jenom dvě.

Jak vypadal Váš soud?

Prvně, já jsem si myslela, že vše se musí vyřešit u soudu. Já jsem si představila, že tam budu přísahat nad nějakým křížem. To už ale samozřejmě dávno vodklidili všechny kříže. Já jsem na tohleto byla strašně naivní vězeň. No ale stejně jsem se tam ozvala. My jsme měli soud jenom pro rodinné příslušníky. Vzadu jsem viděla svoji matku, rodiče svého budoucího muže, viděla jsem tam manželky kompliců. Bylo nás jedenáct, samí muži a já jako jediná žena. Soud jsme měli 27. a 28. listopadu 1951. V té noci zavírali komunisté své vlastní komunisty. Tu židovskou skupinu Slánského, Goldstückeru, Londona a jak se všichni jmenovali. První den nám řekli návrhy, a tím, že zatkli tuhle skupinu, snížili příští den tresty. Takže naše skupina měla 15 let, já jsem měla 13, pak bylo 12, 11 let, 10 let, 7 let a jeden měl myslím 5 let. Po soudu nás vedli ohromným podzemím a já jsem se tam otočila po svém otci a po těch, které jsem znala. Bachař mě za to okřiknul, ale já jsem se nedala a řekla jsem: „Já se budu hlásit ke svým rodičům kdykoliv a kdekoliv!“ A za to mě nahlásil k raportu. A po odsouzení jsem měla hned ráno raport, čili já jsem začla hned ráno trestem. Ráno mě odvedli k raportní místnosti, do které už jsem přišla ve vězeňském. Tím se mnou začal raport. Dostala jsem 10 tvrdých loží a polovičních dávek a korekci na Pankráci.

Jak vypadala korekce na Pankráci?

Byla tam dřevěná palanda, která vypadala: jedno prkno, mezera, prkno, mezera a žádný slavník na ní, prostě nic. A večer jsem se musela ohlásit vězeň číslo tak a tak, jedna osoba, a on mi říkal: „Máte to s poklopem nebo to máte bez poklopu?“ Vůbec jsem tenkrát nevěděla, o co jde. Na cele v korekci byl totiž zapuštěný žanek, a tam asi byly krysy. Nakonec mi ten poklop milostivě dal. Já jsem ten žanek přikryla a usnula jsem. Nakonec jsem to neměla úplně odsezené, chyběly mně asi dva dny, tři dny, ale protože šel nějaký transport do Kladna a potřebovali mě zřejmě do počtu, vyndali mě z té díry. Nikdy jsme nevěděli kam jedeme. Autobusy měly nadpis zájezd. Odjízďely jsme 6. prosince 1951 na Mikuláše.

Co Vás čekalo v Kladně?

V Kladně jsme pracovaly v ocelárnách v tažárně. Nad hlavami se pohybovaly jeřáby s nějakou tekutou slitinou, v kotlích se to vařilo, tam bylo jako v nějakém pekle. Neustálý smrad, že vám načichnul ten krajíc chleba, kterej jste měla v kapse. Mě dali k nějakému stroji, kde byly několikametrové dlouhé tyče, hranaté a já jsem si potom musela, když to prošlo nějakým strojem, odhadem určit, jestli je ta tyč křivá nebo rovná. Na Kladně na nás civilové hodní nebyli, byli na nás brutální, sprostí, klidně si před námi odplivli. Tam nás bachaři nemuseli ani moc hlídat, protože měli záruku kovaných komunistů. V lednu jsem dostala velkou migrénu. Udělalo se mně tak špatně, že se i bachařka nade mnou smílovala, vzala mě ven na vzduch. Později mě pak dali na kopání železných špon. Jak máte dřevěné hoblovačky, tak máte i kovové. Je to vlastně odpad, který se ale po nějaké době znovu zpracuje. Tam jsem kopala krumpáčem tyhlety špony s nějakou věžeňkyní, s paní Starou, nakládaly na vozíky.

Kdy jste měla první návštěvu?

Tu jsem měla právě až na Kladně. Konaly se za širokánským stolem. Bylo to velmi přísně střežené. Tenkrát mi přijela moje babička, a to byla taková rázná a odvážná žena. Přinesla mi z domova koláč, ale nechtěli mi ho předat, a tak prohlásila: „Tak si ten koláč tady sněz,“ a já jsem si ho skutečně před očima dozorců celý snědla. Přinesla mi nějaké fotky, ze kterých jsem si jednu ukradla. Byla to úplně malilinká fotka z posledního Silvestru u nás doma. Na lágru jsme nosily tepláky na gumu, a to bylo na šmelení tak akorát. Někomu jsem tuto fotku ukázala, ale ta mě určitě neshodila. Tam jsem měla sice málo přátel, ale dobrých. Spíš to viděl někdo, kdo to vidět neměl, ale já jsem našťástí tu fotku velmi dobře schovala. Měly jsme filcunk, šli určitě na jisto, ale tu fotku nenašli. Brzy na to, asi v únoru 1952 nás vezli malým transportem do Jilemnice.

A jak vypadala věznice v Jilemnicích?

V Jilemnicích pro nás neměli připravené ubikace, byla tam jenom malilinká šatlava, která měla asi dvě, nejvýš tři cely. To nebyla věznice na nějaké ubytování, ale jenom na eskorty. Později jsme bydleli v továrně, ve které se samozřejmě už nepracovalo. Byly tam zamřížovaná okna, kuchyň v přízemí a denně jsme chodily s ostrahou do práce do asi 15 minut vzdáleného Technolenu, kde jsme sprádaly len. V Jilemnicích jsem byla tedy asi od února 1952, byla jsem tam ještě přes Vánoce, v lednu 1953 nás přesunuli na jiné pracoviště, na konopí a pak nás přestěhovali do Varnsdorfu, kde se nacházel opět pracovní tábor, ve kterém jsme pracovaly pouze v nočních hodinách, protože civilky v noci pracovat nechtěly. Většina z nás si tam zkazila zrak právě proto, že jsme pracovaly jenom v noci.

Jaké jste měly styky s civilními zaměstnanci?

Civilní zaměstnanci nás pouze zapracovali, a to platí jak pro Kladno, Jilemnice i Varnsdorf. To byly dlouhé stroje, mnohem delší než v Jilemnicích a podle mě na tu dobu i velmi moderní, protože se na nich sprádal silon. Jakmile jsme se zapracovaly, už jsme s žádnou civilkou do styku nepřišly. Mně se jednou podařilo sehnat kousek papíru, na který jsem napsala pár řádků. To bylo velké riziko. Napsala jsem na něj i adresu jedné velmi dobré známé a riskla jsem to, protože jsem věděla, že se vidím asi naposled s jednou civilkou. Bachařka sice chodila mezi námi, ale já jsem to přesto riskla a dala jí to a ona skutečně ten

dopis poslala. Bylo to na adresu Luisa Vondráčková, Mlýnská ulice tak a tak, Teplice. Ten dopis skutečně došel a Luisa poznala, že to není žádný obyčejný dopis, ale že je napsaný škrabkou a že jej má předat mé mamince nebo babičce. A tato Luisa, místo aby sedla na tramvaj, tak to obcházela pěšky obloukem k nám. Takový měla strach. A ve Varnsdorfu jsme byli i po dobu úmrtí Stalina a Gottwalda.

Jak na tyto události reagovali dozorcí a dozorkyně?

Chodily jsme úplně jinou cestou do práce. A bachařky, co jsme vycítily, měly z nás strach, kryly si záda a nevěděly, co bude dál.

A vy jste to věděly, že zemřel Stalin a Gottwald?

Jistě, my jsme to věděly, protože před našimi okny nacvičovalo československé vojsko nějaké parádní kroky a pochody, a ti vojáci nám to volali do oken. Tím, že jsme musely chodit jinou trasou, tak jsme si tichou poštou předaly, co se stalo. A z tohoto důvodu soustředily všechny tresty nad 10 let a poslali nás šupem do Pardubic, kam jsem přijela 19. května 1953. Tenkrát bylo na květen velké vedro a všechny jsme měly ohromnou žízeň. Postavili nás na malý dvůr čelem ke stěně, kam na nás pražilo odpolední slunce. Mezi nás vstoupil náčelník pardubického lágru a pravil nám, že odtud nevyjde ani noha, že si svoje tresty odsedíme. To byly všechno tresty, deset, patnáct, osmnáct let, takové to byly palety.

Mohla byste trochu popsat pardubickou věznici?

V Pardubicích bylo A, B - zděné budovy, které byly postavené za Marie Terezie, u chodníku hned z kraje je velká administrativní budova. Dneska věznice vypadá trochu jinak, protože budova A dostala nějakou prasklinu, která vznikla po detonaci v Semtíně. Chvilí jsme tam ještě žily, vše bylo podepřené dřevěnými sloupy, pak ale dostali strach o naše životy a postavili na dvoře dřevěné ubikace - C, D, a vedle bloku B postavili blok E. Bloky C a D byly do týdne prolezlé krysami, bylo tam vlhko a plíseň, a v zimě tam byla jinovatka. Áčko pak přestalo fungovat a přestěhovali nás. Než ale postavili tyto budovy, tak nás přestěhovali na tzv. konímu. To byly velké skladové prostory věznice, které vyklidili, my jsme tam hodily slavníky a bydlelo nás tam cirká šedesát, byl tam ale jenom jeden jediný záchod. Takže tam bylo asi největší soukromí za celá ta léta kriminálu, protože tam byl položený slavník na slavníku a bylo to nepřehledné. Vedle slavníku mohly být položené ukradené hlávky zelí ze zahrady, ale naproti tomu to bylo naprosto nehygienické. A pak už roky plynuly v pardubickém lágru, a to se člověk musí nejenom přizpůsobit režimu, ale udělat si tam i svůj kout. Když si to dneska představím, tak musím říct, že na nás nepřipadal ani jeden metr čtvereční. V jedné cele bylo 12 dvojáků, byl tam malý stůl a mezitím byl velmi malý prostor. My jsme si tam nelezly na nervy, my jsme si každá něco vyšmelila, já například takovou malou stoličku, která pro mě znamenala poklad. Taky jsem si vyšmelila malinké umyvadlo, které letělo při každém filcunku, ale já jsem si ho vždycky dotáhla zpátky. Každá měla svou skrýš, tajnost, prostě svůj život. Ale úplně se odpoutat od reality, to musel prostě každý sám. Naučit se žít prostě dvojím životem, spřádat svoje sny, plány.

A na co jste myslela Vy?

Já jsem myslela na budoucí život. Plánovala jsem svou rodinu a představovala jsem si i například to, co už bylo, chodila jsem po nějakých výletech, cestovala, opakovala jsem si, prostě bych řekla, že vězeň prožívá ještě jednou svůj prožitý život. Prožíváte ho znovu od dětství, vracíte se k lidem, kteří pro vás něco znamenali. Nechci říct, že byste jej hodnotila, protože to, co se stalo, už se nedá změnit, ale za mnohé jste ve vězení vděčná, že jste je mohla prožít. Já to považuji i za určitý začátek pokory k životu a k vyšším hodnotám, jako je rodina, přátelství. Já osobně jsem z toho žila, aniž bych se zahrabala do minulosti. To ani nemůžete. Musíte žít denní rituál a denní život. A byly různé příhody kolem nás, mívaly jsme návštěvy, dopisy, každá prožívala něco jiného ve svém nitru. U každé se něco doma dělo. Byly jsme si navzájem vším, utěšovaly jsme se. Když byla například nějaká velká ztráta nebo bolest v rodině a my jsme nemohly jet na pohřeb nebo k lůžku nemocnému, protože jsme nemohly ven a pomoci, tak jsme se utěšovaly a radovaly se navzájem. To byla naše silná záštita.

A byla taková vzájemnost pouze mezi politickými vězeňkyněmi nebo i mezi kriminálními a politickými?

Krajské případy byly tenkrát mezi námi v malém počtu. Čas od času bylo stěhování a promíchali nás, a to se mezi nás někdy dostaly i vražedkyně. Já jsem byla na baráku dlouhou dobu s jednou Slovenkou vražedkyní, nebo na cele byla mezi námi malá drobná negramotná cigánka, která měla povolený slabikář, co už bylo něco. My jsme neměly tužku ani papír. Řekla bych, že taková ta velká soudržnost byla mezi námi státními, ale krajské případy si víceméně vzaly z nás příklad. Přizpůsobovaly se. Já osobně jsem to nezažila, ale ty ženy, které nešly na velkou amnestii v květnu domů a přesluhovaly, tak se dostaly do menšiny a můžu vám říct, z vyprávění, že měly peklo.

A vy osobně jste měla problémy, pokud se ve Vaší blízkosti vyskytovala vražedkyně nebo zlodějka?

Nemohlo to dělat problémy, protože jste musela vyjít na cele se všemi. Mně to vadilo jenom v jednom případě. Bydlela jsem tenkrát jednou s vražedkyní, která se nám ve všem přizpůsobovala. Když některá z nás měla návštěvu a něco sebou přinesla, tak to na stejné díly rozdělila a pokládala na deky na jednotlivé kavalce. Ta vražedkyně se pochopitelně přizpůsobila. Ona zavraždila ze žárlivosti svého muže, ale celý rodinný klan za ní jezdil a navštěvoval ji. Dostala samozřejmě různé sladkosti, o které se s námi dělila. Já jsem to nemohla prostě po ní sníst, protože se toho dotýkaly její ruce, kterými ona vraždila. Já jsem dělala, že to bylo dobré, že jsem to snědla. Ale jinak jste musela s každým na cele vyjít. To byl takový nepsaný zákon kriminálu. Musela jste se prostě přizpůsobit a s nimi žít. Byly jsme prostě na jedné palubě.

Setkala jste se v Pardubicích s řádovými sestrami?

Řádové sestry tam byly a jednu dobu je od nás oddělili, což je v uvozovkách ta největší chyba, kterou mohli udělat. Oni to udělali záměrně, protože chtěli řádové sestry od nás oddělit. Ony měly v sobě tolik disciplíny a pokory, že jim byly velmi nebezpečné. A předpokládali, že by mohly být nebezpečné i dalším vězeňkyním. Z tohoto důvodu je prostě na jeden čas izolovali. A izolovali i politicky exponované ženy, a tím způsobem vznikl Hrad

a Vatikán, pak je zase rozházeli a dali je na normální cely.

Mohla byste mi říct něco o hladovce v Pardubicích roku 1955?

Když tenkrát vypukla hladovka, a to je zajímavé, šlo jak tichá pošta. V tu dobu přišla do Pardubic nová bachařka. A protože se nám nikdo nepředstavil svým jménem, tak okamžitě dostala přezdívku Elsa Koch - bachařka koncentráku za 2. světové války, a my jsme tu hladovku více méně začaly kvůli ní. Jí pak nakonec odvolali a tím padla i hladovka. Hladovka byla proti nelidskému zacházení s vězni.

Zlepšily se pak poměry ve věznici?

Bachařka, kvůli které vznikla tato hladovka, byla odvolaná, ale jinak se poměry k lepšímu moc nezměnily.

Byly ženy, které se této hladovky účastnily, nějak potrestané?

Já jsem se taky zapojila do hladovky. Je zapsaná v kázeňském trestu a neměly jsme poštu, návštěvy asi tři měsíce.

Vzpomenete si na Akci Hammarskjöld, kdy ženy z Hradu poslaly 12 dopisů generálnímu tajemníkovi OSN?

To bylo právě v té době. Ženy z Hradu si vyžádaly papír a tužku, protože tu jsme nikdy neměly při sobě a napsaly ten dopis. Podle mě se ty dopisy nikdy neodeslaly. Nepřišla tehdy ani žádná návštěva, natož mezinárodní. Na dotaz kolik je v Československu politických vězňů odpověděli tehdejší pohlaváři, že jenom dva, a to počítali Fráňu Zemínovou, což byla národní socialistka a myslím, že do toho započítali i Klainerovou, taktéž národní socialistka. My jsme proto říkaly, že jsme pouze vzduch.

Cítily jste vy ženy, které jste se neúčastnily této akce 12 dopisů, něco zvláštního? Věděly jste vůbec o tom?

Ne, my jsme o tom na lágru vůbec nic nevěděly, protože v tu dobu byly ženy na Hradě izolované a vůbec jsme se k nim nedostaly. Ony měly například i extra zvláštní vycházky. To potom šlo tichou poštou po lágru.

Co pro vás znamenaly návštěvy příbuzných nebo korespondence s nimi?

Já bych s odstupem času řekla, i když to může znít jako samochvála, že jsme byly velmi statečné. My jsme prostě lhaly. Nemohly jsme hovořit o mnoha věcech, takže když jsme přišly k návštěvě, tak jsme se nejdřív pokochaly civilním oblečením, hlasem, protože ruku jste jim často nemohla podat. Hodně záleželo taky na statečnosti návštěvy. Za mnou většinou přijížděla moje statečná babička nebo maminka. Naopak musím říct, že ani jedna ani druhá nikdy neplakaly. Nemohla jste, ani jste nechtěla jmenovat jména, nanejvýš křestní jména. Mluvílo se o domácích zvířatech, někdy i o kytkách. A dopisy? Neměly jsme povolenou ani tužku ani papír a teď jste měla dovolený dopis. Dostala jste kus linkovaného papíru velikosti A5, nahoře byla hlavička ústavu. Všem dopisům jsem říkala slohové úkoly, protože jste se rozepsala o nějaké fantazii nebo o vrabci, prostě slohové úlohy. Dopisy jsem

dostávala od své rodiny a občas od svého snoubence. Pokud jste měla možnost doložit, že je váš snoubenec a že je taky za mřížemi, tak občas povolili dopisy z věznice do věznice. To byly „milostné dopisy“, které byly dvakrát cenzurované. Jednou z věznice, odkud se odesílaly a po druhé ve věznici, kam došly. Pokud budu mluvit o Pardubicích, musím zmínit velkou dřevěnou poštovní schránku, do které se měla házet veškerá přečtená korespondence. Bachaři neměli šanci ji uhlídat, protože neměla žádná jednacích čísla. Prošly jen cenzurou, obálka byla vždycky už rozříznutá a vy jste měla tři dny, po které jste si mohla ten dopis číst a po třech dnech jste ho měla hodit do této schránky. Do této schránky jsem já nikdy nehodila dopis od svého snoubence. To jsem prostě nedokázala. Nosila jsem je jeden čas na těle, pak jsem je měla za trámem. To bylo jako číst ve stoletém kalendáři, protože než dopis prošel oběma cenzurami, byly novinky v dopise staré čtvrt roku a když jste v něm četla po nějaké době, tak to bylo dávno passé, ale byl to přesto ručně psaný dopis a pořád jste z toho cítila takové fluidum.

Pokud jsem si mohla po návratu přečíst dopisy od svého snoubence jeho rodičům, tak jsem viděla, že na něco odpovídá. V té rodině bylo několik úrazů, těžkých nemocí a oni to skutečně do věznice napsali. Kdežto já jsem měla to štěstí, že mi maminka ani babička, a musím říct, že maminka měla velmi těžkej úraz, o kterém jsem se dozvěděla až po návratu, ale nenapsaly mi to. Záleželo tedy i na těch pisatelích, co vám sdělili nebo co vám nesdělili a řekla bych, že bylo lepší vám to nesděliti, protože jste byla absolutně bezmocná a nemohla jste s ničím pomoci.

Co všechno pro Vás znamenal pobyt ve vězení?

Tím, že jste byla hozená do věznice, kam jste nechtěla, byla jste hozená mezi úplně cizí lidi, do cizího prostředí počínaje stravou, oblečením, denním režimem, prací, prostě vším se najednou život lišil o 180 stupňů a nejbližší vám byl člověk vedle vás. I když jste měla stejnkroj, i když jste měla kus nějakého žvance nebo cokoliv jiného, na to si člověk nějak zvykne. Ale ten člověk vedle vás byl důležitý a pokud jste byla sama, na samotce, tak bych řekla, že si musí i dnešní vězni, ať má jakýkoliv delikt, pomoci sám a svojí hlavou, intuicí a rozumem. Jinak se zblázní a nepřezijí. Musí mít tolik síly v sobě nebo si ji vytvořit. Pokud nemá silnou vůli, má nějaké vědomosti a může si opakovat cokoliv, co se kdy naučil, nebo si čte v duchu nějakou knihu, kterou někdy četl, znovu si probere obsah, prostě všechno možné. Mezi tím se vám ovšem i promítá, co máte říct při dalším výslechu, co jste řekla, co jste neřekla, co by oni mohli vědět, co by oni vůbec nemohli vědět.

Jaké byly vztahy mezi Vámi vězeňkyněmi?

Myslím si, že my jsme to měly jednodušší než ti venku. Byly jsme totiž mezi sebou. Tam bylo málo kriminálních, státní byly ve většině a měly jsme takové kontakty mezi sebou, že můžu tady odpřísahat, že jsme se nikdy nehádaly. Byly samozřejmě i různé názory, ale vždy jsme si to nějakým způsobem vyřikaly, vždy se dala jedna nebo ta druhá strana přesvědčit, a nebo taky nepřesvědčit, ale nikdy to nebylo na hádku, nikdy to nebylo na ostří nože. Už i to oslovování „holčičko“ když jsme nevěděly křestní jméno, značí mnoho. Tykaly jsme si tam pochopitelně všichni.

Jste věřící?

Jsem stále věřící. Ale byly ženy, kterým to dalo hodně, ale ty dokázaly lidem pomáhat. Měla jsem spoustu přítelkyň, které byly hluboce věřící a takové osoby byly pokladem. Ty mi daly hodně z jejich víry.

Jaký byl život na v lágru v Pardubicích?

V lágru bylo neustálé spojení s rizikem. Dostat se na nějakou jinou celu nebo blok bylo zakázané. Teď jste si chtěla pohovořit nebo dát přečíst nějaký dopis, nebo se dělaly tajně nějaké ruční práce a potřebovala jste to vysvětlit. Vznikaly krásné věci. Dělal se to všechno tajně. Nechala se vyvařit koňská kost úplně do bíla, pak se vyšmelil nějaký nůž, například někde na řepě, a celé týdny se na tom řezalo. Bohužel je to všechno pryč, to si bachaři vzali možná jako nějaký suvenýr. Byly to umělecké věci. Náramky, výšivky, to je všechno pryč až na nějaké maličkosti. Každá uměla něco jiného.

Co jste s tím potom dělaly?

My jsme to potom předávaly při různých příležitostech jako například o Vánocích. Dárek byl také toaletní mýdlo nebo nějaké sušenky z kantýny, ale různé ruční práce byly cenné dárky. To se pak různě schovávalo a mizelo to při různých filcuncích.

Spousta muklů mužů ale i žen vzpomíná na vězeňskou univerzitu, vzpomenete si na ni také?

Ano, to byly procházky na dvoře, to jsme se seskupily podle toho jak nám to vyhovovalo. Chodily jsme v našich partách. Každá uměla něco jiného a mezi námi byly také ženy, které přednášely na univerzitě. Byly taky mezi námi hluboce věřící, které odříkaly modlitby, které bych si já musela přečíst z nějaké modlitební knížky. A tak jste se přidala tam, kde jste se chtěla něco dozvědět, něco slyšet jiného, co vás úplně odpoutalo od kriminálu. My jsme kroužily a jako jsme si povídaly, ale jedna měla přednášku. Byly mezi námi fundované ženy různého zaměření. A když jsme se vrátily z vězení, tak to říkal každé: „Vězení, to byla vlastně moje univerzita.“ Mě vždycky zajímala psychologie a já jsem tajně studovala charaktery a chování jiných lidí. Měla jste velké možnosti, pokud společnost na cele nebo na procházce byla zaměřená, aby se něčeho naučila nebo něco předala. Tím se získávaly vědomosti, což bylo velmi cenné a hlavně vás to odpoutalo od všeho jednotvárného ve vězení. Jednou mě jedna paní vyzvala, abych popsala jeden den ve vězení. Není vůbec jednoduché jej popsat, protože ten, kdo za mřížemi nebyl, by řekl, že je to velmi jednotvárný život. Že je tam vězeňský řád, kterému se musíte od úsvitu po soumrak přizpůsobit. To je sice pravda, ale mezi tím máte svůj myšlenkový prostor, který vám naštěstí nikdo vzít a žijete takovým dvojitým životem. Ani tam nebyl den jako den, protože byly neustálé transporty, filcunky, pošta, neustále se něco dělo.

Jakou práci jste dělala?

Já jsem dělala různé práce, přes mužskou práci na Kladně s ocelí, pak jsem dělala venku na Kladně u kopání špon, pak spřádací stroje, kde jsem spřádala len, pak silon, později jsem přišla do Pardubic, tam jsem byla ve švadlárně. Vůbec jsem tenkrát neuměla šít, ani navléknout jehlu, ale řekly mi, že mám říct, že umím šít, a proto jsem se přihlásila.

Pak jsem byla u zedníků v Pardubicích, to byla parta mužů v Pardubicích a potřebovali přidavače. Já jsem s nimi ale do styku moc nepřišla, tam jsem tenkrát byla s Jiřinou Fárkovou. Mezi tím byly brigády u JZD, brambory, umím okopávat řepu, osekávaly jsme je, dokonce i na Mikuláše nás vyhnaly na řepu. To byly lány bez stínu. Mezi tím jste měla jako žena různé hygienické potřeby. Na to radši ani nevzpomínat.

Jaké existovaly na v Pardubicích hygienické podmínky?

Hygienické podmínky byly hrůzné od samého začátku po samotný konec. Na studenou vodu si léty zvyknete, s vodou jsme mnohdy zacházely jako Afričanky. Když jednou jsme vyšmelily dřevěnou nádobu, pak ji vzaly dvě z jedné strany. Byly zakázané, ale trpěné věci. Z kuchyně jsme si vyprosily teplou vodu, kterou jsme použily na osobní hygienu, umyly si obličej a vlasy, pak jsme si v té vodě vypraly naše hadříky a tou samou vodou jsme ještě umyly podlahu. Jádrové mýdlo bylo úplně na všechno a umývárna byla pod úrovní. Ta se nedala ani umýt, byla plná plísní. Praní prádla a sušení - striktně zakázané. Pak přišel nějaký nový náčelník a my jsme si daly podmínky, abychom si mohly prát osobní věci. To nám bylo naštěstí dovoleno.

Byly nějaké kulturní aktivity?

Za mě tedy vůbec ne. Jeden čas, nevím od kterého roku, se tam promítaly filmy, ale to jste nikdy nevěděla, co se bude promítat. A to byl také účel. Bylo to dobrovolné. My když jsme tam šly, tak oni měli volný prostor na celách ke šťáře. Pamatuju si, že jednou se na lágru rozkřiklo: „Bude krásný film, určitě Pyšná princezna.“ A taky že byla. Pak jsme se vrátily a měly jsme všechno rozházené - cukr, sláma ze slamníku, všechno na jedné kupě. Několikrát promítali sovětský film, na jméno si už nevzpomenu. Ten jsem viděla několikrát, ale vždycky jsem ho musela dokoukat, protože vás nepustili ven.

A vy jste si nic na cele nezorganizovaly?

My jsme si zorganizovaly něco tajně, například zpívání koled, ale veřejně jsme nezorganizovaly nic.

A knihy jste si mohla půjčovat?

Knihy jste si mohla půjčovat jenom ty, které nebyly na indexu, to byly různé překlady sovětských autorů. Samozřejmě, že člověk chce číst, když už nemůžete psát nebo zapisovat si své myšlenky. Od určitého roku jsme si mohly kupovat noviny, a to jenom Rudé právo. To si vždycky jedna objednávala a pak se to půjčovalo. Četlo se všechno, protože to jste lačná něco přečíst. Pod touhle podmínkou jste si šla půjčit knihu, kterou v civilu byste nikdy nečetla, protože byste si vybrala něco jiného.

Kdy jste byla propuštěná?

Propuštěná jsem byla před amnestií 1960. To už komunisté věděli, že něco bude a začali propouštět od roku 1959. Na sklonku roku 1959 mě zavolali do administrativní budovy. Tam mě kladli nějaké otázky. Tam jsem prostě neuspěla. Z toho jsem poznala, že by mě i pustili, ale já jsem odpovídala tak, jak jsem odpovídala a šla jsem zpátky na lágr a prožila jsem deváté Vánoce ve vězení. Z domova někdy poslali nějakou žádost

o propuštění, já sama jsem o to nikdy nežádala. V lednu 1960 mě zavolali znovu a šlo nás osm. Já jsem určitě neodpovídala jinak. Usoudili, že mě pustí na podmínku. Já jsem měla ještě čtyři roky před sebou, ale podmínku mi dali osm let, což bylo pro ně výhodné. Do práce vás nikde nechtěli vzít, ale někam jste museli jít, a proto jste musela vzít něco podřadného. Trvalo to nakonec celý den a pak nás pustili. My jsme neznaly ani peníze ani dopravní prostředky, nevěděly jsme, že už není třetí třída vlaková, jako kdybychom spadly z nebe. S námi jel na pardubické nádraží cenzor, kterému jsme říkali Čáp. Neměla jsem ani civil, ten mě půjčila Vlasta Brhelová. Vypadala jsem v něm jako strašidlo. Na nádraží nám koupil cenzor individuální jízdenky. Každá jsme měla nějaké vyúčtování, já jsem měla například 300 korun, z toho mi koupil jízdenku. Řekl nám kterým vlakem a v kolik hodin. Byly jsme prostě jako děti.

Jak vypadal příjezd domů?

Přijela jsem velmi brzo ráno do Teplic. Moje maminka pracovala tenkrát v hotelu Termia. Poprosila jsem tam jednoho nádražáka, jestli by mi nezavolał do tohoto hotelu a nezeptal se jestli je paní Johnová ve službě. On mi vyhověl, zavolał tam a zjistil, že maminka tam je. Já jsem šla Teplicemi, a to je trochu kopcovité město, šla jsem Leninovou třídou, bylo to malilinko do kopce a měla jsem problémy to udýchat. Dala jsem si odvahy a vešla jsem do hotelu. Maminka si nakonec vzala volno a jela se mnou domů. Můj otec byl v práci, ale babička byla doma, a ta mě přivítala.

Váš otec a snoubenec byl propuštěn kdy?

Otec byl propuštěn v roce 1957 nebo 1958. A můj snoubenec na amnestii 1960, na kterou já jsem nikdy nevěřila. Některé neustále věřily na amnestii a udržovalo je to při životě. Ale na to jsem, i jako optimistka, nevěřila.

Jak vypal Váš návrat do civilního života?

Nástup do civilního života byl, i když jsem měla dobré domácí zázemí, velmi těžký. Díky mé matce, která mi řekla, ať zůstanu doma, ať se nikam nehlásím, že mě uživí, to bylo trochu jednodušší. Vyřídila jsem si novou občanku, ale jinak jsem vůbec nevylezla. Mezitím bylo prvního května 1960, byla jsem ve druhém poschodí v bytě babičky, vzala jsem si operní kukátko a dívala jsem se na lidi v průvodu. Stejně jsem za ty léta nikoho nepoznala. A zapadnout zpátky do společnosti civilního života není jednoduchá záležitost. Když vám řeknu, že se vám pak „stýská“ po společnosti ve vězení, kde jste měla určitou záštitu a záruku, tak by tomu nikdo nevěřil. Jindřiška Havrlantová, která neměla doma muže - mukla, tak začala velkou korespondenci, ta psala každý večer několik dopisů. Rozvinula takovou korespondenci, že to komunistům začalo být podezřelé a ona ji musela omezit. To byl smysl jejího života. Ona se v kriminále naučila mozkiem pracovat víc než v celém dřívějším životě. Jí to prostředí dávalo mnoho a potom se jí velmi stýskalo. Mě se po životě v kriminálu taky stýskalo. Byla jsem naprosto nespolečenská, nevěděla jsem, o čem si mám s ostatními lidmi povídat. Myslím si, že myšlenkový chod vězně se nedá ze dne na den změnit, nemůže najednou myslet a hovořit o něčem jiném. Sama jsem si připadala nespolečenská, ani jsem se nemohla zúčastnit jejich zájmů a byla jsem ráda, že jsem doma a zalezlá. Směřovalo to k samotářství. Několikrát jsem musela dát za pravdu Žofii Slováčkové. Kolikrát říkala na procházkách v Pardubicích: „Víš co bych si přála? Až budeme jednou všichni propuštěni, abychom mohli všichni žít ve velkých vesnicích nebo maloměstech pohromadě, všichni

muklové pohromadě.“ A v tom měla velkou pravdu. Možná, že by to v civilním životě neklapalo, ale být tak blízko u sebe, to bych i akceptovala. Ve vzájemné pomoci, rodinné i finanční i pracovní a hlavně dobré přátelství.

Pokud se podíváte zpátky na dobu věznění, dokázala byste říct, co vám dalo?

Dalo mi to sebevědomí a po politické stránce, že budu do konce života proti komunismu a proti totalitě a nemůžu pochopit, že mladý člověk se může přiklonit k jejich programu a k jejich straně. Já vím, že neustále lžou.

Dokázala jste komunistům odpustit?

Jednou jsem měla společnou besedu s monsignorem arcibiskupem Karlem Otčenáškem v aule církevního gymnázia v severních Čechách. Dala jsem arcibiskupovi přednost a on začal jako správný křesťan, že se má odpouštět. Víím, že má za sebou velmi tvrdý kriminál. Pak dal slovo mě a já jsem začala asi touto větou, že si připadám vedle otce arcibiskupa jako rebelantka. Řekla jsem, že se nám za všechny ty roky nikdo neomluvil. Neříkala jsem, že nedokážu odpouštět. Otec arcibiskup taky řekl, že i když se má odpouštět, tak že se nemá zapomínat, a to jsou dvě závažné věci. Ale abych řekla za sebe, já jsem jim neodpustila, protože oni mi ukradli velký kus života a já jsem měla svoje životní plány, a to se nedá nikdy vrátit. Já jsem chtěla jenom svobodně žít, cestovat, dělat to, co by mi dělalo radost. A to bylo všechno okleštěné.

Mockrát Vám děkuji za rozhovor.

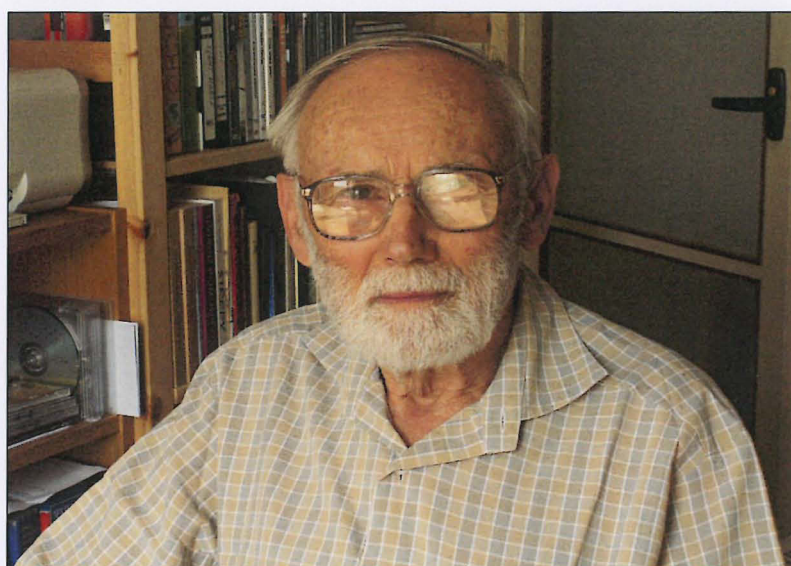
Redakčně upravený rozhovor s panem

Břetislavem Jeníkem

27.května 2006

Brno

Celková délka: 156 minut, 11 sekund

Narodil se 24. května 1929, vyučil se knihkupcem a nakladatelem. 17.června 1949 byl za tisknutí letáků zatčen a Státním soudem v Brně odsouzen za špionáž a velezradu k šestnácti letům odnětí svobody. Tento trest byl 1. března 1950 změněn Státním soudem v Praze na dvacet let. Za pokus o útěk v červnu 1951 z Ilavy mu bylo k tomuto trestu připočítáno dalších 12 let. Během veznění poznal věznice: Brno – Cejl, Plzeň – Bory, Ilava, Valdice, Leopoldov a pracovní útvar Bytíz.

30. prosince 1959 byl propuštěn na podmínku domů. Vykonával různá povolání – automechanik, pomocný zedník a další. Během 60. let si dokončil střední vzdělání a vystudoval stavební průmyslovku. V roce 1963 se oženil a v roce 1968 emigroval do Rakouska, odkud odešel se svou rodinou na Nový Zéland. V současnosti žije v Austrálii.

Jaké bylo Vaše dětství?

Maminka mně zemřela, když mně bylo devět a otec mě dal k jeho rodičům do Kunštátu, ve kterém jsem dochodil školu. Mezitím se otec znovu oženil a já jsem se k němu vrátil. Protože jsme měli knihkupectví, začal jsem se učit knihkupcem. Mám výuční list knihkupec a nakladatel. Když skončila válka, bylo mi 16 let, ale já jsem byl v té době celkem nepolitický, ale vágně mě to táhlo doleva. V té době byl asi skoro každý trochu nakloněn doleva. Tehdy socialismus držel v srdci a mysli většině lidí. Strašně málo lidí tomu tenkrát rozumělo a odmítalo socialismus. Co bylo nejhorší, že všichni kumštýři, mistři kultury, se dali také nalevo. Můj otec chodil do školy s Františkem Halasem. Halas byl komunista, i když po návratu z Ruska tenkrát vystoupil ze strany. To ale nebránilo tomu, aby s Nezvalem dostali od Kopeckého dobrou pozici na ministerstvu kultury.

Vy jste se s Halasem osobně setkal?

Vyrůstal jsem v Kunštátě a on byl v Kunštátě. Byl už to ale nemocný starší pán. S mým otcem se rozešli kvůli politice. Nacisti ho za války nechali na pokoji. Nevím, jestli Halas za války publikoval. Ještě týden před tím, než mě jeho soudruzi zavřeli, jsem ho přišel do nemocnice navštívit. Tak jsem vyrůstal v tom maličkém městečku, život se mi tam docela líbil a měl jsem tam kamarády. Pak jsem tedy pracoval u otce v knihkupectví až do roku 1949, kdy nám ho znárodnili. Táta si musel najít nějakou jinou práci, a já jsem tam mohl zůstat. Pak mě 17. června 1949 přišli zatknout estébáci.

Za co jste byl zatčen?

Dříve jsem se dal dohromady se skupinou mládenců ze Sokola a začali jsme dělat takovou naivní protistátní činnost. Tiskli jsme letáky, ale ani jsme je nikam nedistribuovali. Měli jsme jich pár natištěných a kluci je roznášeli různě po školách. Bylo mi v té době dvacet let, ale ti kluci byli staří většinou kolem 18 let. Byl tam jenom jeden, kterého jsem ale moc neznal, a tomu bylo 16 let. Byla jenom jedna věc, kterou jsem dělal sám a co se později vůbec neprozradilo. Po nocích jsem chodíval a strhával rudé prapory, které se vyvěšovaly při různých oslavách. Jednou jsem strhnul na Leninově ulici, na které se stavělo nové policejní ředitelství, a strhnul jsem tam prapory. Později tam byli estébáci. Strhnul jsem je z žerdě a látku jsem dával člověku, který po domácku vyráběl trenýrky. Říkal jsem si, že byl z toho aspoň nějaký užitek. Vždycky jsem v rohu vystříhnul žlutě natisklý srp a kladivo. Tím prakticky začal můj pobyt ve vězení, který trval nakonec deset a půl roku. Podařilo se mi sice utéct, ale to bylo jenom na pár dnů. K těm mým dvaceti letům mi pak přidali ještě dalších třináct.

Za co jste byl odsouzen?

Byl jsem odsouzen v březnu za špionáž, i když jsme žádnou špionážní skupinu nezaložili a ani jsme s žádnou nebyli ve styku. Nikdy jsme ani žádnou špionážní činnost nevyvíjeli, protože jsme neměli žádné kontakty. Předseda soudu Fresl ale prohlásil, že kdybychom možnost měli být špiony, tak bysme se jimi určitě stali, a proto jsou všechna obvinění platná. Byli jsme odsouzeni za velezradu - paragraf jedna, paragraf 3 - spolčení a paragraf 5 - za špionáž zákona na ochranu republiky. Napřed jsem dostal 16 let, ale prokurátor se proti tomuto rozsudku odvolal, a proto mi byl u vyššího soudu zvýšen trest na 20 let. A s tím jsem žil. Otec se snažil soudce podplatit. Byl to darebák. Byly dvě

tendence: uspíšit soud, aby byly rozsudky nižší a na druhé straně ho odložit. Bral peníze od obou stran. Prostě darebák.

Znamenalo pro Vás odsouzení zlom?

Nevěřili jsme, že si odsedíme celý trest. Uvažovali jsme o útěku už z Cejlu. Na Borech se nedalo nikde utéct, protože tam nás nikde nepustili. Když jsme ale přišli do Ilavy, zjistili jsme, že tam se utéct dá. A taky jsme se o to pokusili.

Co se s Vámi dělo po odsouzení?

Ze začátku po vyšetřování mě dali na Cejl, kde jsem byl asi osm měsíců. Po soudu mě pak odvezli na Bory. To byla tenkrát tvrdá věznice. Tam byl tehdy zástupce velitele podplukovník Kraml, a to byl darebák. Zavedl tam tvrdý teror. Jeho pozdější osud byl také zajímavý. Začali o něm mluvit na Svobodné Evropě, co dělá na Borech a jeho dvě teenage děti to slyšely a spáchaly sebevraždu. Ho to zlomilo, zhroutil se a dostal nervový záchvat. Pak už nedělal zástupce velitele a dělal jenom cenzora u dopisů. Takže na Borech byl tuhý život. Nejdřív jsem tam byl na samotkách, pak mě dali na společnou celu, kde už to bylo lepší. Pak se začaly vybírat transporty do Jáchymova. Já jsem ale tenkrát šel za doktorem a on mně napsal zvláštní dietu a zprostil mě těžké práce. Předstíral jsem prostě neschopnost. Doktor na mě mrkl a podepsal mi to.

To vám napsal vězeňský doktor?

Ano, to byl vězeňský doktor, který měl nad sebou sice ještě civilního doktora, ale ten se o takové běžné záležitosti nestaral. Ten jenom dohlížel a podepsal to, co mu vězeňský doktor navrhl. Pokud to nebylo přehnané, vycházel nám vstříc. Díky tomu jsem se dostal do transportu, který koncem roku padesát byl poslán do Ilavy.

Jaký byl režim v Ilavě?

Situace na Ilavě byla docela jiná, vůbec režim na slovenských věznicích byl docela jiný. Tam totiž ten rudý komunistický režim ještě nezasáhl. Měli plné ruce práce s českými zeměmi, které byly pro ně důležitější a nechávali Slovensko na pokoji. Na Slovenských věznicích byly poměry jako ještě za první republiky. Nebyli ještě pro nás ani připravení, neměli pro nás mundůry, a proto jsme zůstali ještě v civilu. Podmínky byly tak volné, že dva z nás v brzké době utekli. Udělali to tak, že se přihlásili na práci na vězeňském dvoře, kde kopali vodovodní trubky. Na dvoře nebyl stálý dozor, a tak, když se dozorce na chvíli ztratil, tak si jednu trubku položili ke stěně, a tu stěnu přelezli. Byli v civilních šatech, a tak se mezi ostatními lidmi velmi rychle ztratili. Už je nikdy nikdo neviděl. Jeden z nich byl Cyril Musil, To byl trenér našich olympijských lyžařů na běžkách a byl velmi známý. Já jsem o něm také věděl, protože jsem před tím, než mě zavřeli, běhával na běžkách. Byl jsem juniorským přeborníkem brněnského kraje na běžkách. Cyril Musil skončil prý ve Švýcarsku jako lyžařský instruktor.

Změnily se po tomto útěku podmínky?

Podmínky se potom samozřejmě přitvrdily. Pak nám dali vojenské mundůry. Dali nás na kovodělnou výrobu, kde se vyráběly trubkové kozy na stavbu. To byl jejich jediný

výrobek. Do Ilavy nás tenkrát přijely dva autobusy, takže nás tam bylo asi osmdesát, z toho čtyřicet nás pracovalo na kovodělné dílně. Skamarádil jsem se s jedním Slovákem – Jáno Ševčík, který s námi přijel z Borů a byl to automechanik. Byl takové divné povahy. Rád se chlubil, že byl například za války stíhacím pilotem, že bojoval u Stalingradu v sovětské armádě. Já jsem se ale později od jiného vězně, který ho znal z civilu, dozvěděl, že byl mechanikem na letišti v západním Slovensku, a tam pracoval celou válku. Protože byl automechanik, zřídili mu ve věznici malou dílnu, a protože jsme byli kamarádi, vzal si mě k sobě za pomocníka. Byla to také část velké kovodělny. Jednou přijel do kovodělny nákladňák a stěžoval si, že ho zlobí motor. Poslali nás oba na přední dvůr, abychom se na to auto podívali. Zatímco jsme se zabývali opravou, respektive Jáno to opravoval a já jsem vedle postával. V bedně na nářadí uvnitř auta v takové skulině mezi prkny jsem uviděl plátek do pilky na železo. Plátek jsem sbalil a přinesli jsme si ho do věznice.

Nebyl problém přenést plátek do věznice? Vůbec Vás nešacovali?

V tomto případě ne, protože my bychom do předního dvora neměli vlastně ani vkročit. A ani nás tak pořádně nehlídali. Jakmile jsme to přinesli, tak jsme přemýšleli, co s tím budeme dělat. Říkal jsem o tom svým kamarádům na světnici. Ještě bych měl zmínit, že celé jedno oddělení, jedno patro bylo pro Čechy a nad námi, v druhém oddělení, byli Slováci. Byly tam velké cely pro třicet lidí, ve kterých bylo třicet přízemních postelí a tři nebo čtyři okna. Bylo nás tam na cele dvacet sedm a tři postele byly prázdné. Byli jsme tam všichni političtí, žádný kriminální mezi námi nebyl. Svěřil jsem se o plátku do pilky spoluvězni Foltýnovi. On byl v civilním životě kapitánem říčního parníku, který dopravoval zboží po Labi do Hamburгу a zpět. Ten a ještě několik dalších zorganizovali plán našeho útěku.

Jak byl plán útěku připravený?

Protože Ilava byla za pozdního středověku klášterem a později z tohoto kláštera udělal Josef II. věznici, byl tam vyzděný obranný příkop. Blok společných cel byl asi postavený pozděj za císaře Josefa. Budova měla metr a půl široké venkovní stěny, vnitřní byly široké asi tři čtvrtě metru, takže materiálem v té době nešetřili. Okna byla v hlubokém výklenku a byla vysoko. Spodek okna byl asi dva metry vysoko, ale dalo se tam vylézt. Pomohla nám taková neoficiální rutina. Z toho okna bylo vidět na místní fotbalové hřiště a kluci, kteří se zajímali o fotbal, si tam vždycky v neděli vylezli a sledovali fotbalové utkání. To se celkem tolerovalo. Jenom někteří bachaři dělali problémy. Když se jednou kluci dívali z okna, zjistili, že na druhé straně příkopu je taková pěšinka, kde byl altánek, pak nějaké lavičky a podobně. Za tím byl příkrý svah dolů, což byla vězeňská zahrada a za tím byla řada domků pro vězeňskou stráž podél silnice. Co nám ale nejvíc pomohlo, bylo to, že mezi budovou a příkopem byla asi půl metru široká klenba, a ta se dala dosáhnout z krajního okna, takže se dalo přejít k vězeňské zahradě. Úniková cesta byla tedy jasná. Udělali jsme si rámeček na pilku na železo. To tam vykoval jeden chlapec, který se jmenoval Jarda Zelenka, v civilu kovář. Jiný, také od černého řemesla, Špatenka, vymyslel rám na pilku a pomáhal jí také vykovat. Pak jsme získali ještě další dva lístky do pilky na železo, takže jsme měli nakonec tři. Pronesli jsme to bezpečně na celu. Po technické stránce jsme byli dokonale vybavení.

Jak se Vám to podařilo mezi spolubydlícími na cele?

Na cele nás bylo, jak jsem říkal 27, a samozřejmě, že ne všichni chtěli chít jít a někteří by nemohli, ani kdyby chtěli. Byl tam třeba jeden Němec, který měl asi osmdesát let a který byl velmi chatrný a už ani nechodil do práce. Mluvil jenom německy a znal jenom pár slov českých, které jen tak pochytil. Byl už ale starý a na útěk neměl sil. Pak tam byl ještě jeden nemocný člověk, který měl něco na plicích a nechodil do práce. Problém byl v tom, že ležel na posteli přímo naproti oknu a mohl by všechno vidět. Pak tam byl jistý Vomela – student z Prahy, který studoval asi filozofii. Byl to takový stokilový chlap, a ten by se tou dírou neprotáhl. On se o to nakonec pokusil, ale nepovedlo se mu to. Prostě tam bylo takových lidí víc.

Byla možnost, že by se to mohlo prozradit?

Právě že byla, a proto jsme museli být opatrní. Každou čtvrt hodinku chodil k našim mřížím dozorce a kontroloval, jestli je všechno v pořádku. To byla právě možnost, kdy nás mohli prozradit. Asi by to ten dotyčný přežil, ale určitě by dostal deku. To se ale málokdy stávalo. Existoval prostě nepsaný zákon, a ten se dodržoval.

Jak jste to utajili?

Museli jsme prostě přehlušit to řezání mříže, protože to je docela hlučná záležitost. Špatenka řezal tu mříž, protože byl nejlepší. Za ním si postoupali dva nebo tři, aby nebylo vidět, co dělá. A teď jsme ten hluk museli přehlušit. Dva nebo tři si sedli pod okno na postel, a tam hulákali národní písničky. Já jsem šlehal z vaječného bílku sníž, to dělalo také ohromný hluk. Bílek jsem vyšlehal na pěknou pěnu, ale musel jsem šlehat dál, takže mi to zase spadlo, ale přesto jsem ve šlehání pokračoval. Byly tam takové dva intelektuální typy a jeden je zavedl do intelektuální debaty, která byla sama o sobě hlučná. Ale navíc jim to zabránilo čmukat po místnosti. Ten, co byl tak nemocný a díval se k oknu, tak si k němu si dva přisedli a zapředli s ním rozhovor o jeho zdraví. A jak nemocní lidé rádi mluví o svých nemocích, tak se rozhovořil. Pak mu povídali: „Poslouchej, to potřebuješ nějaké vitamíny. My ti nějaké dáme, ty ti určitě pomůžou.“ Tak mu dali prášky pro spaní a bylo to. Jedni hráli karty, aby zabavili jednoho, který byl velký karbaník.

Docela mě překvapuje, že nepřišly stráže, když jste dělali takový hluk.

To byla právě ta tolerantní situace ve věznici. Tam se dělal často hluk. Hrály se tam různé hry a lidé se smáli a podobně. Oni vlastně na tu toleranci nakonec doplatili. A tak se nám tímto způsobem podařilo tu mříž skoro přerýznout. To nás při tom jeden bachař málem nachytil. Byl to jeden z těch nepopulárních. Chtěl vidět toho, který byl při okně. Chudák byl ale upocený a bez dechu. Bylo prostě vyloučeno, aby se okamžitě ukázal bachařovi. Foltýn, který celou dobu chodil po cele a dohlížel, aby všechno šlo správně, nás nahnal k bachařovi a my jsme potom spustili: „Pane veliteli, on se jenom díval na fotbal. Odpusťte mu to. A buďte na něj hodný...“ Získali jsme pro Špatenku alespoň trošku času, aby si opláchnul čelo a popadl trochu dech. Bachař se tenkrát tvářil strašně významně a zapsal si jeho jméno, aby pak šel k raportu. Špatenka se jenom zubil, protože věděl, že to už tam nebude. Když jsme toho bachaře prosili, tak se tvářil strašně důležitě. Samozřejmě se mu to líbil, protože my jsme se jinak k bachařům chovali celkem hrdě.

Co se dělo po přerezáni mříží?

Pak jsme si sedli kolem stolu a každý si musel udělat nějakého panáka, aby to vypadalo, že pod dekou někdo spí. Byli jsme domluvení, že utečeme něco mezi půlnocí a jednou hodinou.

Kolik z Vás vědělo o útěku?

Z těch 27 nás bylo asi deset. Ještě těsně před vypnutím světel jsme řekli těm ostatním, o kterých jsme si říkali, že by mohli mít zájem, a dva se přidali.

To tedy klobouk dolů, že se o tom ostatní spoluvězňové nedozvěděli.

To byla ta úžasná věc, že jsme vyřízli mříž na společné cele a nikdo se o tom nedověděl. Měli jsme také štěstí, že mříže byly celkem staré a šlo to rychle. Prý o tom útěku vědělo celé oddělení a prý ze sousední cely se chtěli probourat k nám, aby se někteří mohli přidat. Ale z toho sešlo. Kolem jedné hodiny přišel bachař, podíval se a odešel. Špatenka vyskočil, ulomil tu mříž a sundal to dolů. Byli jsme domluvení, že půjdeme v intervalech po deseti, dvanácti vteřinách. Měli jsme určené pořadí, já jsem měl přijít na řadu šestý. Jenomže tam se stalo to, co potom způsobilo, že jsem byl chycený. Člověk přede mnou měl nějaké problémy s tkaničkama do bot. To vytvořilo takovou přestávku, že když jsem vylezl, tak už tam nikdo nebyl. Lano na šplhání jsme si udělali z prostěradel. Nepotřebovali jsme ho dlouhé, protože jsme byli asi jenom o jedno poschodí výš nad tou klenbou. Na to stačily dvě prostěradla. Když jsem slezl, tak jsem si uvědomil, že jsem v zahradě sám. Rychle jsem seběhl svahelem dolů, přeskočil jsem zídku, po kolenech jsem podlehl pod oknem jednoho domku bachařů, shodou okolností to byl domek našeho velitele oddělení Cibuly, brankou jsem vyšel na silnici. Dostal jsem se ven. Přešel jsem rychle po mostě přes Váh. Byl osvětlený most i silnice, ale protože jsem měl pracovní modráky, baret a civilní svetr, který mě na zimu poslali z domova, nebyl jsem nápadný. Vypadal jsem jako nějaký dělník, který se vracel z práce. Za mostem jsem se spustil hned po polní cestě. Když se rozednilo, tak jsem byl pod lesem a viděl jsem věznici v dálce. Žádnou známku poplachu, žádné rakety jsem neviděl. Lojza o tom sice píše, ale já o tom vůbec nevím.⁴⁶¹

Víte, co se dělo s ostatními?

Těch prvních pět přede mnou se dostali ven, Foltýn s jedním, Ševčík vzal Špatenku a jeden šel sám, ale ten byl z jižní Moravy, a ten to tam znal docela dobře a přešel hranice do Rakouska. Ostatních pět nás pochytili. Dva se prý přihlásili sami. Jeden z nich byl takový užvaněný hlupák, pořád nám povídal, jak velel nějakému oddílu v Pražském povstání, ale jakmile přišlo na věc, tak to nezvládl psychicky. Byl to prostě typ notorického lháře.

Víte, co se dělo na cele po Vašem útěku?

Jak jsem vám povídal o tom Vomelovi, tak ten prý se to dozvěděl, až když jsme byli pryč. Jsou různé verze, jedna z nich je, že když šel v noci na záchod, uviděl ve mříži díru, hystericky vyběhl a pokusil se protlačit tou dírou ven a zasekl se tam. Vůbec o tom neuvažoval, protože se ani nepřevlékl. Několik lidí o tom vědělo, ale nechtěli jít, a ti mu pomohli ven. On byl nemocný na nervy a měl na to také prášky. Když ho vytáhli ven, vzal si

⁴⁶¹ HLA VATÝ, Alois. *Z bláta do louže*, c.d.

ty prášky, všechny je snědl a otrávil se tím. Byl tam jeden student medicíny, který se myslím jmenoval Ilek a pracoval v Ilavě na marodce. Začal se o něj starat a udržel ho do rána. Nechali ho vyzvracet se, aby z něj dostali sedativa. Ale neřekli nikomu nic, ani bachařům. Jak jsem to slyšel z vyprávění, tak jak bylo ranní sčítání, přišel velitel oddělení do cely. Staršina cely se mu hlásil: „Pane veliteli, hlásím, že se nám tady jeden otrávil a mám pocit, že nejsme všichni, protože támhle v oknu je díra.“ Teprve potom začal poplach.

Jaký byl impuls pro to, abyste utekl?

Bylo nám dvacet roků, tak jsme chtěli utéct. Někteří lidé věřili na to, že to praskne. Já jsem tomu nevěřil. Neviděl jsem žádné známky prasknutí a nějaká pomoc ze zahraničí, to byl nesmysl. Nikdo by nezačal třetí světovou válku kvůli několika desítkám tisíc politických vězňů v nějaké cizí zemi. Chtěli jsme utéct a dostat se na Západ. Kdyby nebylo toho zdržení s těma tkaničkama, tak jsem byl domluvený se Ševčíkem, který to tam znal. On mi říkal, ať si ani neberu moc jídlo, že někam na to jídlo zajdem. Jenomže s ním potom šel Špatenka.

Podařilo se jim utéct za hranice?

Ano. Ševčík, to byl zajímavý charakter. Měl po válce taxi autodopravu po Karlových Varech. Později se celkem věrohodně říkalo, že pracoval pro naši rozvědku, a že se zapletl i s druhou stranou, nebo že měli jeho kolegové podezření. Zavřeli ho a odsoudili za velezradu. Znal přechody kolem Karlových Varů a věděl kudy jít. Převedl Špatenku a vrátil se ke svým bejvalým estébackým šéfům a řekl jim celý příběh. Oni mu nevěřili, byl vyšetřovaný tvrdým způsobem. Když ho potom přivezli ukázat na Ilavu, tak ho drželi v izolaci, ale takovým divným způsobem. Měli jsme k jeho oknu bezproblémový přístup. Dal jsem mu nějaké jídlo a on mi řekl svůj příběh. Potom znovu zmizel a po nějaké době přišla zpráva, že byl v nějaké jiné věznici a že byl slepý. Prý oslepl při vyšetřování. Ale osobně tomu nevěřím. Pak už jsem se s ním nikdy neviděl.

Když jste podnikl útěk, neměl jste výčitky svědomí vůči spoluvězňům, kteří tam zůstávali?

Těm se nemohlo nic stát, a taky se jim nic nestalo. Udělali s nima cirkus. Strčili je do korekce, ale s tím se počítalo.

Zhoršily se po útěku podmínky?

Samozřejmě, že se režim přitvrdil. Ale pořád to byla přijatelná věznice. Režim ve věznici v době, kdy jsem tam byl, byl slušný. Udělali jsme si tam pěvecký kroužek. Já jsem byl tenor a nastudovali jsme si tam takový muzikál. Hrál se nejdřív pro muže a potom se hrálo i na ženském oddělení pro ženy. Ale pro ně se nastudovalo něco jiného. Ve sboru byli tzv. Oleanři. To byli lidé, kteří neuměli zpívat, ale měli známé mezi ženskýma a chtěli je vidět. Ten sbor měl asi kolem třiceti lidí. Vedl to profesionální dirigent, byla tam i kapela.

Jak dlouho jste utíkal?

Na útěku jsem byl asi sedm dní. Přes kopce jsem se chtěl dostat na Moravu, protože jsem tam měl známé a příbuzné, o kterých estébáci nevěděli. Tak jsem šel přes Vlárský průsmyk. Šel jsem lesem, po kopcích, hladový... Po třech dnech jsem byl takový hladový,

že jsem to risknul a u horalů, to byli velice chudí lidé, jsem jednu paní požádal o jídlo. Řekl jsem jí, že jsem utekl z věznice. Dala mi najíst a napít kyselé mléko, na cestu mi dala dva krajíce chleba. Jenomže po dvou letech ve vězení chodit, a ještě po těch kopečkách, bylo strašně těžké. To už mě bolely svaly na stehnech tak, že jsem se už jenom táhl a nemohl moc chodit. Táhl jsem se podél silnic a orientoval jsem se podle křižovatek, které byly označené. Ve Valašské Polance, jsem přišel ke křižovatce, a tam seděli dva místní četníci a měli psa. Už jsem jim nemohl utéct. Já jsem byl schopný jenom jít pomalým krokem. Zavezli mě na stanici, pak mě vzali do malé místní věznice, kde se na mě všichni usmívali, včetně bachařů. Až v Ilavě mě zmlátili.

Kolik jste dostal za útěk let?

Nejdřív mi dali rok a půl na okresním soudu, u krajského mě odsoudili na čtyři roky a pak se to dostalo před státní soud a odsoudili mě na třináct let in absentia. Za útěk jsem dostal rozsudek za velezradu, protože říkali, že kdybych se dostal za hranice, tak bych určitě zradil a pracoval pro nepřítele. Trest za útěk mi pak změnili nějakou amnestií. Postupně se mi trest snižoval, aniž bych o něco žádal. Můj otec o propuštění žádal, ale já jsem o tom nevěděl.

Do kterého roku jste byl v Ilavě?

Tam jsem byl asi ještě rok po útěku a pak mě dali na Leopoldov. Celkem jsem byl v těch slovenských věznicích asi dva a půl roku. Leopoldov bylo nejhorší místo, kde jsem byl. Tam byl i hlad, zatímco v jiných věznicích to šlo. Tam soustředili všechny prominentní vězně, byl tam generál Syrový - bývalý předseda vlády, Beran - protektorátní předseda, Šaňo Mach - ministr slovenské vlády a asi 11 generálů.

Když jsem přijel do Leopoldova, tak se teprve budoval. Oplocení ještě nebylo. Původně je Leopoldov novověká pevnost proti Turkům. Je to taková šesticípá hvězda, a po těch delších cípech vedla cesta. Ty brány byly otevřené. Jedna půlka doprava z Hlohovce byla stará věznice. Pak zabrali i levou stranu, kde stál kostel a několik domků. Postavili jsme potom oplocení, ale tak aby to nebylo viditelné z venku. Postavili jsme i šest strážních věží, které byly solidně postavené z cihel, 3x3 metry veliké. Měly přízemní poschodí, kde byla umývárna a záchod, v prostředním poschodí byla ložnice a navrchu byla strážní věž. Bylo to udělané tak, že bylo jenom vidět to vrchní patro a vypadalo to, jako by tam byl takový domeček. A to jsme stavili. Pak jsme stavili tovární halu. Měly se tam prý dělat závěry na nové vojenské pušky vzor 52. Nakonec se tam dělaly zemědělské stroje.

Leopoldov je známý vězeňskou univerzitou, která tam vznikla. Pamatujete si na ni?

To mohlo být, ale jenomže já jsem tam byl v době tvrdého režimu, a to se tenkrát nedalo ještě dělat. To vniklo asi až po mém odjezdu. Když jsem tam byl já, udělali tam kurs zedničiny pro takové mladší jako jsem byl já. To jsem přivítal a přihlásil jsem se. Jako přidavače jsem měl opata Otčenáška a jednoho plukovníka letectva.

Snad to šlo jen na cele, kde jsem ležel s Rudolfem Nohou, který byl sociálním demokratem. Byl jedním ze zakladatelů komunistické strany v roce 1921, a ten mě povídal o různých politických záležitostech a problémech.

Jak se k Vám chovali v Leopoldově dozorci?

V Leopoldově už byly podmínky tvrdé, ale záleželo vždycky na bachařovi. Zajímavé je, že velitelem věznice byl Slovák, ale jeho dva náměstci, kteří skutečně dělali režim na Leopoldově, byli Češi. Když se potom po Stalinově smrti vyšetřovalo, co všechno se dělo v Leopoldově, a když přijela komise z Prahy byl zatčený ten slovenský velitel. Po návštěvě této komise se režim změnil k lepšímu. Velitel moc s vězněma do styku nepřišel, ale byli to právě tito dva jeho náměstkové, kteří přišli klidně po večerce na celu a bavili se tam, až někoho vytáhli...tam se totiž stávalo, že někdo byl na poloviční dávce třeba i měsíc. I s plnou dávkou mohl člověk stěží vyjít. Po příchodu komise se zvýšila dávka jídla, kdo měl určité procento podváhy, si mohl zažádat o posílání balíčku, povolili nám hrát volejbal, ale trvalo to asi pak měsíc. Pak tam jezdili novináři, kteří si dělali fotky. Byla to prostě jenom propaganda.

Jak dlouho jste byl v Leopoldově?

Po Stalinově smrti nás vzali a odvezli do Bytízu, To byl jeden z lepších táborů. Tam jsem začal fárat do dolů. Uchytil jsem se nakonec v zámečnické dílně v dolech. Stal se ze mě expert na spravování vzduchových vrtaček. Pak jsem začal pracovat jako odbíhač s Láďou Stočesem, to byl mašinkář. Tam jsem přišel o prsty.

Když srovnáte režim v pevné věznici a na táborech, co bylo lepší?

Tábory byly volnější. Tedy tyhle, ty ostatní prý byly daleko tvrdší. Byly tam zlé klimatické podmínky, kdežto na Bytízu už klimatické podmínky byly lepší.

Byla na Bytízu nějaká kulturní činnost?

Byla, ale moc jí nebylo. Oni to ani nepodporovali. Povolili tam dělat potom nějakému profesorovi přednášky z historie, ale i to brzy přestalo. Později tam byla sportovní činnost. Sešlo se tam několik hokejistů z národního družstva, Bubník a Roziňák. Poslední zimu, co tam byli jim povolili postavit hokejové hřiště. Prý kvůli tomu, aby byli trochu ve formě. V létě jsme na tom hřišti hráli volejbal. Vždy povrch proti hlubině. Já jsem hrál vždycky za povrch. Byl tam Josef Musil, to byl profesor tělocviku a byl to taky člen národního mužstva házenkářů, a ten zorganizoval tým povrchu. My jsme byli takovej demokratickej tým, protože se nás tam sešlo docela hodně. Jenomže za hlubinu se jich sešlo jenom sedm a nechtěli mezi sebe nikoho pustit, aby byli lepší. Stejně to prohráli.

Setkal jste se na Bytízu s civilními zaměstnanci?

Ano, a těm jsme prodávali za uran rum. Měl jsem tam ochočenou civilkyni – kolektorku. Já jsem po ní posílal dopisy domů a oni mě posílali knihy. Učil jsem se tam anglicky a dostával jsem od nich anglické časopisy a knihy. Měl jsem asi takovou malou knihovnu - šest anglických knih a několik časopisů National Geographic, které si kluci chodili ke mně vypůjčovat.

Kam jste to schovával?

Stěny baráků byly dvojitě a já jsem tam měl uvolněné prkýnko, kam jsem to zastrkával. To tam zůstalo, když jsem odjel. Dělali jsme z chlebové kůrky víno. Do odokurek pětilitrové sklenice jsme naléali vodu, trochu kvasnic, půl kila cukru, několik chlebových kůrek a zadělalo se to papírem, kam se špendlíkem propíchal 40 dírek. To jsem dal do stropu. Za týden už to bylo na pití. Vždycky jsme si pak udělali v jednom koutě párty, kde jsme to popíjeli.

Jak se chovali vězni k bývalým příslušníkům StB nebo ke komunistům?

Já si pamatuju, že jsem se setkal se dvěma nebo třemi estébáky. Ostatní měli k nim despekt a nebavili se s nimi. Byli izolovaní. Na Bytízu bylo ale tolik lidí, že tam měli svoje skupiny. Když jsem byl například v Leopoldově, tak tam byla silná komunistická skupina. Z prominentních komunistů, se kterými jsem se potkal tam, byl London, Goldstücker, bratr Slánského Richard, Husák. Oni měli celou svoji skupinu a myslím, že je dali společně na stejnou celu.

Jak se k Vám chovali dozorci?

To bylo různé. Pomocť mi nepomohl žádný, někteří byli surovci, někteří to brali za svoje povolání. Vzpomínám si, že jsme si zvykli na apelplacu, kde jsme byli nastoupení, na velitele křičet, když něco nebylo. Skandovali jsme různé věci, například: “Cukrrrr!”

Zažil jste nějakou stávkou?

Stávky byly, ale ty se vždycky dělaly, když byl volnější režim. Jednou jsme se dali dohromady a udělali jsme jakousi stávkou, ale ne stávkou kvůli fárání do dolů. Bože chraň, to by jsme ani nemohli. Okamžitě pak zase přituzili režim. Vždycky vznikaly tak, že někdo s ním začal a ostatní se buď připojili nebo nepřipojili. Organizované to nijak zvlášť nebylo.

Potkal jste někdy na táboře svědky Jehovovy?

Jednou v zimě odmítli fárat uran, protože ten se používá na výrobu atomových bomb. Ti s něma udělali takový cirkus. Nechali je v mrazu, ve sněhu stát mezi dráty jenom ve spodním prádle. Večer jsme je tam viděli, ale ráno byli pryč, tak nevím, co se s něma stalo. Myslím, že je odvezli. Nepodařilo se jim je zlomit.

Měl jste zkušenosti s retribučními vězni?

V Ilavě byl ten Němec a s retribučními jsem se setkal až pozděj na Bytízu. Tam byl nějaký retribuční táborák Břetislav Jeníček. Ta podobnost jmen nás mnohdy pobavila. Spousta z nich byla bilingvní, tak problémů kvůli jazyku neměli. Ti už ale v polovině padesátých let byli odsunuti do Německa.

Jaké byly vztahy mezi kriminálními a politickými vězni?

My jsme to jeden o druhém věděli, ale nic to pro nás neznamenovalo. Jenom pokud byla nějaká lepší práce, tak měli před náma vždycky přednost.

Vadilo Vám, pokud se vyskytoval ve Vaší blízkosti vrah?

Nevadilo. Byl tam člověk, který usekl své dcerce ruce. Dalšímu jsme říkali například lidožrout, a to proto, že si s manželkou upekli své dítě. Tak těch jsme se samozřejmě stranili. Věděli jsme, že kriminální vězni jsou daleko víc ochotní spolupracovat, proto jsme si dávali na ně pozor. Neexistovalo, aby dělali nějaké kápa a táborové vrahy, to naštěstí na Bytíze nebylo.

Do kdy jste byl na Bytízu?

Po maďarských událostech nás odvezli do pevné věznice do Valdic a tam jsem to dožil. Naučil jsem se tam brousit sklo. Odtud jsem byl 30. prosince 1959 propuštěn. Jel jsem celou noc a na Silvestra už jsem byl doma. Byl jsem podmíněčně propuštěn. Zavolali si mě a řekli mi, že budu podmíněčně propuštěný. Otec to zřejmě věděl, protože jak jsem zazvonil, hnali se všichni ke dveřím. Já jsem jim to nemohl dát vědět. Tehdy jsem zažil zklamání od Gusty Bubníka. Byl jsem na cestě z Valdic. On už byl tenkrát trenérem hokejistů, přišel jsem za ním, pozdravil ho a on se otočil zády.

Jak vypadalo Vaše propuštění?

Moje civilní šaty neměli, a tak mně museli dát jiné. Dostal jsem takový opelichaný kabát, ve kterém jsem vypadal jako vandrák. V papírové krabici jsem měl svoje věci, dostal jsem lístek na vlak a jel jsem. Jak jsem se vrátil domů, byl jsem trouba, že jsem nezašel na bytový úřad požádat si pro byt. Zůstal jsem dlouho u rodičů, a pak už mi ho nechtěli dát. První práci, kterou jsem si našel, byly městské prádelny, ale pracoval jsem v jejich autodílně. To bylo jen na chvíli. Musel jsem si do šesti týdnů najít práci. Pak jsem našel práci u geologického průzkumu, později mě dali k vrtům. Pak mi jeden kamarád z vězení poradil, že mám jít dělat zedníka a udělali mě pomocným zedníkem.

Mezi tím jsem se dal na večerní školu, udělal jsem si večerní jedenáctiletku a chtěl jsem na univerzitu dělat historii, ale tam jsem narazil. Nakonec jsem šel na stavební průmyslovku. Tam jsem se dostal tím, že jsem zfalšoval datum narození. Tehdy byla evidence obyvatel víceméně negativní. Evidovali lidi jenom podle toho, jestli k nim něco měli a ostatní lidi neevidovali. Kamarád ve vězení mi to vysvětlil tak, že stačí zfalšovat datum narození, oni pak dali jeho kartu do počítače a nic na něj neměli, a proto se zdálo, že je čístej. A tak jsem se dostal na průmyslovku. Končil jsem v roce 1967. Dostal jsem práci u zemědělských staveb jako mistr, pak jsem se stal stavbyvedoucí a stavil jsem kravíny. Mezitím jsem se v roce 1963 oženil. Taky jsem po vězení musel ještě na vojnu. Všechny bejvalé mukly posbírali a dali nás do Bohdanče u Pardubic jako silniční mostní prapor. Shodou okolností to byla za císaře pána jezdecká kasárna, ve kterých sloužil můj dědeček. Sloužil jsem tam sedm měsíců. To už jsem chodíval na tu jedenáctiletku, proto jsem si brávil dovolenou a do školy jsem jezdíval na motorce. Byl jsem tam druhý nejstarší u roty. A pak přišel rok 1968, sbalil jsem se a odjel.

Proč jste se rozhodl pro emigraci?

S mým kádrovým posudkem jsem si řekl, že mě tady nic dobrého nečeká. Sbalil jsem se s manželkou a se synem a odjeli jsme. Prodal jsem 2 družstevní byty, ten druhý jsem teprve stavil. Za to jsme koupili ojeté emběčko a jakože jedeme na dovolenou do Jugoslávie. Chtěl jsem jet do Německa, kde jsme si chtěli pronajmout byt, a abychom ho

měli čím zařídit, tak jsme na autě vezli kompletní skládací campingový nábytek. Vezli jsme si skládací postele, stoleček, skládací dvě židle, kompletní vybavení do kuchyně i pračku, to všechno jsme opustili ve Vídni. Jeli jsme přes Rakousko ke známým, kteří nás nechali dvě noci přespat v zahradním domku. Pak jsme šli do uprchlického tábora, který byl ve Vídni v arzenálu. To bylo plné lidí. V Rakousku jsem šel na práci na kopání. Když jsme šli na německé úřady, nechtěli nás tam pustit, protože už jsme měli azyl v Rakousku. A když jsme nedostali azyl do Německa, zažádali jsme si o Švédsko, Kanadu, Francii, Austrálii a Nový Zéland. Nakonec jsme se rozhodli pro Nový Zéland.

Proč zrovna Nový Zéland?

Protože manželka furt říkala, že tam není nic jedovatého, bála se totiž jedovatých hadů. Byli jsme první transport, který tam přijel z českých emigrantů. Přijelo nás tam tenkrát osm. Začínal jsem v betonárce. Pod patronát si nás vzala anglikánská církev. Byla hrůza, než jsme si zvykli na anglickou stravu. Brzy jsem začal dělat zedníka, brzy jsem si našel dobrou práci na vyzdívání pecí, kde jsem vydělával velké peníze. Později jsem našel práci projektanta. Tam jsem se učil znovu rýsovat, protože to jsem na škole odflinkl. Ale to už jsem si říkal, že tam nezůstaneme, že tam chcípl pes. Tenkrát z Nového Zélandu všichni odcházeli – málo práce, špatně placená. V Austrálii jsem pracoval znovu v projekci. Přijel jsem do Sydney, kde tenkrát nastal ohromný boom a neustále se stavilo. V Austrálii jsem zůstal dodnes.

Děkuji za rozhovor.

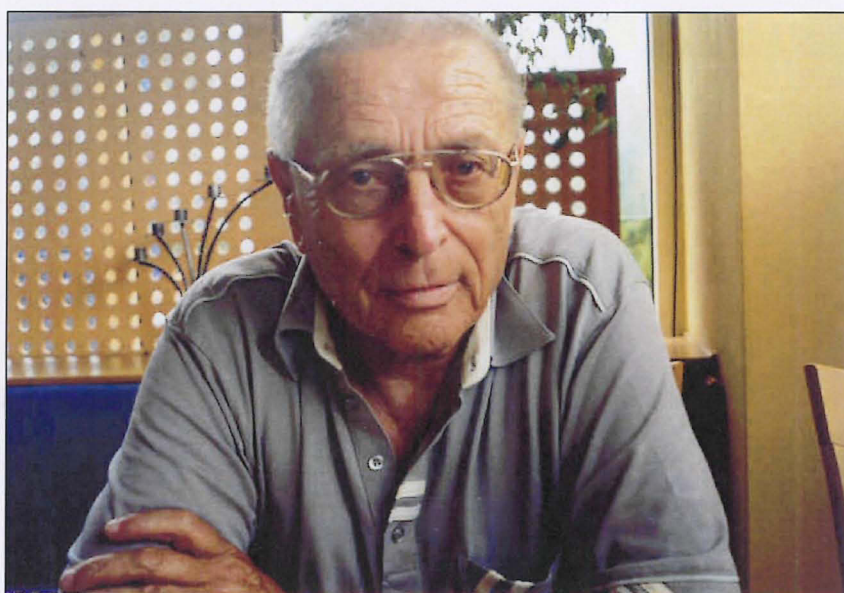
Redakčně upravený rozhovor s panem

Aloisem Mackem

30. června 2006

Znojmo

Celková délka: 176 minut, 31 sekund

Narodil se 19. prosince ve Veselí na Moravě. Od roku 1947 pracoval jako praktikant v malé stavební firmě. Po znárodnění této firmy pracoval v Jablonci nad Nisou v bižuterii, později ve firmě Elektropraga. V roce 1949 překročil hranice do Západního Německa, odkud podnikal přechody zpět hranice do Československa jako „agent CIC“. 4. dubna byl zatčen a odsouzen k dvanáctiletému trestu odnětí svobody. Za nenahlášení přípravy o útěk byl 11. října 1950 odsouzen na dalších 20 let. Během svého vězeňského života poznal věznice na Pankráci, v Plzni na Borech, prošel jáchymovskými tábory Mariánská, L, Barbora - Vršek, Nikolaj a 8 let strávil v trestnici v Leopoldově. Propuštěn byl na amnestii 9. května 1962. Po návratu do civilního života pracoval pro Dopravní podnik ve Zlíně, v ZPS Zlín a v Pardubicích. V roce 1968 byl jedním ze zakladatelů K231, v němž se stal předsedou dokumentační komise. V roce 1968 emigroval do Rakouska, ve kterém žije do současnosti.

Setkání s ním zanechá v člověku výrazný dojem. I přes všechny své zážitky z vězení, dokáže vždycky najít to pozitivní a dívat se na život a na svět optimistickými očima.

Kdy jste se narodil?⁴⁶²

Narodil jsem se 19. prosince 1930 ve Veselí na Moravě. V roce 1947 se rodiče rozvedli a maminka odešla s jedním stavitelem, který si otevřel stavební kancelář ve Velkých Pavlovicích. Chtěl mi trochu zajistit mou existenci, a tak za mnou zajel do Zlína, kde jsme se domluvili na tom, že bych mohl pracovat v jeho kanceláři jako praktikant a za rok odejít studovat na stavařinu do Brna a po dostudování této školy bych mohl po létech jeho firmu převzít. Já jsem s tím souhlasil, a tak jsem jel. Začal jsem tam pracovat a všechno bylo pro mě nové. Jezdili jsme např. do Mutěnic vyměřovat školu a já jsem všechno ostatní zajišťoval na obecních úřadech. Poznával jsem tam především uznání, i když jsem tenkrát byl jenom mladej kluk.

Co se stalo s touto firmou po roce 1948?

Bolševici tenkrát začali rušit ty podniky, které byly jako poslední otevřené. Do této kategorie jsme spadali i my, protože Vojta Opichal otevřel svoji firmu v roce 1947. Tak Vojtovi Opichalovi, druhu mé maminky, kancelář vzali. Mě dali k dispozici k pracovnímu úřadu, který tenkrát sháněl lidi na osídlování pohraničí. Poslali mě do Jablonce nad Nisou, kde jsem pracoval jako pomocný dělník v bižuterii. Jednou mi kamarád poradil, že ve firmě Elektropraga shánějí lidi. Ve firmě byly prý výborné výdělky a ptal se mě, jestli tam nechci jít. Já jsem samozřejmě souhlasil. Přešel jsem a byl jsem tam asi půl nebo tři čtvrtě roku. Pak přišel rok 1949, ve kterém se bolševici snažili upevňovat svou moc a začali provádět po všech velkých průmyslových podnicích hlasování, ve kterém měli lidé odhlasovat, aby církev byla řízená státem a ne Vatikánem.

Vy jste věřící?

Já jsem byl věřící, ale ztratil jsem potom víru. Později jsem také vystoupil z církve. V roce 1949 jsem měl k náboženství ale latentní vztah. Narodil jsem se jako římský katolík, a proto jsem to ani nerozebíral. V Elektropraze proběhla schůze, která byla pro všechny povinná. Byl tam předsednický stůl, kde seděli papaláši z Prahy a začali s tím, že jsme nejlepší a že církev se snaží podrývat nově začatou éru a podobně. Pak se mělo hlasovat, jestli má být církev řízená státem. Každých chtěl jít domů, tak samozřejmě všichni zvedli ruku, že jsou pro. Jediný já jsem ruku nezvedl. To je totiž ta moje pitomá povaha. Zvedl jsem pak ruku, že jsem proti.

Proč jste zvedl ruku proti?

Protože jsem s tím nesouhlasil. Bylo mi to jedno, jen jsem si říkal proč by se to mělo měnit když odjakživa byla církev záležitostí Vatikánu a proč by tím, že nějaká strana vyhraje volby, to mělo být jinak? Mě by to bylo konec konců jedno, jestli by to tak dělali, ale neměli se mě ptát.

Vůbec Vás nenapadlo, že kvůli tomu můžete mít problémy?

Tak jsem vůbec neuvažoval. Prostě jsem zvedl ruku. Asi za týden přišel za mnou mistr do dílny a povídal: “Lojziku, já ti nemůžu do ničeho hovořit, ale udělal bys dobře, kdyby ses nechat propustit a šel bys.” Vůbec jsem nevěděl, co se děje. Řekl mi, že tam byla

⁴⁶² Rozhovor byl upraven narátorem.

státní bezpečnost, která zjišťovala můj profil. Já jsem tenkrát neměl o nějakém zatýkání vůbec žádné potuchy. Když to takhle vypadalo, řekl jsem si, že domů do Zlína nejedu, protože když si mě našli v továrně tak ve Zlíně by si mě našli také a tak mi bylo jasné, že nejlépe bude, když odejdu do západního Německa. Přišel jsem domů a spolupracovníkovi Valentinovi Březíkovi, se kterým jsme měli takový společný kvartýrek, jsem řekl všechno, co se stalo a taky jsem se mu svěřil s tím, že chci zdrhnout. On se samozřejmě chtěl přidat.

Měl jste nějaké kontakty na převod hranic?

Můj strýc utekl v roce 1938 před okupací do Francie a odtud později do Anglie, ze které se vrátil v roce 1945 jako západák tankista. Po návratu byl posádkou Železná Ruda - Špičák. Byl stejně jako já vášnivý rybář. Jezdil tam se mnou na Černé jezero, kam jsme chodili na ryby. Tam mi jednou řekl: "Lojzo, vidíš tam tu jezerní stěnu? Tak ta je pekelně příkrá, ale dá se obejít. A na druhé straně se díváš do Německa do Bavor a blízko už je vesnička, která se jmenuje Arber a vedle ní je kopec, který se jmenuje taky Arber." A to mi utkvělo v hlavě. S Valentinem jsme nečekali ani hodinu a jeli jsme do Železné Rudy. Na Černém jezeře byl hotel a hoteliér okamžitě věděl, o co se jedná a dal každému jeden sáček se salámem, chlebem a máslem. Poděkovali jsme a šli jsme. Dostali jsem se až nahoru, téměř na hřeben. Na zemi bylo zlatavé listí. Tam mi Valentin povídá: "Lojzo, já mám takový dojem, že už vidíme hraniční patník." A já jsem mu na to tenkrát odpověděl: "A já mám takový dojem, že máme asi průser. Podívej se vpravo, tam stojí hraničář." Asi sto metrů od nás stál opřený u stromu hraničář a díval se na nás. My jsme úplně ztuhli, protože jsme nevěděli, co najednou dělat. Já jsem si říkal, že už se zpátky nevracím, a tak jsme se rozběhli a u patníku se takhle otočíme na toho hraničáře a vidíme, že jenom zdvihnul ruku a zamával nám.

Co se s Vámi dělo po přechodu hranic na německé straně?

V Německu jsme přišli do osady Arber, kde už nás čekali a sepsali s námi různé protokoly. Měli jsme jet do Zwieselu. Dnes je to známé turistické centrum v Bavorsku. Pohraničáři byli totiž všichni Němci a jako takoví byli poraženým národem a měli nad sebou právě Američany, u kterých jsme se měli hlásit a kteří měli své nejbližší úřady ve Zwieselu. Tam jsem poprvé slyšel originál Američtinu. Neuměl jsem ani slovíčko. Museli jsme chvíli počkat, než si důstojník pro nás udělá čas. A jak jsme tam čekali, podívám se na stůl, kde bylo vyryto: "Čížkovi nebojte se! Američané nekoušou!" To bylo velice vtipné a nějak nám to spravilo náladu a odbouralo to ten stres posledních hodin. Pak si zjišťovali naše důvody k odchodu za hranice.

V jakém jazyce zjišťovali Vaše důvody?

Měli tam své tlumočníky, protože denně přecházelo hodně lidí z republiky v te(é)to oblasti, a tak byli na to patřičně připraveni.

Rodiče věděli, že chcete emigrovat?

Ne, nebyl totiž čas. Maminka byla v Hustopečích s Vojtou a tatínek byl ve Zlíně. To nebyla ani myšlenka, protože to jsem si říkal, že dokud nebudu mít jezerní stěnu za sebou, nebudu mít chvíli klidu. Ve Zwieselu s námi sepsali všechny dokumenty a jeli jsme do Mnichova. Dostali jsme takové kartičky, což byla taková permanentka na vlak a v Mnichově

jsme se měli hlásit na Luitpold Kaserne. Tam jsem se seznámil s tím, že život v emigraci nebude moc růžový, protože nás bylo asi dvě stě v jedné obrovské místnosti na půdě a bylo tam polní lůžko jedno vedle druhého.

Jaké národnosti tam byli?

Byli tam Češi, Slováci, Poláci a hlavně Rusové, kteří se odmítli po válce vrátit zpátky. Měli být repatriováni, ale odřekli to a řešilo se, jestli zůstanou v Německu a nebo budou spadat pod IRO, tedy International Refugee Organisation, a jestli můžou vyemigrovat dál do světa. Byli tam Lotyšši, Estonci, Ukrajinci, prostě všichni, kteří byli za války totálně nasazení. V Mnichově američtí důstojníci rozhodovali, jestli máme politický statut, a tím tedy spadáme pod IRO, nebo ne. Během 14 dnů rozhodli, že spadáme pod IRO a poslali nás do Ludwigsburgu. Byl tam jeden člověk, který se vymykal normálu, a protože jsem zvědavý, začal jsem se o něj zajímat. Řekl mi, že pracuje pro CIC⁴⁶³, že je vždycky dva dny v republice a pak se vrátí. Nechal jsem se na to nachytat. Byla možnost pracovat pro CIC podle přesně stanovených podmínek, za kterých se dostávalo odlučné. Kdežto on mě nikomu nepředstavil a já se domnívám, že mě asi trochu využíval. Byly totiž mrtvé schránky, ze kterých se měly vzít věci a převést je do Německa. A on si řekl, že dá Lojzovi pár dolarů, on přes hranice bude chodit za něj a bude při tom vydělávat daleko větší peníze.

A nebylo Vám to všechno divné?

Ale kdeže, měl jsem teprve 18 roků. Když už jsem pak všechno znal, tak jsem pochopil, že to byl z jeho strany podraz. Za těch několik přechodů se mi nic nestalo, tak si myslím, že se vlastně nic nestalo a když tak jen to, že využíval mojí naivity a mě jenom využíval.

Jaký byl Váš úkol po přechodu hranic?

Dostal jsem přesně stanovené direktivy kam mám jít a kdo bude jak oblečený a nebo kde bude zprava uložena. Většinou jsem dostal či vyzvedl obálky. Jednou jeden otevřel obálku přede mnou a byly tam novinové výstřižky, to mě vážně mrzelo. Udělal jsem si ale trochu jméno, protože jsem měl peníze, které tam nikdo jiný neměl. Jednou za mnou přišel nějaký Honza Jeřábek, který se ptal, jestli bych ho nepřevedl do Prahy. Chtěl jsem ho převést přes jezerní stěnu na podzim, ale skončilo to fiaskem, protože byl všude vysoko sníh. Proto jsme to odložili na pozděj. Nakonec jsme jeli zase na Arber, ale tam bylo sněhu ještě víc. Pak jsem se od něj dověděl, že má ve Volarech známého cukráře z doby kdy tam sloužil jako voják a kterému umožnil přechod nějakého příbuzného a tvrdil, že nám určitě pomůže a že bude stačit, když se dostaneme jen do těch Volar. Zajeli jsme tedy do Haidmühle, což byla poslední zastávka na Bavorské straně. Tam končil vlak a dál už byly vytrhané koleje. Na druhé straně byly Volary. Hranice jsme přešli kolem půlnoci. Cukráře musel Honza vzbudit. Já jsem čekal na něj venku. Po půl hodině vystřelil z bytu a povídal: "Lojzo, rychle pryč, volal policii." Instinktivně jsem se otočil směrem k hranici, ale on mě popadl a táhnul mě do vnitrozemí. Tři dny a tři noci jsme šli mimo cesty. Všude byly větve, chrastí a maliní. Museli jsme ve dne spát a v noci chodit, řídili jsme se podle hvězd. Tenkrát měli obkličovací pásmo asi 25 km, které okamžitě zatáhli. Platilo, že když se dostanete mimo těchto 25 kilometrů, tak byla relativní šance, že to zvládnete a utečete. Po třech

⁴⁶³ Counter Intelligence Corps - americká vojenská zpravodajská služba pracující na území americké okupační zóny v Německu a v Rakousku, předchůdce CIA.

dnech plahočení, 4. dubna ráno, jsme vyšli na cestu a jako naschvál do náruče hraničářů! Na cestě stály napříč auta a před nimi pohraničníci s automaty. To byla velká smůla, protože kdybychom vyšli za nima, tak jsme se zátahu vyhnuli. To musel být asi osud, protože kdybych to nebyl zažil, tak bych nebyl schopen pochopit, co národ dokáže udělat na vlastním národu. Bylo to těsně před Bavorovem.

Kam Vás odvezli po zatčení?

Odvezli nás do Vodňan, kde bylo okresní vězení, ve kterém byly tři cely. Byl tam takový starý strážmistr, který se k nám choval velice solidně. Jednoho dne přišel za námi a odvezl nás na práci. Jeli jsme takovou herkou směrem na hranice. Zastavili jsme u nějaké stodoly, u které jsme měli rovnat dřevo. Strážník nám tenkrát řekl: “Já si jdu něco vyřídit. Běžte na druhou stranu stodoly, je tam hromada dřeva a tak ji srovnejte a až to uděláte, odpočiňte si a já si vás pak vyzvednu.” Jenomže my jsme byli se dřevem hotoví hned a on pořád nikde. Obejdu takhle stodolu, kde spal. Honzovi jsem pak povídal: “Honzu, vždyť my můžeme zdrhnout. On spí a než se probere, budeme na hranicích.” Jenomže on na to, že je asi ženatý a že má děti a že by se pak kvůli nám dostal do průseru. Tak jsme nakonec neutekli. Strážný k nám přišel po dvou hodinách, když nás viděl, tak byl strašně znechucený, protože si myslel, že už budeme dávno za kopečkama. Myslel to v náš prospěch a chtěl nám to usnadnit. Za pár dnů přijela eskorta z Prahy, o které už byl patrně informovaný a proto nám chtěl pomoci. Dali nám železa na ruky a tatraplánem jsme jeli na Pankrác. Když nás přijímali na Pankráci, tak to byli staří esvéésáci.⁴⁶⁴ To byli takoví páprdové, kteří čekali na penzi. Jeden se zeptal, jestli jsem se opravdu narodil ve Veselí nad Moravou. Přikývl jsem mu, ale víc jsem se nad tím nepozastavoval. Pak mě odvedli na celu číslo čtyři. Od té doby je čtverka moje nešťastné číslo: 4. 4. mě zavřeli, dali mě na celu 4. Na cele jsme byli čtyři. Najednou se otevřely malé dvířka, kudy se podávalo jídlo a ozvalo se: “Macek?” a hodil tam dvě krabičky Partyzánek. Byl asi z Veselí nad Moravou a chtěl asi ukázat solidárnost s krajanem.

Jak se k Vám chovali vyšetřovatelé?

Nevím, jestli to bylo tím, že jsem byl tak mladý. Tam jsem žádné fyzické násilí nezažil. Já jsem tam taky nic nezapíral, tak neměli ani důvod. Nedostal jsem tam ani facku, byl jsem proti ostatním nula.

Vaši rodiče věděli, že jste byl zatčený?

Neměl jsem s nima od emigrace žádný styk. Byl jsem sice jednou v Otrokovicích, a to jsem tenkrát měl velké nutkání, abych je navštívil, ale nakonec jsem se ubránil. Až v roce 1962, kdy jsem se vrátil z vězení, jsem se setkal se sestrou, která se mě ptala, jestli jsem náhodou nebyl koncem roku 1949 v Otrokovicích. Někteří lidé mě tam viděli a přišli jí to významně říct.

Kdy jste měl soud?

Byl jsem odsouzený asi 19. června 1950, já jsem dostal 12 let, Honza 10 let.

⁴⁶⁴ SVS - Sbor uniformované vězeňské stráže.

Co se Vám honilo hlavou, když Vám vyřkli rozsudek na 12 let?

Tu hrůzu z 12ti let utlumilo vědomí, že jsem byl s lidmi, kteří dostávali tresty od dvaceti let po doživotí jako můj spolubydlící plukovník Rohlena ze skupiny Skokan a spol., který dostal provaz. Bydlel jsem na áčku a občas jsem slyšel: “Popravili Horákovou”, protože byla dva dny uzávěrka a nikdo nevěděl, co se děje, až jsme se to dozvěděli z nemocnice. Mě tenkrát to jméno neříkalo absolutně nic, ale už jen to, že popravili ženu! Když jsem byl odsouzený na 12 roků, tak všichni na cele říkali, že je to v pohodě, že si to odsedím za chvíli. Všichni to prostě zlehčovali. Já jsem si byl zase jistej, že to neodsedím a říkal jsem si, že jakmile se dostanu k možnosti na útěk, tak stoprocentně zdrhnu.

Při výsleších se neprozradilo, že jste pracoval pro CIC?

Ne, protože já jsem vlastně nepracoval přímo pro CIC, ale pro toho dotyčného. Takže mě neměli jak identifikovat. A o tomto člověku vlastně nikdo nic nevěděl. Kdybych pro CIC pracoval regulérně tak by o tom StB stoprocentně věděla protože měli svoje agenty všude.

Proč jste se vlastně rozhodl, že budete riskovat svůj život a budete pracovat pro CIC?

Vysvětlíte to mladému klukovi. Já jsem si tenkrát žádné nebezpečí neuvědomoval. Prostě jsem udělal těch pár přechodů, a to bylo všechno.

Vzpomenete si, jak vypadaly cely na Pankráci?

Byly to cely asi jako za císaře pána. Asi 2x4 metry. Po otevření dveří naproti nahoře okno, ale co bylo hlavní až po dalších zkušenostech, že měly splachovací záchod. Po odsouzení mě dali na céčko, kde nás bylo na cele asi šest. O zeď byly opřeny slavníky, které se položily večer napříč a na ně se pak uložili. Koncem července nás odvezli na Jáchymov, na kterém jsem už začínal pocítovat tvrdou realitu. Poznal jsem, co je to přísně střežené pásmo, co to je být nepřítel číslo jedna a jaké to je, když nikdo na vás nebere ohledy. Vysvlékli nás z našeho oblečení do naha a dali nám jejich mundúry, na kterých bylo milióny štěnic. Pak nás stříhali do hola a odvívovali. Pak nás začali rozdělovat a měli jsme dělat skupinky. Dozorcům jsme říkali jáchymovští kovbojové, protože jejich uniformy byly obnošené a jejich chování bylo takové ledabylé. Na Jáchymovsku se dávaly asi vyřazené uniformy. Vždyť tam kromě nich a soudruhů vlastně nikoho jiného nebylo.

Kam jste byl na Jáchymově přiřazený?

Protože mi bylo 19 roků a byl jsem blízký mladistvému věku, tak mě poslali na Mariánskou. Na Mariánské byli především retribuční vězni a kriminální, ale byli většinou nevinní a dostali trest často jenom za to, že nosili uniformy a podobně. Bylo to v porovnání s ostatními tábory celkem dobré, žádná zvláštní buzerace tam nebyla a podmínky byly celkem snesitelné. Začal jsem tam pracovat na šachtě Adam, která tenkrát ještě ani vlastně šachtou nebyla a teprve my jsme začali razit hloubení pro její existenci. Na vrcholu kopce byla mýtina, kde se razilo hloubení v průměru 10 x 10 metrů. Ze strategického hlediska: byl to kopec s loukou, která měla asi 10 - 15 hektarů a kolem dokola vedl les. Dělal nás tam asi deset vězňů, čtyři civilisti a dva esenbáci. Nebyly tam žádné kulometné věže, ostnatý

drát nebo vlčáci. Byla tam jen postavená dřevěná bouda, která sloužila z poloviny na nářadí a v další čtvrtině měl stavitel plány a v druhé čtvrtině bylo střelivo. A bachaři nás tam ani moc nehlídali. Úplně to lákalo k tomu využít toho. Mluvil jsem o tom s Jardou Kyselou, který měl asi také 12 roků, takže taky nebyl žádný měsíčkář a byli jsme naladěni oba na stejnou vlnu. Říkal jsem mu, že se toho musí využít. Chtělo to ale nějakou přípravu, ale ta zase nemohla být moc velká, protože se to mohlo ze dne na den změnit. Jakmile by dosáhlo hloubení určité hloubky, začaly by se dělat štoly, a to by přibylo dalších vězňů a s nimi různých opatření. Nechávali jsem si to projít hlavou a postupně jsme se skamarádili s Jardou Kyselou, Dáňou Štěpánem, s Janouchem a s Tipplem. On byl původem Rakušák a neměl Čechy rád a choval se k nim arogantně. Uplynulo asi týden a Jarďa Kysela přišel za mnou a povídá: “Lojzo, chceš zdrhnout? S Tipplem se znáš, že jo? Chystáme útěk z Adama. Já omráčím bachaře železnou tyčí a vezmu mu pistoli a automat a přepadneme toho druhého bachaře. Pokud to přežije, tak ho necháme ležet nahoře a toho druhého bachaře a civilisty svážeme a svezeme je do šachty. Muklů, kteří o tom nebudou vědět se zeptáme, jestli půjdou s námi. Bachaře svlečeme z uniforem, vezmeme samopaly a povedeme mukly jako eskortu, pak zastavíme Tatru 111. Šoféra se závodníkem spoutáme a hodíme je na korbu auta a pojedeme na hranice. Jseš pro?” Odpověděl jsem mu, že jsem zásadně proti, protože jsem nikdy nikomu neublížil a nelíbil se mi ten plán. Nechtěl jsem, aby na základě mé touhy po svobodě útekem přišel někdo o život. Proto mi řekl, abych na to zapomněl a že to také neprovede. Druhý den ráno slyším alarm a sirény a vidím asi padesát bachařů s automatama. Ten moment mi bylo jasné, co se stalo. Oni ten útěk provedli.

Povedl se jim jejich plán?

Víceméně se jim to podle plánu dařilo. Jarďa Kyselů omráčil prvního bachaře a Janouch pak zamířil na druhého bachaře. Ten ale ze sebe chtěl udělat hrdinu, tak mu skočil pod ruce, kde měl Janouch pistoli. A ta potom vystřelila a prostřelila mu dlaň na pravé ruce. Janouch mu to zavázal. Vysvlekli je z uniforem. Útěku se zúčastnilo celkem pět kamarádů - Janouch, Vejmělek, Kysela, Tippl a Slávek Kronus. Bachaře, který byl omráčený a který vypadal, že je mrtvý, zavlékli do dřevěné boudy. To byla jejich osudová chyba na které ztroskotali. Dělal se, že je mrtvý a tak jen poslouchal co se mimo boudu děje. Jinak všechny ostatní - bachaře, civilisty a ostatní vězně svezli do šachty. Šli pak na hlavní silnici směrem na Abertamy. Zraněný bachař čekal na tento okamžik a když slyšel že kluci odešli tak vyrazil z boudy a letěl z kopce dolů to ohlásit. Kluci počítali s tím, že budou mít přibližně osmihodinový náskok a za tento se dostanou až na hranice. Chytili je za několik hodin. Ještě se jim nepodařilo žádnou Tatru 111 směrem z Jáchymova chytnout. Postavili je pak k Tatře 111, kde je začali mlátit. Podle jejich vyprávění to muselo být opravdu hrozné. Dáňa Štěpán, který měl velmi rád jazz, dostal pažbou samopalu ránu do čelisti a spadl do příkopu. A bachař řekl: “Ty kurvo, ty budeš ještě utíkat?” a střelil ho do hlavy. Dáňa ležel na zádech v příkopě a v obklíčení takže myšlenka na útěk nepřipadala vůbec do úvahy, a tak se vlastně ten bachař chtěl jen odreagovat za cenu mladého života, který nechtěl nic jiného než trochu té svobody. Bachař dodnes žije v Praze, druhý z těch bachařů chtěl svědčit, ale soud nikdy nebyl a nebude, protože prokurátorka řekla Jirkovi Málkovi, který toto vyšetřoval: “A kde máte tu prostřelenou lebku pana Štěpána?” Jirka nechal vyhrabat desítky hrobů, ale jak dokázat, že ta dotyčná lebka patří právě Dáňovi? Kluci si pak museli lehnout na korbu spolu s mrtvolou Dáni a odvezli je na tábor Mariánská, ve kterém už byl vyhlášený nástup a čekali jsme, co bude. Přijeli na lágr, kde se museli postavit před nás. Jako na potvoru jsem stál hned u brány, a proto jsem měl Dáňu Štěpána přímo před sebou. Nechtělo se mi věřit, že ještě ráno jsem ho viděl živého. Měl moc výbornou náladu, protože věděl, že utečou, což já

jsem ale nevěděl. Típplovi se podařilo utéct, ale u Karlových Varů ho chytli. Když ho chytli, dovedli ho taky na lágr, abysme viděli, že se mu také nepodařilo utéct. Prikázali mu, aby mluvil a on pak ukázal mlčky na mě. To už jsem věděl, že je průser.

Kam Vás vzali na výslechy?

Tippl kromě mne vyjmenoval ještě několik vězňů, kteří také chystali útěk tuším ze šachty Evy. Vzali nás společně na Mariánskou do kláštera. Na jedné straně byly místnosti, ve kterých vyslychali a na druhé straně byla zeď s oknama, kam jsme si museli kleknout. Nemohli jsme se ani opřít o tu zeď, abychom si trochu odpočinuli. Klečet jsme museli dva dny a jednu noc. Pak nám dovolili na chodbu lehnout, ale museli jsme roztáhnout ruce a nohy. Chodil kolem nás bachař a vždycky, když šel kolem nás, tak jsme museli zdvihnout hlavu a ukázat tím, že nespíme. Když někdo z nás tu hlavu nezvedl tak následoval hrubý kopanec do boku a nebo žeber. To jsou tak sadistické brutality, které si člověk nedokáže ani představit. Pak nás volali jednotlivě na výslechy. Během dvou minut poté, co tam někdo vešel, jsme slyšeli strašlivý řev. První šel Tippl, což byl víceméně organizátor celého útěku. Z výslechové místnosti ho vytáhli tím způsobem, že na rukách měl želízka, za které ho táhli ke katrovým dveřám a tam ho zavěsili. Dotýkal se pouze špičkama země. Já jsem se modlil, abych byl alespoň poslední na řadě. Když jsem tam posléze vešel, viděl jsem na stole různé bejčáky. Řekli: “Tak spratku, vyber si, kterým chceš nařezat!” Ještě jsem si musel vybrat, kterým bejčákem, bych chtěl být mlácený! V rohu stál Jarda Kysela, který mě usvědčoval. Bachařům jsem řekl, že jsem sice utéct chtěl, ale že se mi nelíbil ten způsob. Jarda Kysela mluvil naštěstí to samé. Výslechy probíhaly asi týden. Odehrávaly se v tom klášteře, ale věznění jsme byli ve vile vedle kláštera, kterou zabavili nějakému sudetskému Němci a kde ve sklepe zřídili dvě cely. Pokud jsme nebyli na výsleších tak jsme museli kopat sklep pro nějaký barák asi o velikosti 15x30x2 metry. Bylo krásné září, my jsme se potili, měli jsme hlad a žízeň. Poblíž výkopu postavili bachaři pětilitrovou nádobu s vodou. Prvnímu, kdo našel odvahu a šel se napít, vyrazil bachař všechny přední zuby kopancem bagančetem do čelisti.

Kde jste byl za svůj útěk souzený?

V říjnu do vilky přijela státní prokuratura z Prahy. Přišli nám číst obžaloby. Tam mi řekli, že mám třikrát návrh na provaz. Pokus vraždy, velezrady a špionáže. To už jsem si říkal, že je můj život definitivně pryč. Od toho okamžiku už jsme nemohli ven na práci. V noci nás poutali po třech dohromady, na schodišti do sklepa za katrem seděl bachař s automatem a všichni jsme již věděli, že jde do tuhého. Kolem oken do sklepa natáhli ostnatý plot podél celé zdi s odstupem asi dvou metrů, kde vypustili vlčáka. Ale i tak by bylo nemožné pokusit se o útěk zamřížovaným okénkem. Někdo ale musel nosit jídlo, a tak vybrali mne. Ještě bych chtěl poznamenat, že během té doby, co jsme byli ve vězení ve vilce, přivedli Oldu Vogla a Kodeta, který byl civilista. Kodet donesl Emilovi Kulhánkovi, jinému muklovi, kterého jsem poznal později v Leopoldově, pistoli a Emil Kulhánek se chtěl s tou pistolí pokusit o útěk. A právě s Oldou Voglem jsme chodili na lágr Mariánská pro stravu. Věděl jsem, že se rozhodně nenechám popravít, a tak jsem si chtěl podřezat žíly. Chtěl jsem využít písčité cesty na lágr, na které byly pohozené různé věci. Věděl jsem, že jsem tam kdysi uviděl kousek sklíčka. Další den jsem si zapamatoval, kde přesně bylo to sklíčko položené a následující den jsem ho chtěl vzít. Druhý den jsem začal pokulhávat a dostal jsem se ke sklíčku a vzal jsem ho. Bachař to ale viděl a odvedl mě stranou a vyslekl do naha a samozřejmě, že ho objevil. 10. a 11. října jsme měli státní soud v Jáchymově v biografu,

kde nám udělali odstrašovací monstrproces. Pokud bysme měli soud v Praze, nedopadlo by to snad tak zle - nevím. Na soudu byla přítomná policejní škola, která připravovala nové bachaře, dále bachaři z různých lágrů a nakonec i civilisti, aby věděli, s čím mají počítat když pracují se zločinci jako jsme byli třeba my.

Kdy jste poznali Vašeho obhájce?

Toho jsme poznali až přímo před soudem asi tak slabou hodinu. Povolali nás do nějaké tělocvičny, kam přišel náš obhájce a řekl: "Hledám Vogla, Tippla a Macka." Přihlásili jsme se a on pokračoval: "Já vás budu zastupovat, s vašimi akty už jsem se seznámil. Budu hlavně apelovat na to, že jste blízcí věku mladistvému a že svého činu hluboce litujete." Odvedli nás do sálu. Podle hierarchie jsem seděli: Tippl napravo a Macek nalevo, plus ti ostatní, kteří s náma neměli nic společného, a to byl Vogel a Kodet. Advokát pak přistoupil k mikrofonu a řekl: "Podívejte se, jsou dělnického původu a přestože zradili dělnickou třídu, přesto se však nezříkám jejich obhajoby a apeluji, že jsou blízcí věku mladistvému..." Víceméně to žádná obhajoba nebyla. Druhý den jsme měli znát své rozsudky. Po bezesné noci ráno jsme již čekali na autobus a eskortu, ale ta stále nejela. Pak mi Vlastík Vejmělek řekl, že někdo z bachařů povolil šrouby na kolech autobusu, kterým nás měli převézt. Byli jsme totiž vysoko v horách a někdo si řekl, že my dostaneme stejně špagáty, že už je to téměř jisté. Ale že bachaři, kteří jeli s náma autobusem, a to byla ta nejhorší cháska, zemřou s námi.

Jaké byly tresty?

Nakonec to bylo: Tippl - trest smrti, Janouch - trest smrti, Kodet - trest smrti, Kysela - trest smrti, Slávek Kronus - doživotí, Vejmělek - 25 let, a já, jenom, že jsem o tom věděl, jsem dostal 20 let. Bylo to asi ode mě sprosté a neurvalé, ale když mi tenkrát řekli, že jsem odsouzený na 20 let, chtělo se mi zpívat a jásat. Nevěděl jsem jakým způsobem dát najevo svou radost. Další den po soudu nás posadili do autobusu a vezli do vnitrozemí. Během cesty jsme zastavili v Karlových Varech, kde jsme mohli být kolem osmé hodiny ráno. Když jsem se podíval z autobusu ven, viděl jsem na ulici dvě školačky, civilisty – no prostě takový běžný civilní život. V tu chvíli jsem přemýšlel, jak to všechno jde dohromady, že venku chodí bezstarostně civilisti a uvnitř autobusu sedí lidé, které vezou na popravu. Od té doby se mi neustále honí v hlavě: "Kdybych já ten útek oznámil a udal je, tak by celá Konfederace se mnou nemluvila, byl bych největším všivákem, na lágru by do mě lidé kopali a můj život by nestál za nic. Ale ti lidé by byli naživu." Ale to byl vyšší princip, který jsem nemohl porušit.

Kam Vás po odsouzení odvezli?

Ty, kteří měli trest počítaný na roky, odvezli na Bory a které čekal trest smrti, tak ti byli odvezeni na Pankrác. Na Borech byly z převážné většiny samovazby, ale byli jsme tam po čtyřech a drali peří. Bachaři s rozkoší mastili karty o trestní dávky. Ten, který prohrál, musel někde udat například deset trestních dávek. Za týden na to, co mě přivezli, mě vedli k jižnímu traktu, kde vládl náčelník věznice. Tam mi řekl: "Státní soud ohodnotil váš trestný čin na 20 let trestu odnětí svobody a já jsem váš čin ohodnotil na 30 dní korekce, 12 dní půstu a 12 tvrdých. Za vnesený rozsudek se neděkuje a odchod!" Druhý den jsem šel na béčko do suterénu, kde byla korekce, ve které vládl nějaký Brabec, který byl jedním z nejhorších borských sadistů. To snad ani nebyl člověk, ale zrůda. Museli jsme se postavit

do řady, kde jsme se vyslékli do naha a oblékli jsme si jiné šaty, abysme nemohli nic propašovat. Vešli jsme do cely a Brabec povídal: “Když ťuknu do dveří klíčkama jednou, začnete dělat dřepy, ťuknu po druhé, přestanete, ťuknu třikrát, postavíte se pod okno a budete se hlásit.” Takové pravidla v korekci platily.

Jak vypadala korekce na Borech?

Byl tam jenom takový malý žanek a takový betonový sokl, a to byla postel. Kolem toho se muselo celý den chodit. Dřepy se dělaly třeba 10x za den, do toho byly pusty a mimo to jsme dostali poloviční dávky. Vládlo tam naproste ticho a když ne, tak se jednalo o řev nějakého chudáka, na kterém se Brabec vyžíval.

Co Vás udržovalo na korekci při zdravém rozumu?

Nevím, to nemohu říci – vím jenom, že byl člověk v určitém napětí a hrůzy z toho, co může za chvíli následovat. Hrozné už bylo jen čekání jestli uslyšíte zarachocení klíče ve dveřích. A nejkrásnější na cele bylo, když byla večer uzávěrka, když pozavírali chodbaře, kteří udržovali chod věznice - dávali nám tam jídlo, vylévali žanky. Na chodbě v korekci nebyla žádná trvale obsazená kancelář. Brabec zamkl katrové dveře a bylo jasné, že do rána bude klid. Pak to začalo: poléhali jsme na zem a pod dveřama jsme se domlouvali. Najednou člověk slyšel hlasy přátel, i když jsme se nikdy neviděli, člověk slyšel vlídná slova plné naděje, a tak snad tímto způsobem člověk načerpal sílu do dalšího dne. To bylo pak nějak koncem října a začátkem září. Jednou tam přivedli partu útěkářů a jeden povídal: “Včera byla na Pankráci katastrofa. Byly čtyři popravy najednou.” Dostal jsem odvahy a zeptal jsem se, kdo to byl. Odpověděli mi, že to byli nějakí útěkáři, kteří zabili bachaře na šachtě. Už tenkrát měli zkreslené informace, protože nikdo zabítý nebyl, ale jednalo se určitě o naši partu. Tímto způsobem jsem se dozvěděl, že se kluci na Pankráci odvolali, ale Gottwald jejich žádosti o milost odmítl a deset dnů po vynesení rozsudku měli 21. října popravu.

Přemýšlel jste ve vězení nad něčím, co by Vám pomáhalo?

Toto bylo takové údobí, že ne. Nebo jsem si to neuvědomoval, ale teď když tak nad tím přemýšlím, tak to bylo snad to přepychově krásné kamarádství ušlechtilých a charakterních lidí, k nimž jsem se díval s úctou. Bylo to období naplněné brutálními dojmy, že jsem se nemohl na nic koncentrovat. Věděl jsem, že musím ráno ve čtyři hodiny vstát a sednou si k žoku s peřím a začít drát, i když splnit normu nešlo. To bylo 60 dkg čistého peří bez brk na den. Pokud se to nestihlo, tak hrozila trestná dávka. Tak jsem celý den drhl peří. Protože jsem byl na céčku a měl jsem výhled na korekce, slýchával jsem asi čtyřikrát denně plačtivý či bolestivý hlas: “Jmenuju se Rudolf Němec, Bydlím Košice, Štůrova 50. Pozdravujte moju maminku a vyříd'te jí, že jsem bitý!” Za chvíli bylo slyšet řev, protože ho tam přišel někdo z bachařů zmlátit. A za chvíli se to opakovalo. A vy sedíte, derete peří a víte, že máte čtyři kamarády popravené, jednoho zastřeleného, víte, že máte 32 roků vězení před sebou, že sedíte na úzké cele, kde dva Slováci se neustále modlili a s námi se nebavili, jen pak lyžař Valenta (a prý byl moc dobrý), tak s ním jsem mohl hovořit - prostě bylo to něco příšerného.

Kdy Vás přišli navštívit rodiče?

Než se to dozvěděli, tak to chvíli trvalo, ale potom jsem dostal povolenou návštěvu. Přijela maminka se sestrou. Vážil jsem asi 40 kilo a byl jsem ostříhaný do hola. Ani jsem nevěděl, že mě vedou na návštěvu. Bylo to v místnosti, která byla oddělená síťovinou... my jsme neměli o čem mluvit, protože ve mě to bylo všechno zatrpklé. Nevěděl jsem, na co se zeptat. Maminka řekla v pláči: "Lojziku, Anička⁴⁶⁵ přišla taky, ale cosi tam něco řekla, tož ju nepustili." Jim prostě nevadilo, že návštěva jede ze Zlína až do Plzně a že museli kdesi na nádraží přenocovat, protože to byla dálka a že je to stojí peníze. Maminka proplakala celou návštěvu. Když tak na to vzpomínám po více jak padesáti letech tak to muselo být pro maminku hrozné, vidět mě v tak zuboženém stavu.

Snad ještě malý dovětek. Že jsme tam nezemřeli hladu je snad zásluhou lékařů, že když jsme k nim přišli tak nám automaticky předepsali " litru rybího tuku. A co to bylo za pochoutku ocenit jen ten, kdo zná hlad v životní velikosti. To se vždy ukrojil tenoučký krajíček chleba, hřbetem lžičky se ten tuk nanese na chléb, posolil a snědl se s blahem přivřenýma očima.

Kdy jste se vrátil na Jáchymov?

To bylo asi po roce pobytu na Borech. Už mě ale neposlali na šachtu, ale poslali mě na Vykmanov I Elko = likvidační tábor. Byl tam velitel, kterému jsme říkali Šlachťák⁴⁶⁶. Byl původně řezníkem a podle toho i vypadal. Na elku byl člověk vystavený 24 hodin denně radioaktivnímu záření, protože pracoviště OTK Oddělení Technické Kontroly, kde se svázela ruda z celého Jáchymova a kde se také mlela, plnila do barelu, třídila a nakládala do vagonu, byla od lágru oddělena jen jednoduchým ostnatým drátem. Po mém příjezdu mě Šlachťák přebíral se slovy: "Macek, Macek já vás odněkud znám! Kde jste byl? Na Mariánské? To já si vás pamatuju z procesu na Jáchymově. Máte se na co těšit! Z tohoto lágru se dostanete jenom nohama napřed." Šel jsem pracovat do drobilky. Byly tam drobilky dvě, v jedničce se zpracovávala ruda, která měla jenom málo uranu, takzvaná chudá ruda, ale přesto se to muselo rozemlet a silná radioaktivní ruda se zpracovávala v drobilce ve dvojce. V této se zpracovávala silně radioaktivní ruda a potom smolinec – černý jako uhlí, těžký jako olovo a síla záření taková, že stačilo abych se přiblížil a dostal jsem hned silné krvácení z nosu. Zpracovával se tím způsobem, že se vysypal z bedýnek na jednu hromadu, my jsme si stoupli kolem vzniklého kužele a malými lopatkami a za pochodu nabírali a odkládali rudu na kraj vedle hromady. Vznikl tak prstenec a my neúnavně ten prstenec dávali zpět do kruhu až zase vznikl kužel..Toto se dělalo asi třikrát, čtyřikrát – prostě typická ruská technika. Kluci věděli jak tím trpím, a tak tu práci dělali za mne – já se snažil tuto kamarádkou pomoc vynahradiť jinými pracemi, přesto jsem si jistý, že mi tím zachránili život. Snažil jsem se to klukům vykompenzovat v případě, když jsme zpracovávali silnou rudu, u které už jsem nekrvácel.

Na elku pracovalo spousta kněží, ne?

Byla tam spousta kněží. Řeknu vám ale upřímně, že neznám jediného kněze, který by se ve vězení otevřeně proti něčemu postavil. Dostali se sice do korekcí, ale většinou proto, že někdo prozradil, že na světnici sloužili mši. Možná to byla taktika - mlčet a kývnout hlavou, ale to pro mě znamenalo strašně málo. Vždycky, když jsem mohl udělat něco víc,

⁴⁶⁵ Sestra.

⁴⁶⁶ Velitel Píbil.

udělal jsem to. Ale možná jsem tu jejich taktiku nepochopil. Zase na druhé straně měl jsem mezi nimi přátele, například Vít Tajovský. Ten vždycky po propuštění říkal, abych za ním přijel. Poznali jsme se v Leopoldově. Nebo Pavel Křivský⁴⁶⁷, který napsal knížku Filozofie za mřížemi - nebylo větších přátel mezi Pavlem a mnou. Tím jsem chtěl jenom říci, že jsem osobně nic proti nim neměl, ale jenom bych od nich očekával trochu víc. Byli nositeli myšlenek a smyslů života a já očekával více.

Mohl byste mi ve zkratce říct, kterými věznicemi a tábory jste prošel?

Na začátku jsem byl několik týdnů v těch Vodňanech těsně po zatčení odtud pak na Pankráci, odkud jsem jel na Mariánskou. Po té velké kalvárii mě přesunuli na Bory, ze kterých jsem se po roce vrátil na Jáchymovsko, na pověstný tábor Elko. Jednu dobu jsem byl na Barboře - Vršku, kde jsme drželi v korekci hladovku. Tu jsme drželi asi čtrnáct dnů a už si s náma nevěděli rady. Korekce na Vršku byla asi jedno z toho nejhoršího, co jsem za svůj vězeňský život prožil. V zimě, kde bylo mezi mínus patnácti a dvaceti, jsme byli bez postele. Byly tam zaražené jenom železné tyče do země, které tam byly proto, aby se na ně v noci položily prkna a mohlo se pak na nich spát. Jenomže nám tam ty prkna nedali. Nedostali jsme ani žádnou deku, Byli jsme tam tři - Jindra Hermann, Sotolář a já a okamžitě jsme zahájili hladovku, protože to bylo nad lidské síly. Po čtrnácti dnech nás odvezli zpátky na Bory. Když jsme zjistili, že nás vezou na Bory, tak jsme si říkali, že jedeme z jednoho průseru do druhého. Bory jsme měli v paměti, nebyla to hezká vzpomínka. Přijeli jsme na Bory. Bylo to tam úplně jiné - všechno čist'ouneké, klid, snídaně, zapnuté topení, krásné porce jídla, chleba, kolik jsme chtěli. Byl jsem na samovazbě měsíc a málem mě tekly slzy, že musím zpátky na Jáchymov. Pak jsem přijel na Nikolaj, ve kterém jsem byl od září 1953 do května roku 1954, a pak mě odvezli do Leopoldova, kde jsem byl až do svého propuštění.

Věřili jste v to, že režim musí brzy padnout?

Nebýt této fixní ideje, že to nebude a že to skončí, tak bysme ani nepřežili. Na Pankráci jsem se seznámil s Jardou Rulcem, což byl špion podle předpisů, ne jako já. Pořád věřil, že se musí něco stát. Vyptával se mě, jestli už jsou na hranicích Německa s námi tanky, které čekají jenom na rozkaz, aby mohli vpochodovat do naší republiky. Neustále mi říkal: "Lojzo, modli se, aby tento režim vydržel alespoň tři měsíce. Teprve po šesti měsících vězení, budeš mít statut politického vězně. Víš, to už je všechno připravené. Přiletí letadla a pustí plyn, a to usneš a probudí tě ošetřovatelka Mezinárodního červeného kříže polibkem na čelo." Po třech letech jsem se s ním potkal na Jáchymově a povídám mu: "Jardo, já tě přerazím! Už takovou dobu čekám na ten polibek..."

⁴⁶⁷ **Petr Křivský** (12. 11. 1912 - 15. 12. 1989) - maturoval v r. 1930 na reálném gymnáziu v Chotěboři a vstoupil do premonstrátského kláštera v Želivu. Studoval na kněžském semináři v Hradci Králové (na kněze byl vysvěcen v r. 1935) a filozofii a historii na FF UK. Studia dokončil v r. 1946. S katolickou církví se rozešel v r. 1946, absolvoval Státní archivní školu a stal se odborným pracovníkem archivu Ministerstva vnitra. Působil ve skautském hnutí a po r. 1948 vedl sdružení středoškolské a vysokoškolské mládeže Kruh. V r. 1951 byl propuštěn z archivní služby, v r. 1952 zatčen a ve vykonstruovaném procesu odsouzen na doživotí. V Leopoldově a Valdicích byl vězněn více než 13 let, mj. společně s filologem Bohumilem Rybou. V leopoldovské věznici konal filozofické přednášky, které tajně zaznamenával na obaly od slovenského fajfkového tabáku. Po propuštění v r. 1965 pracoval nejprve jako skladník, od r. 1967 byl zaměstnán v archivu Památníku národního písemnictví, kde se věnoval dějinám strahovského kláštera a osobnostem Josefa Dobrovského, Bernarda Bolzana, Augustina Smetany ad.

Nebylo to v konečném důsledku demotivující, když jste neustále čekal na to, než to padne a neustále se nic nedělo?

Ani ne. To je podobné, jak věřící věří, že se dostanou do nebe. A úplně jinak berete, když jste mezi lidma, kteří jsou vám blízcí. Byli tam lidi kultivovaní a na úrovni, to byla nádhera. Nevýhoda byla, že jsem byl tak strašně zanevřenej po těch vraždách. Platil jsem za průseráře. Tenkrát jsem myslel, že nenávidím a dával jsem to všemožně najevo. Vyšel jsem z korekce po měsíci ven, byl jsem jeden den na šichtě, a pak jsem šel zpátky do korekce. Dopadlo to až tak, že když jednou chtěla maminka žádat o milost, byla naprosto neúspěšná. Pak mě přeložili na Nikolaj, kde jsem fáral na Eduardu. Tam jsem narazil na bachaře, který mi dělal na elku peklo a na Eduardu pracoval už jako civilista. Na šachtě jsme ho nakonec dobili jako koně.

Uměli retribuční vězni česky?

Z převážné většiny česky hovořili, ale byla to taková německá čeština. Ti, kteří hovořili jenom německy neměli taktéž žádné problémy, protože komunikace s vrchností nebyla velká. Nechali je pracovat pohromadě, měli svoji světnici, ve které měli velitele světnice, který hovořil česky a německy, a ten jim vždycky pověděl, co mají dělat. Já jsem s nima moc nebyl, až potom zase na elku a tam hovořili všichni česky až na pana Adolfa, ale to by bylo na dlouhé povídání.

Existovaly nějaké antipatie mezi kriminálními a politickými vězni?

Pokud můžu mluvit za sebe byli jsme všichni pomíchaní dohromady a věděli jsme, že máme jediného nepřítele, a to je naše "vrchnost". Na Jáchymově byl jeden bývalý gestapák a podařilo se mu, že nebyl popravený. S takovým člověkem nikdo nepromluvil. On se izoloval od nás a my od něj. Ale jinak takoví zlodějíčkové a defraudanti, to byli celkem prima lidi. Ale jinak bych řekl, že kriminální měli spíš úctu k nám a snažili se to vykompenzovat různým jednáním a my jsme se snažili být shovívaví a tolerantní, protože jsme neznali příčiny jejich trestného činu. Šlo to celkem dobře dohromady. Jednou přišel jeden kriminální za mnou a povídal: "Hele, ministře, je tady jeden civilista - šofér a chtěl by se seznámit s nějakým politickým vězněm. Smrdělo mi to levotou, ale nakonec jsem za tím civilistou zašel. Chtěl, abych mu přišel vždycky skládat z auta rudu, když měl šichtu. Pod plachtou u kabiny mně vždycky něco nechal - krabičku partyzánek nebo chleba se salámem. Ten kluk to vůbec neshodil, že nám Pepík Smílek (tak se ten řidič jmenoval) tímto způsobem pomáhal. Důležité je i říct, že pro kriminální jsme byli všichni "ministři nebo poslanci", prostě vysoko postavení lidé. Proto i to časté oslovení "ministr". Říkali to jizlivě, ale ne škodolibě.

Spíše nám vztahy znepříjemňovali bachaři. V Leopoldově se jednou stala příhoda: Byl tam jeden kluk, který se myslím jmenoval Staňek - to byl politickej a dostal na celu nového vězně, který byl zavřený za vraždu. Jednou se mezi sebou bavili a Staňek se dozvěděl, že ten kriminální zavraždil jeho sestru. Schválně je totiž dali na společnou celu, protože věděli, že se to dřív nebo později dozví. Je to prostě něco nepředstavitelného.

Napadlo mě ještě něco ke vztahu ke kriminálním. Měl jsem mít návštěvu a měli jsme tam Vaška Novákového, který byl svářeč a měl umělecké sklony. Dokázal ze svařovacího drátu dělat různé figurky. Chtěl jsem od něj něco pro maminku, ale nestihl to. Na cele jsme měli velitele - kriminálního, asi dvacetiletého kluka. Nikdy jsem se s ním moc nebavil. Na pokoji jsem si pak stěžoval, že bych mamince chtěl něco dát na památku. Druhý den

v neděli mi přinesl na návštěvu nový mundúr a povídal: “Lojsko, toto som urobil pro tvoju mamu.” On celou noc dělal takovou růžičku z měděné spirálky a barevných bavlnek. No, nádhera. My jsme se spolu nikdy nebavili, byli jsme jenom společně na cele a on celou noc si s tím hrál na záchodě, kde bylo světlo. Člověk prostě nemůže soudit lidi, když nezná příčiny jejich činu.

Setkal jste se ve vězení s komunisty, kteří byli zatýkáni v politických procesech?

S těmi jsem se setkával především na Leopoldově, oni byli na třetím oddíle, já jsem bydlel na druhém oddíle a potkávali jsme se na vycházkách. Vůbec jsme se s nima nebavili. Akorát s Holým⁴⁶⁸, ředitelem bývalých Baťových závodů, tak s tím jsme se bavili. My jsme si třeba za ně stoupli a řekli jsme: “Ona se stejně najde spravedlnost.” a dělali jsme si z toho víceméně legraci. Pokud vím, tak deku nikdy nedostali. Nebyl to náš styl a když, tak jen ve výjimečných případech jako tenkrát ten bývalý bachař na Jáchymově.

Vzpomenete si na Leopoldovskou vězeňskou univerzitu?

V Leopoldově jsem měl tu čest strávit osm roků. Měl jsem tam kamarády z Jáchymova. A já jsem tam šprtal všechno - zeměpis, astronomii, jazyky, filozofii. Měl jsem to v hlavě sice pomotané, ale šprtal jsem co to dalo. Seděli jsme na záchodě a na klozetové papíry jsme přepisovali přednášky Pavla Křivského. Jsou například různé perličky, jako například generál Kutlvašr, to byla osobnost, která vedla pražské povstání. Seděli jsme na cele č. 43, bylo nás tam asi šedesát a bylo ohromné vedro. Sundal jsem si kalhoty a měl jsem jenom bílé vězeňské trenýrky. Byl oběd a já držel ešus na kolenou a pojídám obligátní brguláš (bramborový guláš) a Generál Kutlvašr, starý pán, který vždy chodil vzpřímeně, přišel ke mě a povídal mi: “Nazdar Lojziku.” Já povídám: “Dobrý den pane generále.” I ve vězení byli prostě lidi, kterým jsme vykali, to tykání nešlo prostě použít, snad pro velkou úctu, kterou jsme k nim měli, i když oni samotní to nevyžadovali. Ale jinak jsme si samozřejmě tykali. Povídá: “Můžu si přisednout?” Jenom jsem se začepýřil, protože sedět s generálem Kutlvašrem byla pro mě ohromná čest. A on pokračoval: “Víš, je to krušná doba, kterou tady prožíváme. Ale přesto, že jsme se dostali do takového ponížení od našeho vlastního národa, musíme přesto zůstat lidmi a musíme si udržet určitou úroveň. Tak prosím tě Lojziku, natáhni si při jídle kalhoty.” Takovéto okamžiky, které se nedají zapomenout. V Leopoldově byla celá kněžská hierarchie, perfektní lidé. Byl mezi nima například Vašek Mrtvý – jezuita, který byl vynikající kamarád – člověk, stále v dobré náladě, kterou šířil a přenášel i na nás.

Jako to bylo s hygienou?

Například když jsem byl po útěku na Borech, jedenkrát za měsíc byl den na koupání. Jednou to vyšlo na moje narozeniny. Byla tam koupelna velká asi pro 50 lidí, ale málokdo se tam koupal. Využívalo se to především k předávání zpráv a k pašování, například cigaret. A protože jsem byl silný kuřák a cigaretu už jsem dlouho neviděl, osmělil jsem se a zeptal se: “Prosím vás, mohl bych dostat jednu cigaretu? Já mám dneska narozeniny, mám 21 roků,

⁴⁶⁸ **Ivan Holý** - gen. ředitel n. p. Baťa, od roku 1946 zastupoval Zlínsko v parlamentu. V procesu se Slánským a spol. v r. 1952 vystupoval jako svědek. Později byl obviněn za hospodářskou sabotáž, která zahrnovala mj. zahájenou stavbu pneumatikárny a koželužny v Otrokovicích, nový závod Fatry ve St. Městě, neschválenou bytovou výstavbu ve Zlíně a také “infiltraci” baťovských metod řízení. Byl odsouzen na 18 let. Rehabilitován byl v roce 1963.

rád bych si potáhl.” Nakonec mi uvěřil a dal mi čtyři cigarety. V Leopoldově se chodilo přes vězeňský dvůr do koupelen, jež se nacházely u kuchyňského traktu a byly asi tak pro dvacet-třicet osob, a to jednou týdně. Jinak na společných bylo kovové koryto asi tak se sedmi kohoutky a studenou vodou. Jenom večer kolem šesté se pouštěla horká voda, abychom si mohli uvařit čaj. Jinak byl na společné cele pro 25-30 osob jeden francouzský záchod, který jsme si dovedně a načerno přestavěli i na sprchu, i když jen se studenou vodou, a tak jsme neměli problémy, jak se udržet na úrovni.

Fungovala na táborech kantýna?

Pro úderníky, což bývali většinou zlodějčkové, defraudanti, rozkrádači, kteří se snažili polepšit práci, zřídili kantýnu, ve které si mohli koupit jídlo. To ale pro nás nepřípadalo vůbec v úvahu. Vlastně připadalo, jenže jsme neměli peníze, a tak nebylo za co nakupovat. V kantýně pracoval jeden esenbák, kterému jsme říkali Mosaddek. Bylo nám divné, že se k nám chová tak přátelsky. On totiž vůbec nevěděl, do čeho přišel. Byl na základní vojenské službě a půl roku před koncem se jich zeptali, jestli nechtějí jít na dopravní policii. Potom je nakonec hodili do Jáchymova. Kasal se tím, že nikdy nikomu neublížil, ale to jsem mu odporoval. Můj kamarád Jindra Hermanů byl jednou v korekci, a protože to byl můj dobrý kamarád a byl to silný kuřák, snažil jsem se mu pomoci. Pokud jsem mohl, potloukal jsem se každé ráno u korekce, a protože jsem znal rád, tak jsem věděl, že každé ráno bachař otevřel korekci a prvního mukla, kterého uviděl, nahnal vynést žanek. Na to jsem vždycky čekal a měl jsem vždycky připravené cigarety. Zapálil jsem jednu cigaretu a nesl jsem ji Jindrovi. Jenomže on ji nějak blbě chytnul a popálil se. Uviděl to Mosaddek, který mě za to poslal k raportu a dostal jsem tři dni korekce.

Když jsem tohle Mosaddekovi vyprávěl, úplně zbledl, začal se mi omlouvat a řekl: “Ode dneška vás mám na brigádu já!” Díky němu jsme pak mohli o brigádách odpočívat bez jakékoliv buzerace u něj v kantýně.

Byla možnost si na táborech nebo ve věznicích kupovat noviny nebo půjčovat knížky?

Ze zásady ne, ale to se časem měnilo tak, jak se měnilo myšlení strany a politická situace ve světě. Pak si mohli koupit noviny jenom kriminální vězni, a to kvůli nám již z nich vytrhali politické stránky. Jinak to byly jenom nějaké magazíny. V posledních letech si mohli dokonce koupit hodinky nebo i plnicí pero. Knižky se půjčovat mohly a řeknu vám, že to nejkrásnější, co mě mohlo potkat, byla knihovna na samovazbě. Já jsem byl na samovazbě a měl jsem svoje knihy. Protože jsem měl známé mezi chodbaři, kteří mně vždycky vyšli vstříc, přečetl jsem si ve vězení Dostojevského, Balzaka a desítky a desítky dalších. Dalo se mezi knihami bez problémů vybrat. Jediný problém byl, že jsem si knihu mohl ponechat jenom čtrnáct dní.

Měli jste tam nějaké kulturní večery?

Jedenkrát zavedli, že budou večer promítat filmy. Jenomže to musel mít člověk splněnou normu na 100% nebo tam mohli kriminální vězni. Jen jednou jsem se omylem připlétl k televizi, ale po deseti minutách mě vyhodili. Viděl jsem jenom jeden film, na který mohli jít všichni, ať měli splněnou normu nebo neměli. Byl to film o Mičurinovi.⁴⁶⁹ Proto

⁴⁶⁹ **Ivan Vladimirovič Mičurin** (27. října 1855 - 7. června 1935) - ruský šlechtitel a ovocnář, dvojnásobný nositel Leninova řádu. Ostře napadal Mendelovy zákony objasňující principy dědění vlastností. Ve svých

jsme tam asi mohli jít všichni. To se stalo v Leopoldově. V Jáchymově byly oficiálně kroužky, ale šlo jenom o to, aby mohli říct, že mají kroužky. Do těch kroužků ale nikdo nechodil. Nás to ani nezajímalo.

Měli jste nějaké propagační přednášky?

Ne, oni totiž věděli, že nás nemají šanci převychovat. Některé moje kamarády se snažili získat pro spolupráci. U mě se o to nepokusili ani jednou. Jednou jsem se pobíil s náčelníkem věznice. Bylo to tenkrát tak: můj kamarád Luboš byl na samovazbě a já jsem byl na společné cele. Jeho druhý kamarád šel domů. Luboš mu poslal po chodbařovi dopis, a já jsem byl spojnice mezi něma. Chodbař mi dal ten dopis a já jsem ho měl po šichtě předat. Bylo to asi deset hustě popsaných klozetových papírů. Jenomže ten chodbař to šel říct veliteli. Kolem jedné hodiny přišel do dílny náčelník Vrábl s Hvízdavým Danem - dozorčím útvaru, a s Rohlem, což byl jediný Čech a ti druzí dva byli Slováci. Chtěli po mě, abych vytáhl všechno z kapsí, a to už jsem věděl, že je průser a že to někdo prozradil. Samozřejmě, že to našli a začali to otevírat. Mně bylo jasné, že nemůžu dopustit, aby to přečetl, protože jsem nevěděl, co je tam napsané a hrozilo, že by se Luboš dostal do průseru a mohli mít problémy i jiní, o kterých tam psal. Musel jsem prostě jednat. Z dílny vedly schody dolů, uprostřed byla taková podesta, na které byly malé záchodky, ale spíš to byly jenom žanky. Neměl jsem žádnou možnost, než abych skočil po těch papírech a vyrval jim to z ruky a hodit je do těch záchodků. Tak jsem to také tak udělal, jenomže jako na potvrzu byly oba dva záchodky obsazené. Bylo to celkem absurdní, protože já jsem měl ty papíry v puse, dozorčí útvaru mi skočil na záda. Shodil jsem ho ze schodů dolů. Pak na mě skočil Vrábl, ale toho shodit nebyl vůbec žádný problém. Pak se do mě pustili všichni tři a nakonec mě zpacifikovali. Měl jsem sucho v puse a papíry rozžvýkat bylo vyloučeno a tak se jim podařilo mi moták vyškrábnout z pusy. Jenomže tohle bylo celkem jednoduché udělat to impulzivně, ale těžké bylo nést důsledky. Dovolit si na bachaře, na dozorčího útvaru a na náčelníka takovým způsobem, bylo neslýchané. Tak mě potom přitiskli ke stěně a uvažovali, co se mnou mají dělat. Nakonec mě vedli zpátky na samovazbu na Nových samotách, kde už jsem to znal jako svoje boty. Tam jsem čekal, kdy to začne. Rohel mně nakázal, abych se vyslekl a strčili mě do korekce, která byla hned u kanceláře a která sloužila pro různé zuřivce nebo násilníky. Tam jsem byl celý měsíc nahatý, a k tomu jsem dostal dvanáct tvrdých a dvanáct pustu. Cela byla ještě uvnitř oddělena od dveří katrem aby mohl vstoupit dovnitř bachař aniž by se musel obávat napadení. Pro mě to mělo nevýhodu, že mi nemohl žádný chodbař vhodit kousek chleba ze strachu, že by neproletěl katrem a zůstal ležet na zemi. Já jsem tenkrát nedostal ani pohlavek. Oni se mezi sebou taky neměli rádi a měli mezi sebou rivalitu, tak snad Rohel byl rád, že náčelník dostal ode mě pár facek.

Zažil jste nějakou hladovku?

Jako jedinec jsem držel hladovku několikrát, poprvé na té Barboře Vršku. V Leopoldově také několikrát, když mi odmítali lékařské ošetření a jednou - to bylo už ze zoufalství. Byl jsem po korekcích, bez dopisu a návštěv, a pak mi přece jen dali dopis od tatínka, který byl komunistou už od první republiky a v tomto dopise se mne zřekl.⁴⁷⁰ A tohoto se dožít po

výzkumech se snažil posunout hranici úspěšného pěstování jabloní, hrušní, vinných hradů co nejdále do oblastí chudého severu.

⁴⁷⁰ Na základě e-mailu od pana Aloise Macka ze 17. 7. 2006: *“Napsal jsem vám ve stati o hladovkách, že se mne tatínek zřekl, zakázal mi psát mu dopisy a zvat jej na návštěvy. Teprve s odstupem času jsem to prominul a odpustil, protože jsem si uvědomil, že to byl pro něj a jeho novou rodinu pokus přežít. Vzal si*

hrozných osmi letech ve vězení bez naděje jít někam aspoň sto metrů rovně a zahrnout kam chci, lehnout si do trávy a pozorovat třeba oblohu. Ne – to se nedalo vydržet, ale přece! Hladovka celé věznice byla jednou v Leopoldově. Já byl tenkrát na samovazbách a tak jenom od chodbařů jsem se dovídal, co se děje na oddílech. Strava byla vždycky mizerná, ale jakmile nám začali dělat z plesnivé mouky chleba, nebo lečo z plesnivých paprik, to už hraničilo s nepřístojností. Mám dojem, že to proběhlo v roce 1954, ale vím to jenom z doslechu. Ze zkaženého jídla vypukla vzpoura, vězni odmítali chodit do práce a zahájili hladovku. Samovazba byla přeplněná. My, co jsme byli na samovazbách, jsme to okamžitě morseovkou rozkecali, brzy to věděla celá samovazba a ze sympatií zahájili všichni na samovazbě hladovku. Tady ta solidarita je tak nádherná, že jsme cítili, že bychom byli schopni pro ni obětovat snad i život.

Jak jste prožíval návštěvy?

Já jsem jich moc neměl, protože, jak jsem říkal, byl jsem celkem velký průserář. Když jsem byl v Leopoldově, měl jsem mít po třech letech návštěvu a tenkrát přijela maminka. Snažila se dovézt nějaký balíček. Přijela a odmítli jí mi jej předat. Maminka začala brečet a přišla za ní paní a řekla: “Paní, já jsem slyšela, že nesmíte ten balíček synovi předat. A mě to povolili, ale já žádný nemám.” Tak jí ho maminka nakonec dala. Odehrála se návštěva, pak přišel za maminkou jiný bachař a řekl jí, že ten balíček povoluje. Maminka začala plakat znovu. Povídala, že byla ale stejně ráda, že mohla někomu pomoci. I takovéto jednání způsobit radost!

Jak vypadalo Vaše propuštění?

Když jsem byl z Leopoldova propuštěný, dali mně vyúčtování, kolik dní jsme byl v korekci, kolik na samovazbě, kolik mám zaplatit. Bylo to moc hezké, protože moje šaty shořely někde na Jáchymově na ústředáku, a proto mě pustili v muklovském, akorát boty mi koupil Sváťa Mácha. Měl jsem ještě několik tisíc dluhů a to muklovské oblečení jsem musel do čtrnácti dnů vrátit.

Byl jste propuštěn na amnestii nebo na podmínku?

Já jsem byl pustěnej na amnestii. Na tu první amnestii jenom zkoušeli, co to udělá a pak udělali druhou amnestii, která byla v roce 1962. Byl jsem tedy puštěný 9. května 1962. Vůbec jsem samozřejmě netušil, co se připravovalo. Jenom jsme věděli, že se chystá nějaký fořr. Poslední tři nebo čtyři roky jsem už byl na společné cele. To jsem byl s Radkem Procházkovým, bývalým šéfem zpravodajského oddělení. Velký kamarád. Ten ve vězení udělal ze mě člověka. Neustále se učil různé věci a snažil se to do mě nahustit. Scházíme se sice sporadicky, ale vždycky je to moc hezké a vztah je přepychově krásný jako tenkrát.

Kam jste jel po propuštění?

jednu paní - vdovu, která již měla dvě nezletilé děti a s tatínkem pak dvojčata, takže vlastně čtyři děti zaopatřovat a zajistit relativně spokojený život a navíc v té době dělal správce na zlínském okrese s krajským vedením strany. No a teď měl vlastního syna odsouzeného za protistátní činnost na 32 let, a tak si myslím, že jej jako soudruha vybidli, aby v té záležitosti něco udělal, táta to pochopil a zřekl se mne. Sám od sebe by to rozhodně nikdy neudělal. Po návratu domu jsem uvažoval, zda se s ním mám sejít a jsem rád, že jsem nebyl paličatý a navštívil jej. Táta plakal, já byl na měkko, a tak bylo vše zapomenuto.” (Doplněny háčky a čárky).

Když jsem byl propuštěný, tak mě nikdo nechtěl. Jenom manžel mojí sestry chtěl, abych bydlel u nich a chtěl, abych pracoval v jeho podniku. Byl to předseda závodní rady u dopravního podniku trolejbusů. Já jsem mu řekl, že chci alespoň měsíc dovolené, protože jsem chtěl cítit vůni pampelišek a courat se různě po městě a po přírodě. Měsíc mě skutečně nechal doma a měl jsem pracovat na vrchním vedení elektrikařiny. Jenomže když jsme přišli ke dveřím dílny, stála tam cedule: “Zde pracuje brigáda socialistické práce”. Byl jsem zásadně proti, protože po dvanácti letech vězení pro mě žádná brigáda socialistické práce nepřipadala do úvahy. Jenomže pak přišel další průšvih, a to ten, že jsme museli se švagrem za ředitelem. Já jsem vůbec tento život neznal. Bylo to prostě něco jiného, než jsem zažíval já v kriminále. Nakonec jsem tam ale přesto pracoval.

Byl jsem tenkrát tvrdohlavý, to vím, ale prostě jsem ředitelovi podniku řekl: “Mohlo by na té ceduli být napsané, že já v té socialistické brigádě nepracuju?” To samozřejmě neprošlo.

Měl jste problém zapojit se znovu do civilní společnosti?

Nemohl jsem se vžít do života na svobodě, protože my mukli jsme před sebou mluvili svobodně o všem. A díky tomu se stalo několik komických situací. Na můj a tatínkův svátek uspořádal tatínek se svou manželkou malou oslavu. Jeden příbuzný tam přinesl magnetofon a chtěl po mně, abych tam řekl něco anglicky. Tak jsem asi dvě minuty mluvil, a pak se mě zeptali na to, co jsem tam vlastně říkal. Řekl jsem: “Já jsem se vžil do role amerického prezidenta a zdůvodňoval jsem celému světu, proč musela vzniknout třetí světová válka.” V tu chvíli jsme byli najednou sami doma. Všichni se začali vymlouvat, že už musí jít. Nedokázal jsem to prostě pochopit. Platila tam úplně jiná pravidla.

Měli jsme například v rodině estébáka. Jednou jsme se potkali a on mi tam pověděl: “Dívejte se, já jsem ze Státní bezpečnosti a mám vás sledovat a podávat na vás informace. Protože jsme ale rodina, dejte mi čestné slovo, že nebudete proti státu nic podnikat.” Měl jsem sto chutí mu říct: “A jak dlouho?” Pro mě republika byla jako větší lágr, protože byla ohraničená taky ostnatými dráty a na každém kroku buď policejní a nebo vojenské uniformy. Zato kontrast mezi vězením a svobodou spočíval hlavně v barvách. To prostě přecházely oči nad takovou krásou!

Měl jste v civilu problémy sehnat práci?

Měl a velké. U dopravního podniku jsem dlouho nevydržel. Pak jsem šel do Závodu přesného strojírenství, které hledalo elektrikáře a na montáže. Přihlásil jsem se na jejich inzerát, ale protože jsem přiznal pobyt ve vězení, mou žádost odmítli. Napsali mi, že místo je obsazené a už nikoho neshánějí. Tak jsem si vzal telefonní číslo a zavolaal na osobní oddělení. Samozřejmě, že stále někoho shánějí, a proto jsem tam šel znovu a nechal jsem se předvolat k vedoucímu, a tam jsem spustil: “Vaše socialistické zřízení mě poslalo na takovou dobu do vězení. Já jsem si to odseděl a teď neprotestuju a držím hubu. Nechci nic jiného, než pracovat, abych zaplatil dluh z vězení a vy mi nechcete dát práci.” A nakonec mě vzali.

Pak jsem poznal mou budoucí manželku a potřebovali jsme se usadit. Manželku kvůli tomu, že se mnou začala chodit, tatínek zbil a vyhodil z domu. Poslali mě nakonec do Pardubic, kde se stavila Tesla a kde se zaváděly rozvaděče. Šel jsem do stavebního podniku, kde to pohádkově vyšlo. Musel jsem se tam na deset let zavázat, což mi plně vyhovovalo. To bylo právě v roce 1968, kdy jsme založili Klub 231.

Účastnil jste se založení?

Samozřejmě, konečně byla možnost nějaké satisfakce. Nemohli jsme tenkrát sehnat místnost, a proto se v našem bytě konaly všechny schůze. Já jsem měl kandidovat na nějaké místo. Řekl jsem, že pro mě připadá v úvahu jenom dokumentační komise a byl jsem nakonec zvolený za předsedu. Navazoval jsem se soudcema styky, manželka pracovala jako korespondentka. Všechny výpovědi jsme nahrávali na magnetofon a ona je potom přepisovala na stroji.

Zůstaly tyto výpovědi zachované?

Měl jsem kamaráda, a když jsem odcházel do Rakouska, tak jsem mu říkal: “Tyto doklady nejsou nebezpečné. Tam jsou jen skutečnosti, které byly. Klidně si to přečti a schovej to.” Po letech jsem se vrátil a ptal jsem se po těch dokumentech a dozvěděl jsem se, že to spálil. To mě hrozně mrzí.

Dělali jsme na dokumentační komisi různé věci. Některé situace byly po okupaci docela nešikovné. Přišel ke mě jeden mukl a povídal: “Lojzo, co mám dělat. Pracuju ve fabrice, ve které všichni ví, že jsem byl zavřený. Po jaru jsem se angažoval, a teď mi jeden vyhrožuje, že mě udá. Nemám jinou možnost, než toho chlapa zastřelit.” Byl naprosto opilý, ale nakonec jsme ho přesvědčili, aby to nedělal. Jeho pistoli jsme vzali a hodili do řeky.

Co Vám celá ta léta pomáhalo přežít?

Za prvé nám pomáhalo to, že jsme věděli, že máme pravdu. Ale i ti, kteří nás zavřeli, věděli, že pravdu nemají. To bylo od roku 1956, kdy vypukla v Maďarsku revoluce. To nám tenkrát podlézali a úplně nám lezli do zadku ze strachu, co bude.

Děkuji za rozhovor.

3. SHRnutí

Všechny rozhovory s narátory proběhly během jednoho roku. Všichni byli ochotní se podělit o své životní zkušenosti, což myslím přispělo autenticitě vedených rozhovorů. Pro můj vzorek narátorů byl typický nízký věk v době zatčení. Je nutné poznamenat, že v současnosti je to již obvyklý jev a badatel s touto skutečností musí být smířen. Člověk, který byl v padesátých letech zatčen ve dvaceti letech, má již dnes přes sedmdesát let. Podobný věk narátorů měl své přednosti, ale i nevýhody. Předností bylo, že vzorek byl kompaktní, byla možnost komparovat jejich životní zkušenosti, protože se nacházeli ve stejném stupni vývoje. Jejich život v době zatčení takřka „začínal“, narátoři si budovali své životní plány, uskutečňovali své sny, což bylo radikálně přerušeno zatčením. Na druhé straně mně díky této skutečnosti unikl pohled starší generace, která v době svého zatčení již měla své zázemí vybudováno, některé své životní sny splněné a kariéru dobře zaběhnutou. U těchto lidí by se dalo očekávat, že zatčení vyvolalo úplně jiný efekt a pocity. Nejenom že najednou ztratili své postavení, svůj společenský status a roli, ale ztratili i kontakt se svou založenou rodinou, což bylo zřetelné především u žen – matek, které musely opustit své děti, ztratily s nimi jakýkoliv kontakt a nemohly se účastnit na jejich výchově.

Mladší vzorek respondentů byl zcela určitě dobrou věznění daleko více poznamenaný, protože jejich morální hodnoty se stále ještě formovaly. Vězení a společnost v něm je vychovávala a oni do sebe vstřebávali postoje svých starších kolegů. Jejich žebříček mravních hodnot byl vytvářen pod záštitou vězeňské subkultury a morálního kodexu, který si vězni sami vytvořili. Museli samozřejmě daleko rychleji dospět než jejich vrstevníci na svobodě, osamostatnit se, vstřípit si zákony přežití v novém prostředí a naučit se rychle rozhodovat v obtížných situacích. Vězení bylo pro ně skutečně školou života po všech stránkách.

Ještě před uvězněním měla vliv na tvorbu morálního zázemí narátorů jejich rodina. Díky ní si někteří z nich vštěpili zásady svobodného a demokratického života. Nemały vliv měly i jejich zkušenosti za druhé světové války a doby následující. Vzorem pro jednání a myšlení některých byli rodiče. Pro všechny narátory-ženy byl velkým vzorem jejich otec, který jim vtiskl do jejich povědomí, že svoboda je v životě člověka to nejdůležitější a je vždy nutné bojovat za její zachování. Jistou působnost na důvod vytváření protistátní činnosti měla i skutečnost politického smýšlení rodičů. Ve čtyřech případech byli rodiče protikomunisticky naladěni. Téměř všichni měli dobré zázemí v rodině i po zatčení.

Z hlediska dosažení vzdělání měli čtyři respondenti středoškolské vzdělání a jedna žena dosáhla kvůli svému sociokulturnímu postavení pouze základního vzdělání, ačkoliv o další pokračování měla zájem.

Tři z pěti narátorů byli zatčeni za tisknutí protistátních letáků, jeden byl zatčen za nedovolené opuštění československých hranic a jedna žena za ukrývání lidí, předávání zpráv do zahraničí a přechovávání zbraní. Čtyři narátoři vykonávali svou „protistátní činnost“ s přesvědčením, protože jak jedna z nich podotkla: *„Byla jsem zvyklá na volný život na hranicích. Když jsem viděla to uškrcení po válce, žádný cestovní ruch, žádné možnosti ani kultura, knihtisk, noviny, časopisy, to bylo všechno přiškrcené, šovinistické, a to se mi prostě nelíbilo. Nesmělo se špitnout na chodníku vůbec německy, při tom moje matka vlastně narozená v Rakousku – Uhersku, její rodiče, to byli Rakušané. Pro mě to bylo velmi těžké, a tím jak jsme ztratili hodně přátel, tím se mně ta doba vůbec nelíbila. Toužila jsem žít v jiném politickém systému, a proto jsem měla i odvahu něco dělat proti tomu.“*⁴⁷¹

Jedna žena se do vězení dostala víceméně nezaviněně. U všech byly rozsudky vyšší deseti letům odnětí svobody, u dvou narátorů byl trest navýšen za pokusy o útěk.⁴⁷² Průměrná délka původního trestu odnětí svobody činila 13, 6 let. Respondenti byli zatčeni v době největšího útlaku, tedy v letech 1948 – 1951, až na jednu respondentku, která byla zatčena až po smrti Stalina a Gottwalda, kdy hlavní útlak upadá.

Pokud se podíváme na způsob vyšetřování, zjistíme, že ani jeden z respondentů nezažil při výsleších žádné psychické ani fyzické násilí. Všichni se shodli, že nanejvýš padla „nějaká ta facka“, ale že vyšetřování bylo vedeno v duchu hrubosti a neurvalosti. V jejich případech se jednalo o jiné formy ponižování a strádání, jakými bylo omezování osobních práv, únava, dlouhé výslechy, hlad, nedostatek spánku a podobně. Jeden narátor zažil v pozdějším období na sobě brutální násilí, které potom poznamenalo i jeho další život a chování ve vězení. Zažil také psychický otřes, když byli čtyři jeho kamarádi odsouzeni za pokus o útěk k trestu smrti, který byl později na Pankráci v Praze vykonán.

Samotnou zkušenost z pobytu ve vězení musíme dále rozdělit podle genderového hlediska, protože ženy procházely jinými věznicemi než muži a jejich postavení i zážitek byl díky této skutečnosti odlišný. Významné místo v ženské zkušenosti tvoří věznice Pardubice, ve které strávily největší období svého vězeňského života. Jedna žena nepoznala dokonce žádnou jinou věznici a v Pardubicích prožila osm let. Pobyt v Pardubické věznici se stejně

⁴⁷¹ H. Truncová.

⁴⁷² A. Macek jenom o útěku věděl, ale přesto byl odsouzen ve velkém monstrprocesu v Jáchymově.

jako v ostatních vězeňských zařízeních neustále proměňoval. Všechny ženy zažily ve vězení alespoň jednu z hladovek, které proběhly roku 1955 nebo 1956. Všechny byly přítomné odeslání dvanácti dopisů generálnímu tajemníkovi OSN, což nám mohlo dát určité hledisko srovnání pohledu na tyto události. Žádná z nich nebyla iniciátorkou žádné z napsaných akcí, všechny se ale solidárně přidaly. Jedna byla dokonce za hladovku potrestaná, ačkoliv se organizování vůbec neúčastnila.

Dvě narátorky byly propuštěny z pardubické věznice kolem roku 1960, J. Havrlantová na velkou amnestii propuštěna nebyla a zůstala ve vězení až do roku 1963. Byla svědkyní přeměny poměrů ve věznici po velké amnestii, po které většina politických vězeňkyň odešla do civilního života a po které se zbytek státních žen ocitl v menšině mezi kriminálními. D. Stuchlíková kromě zkušenosti z pardubické věznice, disponovala zážitky z „komanda“ na Želiezovcích na Slovensku, ve kterém ženy pracovaly na zemědělských pracích a ve kterém zažily velmi tristní podmínky.

Zkušenost mužů byla obohacena pobytem v táborech u uranových dolů. Oba dva zažili jak zkušenost v pevné věznici, tak i v zařízeních táborového typu, a díky této skutečnosti mohli tato dvě zařízení porovnat. Oba nárotoři byli vězněni v Leopoldově, ale každý v jiné době. B. Jeník byl nucen trávit prostory v Leopoldově na začátku padesátých let, kdy tato věznice nebyla ještě připravena pro účel „prominentního vězení“. Podílel se na stavbě drátového oplocení a strážných věží. Zažil v Leopoldově nejtěžší léta hladu, která tam byla do roku 1953. Podle jeho výpovědi se poměry po smrti Stalina a Gottwalda obrátily k lepšímu. A. Macek přijel do Leopoldovské bývalé pevnosti v roce 1954 a pobyl tam osm let svého života.

Výraznou stránkou jejich vězeňské zkušenosti byl pokus o útěk, který byl u B. Jeníka provedený, A. Macek o něm jenom věděl. Oba dva se taktéž lišili i způsobem chování ve vězení a táborech, čímž se lišily i jejich zkušenosti.

Propuštění pro všechny narátory znamenalo další zlom v životě. Pravidla, která fungovala ve vězení, v civilním životě neplatila a bývalí muklové a muklyně se jim museli naučit přizpůsobit. Většina z nich tvrdila, že to nebylo vůbec jednoduché.⁴⁷³ Nakonec se však s menšími nebo většími problémy zapojili do civilního prostředí a pracovního procesu, našli si své životní partnery, dvě ženy porodily po propuštění děti. Všichni se shodli na faktu, že měli problémy najít po propuštění práci, která by odpovídala jejich vzdělání.⁴⁷⁴

⁴⁷³ A. Macek.

⁴⁷⁴ J. Havrlantová tento problém neměla, protože vyrůstala na malé vesnici. Sehnala okamžitě práci, je však nutné poznamenat, že byla zvyklá od dětství tvrdé práci na vesnici, a proto jí nečinilo problémy vzít

Nakonec však začali pracovat na pracovišti, které jim víceméně vyhovovalo, někdy i za cenu různých „podfuků“.⁴⁷⁵

Jeden z respondentů si nakonec zvýšil své vzdělání a vystudoval stavební průmyslovku. Oba muži se rozhodli po událostech v roce 1968 s rodinami pro emigraci. Ženy byly daleko usedlejší a zůstaly raději doma, aby se mohly starat o své rodiče.

Revoluční změny po roce 1989 vyvolaly u všech respondentů nadšení a nové naděje. Všichni doufali, že dojde k vypořádání se se zločiny komunismu, což se doposud nestalo a podle jejich názoru se už tak ani nestane. U emigrovaných respondentů byla revoluční přeměna potlačena částečně do pozadí, protože už žili v demokratickém státu a zabývali se spíše jeho problémy. Změna politické situace pro ně ale znamenala bezpečný návrat domů a oba neustále Českou Republiku podle možností navštěvují a scházejí se s příbuznými a hlavně se svými druhy z vězení.

Všichni narátoři byli v roce 1991 rehabilitováni. I když je tato rehabilitace podle nich sice určitou satisfakcí, není dostatečná. Všichni zažívají pocit určitého zklamání a deziluze z neochoty vedoucích představitelů státu a většiny společnosti postavit se k problematice 50. let čelem. Důležité podle nich je, aby alespoň mladá generace znala skutečnosti, které byly páchané komunistickým režimem. Někteří se tomu rozhodli postavit čelem, jako například H. Truncová, která ve školách seznamuje studenty s tímto obdobím. Pokud jsem se s narátory zapředla do rozhovoru na téma současné politické situace, vyjadřovali se k ní velmi nepříznivě a nespokojeně.⁴⁷⁶

jakékoliv zaměstnání. Je to osoba, která bere život takový, jaký je a která si nikdy nestěžuje.

⁴⁷⁵ Viz B. Jeník.

⁴⁷⁶ Srovnej Melicharová Jana. *Vězeňská zařízení Vojna a Bytíz...*, c. d. Kapitola Závěr.

X. ZÁVĚR

Po druhé světové válce se začala měnit sociální struktura osazenstva ve vězeňských zařízeních. V důsledku retribučních dekretů přibyla ve věznicích velmi silná a početná skupina retribučních vězňů. Dalším výrazným zlomem ve vývoji československého vězeňství byl rok 1948, kdy se ve vězeních začínají objevovat první protistátní vězni odsouzení nejprve podle Zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb., později podle nejznámějšího Zákona na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948 Sb. Tato skutečnost předpovídala určité rozdělení vězeňské populace na skupiny, které se neodlišovaly jen ve statistikách režimu, ale taktéž ve vnitřním životě vězňů. A tak díky tomu jsme mohli rozdělit vězeňské subkultury politických, kriminálních a retribučních vězňů německé národnosti.

V práci bylo poukázáno na odlišnosti vnitřního života v těchto skupinách. Snažila jsem se postihnout i proces prizonizace, tedy proces přeměny svobodného člověka ve vězně se všemi aspekty, jako byla například ztráta některých rolí z civilního života, svobody, vlastní identity a důstojnosti, což bylo ještě zhoršováno praktikami vyšetřovatelů. Následný vstup do vězení po odsouzení znamenal pro dotyčné taktéž šok, který byl ale v blízké době vystřídán možností navázání sociálních kontaktů, které suplovaly ztrátu aspektů života ze svobodného života. Právě síť sociálních kontaktů znamenala pro každého vězně ohromnou vzpruhu a podporu. Vězni si navzájem dodávali odvahy, fungovali jako první psychologická pomoc při náznaku deprese či zhroucení. Vytvořili si taktéž svůj život, který stál v opozici proti oficiálnímu režimu. Vznikly různé strategie přežití, které jim pomohly přestát dobu věznění s čistým štítem a nezlomenou sebedůvěrou. Podobná situace panovala i v ženských věznicích s tím rozdílem, že je nutné poukázat na genderové rozdíly ve vnímání uvěznění a volbě strategií přežití.

Lidé, kteří byli odsouzeni komunistickou justicí mnohdy k nemalým trestům odnětí svobody, se náhle ocitli na okraji tehdejší společnosti. Nejenže museli strávit často nejlepší léta svého života za mřížemi, ale toto pronásledování se prodloužilo i na zbytek života po propuštění, protože jim bylo znemožňováno najít práci, kterou by si zasloužili vzhledem k jejich vzdělání. Přesto je obdivuhodné, jak se někteří dokázali se svou situací smířit a nevzpomínají na toto období s hořkostí, jak by se dalo očekávat. Jakub Antonín Zemek tuto dobu popisuje slovy: *„Byly to krušné, ale při tom také krásné časy. Člověk tehdy poznal*

*mnoho dobrých, tvrdých, zásadových a charakterních lidí.*⁴⁷⁷ Podobně vzpomínají další lidé jako například Tomáš Sedláček: *„Pro mě pobyt ve vězení představoval možnost, poznat sám sebe, to jaký doopravdy jsem, co všechno snesu. Opravdu jsem poznal své možnosti a kde je to pomyslné dno. Měl jsem štěstí, že jsem se do vězení dostal v dobré fyzické a duševní kondici. Jak jsem již říkal, neustále jsem se povzbuzoval hlesem: Vydržet! a to mě opravdu drželo nad vodou. Dále jsem ve svém životě poznal celou řadu vynikajících lidí, s některými se přátelím po celý život. Do jaké míry jsem zvládnul projít životem s čistým svědomím a rovnou páteří, to musí posoudit druzí. Já doufám, že jsem to zvládl snad celkem dobře.*⁴⁷⁸

Jiní oceňují zkušenost, kterou měli ve vězení možnost si osvojit. Poznávají, že je ovlivnilo setkání s ostatními lidmi a vězeňská univerzita, která hluboko zasáhla do jejich životů. Častá otázka, která se nám nabízí, je, jestli by svým věznilům dokázali odpustit. Většina z nich mi odpověděla: *„Ale abych řekla za sebe, já jsem jim neodpustila, protože oni mi ukradli velký kus života a já jsem měla svoje životní plány, a to se nedá nikdy vrátit. Já jsem chtěla jenom svobodně žít, cestovat, dělat to, co by mi dělalo radost. A to bylo všechno okleštěné.*⁴⁷⁹ Nemůžeme se tomu divit, ovšem na druhé straně, když vypráví o svém pobytu ve vězení, cítíte z nich, že období, které prožili, patří k největším prožitkům jejich života a většina z nich přiznává, že kdyby neprožili část života ve vězení, byli by o jednu významnou skutečnost a zkušenost chudší. Kdyby se měli znovu rozhodnout, jestli budou vyvíjet protistátní činnost nebo v klidu doma žít, znovu by se rozhodli bojovat proti komunistickému režimu. Řekli by, že to bylo správné rozhodnutí, a to i za tu cenu, kterou za to zaplatili.

Někteří se se svým osudem smířili a dokázali odpustit. *„...vyšel jsem z kriminálu úplně smířený. Já snad ani neměl vztek, natož abych obžalovával režim a komunisty a pánbůhvíco. Vůbec ne. Takhle jsem vlastně přijal celý vývoj těch devíti let hned po soudu.*⁴⁸⁰ Vyžadovalo to velkou vnitřní sílu daného člověka.

Nejkrásnější odpověď na otázku: *„Co Vám vězení vzalo a dalo?“* mi odpověděl Alois Macek. Nebyla bych schopná tyto pocity popsat lépe, a proto přenechávám slovo pamětníkovi: *„Vězení mi 100%ně ovlivnilo můj smysl života a dalo základ hodnot pro celý můj další život. Díky vězení jsem mohl poznat úžasnou hodnotu přátelství, které se zrodilo*

⁴⁷⁷ ZEMEK, Jakub Antonín. *Vatikánský špión*, c. d., s. 80.

⁴⁷⁸ Redakčně upravený rozhovor s Tomášem Sedláčkem, MELICHAROVÁ, Jana. *Vězeňské zařízení Vojna...*, c. d., s. 18.

⁴⁷⁹ H. Truncová.

⁴⁸⁰ FUČÍK, Bedřich – BARTOŠEK, Karel. *Zpovídání*, c. d., s. 130.

za tak strašných podmínek. Nebylo rozhodující, kdo je kdo a nebo čím, ale jaký člověk byl, jaké spolehnutí na něj bylo a jak se za své přátele či druhy bral. Lada Majer dovedl například na Nikolaji přelézt ostnaté oplocení korekce za vysokého mrazu a před kulometnou věží s riskováním vlastního života, že bude zastřelen jen proto, aby mi mohl okénkem vhodit kousek chleba a tabáku s kouskem novinového papíru na ukroucení těch pár cigaret - balenky - které nejlépe zaháněly hlad a k tomu cundr s kamínkem na zapálení. A proč to dělal? Vysvětlete to někomu, kdo to neprožil - riskovat svůj život, aby zachránil druhý. To jsou hodnoty a vzpomínky na celý život a také celý život na takové okamžiky musíte stále vzpomínat! Pak pochopíte, že když se setkáte s takovými přáteli jako svobodný člověk, tak žádný div, že se vám vhrnou slzy do očí a stojíte tu jako slaboch beze slova jen v objetí!! Nebýt vězení, tak bych toto nikdy neprožil a nemohlo by mě to ani utvářet.

Vězení mi umožnilo poznat tu nejkrásnější inteligenci našeho národa a hovory s nimi poznávat doposud nepoznané, při čemž jsem si stále musel uvědomovat jak hodně toho mám k dohánění. Opravdu a na mé čestné slovo, že nelituji jednoho jediného dne prožitého ve věznicích a lágrech, protože i ty strašné okamžiky daly právě možnost k probuzení se těch ušlechtilých činů a jednání nás všech. Nejsem spisovatel ani básník a nedovedu vypsát co cítím na srdci, když se moje myšlenky zatoulají do této doby, ale vím jen tolik, že nejsem jediný, který takto cítí jako já, což dokazují naše setkání, která jsou skutečně unikátní. A byl bych rád, kdyby si náš národ uvědomil, že tito lidé jsou těmi nejcennějšími drahokamy, které naše země vlastní. A co říci těm bolševikům? Nemáme vůči vám nenávisť, ale spíše opovržení! Jste si vědomi zločinů a pro moc jste ochotni je opět páchat. Mně je vás líto, protože nevíte o co přicházíte!

A co mi vězení vzalo? Je to těch dvanáct let života. Jinak nic. I když je to hodně, ale to pozitivní tak vysoko převyšuje, že ty ztráty jsou v porovnání *de facto* malichernostmi.⁴⁸¹

Předcházející slova potvrzují, že ani dlouholeté vězení nemůže pokořit lidského ducha. Pokud se člověk dokáže povznést nad útrapy a ponižování, znamená to porážku režimu. Podle mě jsou právě tohle slova, která jsou nejvíce hodná zaznamenání a které bychom měli mít na paměti, pokud mluvíme o politických věznicích v 50. letech v Československu.

⁴⁸¹ Alois Macek, e-mail ze dne 19. 7. 2006.

XI. SEZNAM LITERATURY

1. PRIMÁRNÍ LITERATURA

Národní archiv v Praze

Fond ÚV KSČ 100/1

Fond ÚV KSČ 100/24 – Klement Gottwald

Fond ÚV KSČ 100/ 35 – Antonín Zápotocký

Fond Ministerstvo vnitra – tajné

Fond Ministerstvo vnitra – Noskův archiv

Fond BBÚV KSČ

Fond SSNV

BÁRTA, Alois. *Z hlubin souzení na výsluní naděje*. Praha: Orion, 1999.

BARTOŠ, Jan. *Zadrátované slunce: příběh mukla A023254*. Olomouc: VOTOBIA, 1998.

BARTOŠEK, Karel. *Český vězeň: svědectví politických vězeňkyň a vězňů z let padesátých, šedesátých a sedmdesátých*. Praha: Paseka, 2001.

BUBENÍČKOVÁ-KUTHANOVÁ, Milena. *Vybledlá fotografie*. Praha: Vyšehrad, 1991.

ČAPEK, Miroslav. *O mužích, na které se zapomnělo: autentické svědectví o nelidskosti komunistických věznic*. Praha: PRAGMA, 2000.

ČERNÝ, Jiří. *Za dráty komunismu: 5291 dnů na Borech, V Leopoldově, na Mírově, ve Valdicích*. Pardubice: AKCENT, 1991.

DOLEŽAL, Miloš. *Prosil jsem a přiletěla moucha*. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004.

VOREL, J. - ŠIMÁNKOVÁ, A. A KOLEKTIV. *Československá justice v letech 1948 – 1953 v dokumentech. I., II.díl.: sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003.

- FUČÍK, Bedřich - BARTOŠEK, Karel. *Zpovídání :pražské rozhovory 1978 – 1982*. Toronto: Sixty – Eight Publishers., 1989.
- HAVLÍČKOVÁ, Helena. *Dědictví: kapitoly z dějin komunistické perzekuce v Československu 1948-1989*. Olomouc: VOTOBIA, 2002.
- HLAVATÝ, Alois. *Z bláta do louže*. Hradec Králové: Vydavatelství a nakladatelství novinářů VANN, 1996.
- HOLDOŠ, Ladislav - BARTOŠEK, Karel. *Svědék Husákova procesu vypovídá: rozhovory Karla Bartoška s Ladislavem Holdošem o zážitcích z věznic a táborů pěti zemí, o komunistech bez moci a u moci, o Slovensku a o jiném*. Praha: Naše vojsko, 1991.
- HUSEK, Jožka A026999. *Za vlády vrahů: zpráva o tom, co nechtějí slyšet*. Vizovice: LÍPA, 1999.
- JELÍNEK, Jožka. *Dic mihi aliquid cervule!* Erlangen, 2001.
- JIRÁSEK, Miroslav. *Návrat do pekla*. Praha: Jánošík, 1999.
- JIRÁSEK, Miroslav. *Svědectví jednoho života: vzpomínky z dětství, prezidentské kanceláře a komunistických kriminálů*. Praha: MAROLI, 2000.
- JIRÁSEK, Miroslav. *Z deníku vlastizrádce*. Praha: Panorama, 1990.
- JUZA, Josef - VOBORNÍKOVÁ, Eva. *Svědectví politických vězňů okresu Rychnov nad Kněžnou 1948 - 1989*. Rychnov nad Kněžnou: Státní okresní archiv, 1995.
- KAPLAN, Karel. *StB o sobě: výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002.
- KASTNEROVÁ, Irena. *Luboš Hruška a zahrada jeho duše*. Plzeň: I. Kastnerová, 1998.
- KRATOCHVIL, Antonín. *Žaluji I.: svědectví a myšlenky o deformacích stalinské justice v Československu*. Praha: Česká expedice, 1990.
- KUKAL, Karel. *Deset křížů*. Praha: Nová inspirace, 1993.
- KUKLOVÁ - JÍŠOVÁ, Božena. *Krásná nemá paní*. Praha: Nakladatelství Arsci, 2002.
- LEVY, Alan. *Já jsem jiný Karel Čapek: odysea profesionálního vězně*. Praha: Primus, 2001.
- LONDON, Artur. *Doznání: v soukolí pražského procesu*. Praha: Československý spisovatel, 1990.

- LUKEŠ, Jan. *Hry doopravdy: rozhovor se spisovatelem Karlem Peckou*. Praha: nakladatelství Ladislav Horáček - Paseka, 1998.
- LUKEŠ, Jan. *Stalinské spirituály: zkušenost politických vězňů 50. let v české próze*. Praha : Český spisovatel, 1995.
- MUCHA, Jiří. *Studené slunce*. Praha:Orbis, 1991.
- OPASEK, Anastáz. *Dvanáct zastavení: vzpomínky opata břevnovského kláštera*. Praha: TORST, 1997.
- ONDOK, Josef Petr. *Muklovský Vatikán*. Brno: CDK. 2005.
- PALKOSKOVÁ, Albína. *Tři životy: osudy žen staropražského rodu*. Praha: nakladatelství B. Just, 1998.
- PALKOSKOVÁ – WIESENBERGEROVÁ, Albína. *Nebyl to jen sen*. Praha: LUXPRESS, 1991.
- PECKA, Dominik. *Z deníku marnosti*. Brno: Atlantis, 1993.
- PECKA, Karel. *Motáky nezvěstnému*. Brno: Atlantis, 1990.
- SOUČEK, Antonín. *Za mřížemi vesele i smutně aneb sedm let jsem u vás sloužil*. Vimperk, 1999.
- ROMAN, Petr. *Vlečen pod šibenici*. Zlín: Atelier IM Zlín, 1996.
- ŠIMÍČEK, František. *Kovárna duší*. Olomouc:Matice cyrilometodějská, 1999.
- ŠIMKOVÁ, Dagmar. *Byly jsme tam taky*. Praha: Orbis, 1991.
- TAJOVSKÝ, Bohumil Vít. *Člověk musí hořeti: rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s Opatem želivského kláštera*. Praha: Torst, 2001.
- VAŠÍČEK, Zdeněk. *Přijetí podmínek*. Praha: TORST, 1996.
- VLČKOVÁ, Věra. *Horizonty [ne]svobody: političtí vězni okresu Náchod v letech 1948 - 1989*. Náchod: Vydavatelství KPV, 2000.
- ZEMEK, Jakub Antonín. *Vatikánský špión*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1991.
- ZÁBRANOVÁ, Jiřina. *Ohlédnutí*, Praha: TORST, 1994.
- ZAPLETAL, Jaroslav. *Bytem v hrůze*. Velehrad: nakl. Tomáš Ježek, 2002.

2. SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

- BABKA, Lukáš - VEBER, Václav. *Za svobodu a demokracii III : Třetí (protikomunistický odboj)*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2002.
- BÁRTÍK, František. *Uranové tábory v Československu se zaměřením na tábor Vojna*. Diplomová práce. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, katedra historie, 2003.
- BARTOŠEK, Karel. *Zpráva o putování v komunistických archívech: Praha – Paříž (1948 – 1968)*, Praha: Paseka, 2000
- BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002.
- BOURDIEU, Pierre. *Sozialer Sinn : Kritik der theoretischen Vernunft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag, 1993.
- BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998.
- BUŇOUCH, Hynek. *Spravedlnost a političtí vězňové padesátých let: epizodická oral history o 20 790 slovech*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií, Katedra sociologie, 2001.
- COURTOIS, Stéphane. *Černá kniha komunismu: zločiny, teror, represe*. Praha: Paseka, 1999.
- CUHRA, Jaroslav - VEBER, Václav. *Za svobodu a demokracii I.: odpor proti komunistické moci*. Praha: Karolinum, 1999.
- DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Z letopisů třetího odboje*. Praha: nakladatelství Josef Hříbal, 1992.
- VAN DÜLMEN, Richard. *Historická antropologie: vývoj - problémy - úkoly*. Praha: DOKOŘÁN, 2002.
- Filozofie za mřížemi. Leopoldov, léta padesátá*. Praha: Archiv Univerzity Karlovy, 1995.
- FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000.
- FRANKL, Viktor Emanuel. *Člověk hledá smysl: úvod do logoterapie*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1994.
- GAĎOUREK, Ivan - NEHNĚVAJSA, Jiří : *Žalářovani, pronásledovani a zneuznani: svědectví ještě žijících obětí stalinismu v českých zemích*. Brno: Masarykova univerzita, 1997.
- GEBHART, Jan - ŠIMOVČEK, Ján. *Partyzáni v Československu 1941 - 1945*. Bratislava: Pravda, 1984.

- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1997.
- HÁLA, Jaroslav. *Teorie a praxe vězeňství: prevence mimořádných událostí ve výkonu vazby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1996.
- HAVLÍK, Tomáš - FENYK, Jaroslav. Trestná činnost příslušníků některých represivních orgánů v 50. letech. In *Prokuratura*, č. 3-4, s. 5 – 75, 1992.
- HERETIK ANTON. *Základy forenznej psychológie*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1993.
- HOUBOVÁ, Drahomíra A KOL. *Psychologie pro právníky*. Brno: Masarykova univerzita, 1998.
- KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: státní bezpečnost*. Brno: Doplněk, 1999.
- KAPLAN, Karel - PACL, Vladimír. *Tajný prostor Jáchymov*. České Budějovice: ACTYS, 1993.
- KAPLAN, Karel - PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister and Principal, 2001.
- KREJČÍ, Oskar. *Politická psychologie*. Praha: Ekopress, 2004.
- KÝR, Aleš. *Způsoby zacházení s vězni v ČSR v letech 1945 – 1955: přehled základních předpisů*. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2002.
- LIŠKA, Otakar A KOL. Vykonané rozsudky smrti Československo 1918 – 1989, In <http://www.mvcr.cz/policie/udv/index.html>.
- LUNDSTRÖM - ROCHE, Francesca. *Women in Prison: Ideals and Reals*. Edsbruck Holms Gards tryckery, 1985.
- MALÝ, Karel A KOLEKTIV AUTORŮ. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha: Linde, 1997.
- MELICHAROVÁ, Jana. *Vězeňská zařízení Vojna a Bytíz na Příbramsku v pamětech politických vězňů (životní příběhy)*. Diplomová práce Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2004.
- MEZNÍK, Jiří - KALVODOVÁ, Věra - KUČHTA, Josef. *Základy penologie*. Brno: Vydavatelství Masarykovy university v Brně, 1995.
- MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální anthropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 1998.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999.
- NEBOJSA, Bořivoj. *Zlatá léta padesátá*. Praha: SURSUM, 1999.
- NETÍK - NETÍKOVÁ - HÁJEK. *Psychologie v právu*, Praha: C. H. Beck, 1997.

- OTÁHAL, Milan - VANĚK, Miroslav. *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu - životopisná vyprávění*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 1999.
- PETRÁŠOVÁ, Ludmila. *Vězeňské tábory v jáchymovských uranových dolech 1949 - 1961*. Sborník archivních prací, ročník XLIV., 1994, s.333- 447.
- POSPÍŠIL, Jaroslav. *Hyeny*. Vizovice: Lípa, 1996.
- Profesor Václav Chytil a uranové doly*. Praha: Ústav dějin a Archiv Univerzity Karlovy, 2003.
- Přehled vězeňských zařízení existujících na území Československa v letech 1948 – 1989, internetové stránky Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. In <http://www.mvcr.cz/policie/udv/index.htm>
- STANĚK, Tomáš. *Retribuční vězni v českých zemích*. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2002.
- SUCHÝ, Oldřich a kolektiv. *Osobnost pachatele*, I.díl. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při generální prokuratuře ČSSR, 1985.
- STREIBEL, Robert - ARMANSKI, Gerhard. *Strategie des Überlebens: Häftlingsgesellschaft in KZ und Gulag*. Wien: Picus verl., 1996.
- Statistická ročenka republiky Československé 1957*. Praha: Orbis, 1957.
- TODOROV, Tzvedan.: *V mezní situaci*. Praha: Mladá Fronta, 2000.
- TOMEK, Prokop. *Dvě studie o československém vězeňství 1948–1989: vývoj systému agenturní činnosti ve vězeňských zařízeních československého komunistického režimu 1948–1989: budování a vývoj věznic StB v období 1948–1952*, Praha: ÚDV, 2000.
- VACKOVÁ, Růžena. *Vězeňské přednášky*. Praha: Archiv Univerzity Karlovy, 1999.
- VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004.
- Väzénstvo na Slovensku*. Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky, 1996.
- Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945 – 1955: sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 28. – 29. 11. 2001 v Praze v rámci grantového projektu GA ČR č. 409/99/0374*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2001.
- Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945 – 1955 : sborník z mezinárodního semináře konaného dne 25. 10. 2000 v Praze v rámci grantového projektu GA ČR 409/99/0374*. Praha: Vězeňská služba ČR, 2000.

ZEMANOVÁ, Lenka. "Akce Hammarskjöld": ženy odsouzené za politické trestné činy v NTP Pardubice (1952 - 1960). Diplomová práce. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta, katedra historie, 2003.

3. ČLÁNKY

- BAJCURA, Lubomír. Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945 - 1969. In *České vězeňství*, č. 2 – 3, 1999.
- MAŘÁDEK, Vladimír. "Krise v krizi" a její výskyt ve vězeňském prostředí. In *České vězeňství*, č. 1, 1995, s. 8 – 15.
- MAŘÁDEK, Vladimír. Pravděpodobné psychologické mechanismy skrytého života vězeňské subkultury. In *České vězeňství*, č. 3, 1995.
- NOVOTNÝ, Ladislav. Nemocnice, porodnice a popraviště. In *České vězeňství*, č. 6, 1995.
- UHLÍK, Jan. Mírov. In *České vězeňství*, č.3, 1994, s. 76 – 83.
- UHLÍK, Jan. Vězeňství v Opavě v prvních desetiletích po r. 1945. In *České vězeňství*, č. 1, 1995, s. 31 – 35.
- WEST, Tessa. Ženy, gramotnost a trest odnětí svobody. In *České vězeňství*, č. 4, 1994.

Internetové stránky:

www.totalita.cz

<http://www.mvcr.cz/policie/udv/index.html> - Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu

www.vscr.cz - Vězeňská služba České Republiky

www.en.wikipedia.org

Vlastní rozhovory:

Jindřiška Havrlantová

Břetislav Jeník

Alois Macek

Drahomíra Stuchlíková

Hana Truncová

XII. SEZNAM ZKRATEK

BBÚV	branně - bezpečnostní ústřední výbor
c. d.	citovaný dokument
KPV	Konfederace politických vězňů
MNB	Ministerstvo národní bezpečnosti
MNO	Ministerstvo národní obrany
MS	Ministerstvo spravedlnosti
MV	Ministerstvo vnitra
NPT	nápravně pracovní tábor
OTK	oddělení technické komory
PÚ	pracovní útvar
SMV	Sbor ministerstva vnitra
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SNZ	Správa nápravných zařízení
SSNV	Správa Sboru nápravné výchovy
StB	Státní bezpečnost
SVS	Sbor uniformované vězeňské stráže
TPT	trestanecko - pracovní tábor
TÚ	trestní ústav
ÚV KSČ	ústřední výbor Komunistické strany Československa

XIII. RESUMÉ

Diplomová práce se věnuje analýze sociálních vztahů mezi vězeňskou populací v Československu mezi léty 1948 - 1960. Vývoj vězeňské subkultury je popisován především z antropologického hlediska. Sleduje vývoj a změnu hodnot, postojů a mravního chování u tří nejvýznamnějších vězeňských skupin - politických, retribučních a kriminálních vězňů. Kromě toho se zaměřuje i na genderové hledisko. V práci jsou popsány specifická hlediska, která odlišují ženskou vězeňskou zkušenost od mužské. Pozornost je zaměřena na ženskou identitu mezi vězeňskými zdmi a na ženské způsoby hledání strategie přežití.

Vedle této hlavní tematiky se práce věnuje subkulturám, které se vyvinuly v různých vězeňských zařízeních - v pevných věznicích typu Leopoldov, Mírov nebo Valdice a v pracovních útvarech táborového typu na Slavkovsku, Příbramsku a Jáchymovsku. Jsou zde popsány rozdíly, které se v rámci těchto zařízení vytvořily. Důležitou součástí práce je taktéž analýza strategií přežití a udržení si vlastní vnitřní svobody v rámci totálního zařízení jako bylo vězení. Na tuto skutečnost je v práci nahlíženo z různých pohledů. Jsou zde rozděleny aktivní a pasivní strategie přežití, které vězni při různých příležitostech využívali. Samozřejmě že není opominuta ani otázka zatčení, vyšetřování a odsouzení, která je zpracována hlediskem sociologicko - penologickým. K vězeňské zkušenosti zajisté patří i popis problémů, které propuštění vězni zažívali při návratu do civilní společnosti.

Východiska práce je možno komparovat s příloženými rozhovory, které byly vedeny s bývalými politickými vězni. Je v nich zastoupená jak mužská, tak ženská zkušenost, otázky byly pokládány podle záměrů práce.

SEZNAM PŘÍLOH

I. Memorandum (nábor do Sboru národní bezpečnosti)

NA, fond 100/ 24, svazek 59, archivní jednotka 920

II. Dopis generálnímu tajemníku OSN od Ludmily Balloušové

NA, fond SSNV, osobní vězeňský spis Ludmila Balloušová - nezpracováno

III. Dopis generálnímu tajemníkovi OSN od Antonie Hasmandové

NA, fond SSNV, osobní vězeňský spis Antonie Hasmandová - nezpracováno

IV. Dopis generálnímu tajemníkovi OSN od Boženy Tomáškové

NA, fond SSNV, osobní vězeňský spis Boženy Tomáškové - nezpracováno

V. Stížnost Kučerové Marie

NA, fond SSNV, osobní vězeňský spis Marie Kučerové - nezpracováno

VI. Zápis o výpovědi s Ludmilou Balloušovou

NA, fond SSNV, osobní vězeňský spis Ludmila Balloušová - nezpracováno

VII. Posudek k podmíněčnému propuštění

NA, fond SSNV, osobní vězeňský spis V. K. - nezpracováno

VIII. Socialistický závazek

NA, fond SSNV, osobní vězeňský spis V. K. - nezpracováno

Memorandum.

Vláda obrozené národní fronty usnesla se v počínávacích dnech povolit ministerstvu vnitra nábor do Sboru národní bezpečnosti.

Bylo to v době, kdy dosavadní počty, snížené ještě o 10% úbytkem příslušníků Sboru, odstraněných akčními výbory pro nepřátelský postoj k lidovědemokratickému řádu, nebo pro konkrétní trestnou činnost, nestačily zdat rozšířit a stále vzrůstající úkoly Národní bezpečnosti.

Stupňující se požadavky na Sbor národní bezpečnosti nepřestaly, naopak úkoly rostou. Zvýšená ochrana státních hranic proti útokům cizích sabotérů, teroristů i vyzvědačů i proti pokusům domácích nepřátel, kteří se snaží ilegálně překročit hranice, ochrana národního hospodářství, boj proti požárům, dopravním nepořádkům, proti vnitřním sabotérům a vyzvědačům, jsou jen namátkou vybrané úsky denní práce našeho SNB.

Tyto úkoly mohou však být zdolány s úspěchem jen tehdy, když Sbor bude doplněn.

Provádíme nábor do SNB. Probíhá však neutěšeně a nehlásí se nám téměř nikdo.

Zkoumáme-li příčiny, docházíme k těmto závěrům:

- 1/ Dnes je na pracovním trhu situace taková, že mladý muž, po vykonané vojenské službě, může si snadno opatřit zaměstnání za daleko výhodnějších platových podmínek, než kdyby se stal příslušníkem Sboru národní bezpečnosti.

Z přehledné tabulky je zřejmé, že průměrný příjem dělníka v továrně, zvláště komerčně vyškoleného, je nepoměrně vyšší, než příjem mladšího člana SNB.

Druh zaměstnání:	Průměrný měsíční příjem v Kčs	
	v roce 1938	v roce 1948
Dělník v továrně	852	3.655
Řemeslník v továrně	1.099	4.108
Strážmistr SNB	900	2.876

2/ Vládnoucí třída v kapitalistických státech platí dobře své bezpečnostní sbory, aby je oddělila od pracujícího lidu, nad něj povýšila a využila tohoto odcizení pro své cíle. Pak policie těchto kapitalistických států ochotně zakročuje proti nezaměstnaným a stávkujícím.

Toho si bylo dobře vědomo i Rakousko.

Dále v tabulce srovnáváme platy bezpečnostního Sboru za Rakousko, I. republiky a dnes. Pro lepší srovnání jsou rak. koruny valorisovány do dnešní měny 30 x, koruny před touto válkou 3 x.

Hodnost:	Rakousko: měsíčně	I. republika měsíčně	Dnes měsíčně
Gazista mimo sl. tř. po 22-ti letech služby velitel stanice	212.01 rak. k. t. j. x 30 6.360.30 Kčs	1.713.--Kčs t. j. x 3 5.139 Kčs	3.926 Kčs
Důstojník v hodnosti kpt. vol. oddělení	475.76 rak. k. t. j. x 30	2.605.--Kčs t. j. x 3	
dnes oblasti	14.302.80Kčs	7.815.--Kčs	5.167 Kčs

3/ Tyto platově nepříznivé důvody nejsou však jediné. Dělník a úředník pravidelně ráno vstává, pracuje i jí, pravidelně končí zaměstnání a má po něm odpočinek, který může využít podle svého uvážení. V noci pracuje jen výjimečně a i pak druhý den má volno. Práce přes čas se platí.

Príslušník SNB má nepravidelný spánek, životosprávu, musí byť vonku za každého počasi a v každej denní dobe, len výjimočne môže počítat s tým, že využíje voľna podľa sváho uvážení. Je stále v nebezpečí života v boji proti zločincům, pašerákům, teroristám a bandám, na pã UPA. Zvláštã na vonkove je v pohotovosti nepãetãitã. Ťasto je premíštãovan, nebo odvãen na ohroženã místa a žije pak po týdny, mãsíce, ba i roky vzdãlen svã rodiny. Nemãže si vybrat místo bydlíštã a je prídãlen do nezáãliãného pohraniãí. Podlãhá vojenská kãzni, sluãžobní podãízãnosti a prísnyãm vojenským soudãm. Stãlo je školen, musí se uãít a podãrobit zkouškãm. Prãce prãs ãas se nepãlatí.

Tyto tãžké podmíanky se nãdejí prãrovnãt k mírovã sluãžbã v armããe, kde v tã dobe je pravidelnã sluãžba v pãsãdãce, prerušovãná jen nãkolika denními nebo týdenními cviãeními v roce. Armãda i Sbor platí vsãk svã príslušníky stojãně.

Upřímãně se radíme, že lidovã demokratická republika dovedla zavãst za pouhá tãí lãta takovã hospodãrský a sociãlní řãd, že noní nouze o práci a že dnes ããlník si vydãlá vícã než dãíve privilegovanã voãojný zamãstnanec.

Musíme si vsãk uvãdomit, že nãmo-li mít Sbor skuteãnã hodnotný a ããinný, musíme odměňovat jeho príslušníky asponã tak, kolik si vydãlá jejich prãmãrný kamarãd vo výrobã. Jinak nábor do Sboru nãbuãe úspãšný a odejdou jošã tãí, kterým je vydãlek a osobní pohodlí prãdnãjší pããd sluãžbou pro stát.

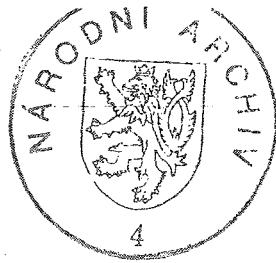
Zbývá jedinã řešeni: Zavãst pro príslušníky Sboru národní bezpečnosti zvlãštní prídãvky, a to ve výši 800Kãs mãsíãně, tak jak jsou vyplãceny letããm.

Je to odůvodnãno stojãným nebezpečím sluãžby a ohrožením života ve Sboru a v letããtu.

Tím by se asponã z ããásti vyrovnalã platovã disparita mezi platy v SNB a prãmãrným vydãlãkem ããlníka vo výrobã.

Navrhují, aby vláda tyto důvody laskavě uvážila a svým rozhodnutím pomohla zvládnout ony naléhavé úkoly, které Sbor národní bezpečnosti tak obětavě a úspěšně plní.

Dno 3. června 1948.

Pan

Ing. Hammerškjöld

gen. tajemnické organizace spojenců národní

t. č. v Praze

Vážený pane generální tajemníku,

odůvodnění Vaší návštěvy v Praze k jednání s vládou Československé republiky nyní poskytuje a je to má jediná možnost, abych se obrátila na Vás osobně, a na OSN, jako na jediné orgány mezinárodního práva a v nich uplatňujících lidských svobod a práva jednotlivců a přispění v mezinárodní situaci osobně a ostatních, kteří ji se mnou provívají.

Obracím se k Vašemu výroku (citovanému československým tiskem), že mír a bloko ve světě jde mírem a blokem člověka k člověku a dovoluji si vyprávět pouze o životě něčeho nevěnuje člověka a důvody, proč byl vězněn.

Československá vláda sama přiznává, že v ČSR byly v letech 1948 politické procesy, ve kterých bylo považováno za státní nepřátele při vyšetřování politických deliktů a nacházení eventuálních vin, které jim by byly kladeny. Tyto procesy v Praze, zejména, pane generální tajemníku, byly a politické rotiny v nich uplatňované také. Vyvážena přiznání obvinění a eventuální možnost provinění vyplývající z národnostní, filosofické a politické nevědomosti fungovaly jako hůl kovářská proti státním deliktům. Přes všechno bylo ustanoveno křivčností představitelů komunistické strany Československa, že představitelé státní moci v ČSR nebyli provedeni na konferenci strany pohlednými: 1) křivčností proti státní činnosti t. č. vězňů a osob se shledala s činností, kterou se činí jako "inverzi", špiónáž a korupční činnost.

2) *Psychology, which is typically in the*
theory, also includes a methodological
- which means a kind of methodological
methodology, which is not a methodological

- Theoretical

3) *Psychology, which is not a methodological*
methodology, but a methodological
methodology, which is not a methodological
methodology, but a methodological
methodology, which is not a methodological
methodology, but a methodological

4) *Psychology, which is not a methodological*
methodology, but a methodological
methodology, which is not a methodological
methodology, but a methodological
methodology, which is not a methodological
methodology, but a methodological

5) *Psychology, which is not a methodological*
methodology, but a methodological
methodology, which is not a methodological
methodology, but a methodological
methodology, which is not a methodological
methodology, but a methodological

6) *Psychology, which is not a methodological*
methodology, but a methodological
methodology, which is not a methodological
methodology, but a methodological
methodology, which is not a methodological
methodology, but a methodological

7) *Psychology, which is not a methodological*
methodology, but a methodological
methodology, which is not a methodological
methodology, but a methodological
methodology, which is not a methodological
methodology, but a methodological

jsou hlavním informováním:

- 3) Zprávy, které d.č. bídně procházejí československým tiskem.
- 4) Tvůři-li skutečnou podstatu trestní činnosti špiounů a a kriminologičtí bylo motivováno jako jediná možnost politického boje na, svobodný náboženský, filozofický a politický svítouj národ.

Pane gen. tajemníku, tyto všechny skutečnosti jsou provolání a chtěla bych jim poskytnouti, že 50% uvězněných žen, (s kterými jsem se setkala během svého sedmi letého vězení) jsou ženy, natěně mezi 20-30 rokem. Ženy, které prošly sláskou v nacistické skupaci, v rodině per se hrovných nacistů, a se jejich politické přesvědčení není s tvárujmo ob určitého politického směru, ovšem povtuy národ thoi v pěti, svobodně člověka, vyhlášených Otčenichou Chartou - v svobodě, pro které byla molena obruka svítová válka.

Motivy naší trestní činnosti a činnost sama by by jak jsem šera uváděla, ^{myšle} její a ostatní obsahem se my podle náh na ochranu Republiky, se věnovaly podmínkách vězňůch pro kriminální delikvency, Právo na osobní náboženské, filozofické a politické přesvědčení se la formální a je lo vyhlásk v nosích jin. podle. se la na houbu, Gladijini literatura na podnět jazyka pákárana, literatura pro vni nepropustěna a ostatní stvořili literatura oměna na minimu. Během posledních 9 měsíců mohu pos uomenit podmínění a klidětem nákladně vězňůch podmíně (stáka, stroování, ubytování, nacházení do trany stráž), avšak i tyto naše životní věcné podmínky, které jsou složené i věcním kriminálním jean poněkdy k nábožnému myšleku problem vězňůch ústavní. Jest lo mě lo věcním bylo naplněno stáka fyzickou práci, nebo věcním, lole podmíněny života by by ta lovi, se uvězněny ženy na protest pomní to by rostějí jít lo a volitý dčed, me stav, se zleknit by.
to u stob: 4. v. 1954 - 7. v. 1957 - doby kliděto lo 55 žen.

Seuho' sobmi' tuntu' joidla: 11. IX. 1955, hohy nostala' persona' lnu'
muina me uoloni' viirenske'ho' u'stavi' a' sin' ta'ke' kmitu'cu'ni'
a' alid'stomi' rivottu'iel' postu'ine'le, ra' hohy'ch' si'ji' nyui'. (tisk, ros. l'os).

K me' o'io'be' postotij' kaim' tota: Byla' jiem' souma' a' soc. demokra-
tiekem' proce'su' a' sku'thova' postota' protiv' ta' tui' ci'nnosti'
me' i' v' proce'su' fungujeci'ch' osob' se' rakla'dalo, na' te'va' me'
samostotui' socialis'tické' strany, i' hohy' soc. demokrotické' strany
by'lo, v'le'mina' slo' KSC' a' na' informovanu' radnani'cu'iel' pu'atol',
kteri' se' vy'to'ri' v' c'oskoolovenskem' politiekem' rivoti' p' s'innoro-
vy'ch' uola'lostech' v' r. 1948. Po' xx. sp'adu' kommunistické' strany' SSSR
ny'k' h' si' li' ta'ke' predstavitel' KSC' mo'nost' co'existence' ru'any'ch'
perivnu' v' masim'arohum' snu'iti' a' mo'nost' ru'any'ch' socialis'tické'ch'
metod. Osob'k' rozpor, ktery' mu'ika' v' teorie' politické' svobody' a'
s'provad'eni' k'vace' je' stav, v' ja'kem' jiem' nyui' ja' a' o'ta' tui'
obsonane' osoby' podle' ka'k' na' sednani' me'tubli'ky. Vi'kenu', postu'ine-
hy' rivota' krimina'lnu' protiv'ch' osob, a' k' to'ho' plynuci' fysi'ka'
i' nerovna' vy'ci'panoost' a' sumohmenoost' o'lo'ci' rivota' svobodu' lo'
c'lovika' p'ri' pochovanu' sv'ho' politické'ho' na'k'vnu'.

Va' k' h'le'mu' k' neustal'imu' snu'eni' ONV' a' k' va'si' osobni' ci'nnosti'
k' pochovanu' sv' to'v'ho' mi'ru, k' povneseni' c'lovika' k' je' ho' dno'sto'jnosti'
a' svobodi' p'ed' h'le'dim' j'nu' tento' svoj' dopis' v' du'v'eri' a' s'icte'.

Kuoni'la' Gallousova'

Paroh'vice, 29. z'iruna 1956.

PRÍLOHA III

Náše Excellence, pane generálm' bajemníkcu,

a radost' nad tým, že jete prijel do Prahy, spojijú si nadě-
je, že budete pomoci no nám, politie. věřnícim, k svobodnému
vyprávěním' s'ny a k právu na život podle s'ny.

Pan ministrský předseda Viliam Široký nice prohlásil ofi-
ciálně, že je podle ústavy i ve skutečnosti náboženská sv-
boda, avšak mímil to najisté jen s klectvíka své ide-
logie, protože skutečnost je ta, že od roku 1948 a zejména
na 1949 je církev persekrována.

Dovolím si Vám, Excellence, oznámit tuto skutečnost na
svém případě:

Jsem řeholnice kongregace Milosrdných sester sv. Karla Bor.,
mítelba a ošetrovatelka - Antonie Hasmandová, naroz. 1914.
Mládí v životě jsem se nezabývala politickou činností, ani
po roce 1949. Můj život mohl být narušena Šestým roce-
dem v Praze jako zastupitelni, velerada-§78 jin proto, že
nebyla v r. 1952-53 vykládána ve smyslu ústavy. Vědyt'
jsem nevěděla nic jiného, než co jsem považovala za svou
náboženskou a řeholní povinnost a k čemu mě učila křesťan-
ská láska. (Totiž: Cprosbědčovala jsem k dopisy své gene-
rálm' představené do rukou povoleného pastýřů-biskupa, do-
věřila jsem dopisy své představené duch. obsahu vedou-
cím řeholnicím v blízkých fliáčkách, měla jsem u sebe
větší počet přednášek, však náboženského obsahu; bez policejní-
ho hlášení jsem pošlyla řeholnímu knězi pošlyt na 8 měsí-
cú a spuštila jsem jeho životnosti ke kontní exerciciú a
náboženských úkonú.

Ze toto jsem byla 19. IX. 53 odsouzena na 8 let, a odvrána

do Pardubic B/10, kde jsem dosud.

Již po dobu své ryšeborací worky v Čes. Budějovicích, stejně i zde v Pardubicích, kde jsme několikrát sešli soustředem na uzavřeném oddělení, nebylo nám nikdy povoleno sobotní ryšeborání nábož. úkonů. Náboženské předměty a zejména nejvyšší říšské knihy, jako je Písmo sv. a Misal, nejenže nebyly nikdy povoleny, ale dokonce, když jsme si opatřily knihy naší sv. a říšských modliteb k paměti a vzpomence, byly nám a jsou dosud soustavně při prohlídkách odbírány.

Ačkoliv se v jiných ohledech v poslední době poměry u nás zlepšily, nelze to říci o obnovení náboženské. Opětovně a opětovně žádosti o Písmo sv. a Misal za doby svého p. náčelníků byly vášnivě zamítány, ačkoliv jsme se obracely i na vyšší instance, ba v tomto směru byla některými říšskými křesťany i hladovka, přičemž byly podány dvě obšírné žádosti až na Ministerstvo milva, avšak vše marně.

Váš Excellence, jste kajalé obnovením odpovědnosti a filulu svého postavení, a proto se Vám bude zdát neuvěřitelným, že takové poměry jsou v státě, kde je ústavou zaručena náboženská svoboda. Když na celém světě, (snad mimo oblast lidově dem. zemí, je svoboda náboženská i v úkonech svých nevířitelů, a to i pro osoby, které byly ptaveny občanské svobody. Když na celém světě (a bylo tomu i ve věznicích nevířících) je vězňům poskytována možnost nábož. života alespoň v základních nutnostech. U nás tomu tak není. Ne však našich věznicích kaple sice byly, ale jsou puřeny nebo mňoně v kulturní místnosti a o možnosti tak samovolně, jako je věšal květena na naší sv. a bohoslužebních říšech, nemůžeme nám ani zdát.

Pane generální tajemníku, obávám se na Vás jako
jedna z mnohých, aby se dopomohl alespoň k nej-
základnějším pracovním číslům na pracovní síly a
na říšské síly.

S důvěrou ve Vaši pomoc upřímně děkuji.

Odsouzená Antonie Hamandová,
km. č. 141.

Pardubice P/10

V Pardubicích 29. VI. 1956.

PRÍLOHA IV

Božena Tomášková, naroz. 3/8. 1910
+ Brandýse Táb. - proslávená výtvarnice,
politické zaměstnání u Křesťanských lidů
v Brněně + Sladomirů jako vedoucí výtvarny,
prosl. výtvar. + Sladomirů záměrně odmítla -
mým jistou vizitka v listě udělaných
záměrně u Pardubických B/10 - pod č. kn. 563.

Jeho Excelence

Jean Dag Hammarskjöld,
generální tajemník OSN.

Došla jsem se v novinách, že ráno dne 6/9.56 přijeli do naší
vlasti k projednání různých otázek pro OSN, proto prosím, abyste
laskavě přijal tento můj list.

Jsem jednou z tisíců politických věznic v lidově-demokratickém
Čkoslovensku. Je jsem vězněna z důvodů politických svědčí to, že jsem
nikoho neznala

nikoho neznala

neznala žádný právní

dne 22/3. 1950 jsem byla odsuzena Štátním soudem v Praze k 12 letům
z toho žaláře, omezení svobody a občanských práv za zločin nelegality
vstí ČSR. Zastavena jsem byla dne 16/3. 1950 a se zřejmým procesem v
Sladomirě, inscenovaném a lživém proti Vatikánu, odsuzena dne
13. 1950 se skupinou 16 lidí. Sama jsem se proti takové činnosti
svědčila, že a měm bytí byla umožněna schůzka s lidem,
mí právníci proti záměrně po únoru 1948 se nám nastolenému.

Je odsuzení měm i mého manžela propadl veřejné
opět se prospěch státu a nebylo nám povolenáno ani nejmenší
nemí. To douká nám oběma zemřeli rodiče, kteří velmi těžce
ně odsuzení.

Je vše zastaveno za nevhodných podmínek na samostatné
věznicí v Mělnickém Stradišti, když už byl odsuzením znám
se zřejmým svědomím s ohledem k nemoci své matky, bylo mi
3/5. 1951 nabídnuto propuštění mé i mého manžela za
se spolupráce s bezpečnostními orgány.

Toho jsem odmítla jako nečestné a pro mne nepřijatelné, protože jsem byla vychována v rodině chudí, ale řádné, demokratickými školami Masarykovy republiky a v Husově odkazu: miluj pravdu, háj pravdu a říj pravdě! Velmi ráda jsem měla slovo občan, protože jsem si uměla rážít svobody národní, věrnosti a lidské vůle. Matka mi zemřela v červnu 1952.

Metody a zacházení s politickými vězni v letech 1948 až posledních let byly takové, že i na celostátní konferenci KSČ v roce 1952 bylo toto zájmově ignorováno státními činiteli a politickými pracovníky KSČ.

S politickými vězni bylo zacházeno hůř, než s profesionálními dělníky a podrobně, že i vrabci, například křivo měli vždy vyhodit oči nažmout. Neměli jsme nejzákladnější potřeby, neměli jsme ani deštník, jako základní potřeby, teplé prádlo, atd. Vzhledem k tomu, že jsem byla v 14 letech na půl hodiny.

Byla jsem od června 1950 do konce října 1951 na samostatné, jsem nepřetržitě osm měsíců drala pevné. Nějaký čas jsem byla rádná. Za práci jsem nedostala vůbec žádnou odměnu. Měly stále hlad, protože káličky z domova nebyly povoleny. Byly 1x za 6 měsíců, ale to nebylo dodržováno. Dodržováno bylo pouze káličky za každou malou práci, jako sezení na slavnosti, práce se zrakem, zprávy. Literatura je studením, politickými odměnami.

Od 1.11.1951 jsem byla na nucených pracích v ústředí lidových a chrámových, kde pracování vězni byla taková, že ne po zrušení tohoto oddělení v r. 1953 byla tato záležitost a soudem a i civilní osoby, které se podílely na chřadnutí vězni, byly odsouzeny. Zlatě na soudu oddělení byly. Podmínky pro politické vězni markantní byly, což kriminální delikventy.

Od 10.12.1953 jsem v ústředí národních zastupitelů v ústředí, kde oprávněně usazenému jsem měla být strava, i, ubytování a i poskytnutí všech osobních potřeb.

to se říká zacházení a jednání s námi, to se zlepšilo
až po hladově, kterou zahájilo loni v září na 500 žeu Achala
láveř, ku které jsem se také připojila. Hladově jsem dožila
dne. V té době nejjednodušší lidská práva tu byla nedostupná.

Státo politických vězňů se ovšem nemigeme nadále
vůči dovnitř. Je nám stále horšeno, že žádní političtí vězňové nejsou,
jme sprostí glórníci. Uvá ožku, kdo jsou tedy v ČSR političtí
vězňové, bylo nám odpovězeno, že jsou to příslušníci komunistické
 strany ČSR, kteří stí proti straně a vzdělili se od ní.

Také náš pan předseda vlády Vil. Široký řekl při široké
 konferenci se zahraničními novináři, jak jme se dočelky a monideli,
u nás v ČSR je jen malá hrdka politických vězňů. Také podle
kráto náměstka předsedy vlády J. Kopeckého a ministra
kro Rad. Baráka na celostátní komunistické konferenci v březnu
je zřejmo, že politických vězňů v ČSR jsou myšleni jen lidé
em v procesu "Klausky a spol." Tento proces má 150.000 stran
umentáruho materiálu a ten se nepočítá ze sdek politických
vězňů až reviduje.

Nám, co kráto se vězňů od roku 1948 - 1950 by
- třeba pomoci, prosím Vás prosím, Vaše "Consulence", pane
ráto kájemníku, abyste láskavě při jednání s vládními úředníky
" země projednal tuto ožku k síce vězňů, jejichž glórníci
u jiné politické myšlenky a kájemí demokratických a lidských
- národa tak kžee zkašeného, národa Masarykova.

Děkuji Vám za Vaši pomoci a jme

s výrazem kláské věty k Vám

Tomáš Šesták
č.č.č. 507, Lomáto 3/12

stře, 29/3.1956.

doba hladovky v roce 1954 jsem pocházela na mae, z civilni praxe xadimoli skutečnost, že locha, kterou obyvame je maeš, aeš předpisy dovoluji. Teo argument byl vait ministrstev kontrolu v urahu, stav odsouzených na celách byl sáža. Tehdejšíma p. adce/akera jera byla dožadna, zto ještě nekdy budu stězovat. Při tom obsluha podotkl: Dule vna dtao možnost dostatečného xitálního prostoru, abyste si aestězovali.

dek: Ekoliv máj zdravotní stav byl špatný, nemocnice piserma dopomčila, probatorní kyretak a doktrinaal prohlídka, byla jera posláa do NPT Zlínova, na těžkou polní práci.

Pr: a pravdivý, adřizeryni orgday uvatay adobstotek, na který jera upozornila, jera byla persekuována v roce 1956 jera se legální cestou obrátila na generálního tajemníka OSN D. Hana manský. J, který v té době dlel na oficiální adřstevě v ESR s žádostí o rozřešení otázky politických vztahů a auceajch práci v ESR. Skutečposh, které jera v žádosti uváděla, jera dožadala protokoly. a údaje uveřejněny v oficiálním čl. tisku a rozhlase.

dek: Pobyt ve vyšetřovací vaxbě St.B. 3 měsice ztracených vñhod včatae tisku, 2 roky pevné věznice a podmlaak duševní i tělesné xtraví ohrožení/cch. [Ukádno xtravotníma orgdayna MV).

Pr: Za pravdivé, aasnyšlené, protokoly, tiskera a rozhlasea strzene skutečnosti další persekuová

S přihledutím ke dvěma shora uvederým xkuse rostem, podotýkama to, co se mae v současné době dotýká majitelů, adaitky uvedeae doposud xstávají i dodle v platnosti.

Obviāju zdejší velitelství ke xaměraeho narušování rodiajch vztahů. Podotýkama, že maeidobí, kdy jera mae ztracené vñhody o hna omexeaot možnost korespondence do aděyvederého nepočítama.

1) lošského roku vzalky rozpory mezi maeou a moji sestrou, strana volby jejího životního partnera. Považovala jera, jako starší a xkusejší, za svou xesterkou poviaaost upozorait akdšit sestru na evrat. překožky, které mohou v jejíma budoucím životě nastat. Dopisy, které jera si vyaeo- valy, byly vždy nje osobního, adioty, kaly se maeho, co by bylo v rozpory s předpisy. (mae jera maeidobí, ad jera aq toa, aby prošly censurou). V době, kdy se začaly rozpory mezi admi xkusevat, xadřizovalo velitelství korespondenci moji i sestry a nevýdalo mae, aq prosto bezckvobně, dopri s oia ad maeima dta sětiky. Mela to za následek, že jera s přetvapeim četla několik adtkou, a. is ad svatebního stolu, xahna co rodiče a sestra, dle vñstai vñrovědi, plkali ro celou dobu obřadu i svatební hostiay, že jera ad mae mae avzala svatbu aq vědomai.

2) ozadmao o předčasné porodu a hnaš sestřina sy aq jera obstarala čtve, aeš ozadmao o přeběhu těhotaství.

3) bylo xadřizeno ozadmao rodičů, že chtějí podaitknot kroky k maeimu omlaostněni, ro mae admitantí advoakáal poradně podepsat mae moai, xadřizay dopisy, kterými jera rodioima toa sčebatky. O zvadmaoí obsahu (kdyby byl), jera maebyla vñrozuměna. Za následek to maeo xadřizai velmi vñstaiho xtravotního stavu maeho otce.

4) Xadřizaa aq mae o hnaš strýce mae velmi blízkého.

5) Při adřstevě byla rodiaa ovivěna aq jaenovitě p. zástupcem a popouzeo proti mae.

6) Adkoliv je normální praxe, že po uplynutí xaměraých vñhod je adřsteva xadřizena do nejbližšího termínu a tma, které mae, xaměraé vñhody současné se maeou, byla také dle této praxe udělena, byla jera upozorněna p. por. Sýkoray, že musia pořádat podbit trest a jia uvederý termín, mae byl posuzut. (po skončení xaměraých vñhod). Za následek to maeo, že si rodiaa maebyl znovu upřavovat pracovní dobu, aby mae maeo mae maešit. Tato komplikace způsobilá opět adorozmaeai.

7) Normálně se u adřstevy vydávají toaletní potřeby a 2 kg ovoce. Moji rodiae bylo vědno, že si mae slobužima aia to. Možnost vysvětlai situace aebyla.

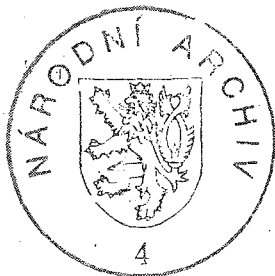
lek: austavne adorozmaeai s rodiaou, aemo i rast vysvětlai určitych okolností.

Pr: Zmáe mae aq narušoval vztahy adiajch aq účelem psychického nátlaku na mae žněadho, abych ustoupila od svého svatebního názoru.

Dovolují si upozornit, že narušování rodiajch vztahů je v rozpory s maeim ad mae maešit.

Helena Klutová.

V Pardubicích, dne 11.9.1955.

Z á p i s o v ý p o v ě ě i

sepsaný dnešního dne s odsouzenou

Ludmilou B a l o u š o v o u nar. 16.9.1923 v Praze, národnosti české, povoláním úřednice, svobodné t.č. ve výkonu trestu v NPT č.1. Pardubice.

Jmenovaná po napomenutí k udání pravdy vypovídá:

O t á z k a :

Dnešního dne jste zahájila hladovku. Jaký důvod Jste měla k tomu ?

O d p o v ě ě :

Můj důvod k zahájení hladovky byl strach a morální podpora žen, které si neustále stěžovaly na neudržitelné poměry, které vládly na jejich pracovišti. Vzhledem k svému nervovému stavu podléhám neustále strachu a mám stavy těžkých depresí když vidím, že ostatní děvčata žijí v neustálém nervovém rozrušení. Vzhledem k tomu, že tyto poměry / příliš ostré udílení rozkazů / nikdy nebyly ve věznici v Pardubicích, vyvolaly davovou psychosu strachu, která vedla až k odmítnutí jídla.

Lístek na jídlo jsem odevzdala kolem deváté ~~na~~ hodiny ranní služby ze řad odsouzených na bloku B. Svůj protokol rozšiřuji o to, že jsem ústně informovala příslušníky věznice v Pardubicích jaká panuje nálada a stav v táboře a jaké důvody mají odsouzené, proč nejedí.

Žádala jsem příslušníky velitelství v Pardubicích, aby si pozvali některé ženy k osvětlení celé situace, nebo po případě, aby došli na ubikace a tam celou záležitost vyšetřili, tak aby nervový stav v táboře se uklidnil a aby nedošlo k zbytečnému chaosu.

Odsouzené mě sdělily, že nemohou se dostat ke krajskému veliteli, aby ~~xxx~~ mu své stížnosti přednesly a že jejich stav je takový, že nemají jiného východiska než zahájit hladovku. O tomto támo protokolem informuji velitelství v Pardubicích.

Rozmlouvala jsem s odsouzenými o instančním postupu, aby své stížnosti a žádosti vznesly ke krajskému velitelství, avšak tyto neustále zdůrazňovaly, že stav přes veškeré stížnosti se nezměnil.

Své rozhodnutí neformuluji žádnými podmínkami, avšak morální důvody mne nutí, abych znovu žádala o vyšetření celé situace ~~xxxxxxx~~ v táboře a po tomto vyšetření ukončila hladovku.

Více nemám co bych k věci uvedla. Skončeno a podepsáno.

Vyslychající :

J. J. J. J.

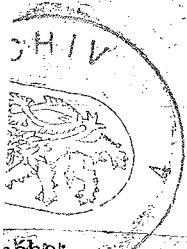
Vyslychaná:

Baloušová Ludmila
v. p.

Posudek

k podmíněnému propuštění — žádosti o milost
dožádání okresního soudu v Uh.Hradišti.

Ministerstvo spravedlnosti - SOBR
STUPEŇ UTAJENÍ ZRUŠEN
dle Instrukce MS č.j. 61/99-SOBR

číslo: MLS Uh.Hradiště, 5.12.1946 Ls 604/46 dle § 5/2,3/1-2,11 r.d.

15 roků t.ž.

a trestu: 16.1.1953

Konec trestu: 16.7.1960.

ii: apl. tresty, osobní nosti)	Povahově tichý, ochotný, a poctivý. Disciplinárně trestán ne- byl, jeho chování po dobu trestu jest dobré, jest jeden z potrestaných, který ve volném čase se snaží vyhledati něja- kou práci, aby nezahálel.
zni morálka: uje kde, jako co, normu na %, je rikem, sociál. zá- ek, zlepšov. návrhy od.)	Jeho průměrný výkon v procentech činí 65 %. Dle udání důl- ního pracuje za stížených pracovních podmínek jako dřevič a v práci jest snaživý. Z vlastní iniciativy pracuje v táboře ja- jako správce kulturního domu o který se svědomitě stará a jeho zásluhou jest veden v pořádku.
ii: d. demokratickému zení.	Zúčastňuje se politického školení pravidelně, jeví se jako potrestaný, který má zájem o své politické sebevzdělání. Jeví se jako potrestaný, který má snahu, aby dostal určitý politický přehled. Postoj k lid. dem. zřízení jeví se kladný
stní okolnosti:	
kázal polepsení pravňující k naději, povede řádný život pracujícího člověka ?	Vzhledem k jeho chování v táboře, pracovní morálce, politické- mu zaměření jest u něho naděje, že po propuštění povede řádný život pracujícího člověka
ěry čekající jej na obodě: odinné poměry, byd- tě, zaměstnání)	Chce pracovat jako horník a to podle okolností buď ve zdej- ším prostoru nebo v uhelných šachtách. Bydlet bude u otce v Chocovicích u Chebu, který jest tam zaměstnán jako skladník

Velitel PÚ:
vrch. strážm. Němec.

SNB - útvar Jeřáb.

Dne 28. června 1951.

Dne

PŘÍLOHA VIII

SOCIALISTICKÝ ZÁVAZEK

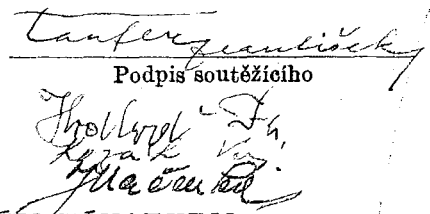
Hlavním úkolem na naší cestě k socialismu je vyrábět více, lépe a levněji,
důsledně plnit a úspěšně splnit pětiletý plán.

chovanci ČPNZ
~~na~~ (my) zaměstnanci (ci) z oddělení, střediska 780/157 - skládka
uhří

Jméno	Taufer František	tov. čís.	_____
	Hodboš František		_____
	<u>Kozák Vojtěch</u>		_____
	Mačenbacher Jaroslav		_____

chci (chceme) být průkopníkem(ky) na této cestě, a zavazuji(eme) se proto dobrovolně a s plnou odpovědností k plnění tohoto závazku: Bez ohledu na počasí nebo ztráty pracovní doby zaviněné poškozeným transportérem nalážíme nebo složíme u kotelný 50 t uhlí za směnu, z něhož vybereme kamení, kus uhlí a jiné odpady. Dělné opravy transportéru a jeho údržbu si vykonáme sami. Pro případ vadného odjezdu naložených vagonů a příjmu prázdných budeme přemísťovat uhlí ze zadní části skládky ke kolejím tak, aby bylo možno uhlí nakládat přímo na suta se stejným výkonem jako
Závazek začíná dne 1. září 1953 Končí dnem 30. září 1953
při nakládání.

Podpis vedoucího střediska

Podpis soutěžícího

DOSAŽENÉ ÚSPORY SOCIALISTICKÝM ZÁVAZKEM

Stávající provedení:

mzdy v Kčs _____

materiál v kg _____

pracovní síly, počet _____

splním plán do _____

Navržené provedení:

mzdy v Kčs _____

materiál v kg _____

pracovní síly, počet _____

splním plán do _____

Datum 31.8.53

Úkolář _____

Člen výrobní komise _____

Vedoucí úseku _____

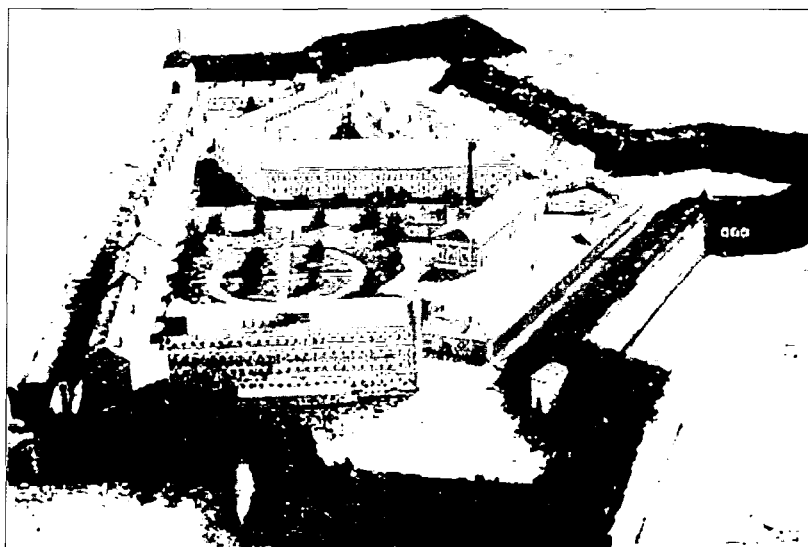
VĚZEŇSKÁ ZAŘÍZENÍ

Letecký pohled na Jáchymovsko

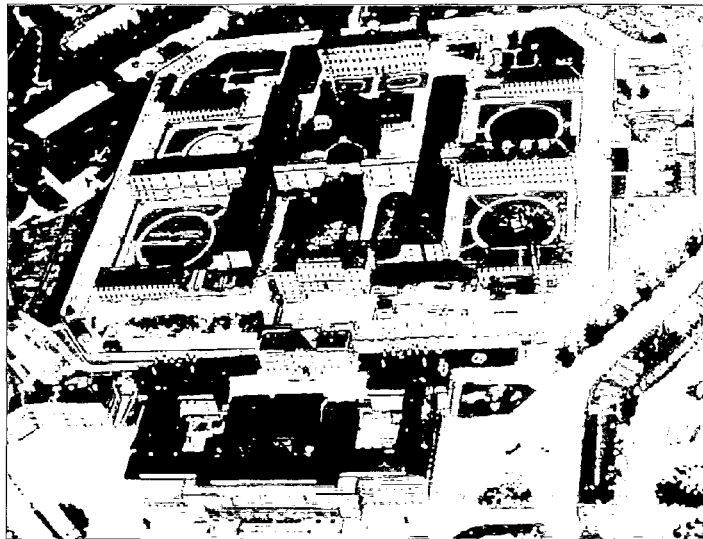
Letecký pohled na tábor Barbora

Leopoldov (část)

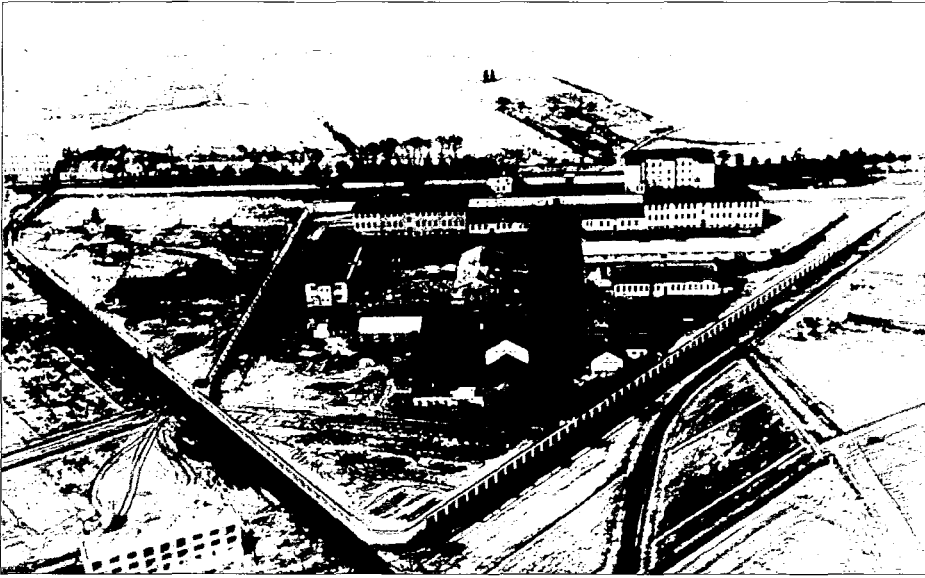
Věznice Mírov

Věznice Pankrác

Valdice - Vězeňská práce v prostorách bývalého klášterního kostela

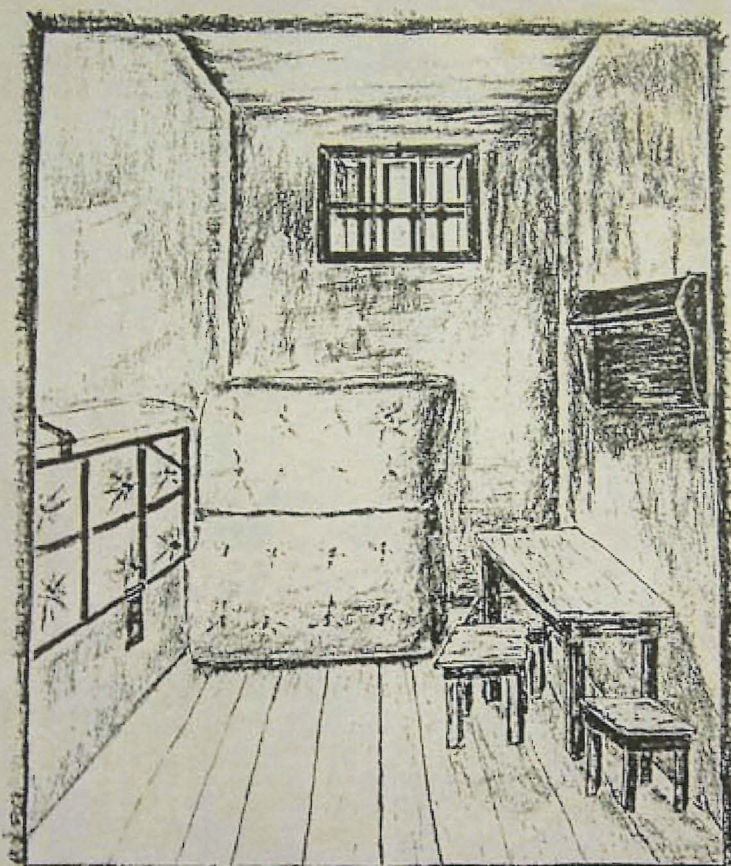

Věznice Pardubice

Ženy v Pardubicích

KRESBY A UMĚLECKÁ PRÁCE VĚZŇŮ

Cela z věznice Pankrác, pohled od dveří. Cela je z oddělení t.zn samotář kde byli umístěni pouze političtí (t.j. protistátní). Oddělení I. A. č.32. V těchto celách bývali dříve pouze po jednom, avšak za vlády komunistické, kdy byly všechny režimce přepínány, žilino se tam až pět osob. Plocha místnosti přibližně 220m x 130cm. V levém rohu za dveřmi byla klesbrna miska a v pravém čtyři žebra ústředního topení. Skladací lůžko se rozkládalo pouze při malém stáru t.j. žasoby, při více se slavně rozkládaly pouze na zem pro lepší využití místa.

Josef Kulhavý - Pankrácká cela samovazby odd I. A č. 32

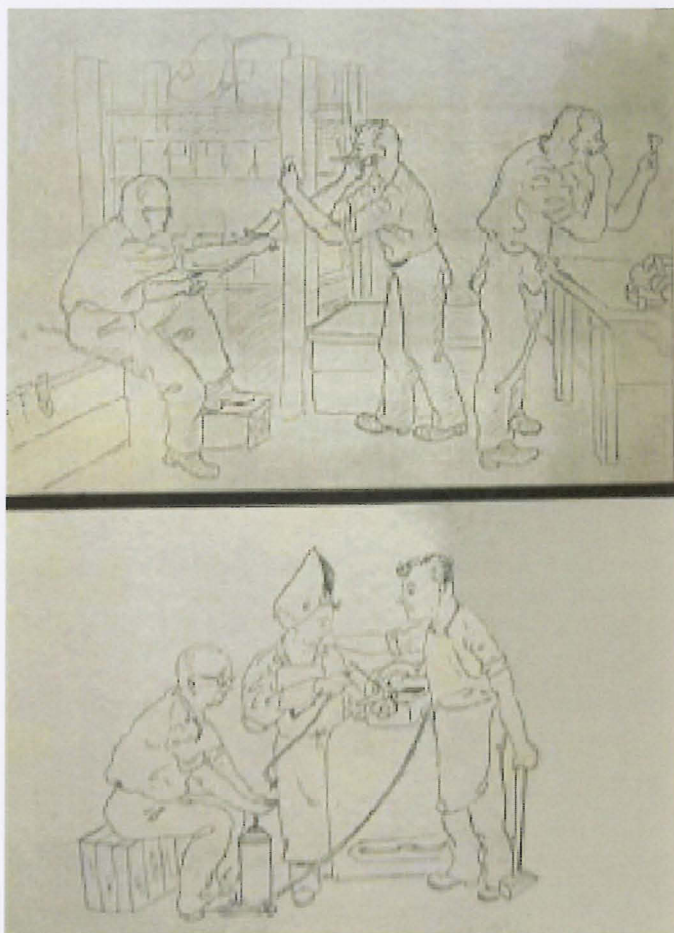
Rudolf Zatloukal - Tábor XII (1952 - 1956)

Miroslava Čermáková

Ladislav Brabec - Tajná mše na cele (1951 - 1959)

Vlastimil Bláha - Holení na dílně (1956 - 1957)
Při práci svářeče (1956 - 1957)

Malé dárky žen k Vánocům

PAMÁTNÍK TÁBORA VOJNA

Vchod

Interiér

Památník Vojna – korekce

